ICT.161

БІБЛІОТЕКА
„Українськеслово"
ч. 31

Іван Герасимович

Голод на Україні

З 39 образками й діяґрамами

Bibliothek des „Ukrainske Slowo", Nr. 31
Hunger in der Ukraine von J. Herasymowytsch.

The Ucrainian Word Library, Nr. 31
Famine in Ukraine by J. Herasymovych.

ВИДАВНИЦТВО
„Українськеслово"
В БЕРЛІНІ

Накладом „Українського Слова“ друкуються:

Три більші праці відомого українського історика професора д-ра Стефана Рудницького:

1. Огляд національної території.
2. Українська справа зі становища політичної географії (з двома картами).
3. Die Ukraine und die Grossmächte (коло 30 аркушів друку).

Далі у відділі українських класиків:

П. Сковорода. **Вибір творів.**
Є. Гребінка. **Чайковський, історичний роман.**
М. Костомарів. **Вибрані твори в декількох томах (Чернигівка, Дві руські народности й ин.).**
П. Куліш. **Повне видання творів (дальших 4 томи).**
Марко Вовчок. **Оповідання на основі автографу.**
Д. Мордовець. **Історичні повісти.**
О. Кониський. **Вибір творів.**
М. Драгоманів. **Вибір політичних творів.**
М. Кропивницький. **Драматичні твори.**
І. Нечуй-Левицький. **Твори.**
Українські історичні пісні й думи.

Крім цього друкується дуже актуальна книжка:

Б. Клин. **Національне виховання.**

Вкінці друкуються переклади на німецьку мову:

P. Kulisch. **Tschorna Rada.** Roman.
I. Herasymowytsch. **Hunger in der Ukraine.**

До друку підготовляється:

Ортографічний словник української мови.

Спільне видання „Українського Слова“ й „Української Народньої Бібліотеки“:

Струни. Антологія української поезії від найдавніщих до нинішних часів. Для вжитку школи й хати влаштував Богдан Лепкий. З багатьома ілюстраціями. Берлін, 1922. Два томи.

Том I. Від найдавніщих часів до Івана Франка. Стор. VIII+248, вел. 8°.

Том II. Від Франка до найновіщих часів. Стор. XII+296, вел. 8°.

БІБЛІОТЕКА
„Українського Слова"
Ч. 31

Іван Герасимович

Голод на Україні

З 39 образками й діяґрамами

Берлін 1922

ВИДАВНИЦТВО
„Українське Слово"
В БЕРЛІНІ

Всі права застережені за Видавництвом і Автором
Copyright by „Ukrainske Slowo“
Buch- und Zeitungsverlag, G. m. b. H., Berlin.
1922.

Друковано в
Börsenbuchdruckerei Denter & Nicolas, Берлін.

Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що Тебе сплюндровано?
За що Мати гноять?

Тарас Шевченко.

ПЕРЕДМОВА.

Отсю книжку видаємо в часи великого лихоліття й насильного панування чужої влади у память тим міліоновим жертвам, що погибли від голоду, викликаного безприкладною в історії господаркою большевизму на Україні.

Видаємо її, як документ варварського поведення чужих окупантів, що взялися не тільки мечем і огнем, але й голодом нищити український народ у хвилину його нового, крівавого змагання збудувати свою власну хату, незалежну Україну.

Видаємо її вкінці в надії, що вона зверне належну увагу на сучасне страшне положення голодуючої людности й причиниться до скріплення й приспішення допомоги голодуючим на Україні.

Наша книжка, яку прикрашуємо для більшої наглядности 39 образками й діяґрамами, опирається переважно на офіційних большевицьких джерелах і написана автором, що довший час, аж до пізньої осені минувшого року, був на Україні і мав нагоду бачити все влас-

ними очима. Через те й образ положення на Україні безперечно не прибільшений.

У книжці поданий матеріял по кінець липня ц. р., одначе, щоб книжка мала повну актуальність, автор уже підчас друку книжки доповнив її розділом „Новий голод — як наслідок нового продналогу“ (стор. 230—234) і звідомленням з діяльности львівського „Комітету Допомоги Голодуючим на Україні“ (стор. 258—260), де зужитковано матеріял по кінець жовтня 1922. р.

Крім цього для „доповнень“ використано ще нову книжку проф. Івана Фещенка-Чопівського: „Економічна Ґеоґрафія України“ (Київ—Відень—Львів, 1922).

Вкінці зауважуємо, що автор цю працю присвячує Світлій Памяти Українських Жертв російського большевицького режіму.

Видавництво „Українське Слово“.

ЧАСТИНА I.

УКРАЇНА ЯК ЖИТНИЦЯ ЕВРОПИ.

Вступні замітки.

Щоб дати по змозі ясний погляд в справі страшного голоду на Україні, тій найбільшій житниці не тільки бувшої Росії, але також і цілої Европи, — вважаю конечним навести бодай коротко необхідно потрібні статистичні дані про Україну взагалі, спіраючись переважно на офіціяльних відомостях радянського уряду на Україні та — оскільки їх не достає для кращого порівняння чи вияснення справи — доповнюючи їх також давніщими статистичними даними й фактами чи зіставленнями ріжних учених, публіцистів, членів допомогових та рятункових комітетів чи орґанізацій, а також витягами з офіційної радянської преси та других важніщих публікацій, вкінці і власними спостереженнями в часі мого близько 4-літнього побуту на радянській Україні майже до кінця 1921. року.

При цій нагоді звертаю увагу, що давніщі статистичні дані відносилися до отсих ґуберній України: 1) Волинь, 2) Поділля, 3) Київщина, 4) Чернигівщина, 5) Полтавщина, 6) Харківщина, 7) Катеринославщина, 8) Херсонщина та 9) Таврія.

Теперішній радянський уряд поробив великі зміни в адміністративному поділі України, потворивши нові ґубернії, і таким чином Україна зараз складається з отсих ґуберній: 1) волинська,

2) подільська, 3) київська, 4) чернигівська, 5) полтавська, 6) харківська, 7) одеська, 8) миколаївська, 9) кременчужська, 10) катеринославська, 11) запоріжська та 12) донецька.

З огляду на те, що статистичні дані давніщого часу звязані з тодішніми ґуберніями і, не маючи під руками всіх даних про повіти, волости й громади, практично неможливо переробляти їх на статистичні дані, що відповідалиб теперішньому радянському адміністративному поділові, — я оставляю одні й другі дані в ориґіналі. Так само в ориґіналі подаю всі міри й ваги.*)

Територія і населення.

На підставі офіційного „Центрального Статистичного Управління України" на 1922. рік в склад сучасної радянської української республіки ввійшли цілком шість ґуберній дореволюційної Росії, а саме: харківська, полтавська, київська, подільська, херсонська та катеринославська. Крім того три старих ґубернії входять в її склад значними частинами, а саме: волинська (за виключенням тої частини, яка остає під польською окупацією), таврійська (за виключенням Кримського півострова, який уявляє тепер автономну Кримську республіку) та чернигівська. Окрім зазначених ґуберній в склад України

---

*) Для кращої орієнтації наводжу порівняння найважніщих мір і ваг, що приходять в цій книжці:

1 аршин = 0,7112 метра.
1 ярд = 3 стопи = 0,9144 метра.
1 кілометр = 0,9374 верстви.
1 квадратовий кілометр = 0,878 квадратової верстви.
1 гектар = 100 арам = 10000 квадратовим метрам.
1 морґ = в Австрії 57,546 арам; на Угорщині 43,16 арам.
1 десятина = 1,0925 гектара.
1 фунт російський = 0,409512 кілоґрама.
1 золотник = $^1/_{96}$ фунта = 4,26 ґрама.
1 доля = 0,044 ґрама.
1 пуд = 40 фунтам = 16,38 кілоґрамам.
1 сотнар метричний, або так званий квінтальний (в Ні-

увійшли ще таганрогський та маленькі частини донецького й черкаського округів старої донецької области.

В адміністративному відношенні Україна ділиться на 12 ґуберній, в склад яких входить тепер 102 повіти з 19.089 волостями.*)

Найбільшою є донецька ґубернія, найменшою — кременчужська. Решта стоїть між цими двома:

Ґубернії:	Обмір	
	в квадратових верствах:	в десятинах:
1. Донецька	54.259	5.654.000
2. Київська	42.048	4.381.000
3. Харківська . . .	37.039	3.859.000
4. Миколаївська . .	32.983	3.437.000
5. Одеська	32.898	3.428.000
6. Чернигівська . .	32.841	3.422.000
7. Катеринославська	32.264	3.362.000
8. Полтавська . . .	30.438	3.172.000
9. Волинська . . .	30.282	3.155.000
10. Подільська . . .	30.097	3.136.000
11. Запоріжська . .	28.143	2.933.000
12. Кременчужська .	24.757	2.580.000
Разом . . .	408.052	42.519.000

меччині: Doppel-Zentner) = 100 кілоґрамам; між тим так званий митовий сотнар (Zoll-Zentner) = 100 фунтам = 50 кілоґрамам.

1 тона метрична = 1000 кілоґрамам.

1 тона анґлійська (long ton) = 2240 анґлійським фунтам = 1016 кілоґрамам.

1 тона американська (short ton) = 2000 фунтам = 907 кілоґрамам.

1 бушль = в британській державі 36,35 літрам; в Америці = 35,24 літрам.

*) Волость — це адміністративна одиниця, що обіймає кілька до кільканацяти громад. Кільканацять волостей становить 1 повіт.

Видання Українського Червоного Хреста

Мантаб 1:7500000

Українське рисував П. Остапенко

Що до кількости населення, то найбільше має київська, найменше запоріжська. Окреміж ґубернії виглядають так:

Ґубернії:	Скількість населення:	
	По даним „Центрального Статистичного Управління України“	По статистичним даним в брош. В. А. Арнаутова *)
1. Київська	3.477.000	3.427.000
2. Донецька	3.112.000	3.111.700
3. Подільська . . .	2.725.000	2.725.300
4. Харківська . . .	2.467.000	2.466.300
5. Полтавська . . .	2.225.000	2.256.200
6. Одеська	1.951.000	1.950.146
7. Катеринославська	1.910.000	1.782.500
8. Кременчужська .	1.905.000	1.471.400
9. Чернигівська . .	1.861.000	1.861.031
10. Волинська . . .	1.538.000	1.538.100
11. Миколаївська . .	1.372.000	1.371.700
12. Запоріжська . .	1.288.000	1.157.200
Разом . . .	25.861.000	25.119.077

З огляду на ріжні статистичні дані тоїж самої офіційної переписі з року 1920. заходить питання, котрі з них правдиві, а котрі являються виплодом большевицької фантазії. Цеж ріжниця о яких близько 750.000 душ!...

Коли спіратимемось на цифру першу, то населення сучасної радянської України складається з 25.861.000 душ обого полу. З них 21.067.000 сільського і 4.794.000 міського на-

*) Народный Комиссариат Просвещения У.С.С.Р. Главный Комитет социального воспитания. Голод и дети на Украине. По данным Секции помощи голодающим детям при Центр. Защиты детей на Украине и по другим материалам составил В. А. Арнаутов. Редакционно-издательский отдел Н. К. П., Харьков, 1922. Стор. 48, 16°.

селення. Таким чином на кожних 100 душ припадає 81 душа сільського і 19 душ міського населення.

По національності, коли вважати на рідну мову мешканців, населення України поділяється слідуючим чином:

Населення України взагалі.

Центральне статистичне управління України.

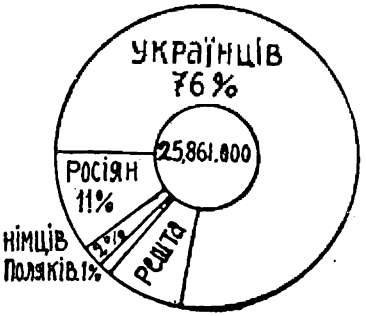

Українців . .	76%
Росіян	11%
Жидів	7%
Німців	2%
Поляків . . .	1%
Решта	3%

Зараз більше або менше голодує фактично ціла Україна. Одначе радянський уряд оголосив покищо голодуючими тільки ґубернії: одеську, миколаївську, катеринославську, запоріжську, донецьку та по два повіти полтавської і харківської ґубернії. Тим то не від річи буде звернути увагу, яке саме населення заселяє ті голодуючі области.

На підставі ґеоґрафії України проф. Степана Рудницького, який в свойому творі користувався офіційними даними давнього російського уряду з р. 1910. процентове зіставлення населення в офіціяльно признаних голодуючими ґуберніях України представляється так:

Херсонщина: Українців — 54% (між тим в повітах: олександрійському — 88%, в єлисаветградському — 73%, у херсонському — 70%, в ананіївському — 63%), Росіян — 21%, Жидів — 12%, Румунів поверх 5% (між тим

в тираспільському повіті — 27%), Німців — 5%, Болгарів — 1%, Поляків — 1% і решта — 1%.

Катеринославщина: Українців — 69% (між тим в повітах: новомосковському — 94%, у верхнедніпровському — 91%, в олександрівському — 86%, в павлоградському — 83%), Росіян — 17%, Жидів — 5% (між тим в повіті катеринославському — 13%), Німців — 4% (між тим у пов. катеринославському — 6%), Греків — 2% (між тим в пов. маріупольському — 20%), Татарів — 1%, Білорусинів — 1% і Поляків — 1%.

Таврія (разом з Кримом): Українців — 42% (між тим в повітах: дніпровському — 76%, в бердянському — 64%, в мелітопольському — 57%), Росіян — 28%, Кримських Татарів — 13% (між тим в повітах ялтинському — 71%, в сімферопольському — 51%, в феодосійському — 45%, в евпаторійському — 40% і перекопському — 24%), Німців поверх 5% (між тим в повітах: перекопському — 24%, в евпаторійському — 12%, в бердянському — 8% і в мелітопольському — 5%), Жидів — 5%, Болгарів — 3% (між тим у бердянському пов. — 10%), Вірменів — 1% та инших 3%.

В. А. Арнаутов, подаючи в своїй брошурці „Голод и дети на Украине" статистичні дані про національний склад населення, заселюючого офіціяльно признані голодуючими 5 полудневих ґуберній України, подає таке пояснення від себе: „Серед дуже несприятливих обставин відбувалася перепись 1920. року. Почасти цифри національного складу населення обчислено на підставі процентових пропорцій ріжних національних ґруп в довоєнний час". Так само теоретично (а не на підставі фактичних даних) обчислена тут в табелі цифра дітей до 15. років життя видається самому Арнаутову „несколько преувеличенной"...

Національний склад.

Ґубернія	Загальне число населення	Українці	Росіяне	Жиди	Німці	Останні національности (Болгари, Греки, Молдавани)	Дітей до 15 літ включно
Донеччина	3.111.700	1.991.488	809.042	62.234	93.351	155.585	1.216.674
Запоріжжя	1.157.200	786.868	243.012	11.600	69.432	46.288	502.121
Катеринославщина	1.782.500	1.230.925	303.025	89.125	71.300	88.125	743.302
Миколаївщина	1.371.700	727.001	288.057	150.887	68.585	137.170	589.830
Одещина	1.950.146	877.566	409.531	292.522	117.009	253.518	809.325
Разом	9.373.246	5.613.848	2.052.667	606.368	419.667	680.686	3.861.252

Річ ясна, що коли береться за основу передвоєнний процент ріжних націй, і на цьому тільки обчислюється число душ дотичної нації після війни, то таке обчислення має дуже проблєматичне значіння. А всеж таки дотичні цифри в брош. Арнаутова доведені до самих одиниць і роблять на перший погляд враження точних і солідних зіставлень на основі справдішньої переписі. Та про всяке навожу й ці „теоретично" вишукані большевиками цифри.

Хліборобство.

Хліборобство становить від найдавніщих початків історії України головне заняття її населення, ним воно осталось і до нині. Хліборобством займається приблизно девять десятих населення, а саме на підставі урядової російської статистики 86,4% Українців займається хліборобством.

Ніяка европейська держава (за виїмком Росії) не обіймає так великої управної площі поля, як Україна. Вона обіймає 45.000.000 гектарів (в цьому

вчислені також українські области, що остають зараз під польською та румунською окупаціями, не вчисленний т. зв. Донбас).

В процентовому відношенні управна площа України виносить приблизно 53% загальної площі краю. З цього боку тільки Франція перевищає Україну (56%). В Німеччині управна площа виносить тільки 48,6%, в Австрії 36,8%, в Угорщині 43,1%, а в Росії 26,2%. — Найбільш багатими на управну площу ґуберніями являються якраз навіщені страшним голодом українські ґубернії, а саме: Херсонщина 78%, Катеринославщина 69%, Таврія 64%, Полтавщина 75% і Харківщина 71%.*)

Величина управної площі під жито, пшеницю, ячмінь і овес на Україні в Німеччині, Франції та Італії по дан. Українсько-Швейцарської торг. палати „L'Ukraine economique".

Коли взяти під увагу не процентове відношення управної площі до загальної площі краю, а фактичний стан посівної площі України, Німеччини, Франції та Італії, то побачимо, що жита, пшениці, ячменю та вівса засівано:

на Україні .	279,260	квадратових кілометрів
в Німеччині .	138.680	„ „
у Франції . .	124.019	„ „
в Італії . . .	52.300	„ „

Значить, Україна що до управи вищенаведених чотирьох головних родів збіжжя стоїть на першому місці.**)

*) Ґеоґрафія України, проф. Степана Рудницького.

**) „L'Ukraine economique", видання українсько-швайцарської торговельної палати.

В році 1910. урожай на Україні (без так званого Донбасу!) дав 215 міліонів метричних сотнарів хліба, що становило 33% загального збору величезної тоді російської імперії. Коли уявимо собі, що Україна становила тоді тільки 1/29. частину цілої російської імперії, то зрозуміємо, яке колосальне значіння має Україна, як житниця Европи (Рудницький).

Значіння України, як найважніщої житниці Европи, стане ще ясніще, коли зважимо, що в роках від 1909. до 1913. вивіз пшениці, жита, ячменю та вівса з України до Росії виносив пересічно 5,5 міліонів тон річно, себ-то біля 20% загального збору України, а вивіз тогож збіжжя до инших держав виносив 4,36 міліонів тон, що становило 46% загального збіжжевого експорту европейської та азійської Росії.*)

По офіційній російській статистиці в р. 1914. Україна експортувала:

пшениці .	56,4	міліонів	метричних	сотнарів
ячменю .	38,5	„	„	„
жита . .	9,1	„	„	„
вівса . .	2,5	„	„	„
Разом .	106,5	міліонів	метричних	сотнарів.

Біля 76 міліонів яєць вивожено почасти в Москву, а почасти в Петроград, одначе в переважній більшості за кордон до инших держав.**)

Урожай в роках 1917—1919. був добрий, тим то назбіралося на Україні за той час дуже багато запасів хліба.

Проф. Чопівський пише: „На Україні є тепер величезні надвишки хліба з добрих урожаїв 1917—1919. років і можна би на перший раз

*) „Die natürlichen Hilfsquellen der Ukraine". Von Dr. J. Schafarenko.

*) „L'Ukraine economique".

зараз таки вивезти 10 міліонів тон всілякого збіжжя.“*)

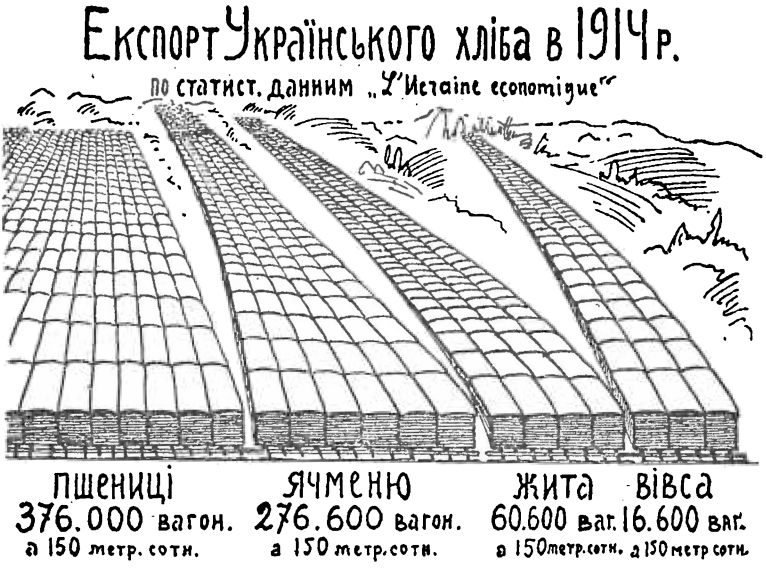

Того хліба нікуди не вивезено і третя російська большевицька інвазія з початком 1920. року застала Україну надзвичайно багатою, можна сказати, „молоком і медом текучою“ країною.

Огородництво, садівництво, бжільництво, шовківництво та промислові рослини.

Огородництвом займається Україна переважно тільки для власного вжитку; одначе ярину управляє в зовсім вистарчаючій кількості.

*) „Die Ukraine und der europäische Markt“. Von Prof. Festschenko-Tschopiwskyj. 1920.

За кордон Україна ярини не експортувала.

Славні на Україні так звані баштани, закладані чи то близько хатів (це рідше), чи переважно на степу. Це інтенсивна управа кавунів, мелонів, ґарбузів, кабаків, динь, помідорів, баклажанів, червоного перцю (паприки) і т. п. Перший урожай з баштанів збірається на Україні вчасним літом на експорт, а другий під осінь для власного вжитку. Є на Україні окремий клас хліборобів, так звані баштанники, що цілі простори винаймають під баштани. Колоністи Болгари, як рівнож більша частина колоністів Греків, займаються переважно огородництвом, а особливо працею коло баштанів.

Садівництво в наслідок замилування українського населення до культури дерева розвинене краще.

На самому Поділлі тільки під селянськими садками є 26.000 гектарів, в Таврії більше, як 7.000 гектарів і т. д.*)

Крім цих областей розвивається садівництво на більшу скалю в Київщині та на Волині. Тут удаються твердіщі породи північних яблук, грушок, а також вишні.

Також на Херсонщині і Катеринославщині плекають садівництво, головно в долині Дніпра, де достигають також морелі (априкоси). В Полтавщині і Харківщині культура овочевих дерев розвивається доволі гарно, особливо в околицях міста Харкова, Охтирки, Богодухова і инш...

З Поділля (і Бесарабії) експортовано щорічно 800.000 метричних сотнарів свіжих садових овочів, 100.000 метр. сотнарів сушених овочів та 20.000 метр. сотнарів горіхів і міґдалів.

Продукція садових овочів у Таврії перевищала щорічно 160.000 метр. сотнарів та 40.000 метр. сотнарів горіхів.

---

*) Всі дати в цьому уступі беру з „Ґеоґрафії України“ проф. Степана Рудницького.

Управа винограду на Україні сягає лінії Заліщики (у Східній Галичині) — Камянець Подільський — Катеринослав, і тягнеться далі аж до Астраханя. Місцями та лінія посувається на північ, наприклад, аж до Білгорода в курській ґубернії.

В Херсонщині було 7.000 гектарів землі під виноградом. Донеччина давала кожного року 33.000 метр. сотнарів винограду та фабрикувала відомі мусуючі вина. Дуже гарні виноградники на чорноморському побережжу і в Таврії. Особливо гарні виноградники в околицях Мелітополя та Бердянська. Загалом Таврія продукувала 250.000 гектолітрів вина.

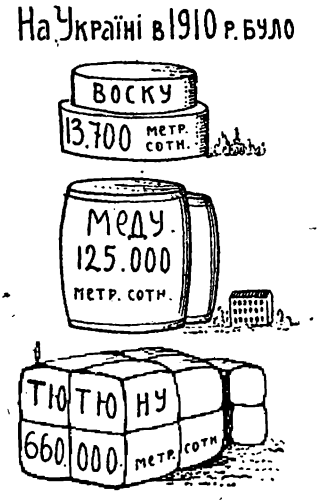

Бжільництво розвинене на Україні від непамятних літ і воно стоїть у тісному звязку з садівництвом. До світової війни начислювано на Полтавщині 305.000 вуликів, у Чернигівщині 283.000 вул., в Харківщині 246.000 вул., в Київщині 242.000 вул., на Волині й Поділлю по 206.000. Продукція всього меду на Україні виносила в 1910. році 125.000 метр. сотнарів та воску 13.700 метр. сотнарів (себ-то 38% зглядно 34% продукції цілої довоєнної російської імперії).

Шовківництво на Україні ще мало розвинене, хоча морва росте всюди по цілій Україні. Вправді до світової війни культура шовківництва почала вже поширюватись у Донеччині, Таврії, Херсонщині, Катеринославщині, Харківщині, Київщині, Полтавщині й Чернигів-

щині, одначе продукція шовку на Україні ще дуже мала. В київській ґуб., напр., добуто в році 1907. лише 1.300 метр. сотнарів кукон.

Промислові рослини. Управа конопель і льону займає на Україні невеликий відсоток управної площі. В Катеринославщині було під льоном 3%, а в Полтавщині, Чернигівщині й Харківщині 1—2% управної землі. В полудневій Україні сіють льон тільки для олії. Під управою конопель є всюди коло 1%, і тільки в Чернигівщині до 4% управної площі. Конопляні продукти переробляються звичайно в домашньому промислі, — натомість лляні продукти експортуються. Щорічно вивозилось 10.000 тон льону за кордон.*) Соняшник служить в цілій Україні для видобування олії. Ріпак управляли лише по великих посілостях, головно на Херсонщині, Київщині, Полтавщині та Поділлю. Мак управляють всюди на Україні (також) селяне, але в більшості для домашнього вжитку.

Управа тютюну займає на Україні 50.000 гектарів. Найбільш продукує тютюну: Чернигівщина, Полтавщина та Таврія. Менше продукують: Чорноморщина, Поділля, Волинь, Херсонщина та Харківщина. Продукція тютюну виносила в 1908. році 660.000 метр. сотнарів, це є 69% загально російської довоєнної продукції.

Управа хмелю на Україні ще дуже мало розвинена. Головно займаються нею чеські колоністи. Під хмелем було 3.000 гектарів землі, а річна продукція виносила 16.000 метр. сотнарів хмелю, себ-то 40% загальної російської продукції.

Плекання худоби.

Плекання худоби на Україні тісно злучене з виразно хліборобським характером цеї країни та є одним із найважніщих та необхідних чин-

*) „Die natürlichen Hilfsquellen der Ukraine". Von Dr. J. Schafarenko.

ників гарної продукції господарської, а в другої сторони одним з найбільших джерел доходу населення України.

По офіціяльним російським статистичним даним*) стан плекання худоби на Україні представляється нормально так, що на 100 мешканців у ґубернії припадало:

Ґубернії	Коней	Рогатої худоби	Овець	Свиней
Волинь	19	32	18	17
Поділля	16	19	17	11
Київщина	13	18	17	10
Херсонщина	29	24	16	11
Чернигівщина . . .	21	25	33	16
Полтавщина	14	22	27	11
Харківщина	17	27	23	10
Катеринославщина .	25	26	21	12
Таврія	30	28	61	11

З повищим зіставленням сходяться й статистичні дані українсько-швайцарської торговельної палати, хоча дотичні обчислення роблено по другим методам. Там читаємо:

„Після управи ріллі на першому місці стоїть на Україні плекання рогатого скоту та коней. На 1000 мешканців України припадає:

Коней	196	штук
Рогатої худоби	258	„
Овець	239	„
Свиней	126	„
Разом	819	штук.

Ця цифра значно більша, ніж дотична цифра других західно-европейських країв, напр., в

*) Ґеоґрафія України, проф. Степана Рудницького.

Швайцарії припадає 714 штук на 1000 мешканців. Коли взяти за основу попередню цифру — 258 штук рогатої худоби на 1000 мешканців, то, числячи українську сім'ю пересічно 6 душ, на 1000 семейств припадає 1548 штук рогатої худоби.“

На цілій Україні було худоби в 1916. р.
(По „Економічній Ґеоґрафії“ Чопівського).

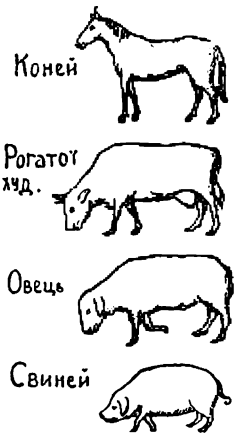

З огляду на велику конкуренцію раціонального австралійського плекання овець, на Україні вівці, як бачимо, не становлять найважніщої галузі українського плекання худоби. Всеж таки нормально начислюють на Україні коло 10.000.000 овець, а це будь-щобудь уже дуже поважна кількість. Крім того в південно-східних областях України поширена годівля верблюдів.

Велике значіння українського плекання худоби для европейських ринків побачимо, коли придивимося до статистичних даних*) про щорічний вивіз худоби та мяса з України. Отже щороку вивожено з України:

Коней	біля	15.000 шт.
Рогатої худоби		240.000 шт.
Свиней		130.000 шт.
Волового мяса		9.000 тон
Переробленої свинини та дробу .		12.000 тон
Яєць		9.000 тон
Шкур		65.000 тон

*) „Die natürlichen Hilfsquellen der Ukraine“. Von Dr. J. Schafarenko. 1920.

Спіраючись на повищі дані стане нам ясно, які величезні резерви скоту мало зібратися на

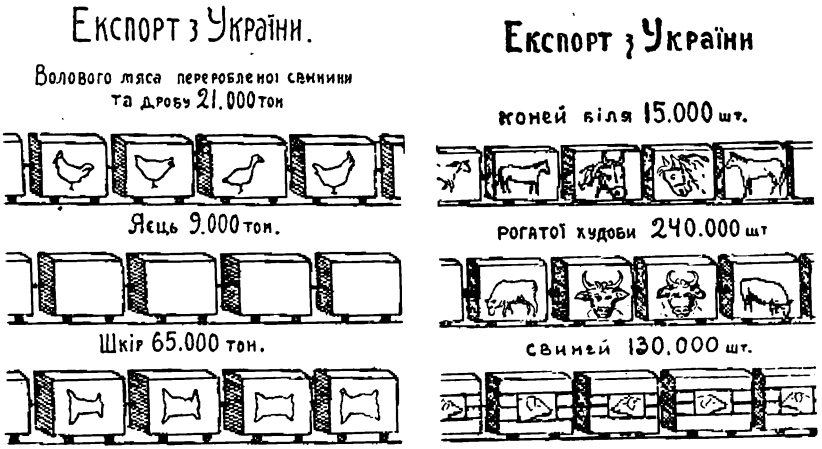

Україні від початку революції за час 1917—1920. року, себ-то до часу останньої інвазії російських большевиків.

Цукроварні.

Росія перед війною була одним з найбільших світових продуцентів бурякового цукру. Нищенаведені статистичні дані*) дають ясний образ того, звідки той цукор походив та яке значіння мав він так для самої Росії, як і для світового експорту.

В році 1912. річна продукція цукру виносила 112,4 міліонів пудів, себ-то Росія з цього боку

*) „Die ukrainische Zuckerindustrie". Von Dr. Bruno Hahn. Праця друкована в місячнику „Die Ukraine" за листопад 1919. року.

стояла на другому місці світової продукції. Цею масою цукру не тільки покривано всі запотребовання російської імперії, але надвишку також експортовано за кордон, при чому сам цукровий акциз приносив російській державі поверх 100 міліонів золотих рублів (в 1913. р. — 139 міл. зол. руб.) доходу. Коли блище придивимось, звідки походила та колосальна продукція цукру, то побачимо, що 93,4% управної площі цукрових буряків цілої Росії (без Польщі) і 94,8% російської цукрової продукції припадало на Україну. Річ отже ясна — російська продукція цукру є в суті річи українською продукцією.

І. Шимонович в статті „До реальної роботи" („Гром. Вістник", ч. 115. за 1922. рік) подає порівняння площі під цукровим буряком в р. 1914. в поодиноких державах Европи. Отже маємо:

Україна . . .	681.500 дес.
Німеччина . .	430.200 „
Австро-Угорщ.	338.700 „
Франція . . .	209.600 „
Польща (Кр.) .	25.500 „
Росія	23.900 „

Площа під цукровим буряком в 1914 р. в поодиноких державах Европи на підставі статист. зіставлень Шимоновича.

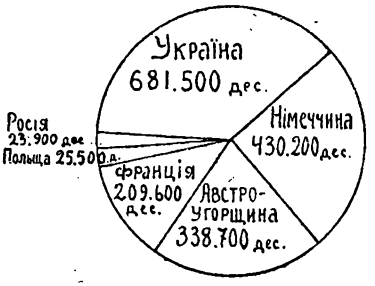

Площа під буряком на Україні, як видно, більша за площу таких старих країн по культурі буряка, як Німеччина і Франція вкупі взяті.

Зокремаж в порівнянні до Росії, то за той короткий час (1912. р. до 1914. р.) площа під буряком зросла на Україні до 96,5%, так що посівна площа буряку в самій Росії (Великоросії) виносила пропорціонально вже тільки 3,5%!

Про могучий зріст продукції цукру на Україні свідчать слідуючі цифри:

1802. р. засновано на Україні першу цукроварню.		
1848. р. річна продукція українського цукру виносила	962.000	пудів.
1861. р. річна продукція цукру зросла до	4.000.000	„
1902. р. річна продукція виносить уже	64.000.000	„
1907. р. річна продукція виносить уже	75.800.000	„
1912. р. річна продукція виносить уже	112.000.000	„
1914. р. річна продукція виносить уже	116.385.100	„

В році 1914. було на Україні вже 237 цукроварень, які творили великі промислові центри, де „кожна фабрика уявляла собою ціле місто“, як інформує про це І. Шимонович.

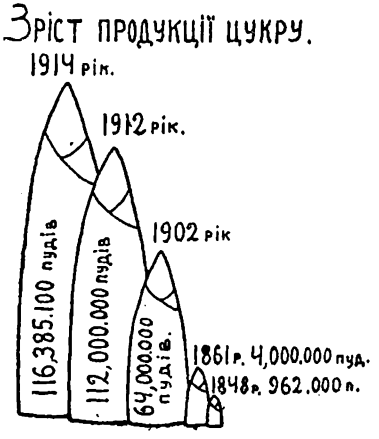

Із нищенаведених зіставлень В. Мазуренка на підставі офіціяльної російської статистики*) виходить, що повищі дані відносяться до рафінадного білого, твердого цукру а також до білого цукрового піску. Не обчислені тут великі маси сирого нерафінованого темного бурякового цукру. Взявши під увагу повищі три роди цукру пересічна їхня

*) „Господарська самостійність України в цифрах“, В. Мазуренка, друкована в „Новій Добі“ — комуністичному орґані у Відні.

річна продукція за рр. 1910—1912. представляється точно ось як:

рафінадного твердого цукру .	33.638.203	пудів.
рафінадного білого цукр. піску	84.893.653	„
темного бурякового цукру .	320.499.528	„

Вертаючись до зіставлень д-ра Бруна Гана*), побачимо, що від року 1910. зросла управна

Зріст продукції цукру на Україні
на підставі статистичн. зіставлень Шимоновича.

Зріст цукроварень

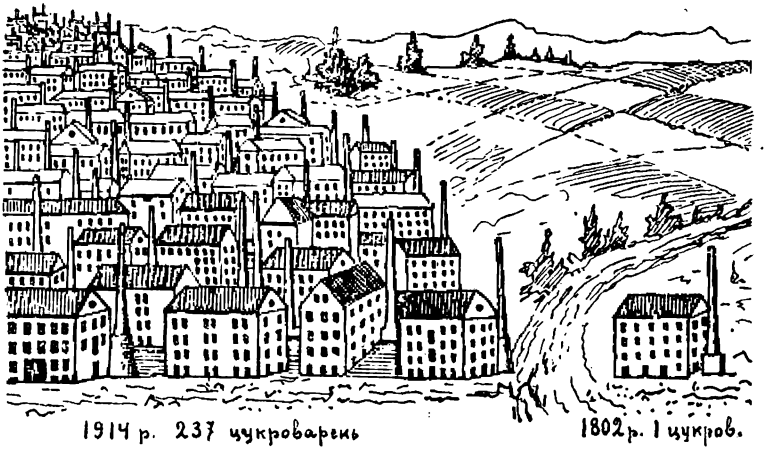

площа цукрових буряків на 46,3%; добуток цукру на 124,6% і ужиток цукру на 138%.

Відповідно до цього постійного розвитку цукрового промислу на Україні зростає також і кількість збору цукрових буряків. Так в

*) „Die ukrainische Zuckerindustrie". Von Dr. Bruno Hahn.

мищенаведених пятиріччях збір цукрових буряків з десятини був такий:

За час	Збір буряків		
	найнищий	найвищий	середній
	в пудах		
В роках 1897—1902.	102.18	116.54	108.32
„ 1903—1907.	110.71	151.94	126.00
„ 1908—1912.	124.32	195.10	151.00

Також удалося піднести видатність цукру буряків.

В рр. 1887—88 виносила лише 9,1% ваги буряків
„ 1902—03 зросла до . . . . . 11,9% „ „
„ 1911—12 виносила вже . 13,6% „ „
„ 1914 виносила вже . 13,8% „ „

Для порівняння не від річи буде завважити, що данський і голандський буряк дає 13,1% цукру, французький 11,9%, італійський 10,4% і т. д.

На процент цукру в бурякові впливає підсоння, а потім уже инші чинники, як ґрунт то що. Буряк родить найкраще в перехідній місцевості від морського до континентального підсоння, яким є підсоння України. Також для буряка потрібно чорної землі, які прикмети має українська чорноземля. Чорноземля на Україні доходить в деяких місцях до двох метрів глибини і земля містить від 4 до 10% орґанічних складників перегною, що дає ґрунтові чорний колір та має високу спосібність втягувати ріжну вогкість і затримувати її в собі. Все це головним чином і сприяло так швидкому поширенню культури цукрового буряка на Україні.

Наслідки цієї проґресивно зростаючої цукрової продукції на Україні з огляду на поліпшені методи управи цукрових буряків та поширення управної площі (в 1900. р. припадало на одну цукроварню України 1882 десятини, а в 1914. р. ця площа зросла вже до 2827 десятин) відбилися передовсім на знижці цін цукру в самій Росії (1 пуд цукру в 1887. році коштував 3,40—3,65 рубл., а в 1912. році 2,32—2,45 рублі); це тим більше замітне, що ціни на инші продукти в Росії навпаки значно зросли.

Цукрова продукція України не тільки могла цілковито покрити запотребовання власного краю

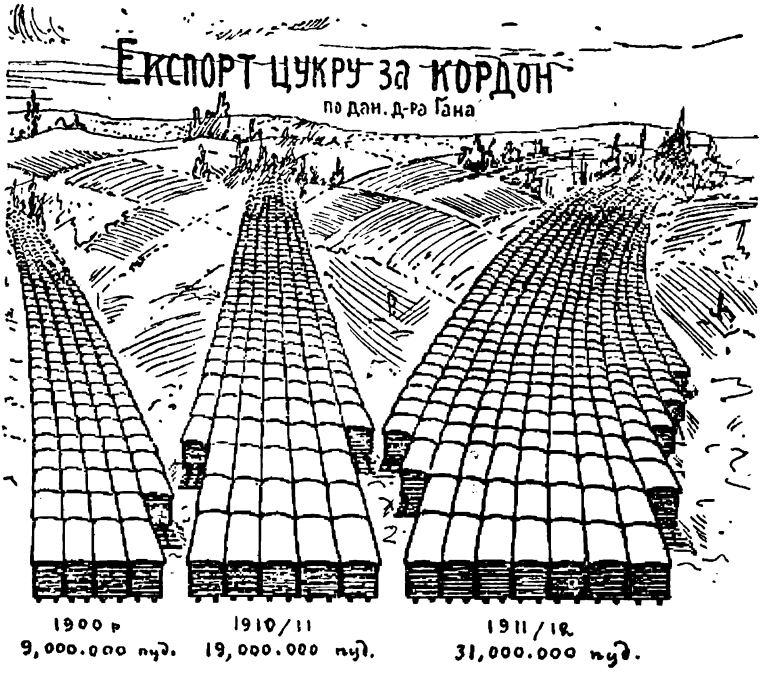

(22—25%), але також і цілої російської імперії. В році 1910. припадало на кожну душу населення

цілої Росії — 12,79 фунта, в році 1907. — 15 фунтів, а в р. 1912. вже 17,75 фунта.

Надвишки продукції українського цукру вивозилось за кордон, до других держав. Отже

в році	1900. вивезено . .	9,9	міл.	пудів	цукру
„	1910/11. вивезено.	19,9	„	„	„
„	1911/12. вивезено.	31,6	„	„	„

Крім того Україна своїм буряковим насінням постачала ринки всього світу, як напр.: Анґлію, Італію, Австро-Угорщину, Болгарію, Німеччину, Данію, Норвеґію, Румунію, Швайцарію, Фінляндію і Московщину — в Европі; Китай, Туреччину, Японію, Афґаністан, Корею і Персію — в Азії; Арґентину в Америці; Єгипет в Африці та инші" (І. Шимонович). В році 1917. вивезено було за кордон 17.550 тон бурякового насіння.*) За час від 1917—1919. року Україна придбала була величезні запаси цукру, які оставались до часу третього приходу російських большевиків.

Підземні скарби.**)

Дуже великі мінеральні скарби находяться на території України.

Камяний вугіль в донецькій області займає простір 23.000 квадратових кілометрів, а його продукція в р. 1911. виносила 203 міліони метричних сотнарів. Крім того видобуто тут в томуж році 31 міліон антрациту. Тодіж узискано також 33,7 міліонів коксу. Брунатний (бурий) вугіль находиться в так званій київсько-єлисаветській вугляній області

*) „Die natürlichen Hilfsquellen der Ukraine". Von Dr. J Schafarenko.

**) Дані в цьому уступі беру з „Ґеоґрафії України" проф. Стецана Рудницького, з праці д-ра І. Шафаренка „Die natürlichen Hilfsquellen der Ukraine" і з брошури українсько-швайцарської торговельної палати „L'Ucraine economique".

на обширі 5.000 квадр. кілометрів. З кінцем минулого століття продуковано того вугілля річно пересічно 82.000 метричних сотнарів.

Паперових фабрик було 65
продукціровали 50.000 тон.

Нині 7 паперових фаб. дали 50% своєї ранішн. продукції

Копальні заліза
в 1917 р. дали 1.900.000 тон.

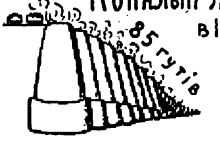

Нині
10.000 пудів.

Копальні вугля
за 1 міс. 1911 року

В червні 1921 р.
18.000.000 пудів
або
2.880.000 метр. сотн.

Торф у великій скількості находиться переважно в північних частинах Київщини, Чернигівщини, й Волині. Річно видобували торфу 100.000 тон.

Залізна руда у великій скількості й доброї якости находиться на Катеринославщині та Херсонщині та займає обшир 33.000 морґів. Залізних гут (доменні печі) було в ходу 85. В криворожській області запаси залізної руди обчислюють на 225 міліонів тон. Самого сирого заліза продукувала Україна в тонах:

1913. р.	1914. р.	1915. р.	1916. р.	1917. р.
3.051.000	3.003.000	2.704.000	2.837.000	1.900.000

Манґанова (марґанцева) руда. Копальні манґану на Україні стоять що до багатства на другому місці світової продукції. Найбільше манґану находиться біля Никополя (Катеринославщина) та на східному Поділлю. Продукція манґану виносила в тонах:

1910.р.	1912.р.	1913.р.	1914.р.	1915.р.	1916.р.
175.000	235.000	261.000	235.500	272.000	278.500

Каолін находиться в межах Херсонщини, Катеринославщини, Полтавщини, Чернигівщини, Київщини та Волині. В р. 1907. було добуто його більше 216.000 метр. сотнарів.

Фосфориту добуто на Україні, головно на Поділлю, в тонах:

1913. р.	1914. р.	1915. р.	1916. р.	1917. р.
17.800	18.200	11.100	9.300	9.600

Ґрафіт находиться в Київщині, Волині, Поділлю, Херсонщині та на Катеринославщині. В південній частині цього району було добуто в тонах:

1913. р.	1914. р.	1915. р.	1916. р.
200	840	1.113,5	1.613

Сіль є біля Бахмута, де в р. 1911. видобувано 4.900.000 метр. сотнарів камяної соли. Крім того багато сільних озер (лиманів), особливож у Херсонщині, де річна продукція соли хиталась між $3^1/_3$ і $5^3/_4$ міліонів метр. сотнарів, а в р. 1910. продукція зросла була до 10 міліонів метр. сотнарів.

Инші мінерали є також в більших і менших кількостях на Україні. З важніщих слід одмітити:

Живе срібло коло Бахмута. Гончарна глина в Київщині, Чернигівщині та Полтавщині. Огнетривала глина в Донеччині. Літоґрафічний камінь на Поділлю. Мінеральні фарби біля Лисичанська на Донеччині. Млинове каміння добувається й виготовляється по багатьох місцевостях України, а найкраще з них біля Глухова на Чернигівщині. Каміння до шліфовання на Полтавщині. Крейда до писання на Поділлю, Волині, Харківщині. Ґіпс на Поділлю, і т. д.

За час російсько-большевицької окупації України продукція в цих промислових областях, напр. добування вугілля, зійшла до мінімума,

а наприклад заліза і других мінеральних скарбів впала зовсім.

З упадком цієї продукції наступило безробіття і зубожіння великої части населення, що в своїх наслідках посередньо також багато причинилось до теперішнього страшного голоду на Україні.

Промисел.

Щоб мати приблизно заокруглений образ відносин на Україні в добольшевицькому часі, згадаю кількома словами і про український промисел. Царський російський уряд постійно спинював розвиток промислу на Україні, творячи коло Москви й Петрограду промислові центри, куди вивозилось з України потрібні сирівці. Одначе умовини життя в зовсім природній еволюційній дорозі довели до заснування початків промислу і на Україні.

Світова війна в р. 1914. застає на Україні вже доволі поважне число фабрик — 3.401, в яких працювало 331.890 робітників.*) Крім того на Україні дуже був поширений домашній промисел, в якому перше місце займають ткацькі вироби, вишивки, вироби деревляні та глиняні.

Фабрик сірників було на Україні в 1912. році 12, в яких працювало 34.162 робітники.

Хемічний промисел на Україні ще дуже незначний. Продуковано, напр., сірчаної кислоти річно біля 100.000 тон; соляної кислоти в р. 1914. біля 24.300 тон; селітри річно біля 12.000 тон; сульфату та бісульфату до 32.500 тон; мідяного сульфату біля 1130 тон; залізного сульфату до 323 тон і т. д.

Паперовий промисел на Україні ще також мало розвинений. В р. 1912. було на

*) „Die natürlichen Hilfsquellen der Ukraine". Von Dr. J. Schafarenko.

Україні лише 65 фабрик паперу, в яких занятих було 4.700 робітників, що продукували не більше 50.000 тон паперу. На покриття запотребовання України треба було спроваджувати щорічно біля 45.000 тон паперу.

Фабричне столярство. В році 1912. було на Україні 276 столярських фабрик з 10.000 робітників.

Скло продукувала Україна в малій скількості в 30 гутах скла.

Металева фабрична продукція розвинена передовсім на Катеринославщині, Київщині та Харківщині. Також по селах подекуди розвинена домашня металева продукція, особливож виріб хліборобських знаряддів. Так напр. одно тільки село Біловодськ в окрузі Старобільська достарчало річно 3.500 плугів. Таких сел чимало на Харківщині, Чернигівщині і Полтавщині.

Будова кораблів головно в Миколаїві, а в менших розмірах і Одесі.

Гарбарні і кушнірні на цілій Україні були в дуже гарному розвиткові. Головні центри — Чернигівщина, Харківщина і Полтавщина. Крім того були фабрики обуву, рогових виробів, багато млинів, гуралень, рафінерій, броварень, олійних фабрик, тютюнових і т. д.

Большевицький режім довів до цілковитого упадку промислу на Україні, що в своїх наслідках спричинилося до збільшення голоду на Україні.

Українська кооперація.

Цей природний проґресивний зріст продукції хліба, скоту, цукру та безмірні багатства найріжнородніщих сирівців викликали потребу кооперації та відповідних господарських товариств так для внутрішнього, як і для закордонного

ринку, а з другої сторони потребу і продукційних товариств.

Українська кооперація почалась вже за царських часів, одначе тоді вона не могла розвинутися, бо була підпорядкована московському центрові, який ніяк не хотів згодитися на заснування незалежного від Москви українського кооперативного союзу.

Тільки з вибухом революції, відірвавшись від Москви, українська кооперація зростає так швидко і сильно, що в короткому часі осягає ступень розвитку навіть таких кооперацій західно-европейських держав, які в справах кооперативного руху стояли і стоять на чолі.

Нищенаведені статистичні дані*) дають наглядний образ того колосального зросту:

„Після революції поробила українська кооперація величезні поступи. По останнім даним більше, як 80 % українського народу згуртувалося в кооперативах. Та головний поступ виказують продукційні кооперативи. Під теперішню пору (1919) вони мають у свойому розпорядженню:

25 друкарень,
40 гарбарень,
50 парових та нафтових млинів,
2 ткальні,
9 фабрик обуву,
1 фабрику тютюну,
2 фабрики сукна,
35 миловарень,
3 копальні заліза,
11 механічних варстатів,

і 3 фабрики господарських машин, із котрих одну купив краєвий „Центросоюз“ у фірми Гена за 20 міліонів золотих рублів (сто швайцар. франків рівні 33,5 зол. рублям).

Крім вищенаведених є ще і инші кооперативи та підприємства, про які у нас не достає потрібних відомостей.

*) „L'Ucraine economique“.

Завдяки політичним та економічним умовинам останніх років велика частина цілої української торговлі була сцентралізована в руках кооперації. Закордонна торговля в великій мірі розвивається також через кооперативні орґанізації.*)

Доволі буде навести найголовніщі централі кооперативних союзів, що зараз існують:

1. „Дніпросоюз“ числить 6.920 консумпційних товариств.

2. „Українбанк“, з філіями по всіх більших містах України, обіймає 3.800 кредитових установ.

3. Спілка всіх так званих „Центросоюзів“, що обіймає 21 союз з 850 господарськими товариствами. Діяльність усіх товариств, особливо союзів, розвивається під управою Комітету „Центросоюзів“ цілої України. Крім українського Комітету в Київі находяться в кожному більшому українському місті ріжного роду місцеві кооперативні стоваришення.“

Большевики, окуповавши в 1920. р. цілу Україну, знищили українську кооперацію і майно розграбували. На її місце сотворили російську експозитуру так званої „української“ кооперації, залежну від Москви („Вукопспілку“, „Губсоюзи“ і „Ужпо“; між тим „Дніпросоюзові“ дозволено існувати тільки в Київі), якої головним завданням є „викачувати“ в дорозі купна по твердим або риночним цінам, або в дорозі товарообміну всякі українські продукти, в першій же мірі хліб, масло, сало і т. п. для Москви, а тим самим український кооперативний рух повернули в без порівняння гірші, чим дореволюційні царські, відносини, серед яких уже українська кооперація не могла розвиватися.

---

*) В портових містах (напр. Одеса) „Дніпросоюз“ мав великі портові маґазини, а також і власні корабелі для закордонної торговлі.

ЧАСТИНА II.

ПРИЧИНИ ГОЛОДУ НА УКРАЇНІ.

Політика „єдиної неділимої“ в цілі експлоатації України.

Російські большевики, як ультра соціялісти-марксісти зпочатку теоретично обстоювали рівноправність та самоозначення пригноблених націй, а опісля на практиці стали найбільшими націоналістичними шовіністами й централістами та гнобителями завойованих ними народів, такими гнобителями, яких коли-небудь взагалі знала історія.

На передодні революції Ленін писав:

„Переможний соціялізм повинен здійснити повну демократію, значить не тільки провести повну рівноправність націй, а й здійснити право на самоозначення пригнічених націй, себ-то право на вільне політичне відокремлення. Соціялістичні партії, котрі не докажуть цього всією своєю діяльністю тепер, підчас революції і після її перемоги, що вони визволять поневолені нації і построять свої стосунки до них на основі вільного союзу, а вільний союз є брехливою формою без волі відокремлення, — такі партії вчинилиб зраду відносно соціялізму.“*)

*) Ленин. „Итоги дискуссій о самоопредѣленіи“. „Соціал-Демократ“ № 1. 1916. года.

3*

Захоплюючи з кінцем 1919. року і початком 1920. втретє Україну, російські большевики робили це під кличем „хай живе незалежна Україна“ та видавали під ту пору багато обіцюючі „прикази“ (Троцького), „відозви“ (Леніна) та „постанови“ (Комуністичного Центрального Виконавчого Комітету в Москві).

Для інформації наведу найбільш характеристичні місця зі згаданих тут офіційних большевицьких заяв:

1. З „Приказу Троцького до червоної армії“: „Товариші! Солдати! Командіри! Комісари! Ви ступили на Україну і бєте банди Денікіна. Ви звільняєте братський край від гнобителів. Україна є краєм українського робітника та трудолюбивого селянства. Тільки український робітник та селянин має виключне право панувати в свойому краї... Памятайте, що вашим завданням є визволення, а не поневолення України... Хай живе могуча самостійна Україна!“ (На підставі радіо з Москви 3. грудня 1919. року.)

2. З „Відозви Леніна до українських робітників і селян“: „Протягом століть гноблені народи живуть в надії на визволення зпід великих держав, наприклад український народ від великоруського народу. Ми стоїмо за вільну спілку народів без ніякого насилування... Тому ми, великоруські комуністи, мусимо з найбільшою строгістю і твердістю викорінювати найменші об'яви великоруського націоналізму...“ (На підставі радіо з Москви в січні 1920. року.)

3. З „Постанови Комуністичного Центрального Виконавчого Комітету в Москві“: „Центральний виконавчий Комітет, який невідклично стоїть на засаді переведення самоозначення народів, вважає

за потрібне ще раз підтвердити, що російська комуністична партія признає незалежність української соціялістичної радянської республіки". (На підставі постанови виконкому російської комуністичної партії в листопаді 1919. року. З київської „Боротьби" з р. 1919.)

Та скоро тільки російська червона армія встигла заняти цілу Україну, зараз, як шило з мішка, вилізла властива причина цієї большевицької інвазії. Вже приблизно в половині лютого 1920. року на засіданні московського виконавчого Комітету вказав Ленін на конечну потребу забрати з України, як найбільше харчових запасів для центра.

Рівночасно російські большевицькі ґазети зачали трубити в один голос: „Там на Україні несчисленні запаси хліба. Стоги по пять літ не молочені. Пшеницею коней годують, молоком свиней кормлять. Весь той хліб належить центру!"

А російські червоноармійці зовсім одверто заявляли: „Тепер ми побідили „хахлів", тож вони мусять нас (Москалів) годувати."*) Це зовсім не випадкові прояви тієї охоти на чужу власність, а вірна історичній московській традиції свідома експлоататорська політика в завойованій колонії.

Вже на першому всеросійському з'їзді совітів народнього господарства в травні 1918. року в Москві ухвалено слідуючу резолюцію: „Порізнення Великоросії і України довело до найбільшої гостроти розстроєність громадського обміну і зробило майже безвихідним економічне становище півночи, району обробляючої промисловости. Тільки привернення суспільного звязку між цими двома частинами економічного

*) „Die Lage in der Ukraine". Von P. Fedenko. „Die Ukraine", 1921.

орґанізму, що склався історично, дасть можливість нормально жити й функціонувати.“*)

Бо й справді: „Що керувало большевиками в їх поході на Україну?“ — питає І. Мазепа**) і відповідає:

„В першу чергу Україна була потрібна їм як колонія, без якої, на їх думку, вони не могли існувати.“ Тим то „большевики прийшли сюди не тільки, як соціялісти - утопісти. Вони прийшли і як завойовники, що кровю і залізом здійснювали лозунги збанкротованої російської буржуазії“. Не даром російська буржуазія пішла на службу до большевиків: „хоч совітська, аби єдина неділима Росія...“ Совітська Московщина (навіть всупереч висновкам економістів)***) вважала, що вона не може „нормально функціонувати без України.“ „Як це воно прикро сказати — пише д. Аксель Шмідт****) — одначе мусимо сконстатувати, що також для російських соціялістів і комуністів інтеґральність та неділимість областей бувшої царської Росії становить туж саму святість, як для бувших царських ґенералів, російських поміщиків, фабрикантів, урядників, вчених та письменників.“

З огляду на це нікого не здивує, що всі місцеві російські круги, не виключаючи й соціялістів, активно допомагають їм в цій роботі що до „об'єднання“ Росії. Сибірський краєвий Комітет рос. соц.-революціонерів у р. 1920. писав до заграничних ґруп своєї партії: „Ми, і взагалі вся демократія, готові помагати большевикам

---

*) „Труды 1-го Всерос. С'езда Советов Народного Хозяйства“. Москва, 1918 года.

**) І. Мазепа. „Большевизм і окупація України“. Львів-Київ, 1922.

***) Напр. на вищезгаданому з'їзді економіст Мілютін, член партії большевиків бачив вихід для незалежного від України існування Московщини в пересуванню центрів російської промисловости в райони добування вугілля і руди — на Урал і Сибір та в сильніщому розвиткові продукційних сил в цих районах.

****) „Die Bolschewisten in der Ukraine“. Von Axel Schmidt. „Die Ukraine“, 1921.

у всьому, що сприяє об'єднанню Росії, хоч би під властю розбійників."

„Так само на Україні і російські есери і рос. соц.-демократи (меншевики) весь час були скорше на стороні большевицьких, а навіть Денікінських „об'єдинителів", ніж на стороні українських „сепаратистів", до якогоб політичного напряму ці останні не належали."*)

Д. Аксель Шмідт, наводячи теорію лідера російського комунізму Радека про економічні основи неділимости Росії („Між частинами Росії — себ-то Польщею, Литвою, Балтійськими провінціями, Білорусю, Україною і т. д. — є глибокий економічний звязок; вони становлять навіть в тому товаристві противенств, яким являється капіталізм, один економічний орґанізм."), — питає:

„Чи воно справді так є? Чи сміє комуніст взагалі так говорити? Чи можна говорити про „один економічний орґанізм" цілого комплексу країв, спаєних зі собою штучно, насильством, підступом, поневоленням, кровю та залізом? Чиж Австро-Угорщина становила також один економічний орґанізм?"

І відповідає:

„Наколиб потрібно доказати, що Україна, як національна держава, може існувати самостійно, то мусимо сказати, що ані одна держава в Европі не посідає об'єктивно так багато умов до такого самостійного існування, як саме Україна!"**)

Очевидно російським окупантам ніякі „об'єктивні умови" не промовляють до переконання і вони роблять і переводять в діло те, що йде до здійснення „єдиної неділимої".

Побідивши на всіх фронтах, обезсиливши економічно і стероризувавши „інородне" населен-

---

*) І. Мавепа. „Большевизм і окупація України". Львів-Київ, 1922.

**) „Die Bolschewisten in der Ukraine". Von Axel Schmidt „Die Ukraine", 1921.

ня, — російський большевизм вважає тепер вже зайвою річчю закривати своє правдиве обличчя ріжними пролєтарськими та соціялістичними масками. Большевицький орґан „Накануне“ (№ 63 з р. 1922.) в статті „Росийская федерация“ пише вже зовсім одверто:

„... „Совєтизація окраїн була їх русифікацією. Цікаво, що всюди, від Фінляндії аж до Кушки*), носителями ідеї одірвання були культурні буржуазні круги. Навпаки революційна совітська основа „начало“ була заразом і російською основою. В парламентах, радах, курултаях, меджілісах „столпотворили“ Фінляндці, Українці, Білоруси, Татари; в совітах же були всі товариші і греміла крепкая русская речь“.**)

„... Москва давала провід в боротьбі, яка йшла по всіх тих окраїнах проти самоозначаючихся буржуазних правительств...“

„Вплив Москви мав тут основу національну-об'єднуючу...“

---

*) Кушка – це військова російська станиця на афґаністанському кордоні, над рікою Кушк.

**) Большевики стараються вмовити людей, що на світі є тільки дві головні політичні чи там класові ґрупи: з одної сторони комуністичні-большевицькі, а з другої всілякі буржуазні, до котрих належать ріжного рода демократія та соціялісти („предателі“), які ще не стали на большевицьку платформу. Тільки це, що комуністичне — то у большевиків революція, а все останнє на світі — то реакція і контр-революція. Тим то і не дивно, що большевики і соціялістичну українську Центральну Раду і соціялістичне правительство Грузії і т. д. зачислили до „буржуазних“ ґруп. Ідучи послідовно за російським большевицьким світоглядом, ніхто в цілій російській федерації не може бути чимсь иншим, як тільки Москалем. Бо „совєтизація“ є ідентична з „русифікацією“, а хтоб захотів відорватися і жити самостійно, той — річ ясна — „ізменник“ супроти большевизму, він ломить „єдиний комуністичний фронт“, він або сам буржуй, або наймит буржуазії, реакціонер, контр-революціонер і т. п. — одним словом „прокаженний“... Таким чином, хочеш — чи не хочеш, а бажаєш бути большевиком, то мусиш бути заразом і Москалем та працювати для „єдиної неділимої“...

„Такий то один із багатьох нарадоксів революції. Період державного розпаду російської імперії оказався періодом витворення національної єдности Росії...“

„Ми приходимо до самого основного розуміння російської (в оригіналі „русской“ — значить навіть не в державному російському, а в російсько-національному значінню! — Прим. І. Г.) федерації. Вона зачалася і розвивається зараз „как начало служебное и подчиненное по отношению к задачам обще-национального единства“. Практично зараз в Росії переводиться в життя „единая национально-революционная диктатура.“

Ясно і коментарі зайві!

З цілею службовою та підпорядкованою у відношенні до завдань російського національного „єдинства“ являється і большевицька комедія в виді папірового „договору“, заключеного між совітською Росією і радянською Україною в зімі 1920-1921. року, який звучить:

„1. Р. С. Ф. С. Р. і У. С. С. Р. заключають військовий і господарський союз.

2. Для кращого переведення зазначених в артикулі 1. завдань вирішують оба правительства, що слідуючі народні комісаріяти є спільні: 1) Комісаріят для війни і маринарки, 2) Найвища управа народнього хазяйства, 3) Комісаріят для зовнішньої торговлі, 4) Комісаріят фінансів, 5) Комісаріят праці, 6) Комісаріят комунікації, 7) Комісаріят почти й телеґрафу“.*)

Таким чином повищі комісаріяти являються не тільки фактично, але й формально російськими, з осідком у Москві, — а всі останні тільки по назві українські, а на ділі — то такі самі російські, як і вищенаведені, лише з осідком у Харкові.

*) „Vossische Zeitung“, Nr. 337 з року 1922.

В кінці відповідно до завдань російського національного „єдинства“ — „не тільки заборонено існування всіх українських партій, але також переслідується поодиноких членів К.П.Б.У. (Комуністична Партія Большевиків України), коли цей або той член не цілковито погоджується з поневоленням Українців.“*)

Комнезами.

Так зложений російський окупаційний державний апарат на Україні не мав одначе доступу до українського села, не мав з ним ніякого контакту, не мав контролі на місці та навіть при оружній допомозі російської червоної армії не був в стані „викачувати“ з України продукти праці українського населення в такій мірі, як цього бажав московський центр.

Український комуніст А. Річицький пише:

„Комуністи України виявили повну нездатність підійти до українських працюючих мас, особливо селянських; відносно останніх вони так себе чудесно поставили, що без надійної озброєної сили не сміли носа показати на село.“**)

Для кращого переведення експлоататорської політики придумав московський центр нову орґанізацію на місцях, так звані „комнезами“ („Комітети незаможніх селян“) і весною 1920. року покликав її до життя.

Потребу і ціль існування такої орґанізації з'ясовують самі большевики ось як:

„Центр ваги партійної роботи переноситься на село. За основу роботи береться продо-

*) „Die Bolschewisten in der Ukraine“. Von Dr. Axel Schmidt. „Die Ukraine“, 1921

**) „Червоний Прапор“. Київ, з грудня 1919. і січня 1920. року.

вольча база, яка стає знаряддям розслоєння села.“*)

„В комнезамах ми бачимо не так продуцентів, як певну верству, яка являється на селі провідником наших мір. Комнезами повинні бути аґентами для проведення на селі державного уреґулювання сільського хазяйства.“**)

Щоб цих аґентів заохотити до успішної „продовольчої роботи“ на користь московського центру, було звільнено їх від хлібної розкладки, та крім того вони мали діставати ще й якусь точно неозначену маленьку частину зібраних ними продуктів.

Досі українське село не знало класової боротьби. На Україні не було селян - експлоататорів та лихварів на зразок московський, де є одноцільний російський народ, — бо на Україні лихварями та експлоататорами були переважно чужинці.

„Хоча большевики й завели таку орґанізацію на Україні, та всеж таки не могли викликати розслоєння села, бо українське село звичайно не наймає робочої сили, а тільки відробляє „довги“ при молотьбі та помагає при оранці, що являється свого роду примітивною кооперативною формою. В ті комітети (комнезами) вступали скорумповані елементи, які всюди найдуться, щоб їсти, нічого не робивши.“***)

Одначе з огляду на те, що цього галапасного елементу була тоді на Україні всеж таки не вистарчаюча кількість, а також, що й на той елемент большевики не могли цілковито покластися, тому — „большевикам довелося присилати до комнезамів всякий непотрібний і

---

*) Владимиров. „Основной вопрос“. В „Комуністі“, 1920. року.

**) Отчет Народного Комисариата Земледелия. „Збірник справоздань“ за 1920. рік.

***) „Die Lage in der Ukraine“. Von P. Fedenko. „Die Ukraine“, 1921.

зайвий елемент з Московщини в ролі своїх аґентів.“*)

„З Росії напливає велика еміґрація і вона приходить тільки для поповнення комнезамів.“**)

Таким чином поперше, „непродуктивний люмпенпролетаріят протиставлено продукційному селянству; по друге — і це найголовніще — своєчасне виконання розкладки селянського хліба заґарантовано краще, ніж раніще. Лучшої машини для викачування хліба у селян не можна було придумати.“***)

Проти комнезамів виступив був на 8. всеросійському конґресі меншевик Дан. Він, критикуючи централістичну політику совітів на Україні, зажадав знесення комнезамів, бо там „зійшлася ріжна сволоч, сумнівної вартости ідівідуми та всякі підозрілі елементи, щоб тероризувати та експлоатувати українське селянство.“

Що виступ меншевика Дана був „голосом вопіючим в пустині“ — це річ ясна. Не на теж большевики й видумали комнезами, щоб опісля зректися цієї найголовніщої підпори їхнього орґанізованого грабунку на Україні!

Таким чином комнезами, разом з „чека“ та червоною армією, становлять найважніщу основу в апараті безупинної систематичної експлоатації всіх багатств України, а з другої сторони мають також обовязок „стежити за тим, щоб не-члени комнезамів не брали участи в виборах в совіти та виконавчі комітети і щоб навіть не бували присутніми на виборчих сходинах та зібраннях“.****)

---

*) І. Мазепа. „Большевизм і окупація України“. — Львів—Київ, 1922.

**) „Die Lage in der Ukraine“. Von P. Fedenko. „Die Ukraine“, 1921.

***) І. Мазепа. „Большевизм і окупація України“. Львів—Київ, 1922.

****) І. Мазепа. „Большевизм і окупація України“. Львів—Київ, 1922.

Декласування пролєтаріяту.

Як воно не дивно, а фактом є те, що большевицька влада, яка називає себе „пролєтарською", сама спричинилася до знищення пролєтаріяту. Пролєтаріят, коли приняти такий термін для означення зорґанізованого кваліфікованого робітництва, може існувати тоді, коли є заводи, фабрики, одним словом, коли розвивається промисловість. Між тим большевицька влада привела промисловість до цілковитого упадку, а робітників, дуже часто навіть проти їх волі, силувала виконувати спеціяльні завдання, які нічого спільного не мають з фаховим робітничим станом.

Д. Феденко подає такий факт насильного декласування большевиками кваліфікованого робітничого пролєтаріяту в Катеринославі: „Большевики стараються притягнути також робітників до боротьби проти селян для відібрання хліба. Робітники ставляться вороже до цих большевицьких мір. Напр. трамваєві робітники в Катеринославі відмовилися їздити з військовими частинами для збірання хліба по селах і за це всіх їх (біля 1000 душ) звільнено зі служби.. Металістів за це тепер висилають до Росії."*)

Так робилося і в Одесі, і в Київі і скрізь по цілій Україні. „Пролєтаріят здекласувався і розпорошився: частина пішла на села, частина — в совітську бюрократію, частина — в спекулянти, і тільки дещо залишилось при фабриках, заводах та копальнях."**)

Навіть Лєнін в своїй останній промові на з'їзді політпросвітів у Москві сам констатує цей

*) „Die Lage in der Ukraine". Von P. Fedenko. „Die Ukraine", 1921.

**) М. Шаповал. „Господарська відбудова України". „Нова Україна", 1922.

факт, тільки подає на оправдання инші причини. Він заявив виразно:

„У нас пролєтаріят через війну і страшне знищення та руїну з д е к л а с о в а н и й, себ-то вибитий зі своєї класової колії і п е р е с т а в і с н у в а т и, як пролєтаріят... Оскільки зруйновано велику капіталістичну промисловість, оскільки фабрики й заводи стали, —пролєтаріят зник. Він иноді формально значився, але він не був звязаний економічним корінням.“

Одним словом большевики, творячи а р м і ю с в о ї х а ґ е н т і в д л я е к с п л о а т а ц і ї У к р а ї н и („продовольственные отряды“, „комнезамы“ і т. п.), вербуючи чимало шпигів і провокаторів для „чека“, поповняючи ними численну свою бюрократію і т. п., відривали трудолюбивий пролєтаріят від його фахової продуктивної праці і творили безчисленні маси непродуктивних галапасів, так званий, люмпенпролєтаріят, чим — з одної сторони деморалізували добрих, совісних, кваліфікованих робітників і декласували їх, а з другої сторони — тим самим причинялися до занепаду промислової продукції, до проґресивного зубожіння краю, що в своїх дальших наслідках привело до неминучого голоду.

Реквізиції.

Україна, не дивлячись на довголітню світову війну, в часі котрої вона прохарчовувала величезні російські армії в запіллю і на свойому фронті, не дивлячись на революцію, а опісля на ту важку визвольну боротьбу, підчас якої всі воюючі між собою війська та відділи черпали поживу тільки у місцевого населення, — мала такі величезні запаси хліба, таку безчисленну масу коней, рогатої худоби, свиней, овець, домашньої птиці, такі багаті запаси цукру, що

могла з легкістю, не потрібуючи ніякої посторонньої помочи, пережити і 5 літ цілковитого недороду.

Очевидно, що найважніща річ — це хліб, бо його треба не тільки на прохарчування населення, але також на корм для худоби та на посів. Отже що до цього, то саме перед приходом на Україну большевиків справа представлялася так:

Британська господарська комісія, що в тому часі вернулась була з України, подає отсі статистичні дані*) про врожай в 1919. році:

	Урожай 1919. р.	Старі запаси	Разом
	в міліонах пудів		
Пшениця . .	550	200	750
Жито	288	100	388
Разом	838	300	1.138

Для порівняння наведемо статистичні дані врожаю цих двох родів хліба з попередніх літ:

	Урожай 1904. р.	Пересічний за 1911—1915. р.р.
	в міліонах пудів	
Пшениця . .	569	418,6
Жито	220	262
Разом	789	680,6

На жаль, вищезгадана британська господарська комісія не подає статистичних даних про збір другого рода хлібів на Україні. Та ці недостачі легко доповнити аналоґічним обчисленням.

*) „Воля“, 1920 рік.

Проф. І. Шафаренко на підставі точного обчислення збору найголовніщих 6 родів збіжжя на Україні за рр. 1909—1913. (отже за 5 літ) подає процентове зіставлення, з якого видно, що Україна продукувала:

пшениці й жита	58%
ячменю й вівса	37%
гречки і проса	5%.

Значить, Україна продукує ячменю, вівса, гречки і проса разом 42%. Коли цей процент перенесемо на конкретні цифри, — то вийде, що врожай цих останніх чотирьох родів збіжжя в 1919. році враз з аналоґічними старими запасами виносив понад 822 міліони пудів. Отже большевики, занявши з кінцем 1919. року і з початком 1920. Україну, застали там величезні запаси збіжжя, бо разом взявши, 1.960.000.000 (один міліярд девятьсот шість десять міліонів) пудів.

Коли до цього додати не обрахований тут збір кукурудзи та соняшників, а далі сімя з конопель та льону, а також весь збір картоплі,*) буряків, кабаків (гарбузів) і всякої городини, — то кожному стане ясно, що загальна цифра всього харчового запасу на Україні в той час далеко-далеко перевищала 2 міліярди пудів. Самогож цукру було в тому часі на Україні поверх 200 міліонів пудів.

І на все це незмірне багатство — овоч тяжкої, муравлиної праці трудолюбивого українського населення, закусили зуби північні історичні галапаси, що від давніх давен витягали найкращі соки з України, жили з чужого поту й чужої крови, жили продуктом чужого, головно українського, труду.

Реквізиції переводили большевики головно і з політичних причин, щоб таким чином, зруйнувавши економічно українське населення, відо-

*) Річний збір самої картоплі на Україні виносить 200 міл. пудів.

брати йому змогу далі боротися за самостійність своєї вітчини.

„Совітська влада, поставлена перед альтернативою політичної смерти або тяжкої господарської руїни, мусіла вибрати останнє.“*) І ту господарську руїну для політичних цілей перевели російські окупанти дуже докладно.

Російські большевики поробили дуже великі і основні приготовлення до зорґанізованої, систематичної і ґрунтовної експлоатації всіх українських багатств.

Силою приневоливши кваліфікований міський, фабричний та заводський робітничий пролєтаріят перетворитись на „продработніков“, утворивши на селах комнезами, поставивши на ноги цілу „чека“, зо всіми широко розгалуженими її віттями, доповнивши існуючу на Україні „красную армію“ новими, самими надійними військовими частинами з суто російських областей,**) — приступили большевики до переведення реквізицій на Україні.

„Без права на компенсацію і без ніякого порозуміння з місцевим робітництвом вивозяться з України локомотиви, ваґони, машини, збіжжя, вугіль, цукер і скло, — в наслідок чого українським робітникам грозить безробіття і голод.“***)

„Економічна політика російських большевиків на Україні в р. 1920. відріжняється від попередніх років інтенсивним „викачуванням“ з України продуктів. Реквізиції споживчих продуктів в українських селян рівняються збіранню

*) „Голод и дети на Украине“. Составил В. А. Арнаутов. Харьков, 1922.

**) Склад червоної армії на Україні зовсім не-український. По даним „Краткого отчета командующого всеми вооруженными силами и уполномоченного Р. С. Ф. С. Р. на Украине за 1920 год“, основне ядро цієї армії в розмірі до 85% складають Великороси. Українців тільки 8—9%. Рештаж Татари, Башкири, Кірґізи, Узбеки, Латиші та инші. Мобілізованих Українців, як правило, відсилають служити за межі України, головним чином в північні райони Московщини.

***) „Die Bolschewisten in der Ukraine“. Von Axel Schmidt. „Die Ukraine“, 1921.

контрибуцій у напівдиких народів Сибіру за часів царизму. Тільки ті методи у большевиків багато твердіщі. Дуже поширене забірання закладників. По селах, які не виповнили приписаної збіжжевої розкладки, арештується біля 10 осіб і їх розстрілюється, коли села не зложать залеглостей. Большевики реквірують коней, худобу, сало, яйця, кури, свині, вівці, убрання, сукна, полотно, сорочки, простині (простирала) і т. и. В Херсонщині, відповідно до околиці, забірано від десятини поля по 30, 40, 60 пудів хліба.*) Вони жадають не тільки збіжжя, але забірають також солому, сіно і т. д. При цьому зовсім не звертають уваги, чи це багач (кулак), чи середняк, чи малоземельний селянин. Правда, існує на папері наказ, на підставі котрого не можна реквірувати у таких селян, що засівають тільки до трьох десятин, — одначе на практиці відбірають хліб навіть у таких, що мають лише одну десятину поля.**)

Повищі дані вповні сходяться з дотичними даними І. Мазепи,***) який каже: „Розкладка, яка торкається всіх продуктів споживання і фуражу, починаючи від хліба та соломи і кінчаючи медом, маслом, яйцями і т. д., охоплює всіх селян з хазяйством від одної десятини. Заможніщі селяне мають можність швидше і легше відбути свою повинність і здихатися татарщини. Незаможнім селянам це трудніще. Тому замість справжньої контр-революції чека переповнені заложниками від бідніщого селянства за невико-

*) Коли зважимо, що середній врожай озимої пшениці з одної десятини в рр. 1908—1912. на Україні виносив в пудах: в Київщині — 67, на Поділлю — 64, на Волині — 67, в Харківщині — 57, в Чернигівщині — 57, в Полтавщині — 64, в Катеринославщині — 50, в Херсонщині — 47. (Дані ці взяті з праці Бруна Гана „Die Bedeutung einer Agrarreform für die Ukraine", 1919). — то стане ясно, що та хлібна розкладка рівнялася грабункові, буквально, до останнього зорна!

**) „Die Lage in der Ukraine". Von P. Fedenko. „Die Ukraine", 1921.

***) І. Мазепа. „Большевизм і окупація України" Львів—Київ, 1922.

нання розкладки. Коли і це не помагає — закладників розстрілюється.“

„Село стогне під режімом большевиків. Большевизм, побідивши на зовнішніх фронтах, кинув свої озброєні сили на села. Не досить того, що селяне вже дуже обтяжені харчуванням червоноармійців, вони мусять ще зносити й накладання ріжних реквізицій. Реквірується все, почавши від збіжжя, аж до зброї, худоби та коней.“*)

Таким чином — „вся економічна політика большевиків на Україні зводиться до безоглядного вивозу з України її матеріяльних ресурсів. Ні про які заходи для орґанізації, піднесення й розвитку економічних сил України, відповідно до її внутрішніх умов і особливостей, — нема й мови. Ті, що визнають рацію існування власного українського економічного центру, вважаються в найкращому разі за українських шовіністів, а сама ідея утворення такого центру кваліфікується, як ідея контр-революційна. Через те було знищено навіть українську кооперацію у всіх її видах.“**)

Та практичне виконання того орґанізованого грабіжа незмірних багатств України не прийшло російським окупантам так легко. Українські селяне та робітники разом з українською інтеліґенцією, не дивлячись на страшний терор, не дивлячись на певну смерть, яка їх жде, — орґанізують повстанчі відділи та партизанські загони (большевики називають їх усіх „бандами“) і зі зброєю в руках не допускають до вивозу награбованого майна. В ряди повстанців вступають також Німці-колоністи, Греки та мешканці инших націй, що живуть на Україні, — і часом бачимо там навіть Жидів. Боротьба ця йде надзвичайно успішно, бо весь український народ пособляє та помагає „своїм“ загонам. Не

*) Сучасна стаття: „Die Bauernaufstände in der Ukraine“. „Die Ukraine“, 1921.

**) І. Мазепа. „Большевизм і окупація України“. Львів—Київ, 1922.

одну большевицьку дивізію розбито, не один отряд „продработніков“ тікав, куди очі несуть, та все і все свіжі сили Великоросів, Латишів, Китайців, Башкирів, Кірґізів і т. д. добре озброєні та заосмотрені муніцією (фабрики в Московщині тільки те й роблять, що виробляють безнастанно зброю та муніцію), хмарами напливали на нещасну Україну. На Україніж, як відомо, нема ані одної фабрики зброї, ні муніції, і повстанцям, котрим нізвідки не було ніякої реальної помочи, — врешті решт забракло зброї і вони осталися з голими руками... В страшний спосіб розправлялися російські окупанти з українським населенням, яке повставало проти грабіжницької господарки північних наїздників. „Більша частина селянських повстань на Україні кінчалася тим, що большевики висилали карні експедиції, а вони палили цілі села.“*)

Багато загинуло геройською смертю в обороні своєї батьківщини, в обороні української державности, багато приняло страшну мученицьку смерть з руки окупанта, — але чимало розбрелося по селах, по лісах, пішло в підпілля і — хоча в зміненій формі і в зменшеному масштабі — всеж таки безнастанна боротьба продовжується.

Цього не заперечують і самі російські большевики. В їхньому офіційному „Збірнику справоздань“ комісаріяту продовольчих справ за 1920. рік писалося:

„Внутрішній фронт, бандитизм виступає найголовніщою перешкодою, що гальмує заготовку. Боротьба на цім фронті велася і далі ведеться ще й до цього часу.“

Про розміри тієї боротьби дадуть деяке поняття нищенаведені цифри тогож „справоздання“.

За час від 20. V. 1920. року до 1. I. 1921. року було відібрано у повстанців: „205 кулеметів, 13 гармат, 23.714 рушниць та обрізів, 683 ре-

*) „Die Bauernaufstände in der Ukraine“. „Die Ukraine“, 1921

вольвери, 207 бомб, 342 шаблі та инше майно. Сюди" — додає автор справоздання — „не ввійшли трофеї, відібрані у Махна, серед якого нараховують більш 600 кулеметів, 20 гармат і багато иншого майна."

Тому й не дивно, що в 1920. році російські большевики не зуміли ще „викачати" з України цілої наложеної розкладки.

Як подають „Моск. Изв.", до 1. жовтня 1920. року зібрана в деяких українських ґуберніях хлібна розкладка представляється так: На Поділлю зібрано 6 міліонів пудів, у Херсонщині 7 міліонів, у Київщині 3 міліони, в Полтавщині 4 міліони. Крім того вивожено з України денно „тільки" по 10 ваґонів цукру, так що за вищезгаданий час перевезено в Московщину „лише" $4^1/_2$ міліонів пудів українського цукру.

В той спосіб грабіж України йшов далі. Всеж таки, з огляду на „внутрішній фронт" та на „банди", можна було в 1920. році зібрати з України тільки 19.69 % назначених розкладок,*) як то з цієї причини скаржиться автор справоздання Комісаріяту продовольчих справ за 1920. рік.

Та після большевицької перемоги на внутрішньому фронті дальший збір розкладки поступав уже з меншими перепонами і большевики зуміли з часом вивезти по дорозі, вимощеній трупами українських оборонців-героїв, весь український хліб до Росії. Таксамо вивезено всі величезні запаси виробленого за останні роки цукру, а далі що найкращі коні, корови, свині, вівці, домашню птицю, мед, яйця, масло, шкіри, сукно, полотно і т. д., — ба навіть убрання,

*) В практиці діялося це так, що большевики, стягнувши одну розкладку, накладали на основі якого иншого розказу другу, опісля „в боевом порядке" третю, а далі четверту, пяту і т. д., говорячи, що ця розкладка за такий, а тамта за такий то рік, або прямо ніяк не мотивуючи... Головна річ, щоб забрати — а претекст завсіди якийсь найдеться...

обув, господарські знаряддя, хатні річи і домашню посуду.**)

Сам В. А. Арнаутов в своїй брошурці „Голод и дети на Украине“ зауважує, що „тяжелая продовольственная разверстка 1920. года“ не осталася без впливу на теперішній голод на Україні.

„Розкладка того року“ — пише він — „посягнула на той резервовий фонд, запаси якого являються в сільському господарстві конче потрібною умовою здорової сільсько-господарської економіки. Неврожай при стані нашої сільсько-господарчої техніки залежить від погоди і згаданий резервовий фонд вносить господарську рівновагу в сільському господарстві, нарушену випадковим недородом.“

Зруйнувавши до щенту сільське хазяйство, російські большевики мали змогу легше опанувати українські села, а тим самим і скріпити своє становище на Україні.

Крім розкладки обовязкової для всіх, большевики ввели ще й так звану систему „розкулачування“, яку примінювано до деяких заможніщих мешканців та до таких осіб, які з особистих причин або за „неблагонадежне“ політичне становище попали в неласку якогось большевицького комісара, „партійного работніка“, члена комнезама, або якоїсь иншої комуністичної риби. Коли від звичайного громадянина бралось тільки розкладку, то від „розкулачуваного“ забіралося вже все дочиста, не зоставляючи ані одного зернятка на прожиток чи на засів, не оставляючи „ні одного хвоста“ коло хати, та забіраючи всю одіж, обув, господарське і хатнє приладдя, а

*) Коли приходить в село якась частина большевицьких червоноармійців, то це викликає завсіди велике занепокоєння. Кожний ховає свої річи (убрання, обув) десь на дворі. Повстає велика метушня. Стараються сховати також свині, коні і т. п. Це все дуже нагадує описи татарських нападів в давнину“. („Die Lage in der Ukraine“. Von P. Fedenko. „Die Ukraine“, 1921.)

нерідко й викидаючи „розкулаченого“ з йогож хати на вулицю. Таке розкулачування разом з розкладкою переводжено буквально в кожному українському селі і хуторі і розкулачені хазяїни — оскільки не мали змоги дістати від своїх свояків (родичів) якоїсь помочи — ставали відразу жебраками.

За три роки такої безупинної експлоатації зуміли російські большевики вивезти остаточно всі матеріяльні ресурси з України та, зруйнувавши або привівши до застою майже всі українські фабрики, заводи і взагалі промисел та торговлю і здекласувавши та здеморалізувавши дорешти кваліфікований робітничий пролєтаріят, знищили вони і останній найважніщий продуктивний елємент — українське селянство.

Ще до недавна цвітуча, найбагатша країна в Европі — тепер Україна представляє собою одну Велику Руїну.

Марнування зібраного майна.

В наслідок цілковитого розвалу транспорту величезні засоби всього награбованого на Україні майна фізично не можливо було в наміченому часі вивезти в Росію.

На „зсипних пунктах“, на залізничих стаціях, по ріжних „продкомах“ і т. п. назбірувалося десятки та сотки тисяч пудів збіжжя. Через цілковиту недбалість большевицької господарки зсипувано його то в замкнених, непровітрюваних будинках, то в складах дуже часто зі зруйнованою кришею (бож там все поруйноване, а направляти нема кому). Наслідки цього були такі, що більша половина зібраного збіжжя почасти стухла, сплісніла та зогнила, а почасти замокла, попроростала і зробилась неможливою до вжитку.

Крім того большевики для проведення „посівної кампанії“ зібрали з сіл та хуторів також збіжжя призначене на засів, яке опісля обіцяли розпреділяти по посівним районам. Збіжжя те, завдяки своїй безмежній глупоті, зсипували большевики озиме і яре докупи, і таким чином саміж унеможливили посівну кампанію. Цьому не дивуватися, коли зважити, що до ведення тих діл здебільшого призначувано „партійних товаришів“ міського походження, н. пр. фризиєрів..., що цілковито не розумілися на сільському хазяйстві.

Ще гірше передставлялася справа з живим інвентарем. Тисячі коней, рогатої худоби, свиней, овець зганялося з цілого повіту, та не було кому того всього доглядати. Весь той скот блукав цілими днями не ївши, не пивши, а далі і почав здихати.

Санітарні умовини були в найпоганіщому стані. Хорий скот заражував здоровий ріжними пошестними недугами. Десятки й сотки ріжного скоту гинуло денно, а пошести все і все поширювалися в „збірних пунктах“. Звідтам з часом перекидалися пошестні недуги і на села та хутори.

В ще більшій мірі пропадала реквірована домашня птиця.

Так само цілі ваґони зіпсованого масла та сала приходилося закопувати.*)

Таким чином ізза невмілої, недбалої і несовісної большевицької господарки награбованим на Україні безмірним, неоціненним добром значна частина його була знищена і нею не покористувались ані Українці, у яких його забрано, ані Росіяни, для котрих воно було призначено.

---

*) Я сам був очідком того, як три ваґони сала з Голти тепер — Первомайськ) викинено й закопано.

Примусова колєктивізація.

Так українське, як і російське селянство принціпово противиться заведенню комуністичних хазяйств. Одначе ступінь тієї відрази до насаджуваної большевиками „комуни“ є на Україні і в Росії ріжний.

В часі, коли в Росії була т. зв. „община“, яка по свойому духу дуже нагадує большевицьку комуну, із давніх давен була традиційною народньою формою хазяйства, — то на Україні навпаки традиційна форма хазяйнування є індивідуально-власницька. Вслід за тим, коли для російського селянина колєктивізація являється певного рода змодернізованою на большевицький лад общиною і з психолоґічного боку та по традиції є для нього скоріще доступна, — то по психолоґії й традиції українського селянина є вона ворожим новотвором, зверненим проти його життєвих інтересів. І під тим зглядом нема ріжниці між бідним, середняком та заможнім українським селянином. Всі вони однодушно, безкомпромісово ворожі всякій „комуні“.

Попередній гіркий досвід большевиків з їхнім насильним насаджуванням комуни, „ізза чого — як то вони самі казали — два рази мусіли уходити з України“, присилував їх обережніще ставитися до цієї справи.

Тим то з останнім своїм окупаційним наступом на Україну російськими большевиками розповсюджено було по Україні „рішення“ комуністичного центрального виконавчого комітету в Москві, де між иншим в останньому його уступі: „Завдання аґрарної політики на Україні“ — читаємо:

„Точка 3.: В справах об'єднування села в комуни, артілі і т. п. належить строго переводити політику партії, яка що до цього не терпить ніякого силування та полишає цю справу вільному рішенню селян і за

всякі спроби переводити її в життя насильними принціпами чекає строга відповідальність.“*)

Повищі „рішення“ в аґрарних справах найвищої комуністичної екзекутиви, як також і рівночасні ґарантії в „приказах“ (Троцького) та „відозвах“ (Леніна) що до самостійности України — оказалися в практиці на ніщо нездатними клаптиками паперу!

Та при цьому помічалось, що „селянська політика большевиків в Московщині і на Україні була неоднакова... Після навдалої спроби з сільською комуною за допомогою „комбедів“ в 1918. р., себ-то після першої серіозної капітуляції большевиків перед селянством, — в Московщині на масову колєктивізацію сільського хазяйства махнули рукою“. І від того часу совітська влада спірається в Московщині на середняків або по їхньому на „старательних“ хазяїнів, шукаючи з ними згоди, як в області економіки, так і в області політики. Вони там не побоялися піти на той шлях економічної політики, бо „там большевицька диктатура являється своєю національною владою.“**)

На Україніж навпаки. Большевики, почуваючи, що вони являються тут чужою, чисто окупаційною владою, бояться допустити до витворення „середняцької“ України і всіми силами стараються насадити комуну.

„Коли в найблищі місяці“ — писали большевики в кінці 1920. р. — „ми не зуміємо на Україні звязати наших комнезамів завданням колєктивізації сільського хазяйства, як черговим практичним завданням..., то можна з певністю сказати наперед, що вся наша політика комнезамів приведе до утворення середняцької України... Ми повинні здійснити це завдання тепер, бо инакше через рік ми будемо мати

*) І. Мазепа. „Большевизм і окупація України“. Львів—Київ, 1922.

**) Київська комуністична „Боротьба“ з 29. XII. 1919.

на Україні можливо й „розслоєне“ село, але злите в суцільну масу старательних хазяїнів, що стоятимуть єдиним фронтом проти пролєтарської демократії.“*)

Таким чином у Московщині, де, вважаючи так на психолоґічний, як і на традиційний бік російського народу сільсько-хазяйська комуна могла би найти для себе порівнюючи ще найбільш підходячий ґрунт, оперли большевики політику якраз на середняцькій верстві селянства. На Україніж, де комуна навпаки не мала і не має ніяких основ для існування, всіми способами насильно насаджується колєктиви сільського хазяйства, заводяться „совхози“ і т. п. комуністичні експерименти, якими доконується дуже болючих та небезпечних вівісекцій на живому українському орґанізмі. Але на теж вони побідники і плантатори, і можуть — на їх думку — окуповану колонію різати, оперувати без огляду на наслідки цих експериментів для українського орґанізму, коли тільки це є в інтересах московського центру.

Задалеко завелоб нас описування страшного безладдя в тих насильно насаджуваних комунах на Україні. Та кожний зможе легко уявити собі, який там мусить бути хаос, коли взяти під увагу, що такими комунами правлять переважно чужі люде, заволоки, яких інтереси зовсім не звязані з добробутом України взагалі, а зокрема дотичної комуни. Ціла купа комісарів, завідуючих, їхніх заступників, політкомів та воєнкомів, писарів, наставників, ревізорів, аґітаторів і т. п. тільки те й робить, що краде, розбірає, нищить, — одним словом „кує залізо, поки гаряче“... А щоб на всякий випадок і начальство мати за собою, то від часу до часу відвозиться впливовим повітовим та ґуберніяльним „шишкам“ земотдєлу, чека чи паркома якусь частину придбаного таким способом добра і добувається раз на завсіди спокій.

*) Отчет Народного Коммисариата Земледелия за 1920 г. „Збірник Справоздань“.

Між тим пишеться і справоздання до влади, в яких поміщається ріжні фантастичні цифри, але те все тільки відомі „потьомкінські села“, які мало що спільного мають з фактичним станом... Наколиж часом має прийти справа вже „до крутого“, то однієї темної ночи все пускається з димом, — і кінці в воду... Про продукційну вартість таких комун — річ ясна — нема що й говорити. Я сам особисто з конечности бував по ріжних комуністичних „совхозах“ і це, що тут коротко наводжу для приміру, є тільки дрібненькою частиною всього того, що там діється на велику скалю.

„На ділі така комуністична політика привела до повної руїни сільського хазяйства. У звязку зі знищенням промисловости і постійними реквізиціями споживчих продуктів селянське хазяйство поволі втратило інтерес до дальшого розвитку сільсько-хазяйственної продукції..... Селянин почав засівати лише стільки, скільки йому необхідно для власних потреб. Він не хоче дурно працювати на орґани большевицької власти. Розуміється, це страшно понизило сільсько-хазяйственну продукцію і послужило одною із найважніщих причин теперішнього голоду на Україні.“*)

Повищі виводи д. І. Мазепи цілковито сходяться з дотичними офіційними большевицькими справозданнями, з яких наводжу характеристичний уступ:

„Селянське хазяйство, переставши бути риночним, перетворюється помалу в хазяйство натурально-споживче, яке обслуговує виключно свої власні потреби... Селянське хазяйство стає невигідним... Недосів приймає характер не випадкового факту,

*) І. Мазепа. „Большевизм і окупація України“. Львів—Київ, 1922.

а характер орґанічного явища, що виростає на ґрунті розпаду всього народнього хазяйства...*)

Таким чином примусова колєктивізація України являється в своїх наслідках також одною з дуже важних причин теперішнього страшного голоду на Україні.

Упадок продукції.

Грабіжницька політика большевиків з одного боку, а з другого насильне насаджування комуни спричинилося до страшного упадку продукції хліба на Україні.

„На степах України остались величезні простори незасіяні, їх налічують тисячі і тисячі десятин. Селяне не хотять працювати для галапасів та засівають лише стільки, скільки самі потрібують...“**)

„Посівна площа“ — читаємо в офіційній большевицькій ґазеті — „по шости повітах (два повіти кременчужської, одеської та полтавської ґуб.) скоротилась майже на одну третину — 31%. По одеській ґуб. було засіяно в 1910. році 2.329.000 десятин, а в 1921. р. 1.054.000 десятин,

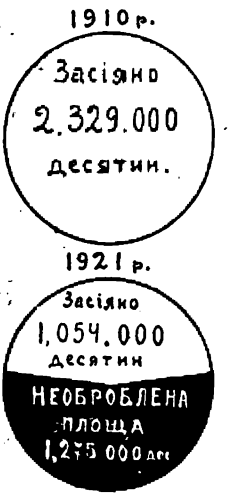

*) Отчет Народного Коммисариата Земледелия за 1920 г. „Збірник Справоздань“.

*) „Die Lage in der Ukraine“. Von P. Fedenko. „Die Ukraine“, 1921.

себ-то, порівнюючи з 1910. роком, в одеській ґуб. було засіяно в 1921. р. в два з лишнім рази менше... Загалом же по всій Україні за останні три роки*) значно зменшилась площа засіву. Важне значіння в ряду причин неврожаю має зменшення скількости худоби (бо її большевики реквірували! — Прим. І. Г.), а також погіршення хліборобського реманенту. Всі оці обставини взяті разом з'ясовують причину дуже малого збору хлібів на Україні."**)

Упадок продукції цукру представляє документально і дуже наглядно проф. В. Коваль. ***) Наводимо з того найбільш характеристичне:

„Наколи взяти в руки „Продукційну проґраму та звіт київської централі цукру за рік 1920.", то можна бачити, до якого господарського абсурду привела большевицька бюрократична армія завідуючого апарату. Я не хочу подрібно передавати цілого змісту цієї цікавої книжечки, я хотів би тільки навести кілька цифер, що

*) З огляду на то, що в дотичній статті є мова про голод на Україні в 1921. і 1922. р., то „останні три роки" припадають на час якраз большевицького режіму, а саме 1920., 1921. і 1922. роки. — Прим. І. Г.

**) Д-р. Н. Беркер. „Голод на Україні в 1921. і 1922. р.р." в офіційній большевицькій ґазеті „Український Червоний Хрест-голодним", тиждень Червоного Хреста, Київ, 17-23 квітня 1922.

***) „Die Lage in der Sowjet-Ukraine". Von Prof. W. Kowal. „Die Ukraine", 1921.

показані в окремих діяґрамах. На одній сторінці є представлена ціла продукційна праця київської централі цукру. От же: зправа намальований мішок з цукром, якого київська централя напродукувала в році 1920. — 1.165.000 пудів; зліва подані видатки, витрачені на випродукування того цукру. Виходить, що за випродукування тих 1.165.000 пудів цукру не тільки виплачено 2 міліярди карбованців, 200.000 аршин мануфактури, 50.000 пудів соли та 40.000 пудів тютюну (махорки), але також 1.500.000 пудів цукру!...“ Далі проф. В. Коваль наводить, якими то містеричними способами доведено до таких колосальних видатків на так розмірно малу продукційну скількість цукру. Та з огляду на недостачу місця ці впрочім дуже інтересні виводи пропускаємо. Додаємо тільки за проф. В. Ковалем: „Тут треба завважити, що цукровий промисел після большевицького мілітаризму вважається за найкраще зорґанізований.“

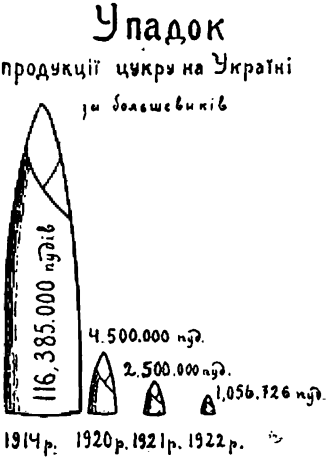

Нищенаведені дані*) ілюструють в загальних зарисах упадок промислової продукції в деяких її поодиноких галузях.

Продукція цукру, яка щорічно виносила 70 до 90 міліонів пудів,**) упала в 1920. р.

*) „Die wirtschaftliche Lage in der Ukraine“. „Die Ukraine“, 1921.
**) В 1916. р. зросла була до 116.000.000 пудів.

до $4^1/_2$ міліона пудів, в р. 1921. до $2^1/_2$ міліона пудів, а в році 1922. до 1.056.726 пудів (в тому числі: піску — 702.188 п., рафінаду — 238.115 п. і темного (сирого) 116.423 п.). Коли навіть до цього додати 355.098 п. побічних цукрових продуктів, то загальна продукція винесе ледви 1.411.824 пудів.*)

Дальші дані про упадок продукції наводжу з „Die wirtschaftliche Lage in der Ukraine".

В металевім промислі всі майже печі стоять нечинні. З 15 великих заводів працює тільки один.

Шкіряний промисл: з виїмкою трьох — чотирьох чинних... гарбарень з дуже обмеженим числом робітничого персоналу всі стоять.

Папіровий промисл: із 24 фабрик фактично працює тільки 7, які продукують лише 50% нормального часу.**)

Копальні заліза цілковито нечинні.

Копальні вугілля, що ще в березні місяці 1921. р. дали 33 міліони пудів, вже в червні тогож року знизили продукцію до 18 міліонів пудів вугілля і то тільки зі самих верхніх шарів, через що його вартість для промислу дуже мала. Долішні шари копалень затоплені водою.

Замітна річ, що вже в тому часі, як причину того катастрофального упадку продукції вказували большевики на голод, а большевицька преса вже тоді писала про „гибель Донбасу"!

---

*) Дати за рік 1922. подаємо з „Ost-Express", Nr. 543, 1922.

**) Цікавий образ недостачі паперу малює І. Федонко в статті „Die Lage in der Ukraine" („Die Ukraine", 1921):

„.... Паперу також немає. Совітські ґазети печатаються на такому лихому папері, „що навіть піп не може читати". Всі книжки, навіть молитовники та церковні книги уживають селяне на циґарочний папір. Тому так і рощибаються за большевицькою літературою ....."

Неврожай.

Так пограбовану, знищену та зруйновану ріжними большевицькими експериментами країну застав 1921. рік із його досі небувалою посухою.

Страшна посуха навістила в цілості ґубернії: одеську, миколаївську, катеринославську, запоріжську та донецьку і по два повіти з ґуберній полтавської й харківської, а також частини ґуберній кременчужської й київської. Саме тоді я перебував в південній Україні і мав нагоду наочно переконатися, які нечувані розміри приняв цей страшний неврожай.

По деяких місцях вигорів хліб так, що не можна було розібрати, де, наприклад, посіяний був соняшник, а де пшениця або кукурудза. Мало того: не можна було гаразд розібрати, де степ ораний і засіяний, де цілина, а де дорога.

Ґубернії середньої та північної України дали почасти середній, а почасти нище, і дуже рідко де вище середній врожай.

По офіційним большевицьким даним справа неврожаю представляється на Україні так:*)

„Посуха 1921. р. викликала надзвичайний неврожай, який привів і без того економічно сильно виснажену країну до нечуваного голоду. Як раз найбільш хліборобські ґубернії України: запоріжська, донецька, катеринославська, одеська й миколаївська найтяще потерпіли від цієї посухи.

---

*) Зі статтей: д-ра Н. Беккера: „Голод на Україні в 1921. і 192'. р." і д-ра Іллі Холодного: „Голод і пошести на Україні" в одноденній ґазеті „Український Червоний Хрест — голодним", тиждень Червоного Хреста, Київ, 17-23. квітня 1922. р.

Неврожай був остільки великим, що в багатьох повітах, як наприклад: мелітопольський, маріупольський і инш., більш як 80% засіяного поля зовсім не косилося, а в других повітах не повернулося навіть насіння.

До часу збору хлібів середня помітка семи головних хлібів (озиме жито, озима та ярова пшениця, ячмінь, овес, гречка й просо), визначена пятибальною оцінкою (середній врожай — 3), була по ґуберніям цілої України така:

Для запоріжської ґуб.	1,4.
Для миколаївської ґуб. . . .	1,6.
Для катеринославської ґуб. .	1,8.
Для донецької ґуб.	2,0.
Для одеської ґуб.	2,0.
Для кременчужської ґуб. . .	2,2.
Для харківської ґуб.	2,4.
Для полтавської ґуб.	2,8.
Для київської ґуб.	2,8.
Для чернигівської ґуб.	3,1.
Для подільської ґуб.	3,2.
Для волинської ґуб.	3,6.

В цілій Україні зібрано 350 міліонів пудів, себ-то тільки 35% нормального збору.

Збір семи головних хлібів в голодних українських ґуберніях представляється ось як:

Ґубернії	З одної десятини зібрано в пудах								
	жито озиме	жито ярове	пшениця озима	пшениця ярова	ячмінь	овес	гречка	просо	середній збір усіх хлібів
донецька . . .	10,2	14,2	12,2	9,0	9,0	17,7	9,8	—	9,4
катеринославська . . .	3,2	—	3,3	2,1	1,7	3,3	—	—	2,2
одеська	16,0	—	18,0	12,8	12,8	15,5	—	—	14,2
запоріжська .	10,0	–	9,0	2,0	1,0	2,0	—	—	4,4
миколаївська	5,2	5,0	7,4	2,1	1,7	3,1	6,0	8,4	3,6
2 повіти полтавської	16,0	—	13,0	15,5	12,4	15,1	10,6	15,5	14,3
середній збір для всіх ґуб.	9,6	11,9	10,5	7,6	5,3	9,6	5,4	3,6	7,5
звичайний збір в цих ґуб.	60 - 190	40—90	90—200	60—150	100—190	100—200	50—110	60—120	

Збір хліба в пяти голодних українських ґуберніях 1921. року в порівнянню до збору в тих же ґуберніях в році 1916. представляється в тоннах ось як:

Українські голодуючі ґубернії	В р. 1916. зібрано хліба в тон.	В р. 1921. зібрано хліба в тон.	Менше проти 1916. р. на
катеринославська	1.335.716	263.900	80,2 %
запоріжська	1.219.016	298.233	75,5 %
миколаївська і одеська	2.694.216	810.133	70 %
донецька	1.572.916	283 183	82 %
разом	6.821.864	1.655.449	75,8 %

Кількість зібраного хліба в голодних українських ґуберніях з узглядненням числа населення та скількости річного запотребовання хліба для нього, рахуючи по 25 пудів на рік на одного чоловіка, представляється в пудах ось як:

Ґубернії	Зібрано зерна пудів	Численність населення	Потреба в зерні на рік пуд	Не достає для прохарчування на рік пуд	Процент недостачі
донецька	12.677.990	3.317.600	82.925.000	70.247.010	85,6%
катеринославська .	2.775.510	1.676.000	44.675.000	41.799.490	93,5%
запоріжська	6.161.000	1.125.600	28.140.000	21.979.000	78,1%
одеська	20.033.940	1.940.000	48.507.500	28.473.560	58,7%
миколаївська	4.440.790	1.371.700	34.292.500	29.850.710	87 %
2 повіти полтавськ.	8.067.440	522.300	13.167.500	5.090.060	38,8%
всього в голодн. ґуб. України	54.156.670	10.044.500	251.115.000	196.958.330	78,7% *)

*) Чомусь тут не вчислені голодуючі повіти кременчуж. ґуб., де на підставі рапорту № 22 з 30. IV. 1922. р. капітана Квіслінґа до комісаріяту д-ра Нансена на 1. III. 1922. р. голодувало вже 150.000 населення, і харківської ґуб., де саме тоді вже голодувало 200.000.

Дані в цій табелі що до численности населення в поодиноких ґуберніях не зовсім сходяться з дотичними офіційними даними тогож самого большевицького уряду в зіставленні „Центрального Статистичного Управління України на р. 1922.“

З вищенаведеного виходить: Коли взяти під увагу тільки пять згаданих полудневих українських ґуберній та два повіти полтавської, то для тамошнього тільки населення треба додати 196.958.330 пудів хліба для нормального його прохарчування на рік.

Колиж до цього додати потрібну скількість збіжжя на засів та на прокормлення коней і худоби, то повища цифра запотребування (196.958.330 пудів) значно ще зросте.

Продналог.

Щож робить большевицька влада, щоб зарадити цій катастрофальній недостачі хліба, спричиненій недородом в р. 1921.?

Забравши, як розкладку, всі величезні запаси хліба за попередні роки, розграбувавши і стягнувши з України все инше добро, тепер на обідрану, оголену зі всього, навіщену небувалим неврожаєм Україну накладають большевики натуральний податок, так званий „продналог".

На Україну зпочатку наложено було 117 міліонів пудів продналогу, себ-то по 6 пудів від одної засіяної десятини, тоді як на впятеро більшу Росію наложено 240 міліонів. Та вже в липні піднесено висоту продналогу до 12 пудів з десятини; а далі все вище й вище. Щоб викачати весь хліб з України, було змобілізовано всі московські сили та стягнено на Україну численну червону армію. Подаючи повищі дані „Die Ukraine" в місяці вересні 1921. року*) в статті „Die wirtschaftliche Lage in der Ukraine" писала ось що:

„Тому що большевики з а б р а л и з У к р а ї н и в с е д о ч и с т а, то Україна не буде мати настільки харчів, щоб перетривати зіму."

*) Між тим „продналог" продовжувався збіратись навіть в ноторично голодних ґуберніях України до березня 1922. року!

Большевицька влада поінформувала була капітана Квіслінґа, буцім-то з цілої України зібрано продналогу тільки 10% загального збору хліба, себ-то, числячи від 350 міліонів пудів, поверх 30 міліонів пудів продналогу.*) Між тим самі офіційні большевицькі джерела доказують, що ті урядові большевицькі інформації, дані представникові Комісаріяту д-ра Нансена, є свідомо брехливі. І так офіційні большевицькі „Вісти“**) пишуть, що із 61 міліонів пудів зібраного по січень 1922. року з України продналогу обіцяно дати двом голодним ґуберніям України (запоріжській та катеринославській) 112 ваґонів хліба.***)

Таким чином большевики, пустивши в світ свідому цинічну брехню, немов-то вони за весь час забрали з голодної України „лише“ 30 міліонів пудів хліба продналогу — тут же і проговорилися, що лише до січня 1922. року зібрали 61 міліон пудів. А продналог збірано аж до березня 1922. року!

А судячи по висказам самих же визначніщих провідників комунізму совітська влада, не дивлячись на катастрофічний голод, за весь час стягнула продналог в наміченому нею розмірі. Це зробила вона в повній свідомості того, що „необхідною річчю є забезпечити голодуюче населення в першу чергу не імпортованим, але місцевим хлібом. Совітська влада навпаки була заінтересована в тім, щоб натуральний податок з населення зібрати вповні“.****)

Із самих же безперечно голодуючих ґуберній тільки 5 полудневих ґуберній: Донеччини, Ка-

---

*) Rapport du Capitaine Vidkun Quisling, représentant du Dr. Nansen pour l'Ukraine et la Crimée. Kharkow, le 30 mars 1922. Genève, le 30 avril 1922. Information Nr. 22.

**) „Вісти“, Харків, 8., 18. лютого і 18. березня 1922. р.

***) 1 ваґон = 1000 пудів. Значить із зібраних з Україні 61 міл. пуд. хліба, обіцяли большевики оставити на Україні 112.000 пудів, себ-то лише 0,18%, або кругло — 2 тисячні частини.

****) „Голод и дети на Украине“. Составил В. А. Арнаутов. Харьков, 1922.

теринославщини, Одещини, Запоріжжя та Миколаївщини, яким по самому большевицькому обчисленню не ставало на прохарчування тамошнього населення 196.958.330 пудів, стягнено натурального податку 18.000.000 пудів.*) Як немилосердно російські окупанти стягали продналог з України — дають деяке поняття їхніж справоздання.

На прохарчовання голодуючих 5 півд. ґуб. + 2 повіти Полтавщ.
треба до їхнього збору 54,156.670 пуд
додати + 196,958.330 пуд.

Зібрано продналогу по січень 1922 р. 61,000.000 пуд.
з того оставлено на Україні 112 ваг.
або 2/1000

В офіційній большевицькій ґазеті „Помощь голодным“**) находимо в рубриці: „Там, где были житницы“ такий характеристичний зразок: „Миколаївська ґубернія. Поміч. Державної помочи зовсім не було. Тільки після пяти місяців голодування офіціяльно признано ґубернію голодуючою в місяці лютім 1922. року. До тогож часу провадився збір продналогу“...

Це загально. А тепер конкретний примір із волостей миколаївської ґубернії, як ілюстрація того, з якою нечуваною безоглядністю стягано той продналог з України.

В тій же самій рубриці находимо такий уступ:

„Становище населення і боротьба з голодом.

Білоцерківська волость, херсонського повіту: Голодує 90% населення, весь інвентар проміняний на хліб. Продналог виповнено

*) „Український Червоний Хрест — голодним.“ Київ, 17-23. квітня 1922. року.

**) „Помощь голодным“. Одноднeвная газета Главполитросвета и Цекапомголод. Харьков, 10. марта 1922. года.

на 97%. Щоденно умірає десятки людей в наслідок голоду і населення тікає, полишаючи дітей на волю судьби.“

Я на власні очі бачив, як російські „заградительные отряды“, не дивлячись ні на які волосні, повітові й инші посвідки, без жалю відбірали по дорогах у голодних з полудневих українських ґуберній хліб, який вони проміняли були в хлібних областях України на живий інвентар або на останні господарські знаряддя та хатні річі.

Та з огляду на повищі офіційні большевицькі цифри ілюструвати це нечуване людожерське поведення російських окупантів являється зовсім зайвою річчю. Бо, коли при 90% голодуючих, при десятках голодних смертей денно — стягається 97% продналогу, то там вже кінчається всяка людська мова! Це не люде — а звірі!

Большевицька адміністрація.

Так безпощадно, по звірськи поводитися в якійсь країні, як це поводяться большевики на окупованій ними Україні, можуть тільки божевільні або несовісні, озвірілі чужі окупанти — плантатори. Так воно й є.

Коли придивимося цілій великій армії адміністративного большевицького апарату на Україні, то побачимо, що це всеж чужий, не укра-

їнський елємент, переважно люде гіршого сорту, сама „грязь Москви.“

„Всі адміністративні апарати на Україні обсаджено чужим, не-українським елементом. В урядових установах запанувала російська мова, а українську витіснено на другий план. Загалом виявляється неґативне, підозріле відношення до всього українського: відсилаються назад папери, писані по українськи; робляться арешти осіб, у котрих найдені посвідки на українській мові, а не на „общепонятном языке“ і т. д. Не-українські комуністи ставляться з підозрінням навіть до українських комуністів, як до нечистих комуністів, як до потенціяльних контр-революціонерів.“*)

Для ілюстрації большевицької бюрократії наведу декільки прикладів:

„Комуністичні принціпи: „я не стерплю“ і „я знищу“ стали основною засадою большевицької адміністрації. Немаєж там ніяких рад (совітів), а фактичну силу мають тільки комісари,**) що підлягають „чека“. В адміністрації сидять переважно молоденькі особи. Це факт, що ніякий комісар не загріє довше місця на посаді, як три місяці, відтак безумовно приходить перед суд за крадіж. Комісар може все робити. Одначе на підставі приказу „з гори“ ніякий совітський урядник не сміє побірати більше, як 6000 рублів місячно. За таку суму може він купити тільки два боханці хліба.***)

Тому ясно, що грабунок та злодійство являються необхідно конечною потребою. Комісари, червоні провідники, червоні сестри-жалібниці дуже відріжняються від звичайних селян, робітників та червоноармійців. Вони їздять у чудових

*) І. Мазепа. „Большевизм і окупація України“. Львів - Київ, 1922.

**) Це так зване „єдінолічное правленіе“. А коли де й існують формально якісь ради (совіти), виконкоми, комітети і т. п., то вони мають значіння орґану з дорадчим голосом у менш важних справах.

***) Такі відносини були ще в 1920. році.

повозах, в автах, добре одягаються, їдять знаменито і взагалі придержуються засади: Carpe diem.“*)

Дописуватель із Саратова так характеризує сучасну большевицьку адміністрацію:

„Злодійство, хабарництво, зловживання, грабунки так вкорінилися в орґанізм совітських служачих, що без них не може обійтися ні одна бюрократична установа, а тим більше така, як „компомгол“, де до того так багато нагоди й цілковито немає контролі. Крадіжки і зловживання стали у нас такими звичайними явищами, що крадіжки на фронті голоду не викликують вже обурення, про них говориться тільки мимоходом.“**)

Бельґійський „Пепль“ сповіщає, що загально відома анґлійська соціялістка д-ка Сноуден (жінка Філіпа Сноудена), одержавши певну звістку, що Лєнін безнадійно психічно хорий, додала:

„Мене та звістка ніяк не здивувала. Коли я сама бачилась з Лєніним в Росії, то, завваживши, як його уста й очі постійно сміються — хоча становище Росії в той же час не давало ніякого приводу для сміху — я ще тоді подумала, що у большевицького провідника поважна недуга“..

А требаж признати, що між большевицькими вождями Лєнін являється ще може найбільш поміркованим і в своїх психопатичних екстремних експериментах ще найменш божевільним! А другі?... Тим-то й не дивно, що ціла большевицька адміністрація носить більш або менш божевільний характер.

Характеристичний зразок большевицької адміністрації подає проф. В. Коваль з київського ґуберніяльного „продкома“:

„Мене завжди дуже дивувало незвичайно велике число урядовців у цьому уряді, переважаюча частина яких були панночки. На

*) „Die Lage in der Ukraine“. Von P. Fedenko. „Die Ukraine“, 1921.

**) „Голос Россіи“, № 991, 1922. року.

сходах і на коридорах можна було постійно бачити цілі зборища тих совітських служачих, як то вони зі стосами актів, з мапами, паперами кудись-то спішили, гримали дверима та задихані в дикій метушні одна одну переганяли. Одного разу я запитав предсідателя: „Чому то у вас на коридорах така біганина, чи ви натискаєте так дуже на ваших совітських служачих?" — „Так, у нас завжди горить" — відповів член колеґії Голуб. „Горить — це ще замало сказано", — завважив подразнений комуністичний предсідатель, „це є пожежа в домі божевільних!" І дійсно я думаю, що совітська господарка не може зробити на здорового чоловіка иншого враження, як пожежі в домі божевільних."*)

Та спеціяльно що до України — то це, самими комуністичними вожаками сконстатоване божевілля в большевицькій адміністрації, треба розглядати з иншого боку.

Коли, загально беручи, божевілля, як психопатичний об'яв, являється наслідком неясного, ненормального функціонування психічних орґанів і дотична людина за свої діла, доконані в такому стані, не може відповідати, — то тут навпаки. Ціла діяльність большевицької адміністрації — це свідоме, консеквентне, планове нищення всього, що українське, почавши від української традиції, культури, політичного й громадянського життя, а скінчивши на безпощадному матеріяльному та фізичному винищуванню цілої української нації, як такої.

І це не є ніяким випадковим явищем, що уміраючому з голоду українському населенню виривається з рота останній шматок хліба і вивозиться його в російські области. Ні. Це один із свідомих, добре обдуманих способів винищування Українців на їхній

*) „Die Lage in der Sowjet-Ukraine". Von Prof. W. Kowal. „Die Ukraine", 1921.

праді дівській землі та колонізування їхньої батьківщини московськими та иншими собі відданими елементами, що і переводиться якраз в дуже широкому масштабі.

Тим то з одної сторони традиційна російська націоналістична „єдина неділима", а з другої сторони безмежна, дійсно божевільна ненависть до українського народу і постійне непогамоване бажання винищувати його дощенту, відзначують цілу діяльність большевицької адміністрації на Україні, особливож в часі теперішнього страшного голоду.

Спричинений російськими окупантами, доконаний большевицькою адміністрацією, голод на Україні — це обильні жнива для імперіялістичних носителів ідеї „єдиної неділимої", для безпощадних катів українського народу і української державности.

Червоний терор.

Коли говориться про небувалий в історії людськости большевицький, так званий, „червоний терор" взагалі, то що до України треба його розглядати ще й з иншої точки погляду. А саме: коли в російських областях терор цей, звернений тільки проти деяких класів, то на Україні виявився він у систематичному нищенню цілої української нації, без огляду на які-небудь українські класи чи політичні партії.

З огляду на те, що так поміщики, як і буржуазія на Україні, в подавляючій більшості неукраїнська, чужа, то „червоний терор" найбільше нищив саме українських селян і робітників, як найбільші складові частини українського народу, себ-то якраз тих, під яких імя безсоромно підшивалися й підшиваються російські большевицькі імперіялісти.

„Ця влада ні в якому розумінню не була і не є для українських мас своєю. Вона з однаковою силою душила й душить українське робітництво і селянство, як з боку економічного, так і національно-культурного. Поряд з „викачуванням“ із України її матеріяльних ресурсів і навіть засобів продукції для піддержки московського центру, неминучим було для большевицької політики на Україні стати на шлях національного терору... Терор, заведений, як система правління, завжди є ознакою слабости, відірваности від народніх мас тої власти, яка його вживає. Хистке становище російських большевиків на Україні штовхає їх до найжорстокіщих засобів для утримання власти в своїх руках.“ (Мазепа.)

Одначе „ця політика... сіяла невдоволення проти російської влади, зміцняла національну свідомість українських мас, загострювала відносини між Україною і Москвою, нарешті привела до стихійного бунту українських робітників і селян проти російської окупації.“ Як переводиться „червоний терор“ на Україні, доволі буде навести для приміру зпоміж безчисленних наказів, розпорядків, інструкцій та тайних обіжників в тому напрямі, всіляких черезвичайок, окремих комісій, наркомів, ревкомів, ревтрибуналів, юротделів і т. п. один тільки декрет преднаркома (предсідателя народніх комісарів) України, або як тепер його звичайно називають: завідуючого Україною („Der Verwalter der Ukraine“) — Раковського.*)

Він звучить:

„1. Всі, що ставляться проти совітського режіму, мають бути на місці розстріляні.

2. Найблищих родичів повстанців мається вивезти і помістити в концентраційних таборах.

---

*) „Krise in Russland?“ Von Georg Cleinow. „Deutsche Allgemeine Zeitung“, Nr. 263, 1922.

3. Села, що доставляють повстанцям коні, підводи, і також роблять їм військові услуги, оголосити на стані облоги і карати їх так: а) конфіската всіх засобів живности, б) грошова контрибуція, в) конфіската майна, г) військове обстрілювання села, д) цілковите знищення.

4. Поручаю комендантам запілля, як також представникам совітської влади, доставити спис сіл, що вважаються гніздами контр-революції і перевести вищенаведені кари.

5. Рівночасно наказую, щоб коменданти запілля після здавлення контр-революційних повстань перевели розоруження населення.

6. Наказую зо всіх місцевостей, де приготовляються буржуазні повстання, негайно забрати закладників. Закладників треба взяти зпоміж заможніх та впливових кол населення, котрих підозрівається, що вони допомагають бандитам (повстанцям).

7. Закладників передати черезвичайці або ревтрибуналові при найблищому військовому штабі в цілі засуду.

8. Оголосити населенню, що на випадок участи селян в повстаннях проти комуністів або взагалі якої-небудь ворожої акції проти совітів, закладників негайно розстріляється."*)

Хто хоч трохи ознайомлений з большевицькими методами, той легко зможе уявити собі, як то вони практично переводять такі декрети. Під покришкою „ліквідації контр-революції" нищиться безпощадно кожну українську свідому людину без огляду на класи і партійну приналежність, фізично винищується сотками й тисячами найкращі елементи зпоміж української інтеліґенції, селян та робітників, одним словом, нищиться українську націю.

Цим страшним, безпощадним, зкірським нищенням української нації займаються крім червоної армії, міліційних та инших військових частин,

*) „Der rote Terror in der Ukraine". „Die Ukraine", 1921.

ще дуже численні инші большевицькі установи, з яких безперечно на першому місці є ріжного рода „черезвичайні комісії“ або „черезвичайки“ чи скорочено „чека“.

„Чека“ — це добре орґанізована різниця людей. Вона складається переважно „з молодих ріжного рода анормальних людей обох полів: морфіністів, садистів, кокаїністів і т. п.“ (Феденко).

Крім цілої хмари комісарів, слідчих і добре оплачуваних та гарно харчованих катів, чека удержує тисячі і тисячі шпіонів та провокаторів, які невидимими сітями звязують ціле громадянство, входять у всі уряди, школи, установи, комісії, товариства і т. п. і подібно, як за царських часів „чорні сотні“, так і вони майстерно, одначе з більшим вирафінованням, інсценують ріжні „заворушення“, „підпольні орґанізації“, „протикомуністичні та протисовітські змови“ і т. п. „разоблаченія“ та при тім розстрілюють сотнями й тисячами. По селах, крім повітових та волосних чека, тую огидну провокаторську й шпіонську ролю сповнюють переважно комнезами. Комнезами — це саме найбільш жорстокий апарат власти, це не що инше, як сільська черезвичайка. Вона далеко гірша, ніж городська, бо комнезами в досі ніде не практикований спосіб слідять за кожним рухом селянина.“*)

Всі численні простори тюрем царського режіму не тільки що в десятеро переповнені, але потворено сотки нових тюрем (по містах трохи не на кожній вулиці, а на деяких і по кілька, як рівнож по волостях, а то і по селах).

Одним словом ціла Україна перетворена на одну велику тюрму, а нещасні жертви дожидають, коли то кати, рано чи пізно, заведуть їх в ґараж чека і зроблять кінець їхньому стражданню... Чи серед таких відносин може бути мова про правильне ведення господарства на більшу скалю? — Ні в якому разі! Селянин цілковито тратить охоту до управи поля та

*) „Руль“, ч. 482, 1922 г.

ледви засіває стільки, скільки потрібно для його особистого вжитку.

Одначе наслідки „червоного терору“ я хочу тут розглянути з иншого боку.

Живучи тижнями, місяцями, літами в такій страшній непевності, населення попало в дивну резиґнацію. Один знайомий відомого В. Н. Прокоповича сказав йому:

„Я вважаю себе розстріляним, а кожний день мого життя являється для мене подарунком.“

Цей нечуваний большевицький „червоний терор“, який на Україні прибрав форми найжорстокіщого національного терору, ці „щоденно оголошувані звідомлення черезвичайки про доконані розстріли“ (Феденко), ціла та душна атмосфера завжди переповнена запахом свіжої людської крови невинно помордованих жертв, — взагалі цілий той страшний упадок людської гідности і небувале обезцінення людського життя відражаючими наслідками відбився на нещасному населенню України.

Я, будучи на Україні, був свідком, як одна мати так „успокоювала“ голодну дитину від плачу: „Цить, не плач; а то я тебе зараз віддам в черезвичайку і тебе розстріляють, як розстріляли Василя.“

А Василь — це рідний брат малої Катрусі. Сердечне на саму ту згадку тієї страшної події замовкло, перестало плакати і тільки дві великі сльози далі котилися по її бліденькому обличчю... Я бачив, як діти бавилися в „черезвичайку“. Був тут і „товариш“ предсідатель чека, були „товариші“ чекісти зі шпичастими лопухами на голові і „товариші“ слідчі, — були і суджені контр-революціонери... На диво діти дуже добре наслідували большевицьких носителів російської культури, вигукуючи по російськи: „Только без разґоворов...“ „Замолчать...“ „Унічтожіть...“ „С корнем вирвать...“ „Пріґаваріть єво к висшей мєрі наказанія через разстрєл...“ „Товарищ, палач, возьміте єтого контр-революционера в ґараж“. І „то-

вариш кат“ повів засудженого за стодолу... Ці життєві приклади, як страшний большевицький терор, проникаючи всі верстви населення аж до маленьких дітей, витискає з їхніх душ все благородне і людське, притуплює природний нахил до добра, до правди, вириває з їхніх сердець почуття милосердя та любови семейної і любови до ближнього, — а на місце того всього вкорінює з чим раз більшим успіхом пониження людської гідности, обезцінення людського життя і загальне озвіріння.

І коли в часі теперішнього голоду на Україні людожерство виступає вже не як поодинокий випадок, а стає звичайним щоденним явищем, того рода явищем, що навіть і совітська влада конець кінцем звернула на це увагу і каже, що з цим лихом требаб боротися, та ревтрибунали ізза навали матеріялів у багатьох випадках відказуються від переслідування переловлених капіталістів, — то 99% вини за це страшне нечуване озвіріння між добросердним і добродушним населенням України, спадає якраз на російських окупантів та на їхні жорстокі, кріваві, звірські методи правління в завойованій ними колонії! Бо, звісна річ: в душі прищеплюються не пусті демаґоґічні слова без реального змісту, а реальні діла. — Verba volant, exempla trahunt.

ЧАСТИНА III.

СУЧАСНИЙ СТАН ГОЛОДУ НА УКРАЇНІ.

Число голодуючих на Україні.

Найбільш повні дані із всіх тих вістей, які досі передерлися за кордон, про число голодуючих на Україні містить безперечно маленька, але дуже цінна брошурка капітана Квіслінґа.*) Цею працею безстороннього гуманного чужинця, який з такою самопосвятою взявся за рятування тисячів і міліонів наших рідних братів і сестер, загибаючих страшною голодовою смертю — хочу отже покористуватися, по змозі переглядно зіставляючи його статистичні дані та найбільш характеристичні замітки.

Незвичайно скорий зріст голодуючих на Україні приписує капітан Квіслінґ тій обставині, що совітська влада запізно признала, що взагалі є голод на Україні.

В одній тільки Донеччині вже 1. жовтня 1921. р. зареєстровано було урядово 2.299 випадків комплєтно голодуючих. Це число за 1 місяць, до 1. листопада 1921. р., зросло до 48.297 душ (себ-то 2100%), а за слідуючий місяць, до 1. грудня 1921. р. зросло вже до 204.884 душ (себ-то 8.900%).

---

*) „La Famine en Ukraine". Rapport du Capitaine Vidkun Quisling, représentant du Dr. Nansen pour l'Ukraine et la Crimée. Kharkow, le 30 mars 1922. Genève, le 30 avril 1922. Information Nr. 22. Стор. 32, 8°.

6*

З инших ґуберній тих даних в брошурці капітана Квіслінґа немає.*) Одначе треба припускати, що вже в тому часі по других голодуючих ґуберніях справа голоду стояла багато гірше, ніж у Донеччині, коли зважиться, що на 1. березня 1922. процент голодуючих виносив: у Донеччині 23%, в Катеринославщині 43% (отже майже подвійно), в одеському повіті 50%, в миколаївській ґубернії 58%, а в запоріжській ґубернії 78% (більше чим потрійно) всього населення.

Та, не дивлячись на те все, совітська влада стягала з тих голодних ґуберній хліб і вивозила в Росію.**) Тільки Донеччині дозволено дня 11. січня 1922. перестати давати поміч Поволжжю, а в тому часі 274.060 душ самоїж Донеччини урядово зареєстровано, як комплєтно голодуючих. В початку березня 1922. року можна ще було бачити в голодних повітах миколаївської ґубернії афіші: „Робітники Миколаїва, на допомогу голодному Поволжжю!", а цяж сама ґубернія мала в той самий час у себе 700.000 урядово зареєстрованих комплєтно голодуючих!

Це страшне безвихідне становище стає тим тяще, що незачеплені голодом области України мають і далі обовязок доставляти харчі на Поволжжя.

Подаючи подрібне зіставлення голодуючих по ґуберніях та повітах (переважно зі стану з дня 1. березня 1922. р.), капітан Квіслінґ пояснює при цьому, що на ділі справа го-

---

*) Тільки що до Запоріжчини подано, що на 1. листопада 1921. р. було там зареєстрованих 175.000 душ, на 1. грудня 225.000, а на 1. січня 400.000 комплєтно голодуючих, себ-то вже тоді 31% населення цілої ґубернії.

**) Нагадую, що до січня 1922. р. вивезено з України 61 міліон пудів продналогу, а зі самих голодних українських ґуберній 18 міліонів пудів продналогу! (Тут не входить в рахубу те, що большевики вивезли після січня 1922. р.) Отже ясно: неймовірний зріст числа голодуючих щомісячно на тисячі відсотків являється неминучим природним наслідком цієї безпощадної експлоататорської господарки російських окупантів на Україні.

ліду стоїть багато гірше, а саме по отсим причинам: Наведені дані недокладні, бо подані цифри рішучо за низькі через те, що не всіх голодуючих вписано в урядовий реєстр, а також — дати перероблювані в урядах. Дати, коли саме зіставлювано дотичні дані, не відповідають дійсності, бо вказують число за пізніщий час ніж те, в якому зібрано статистичні матеріяли, — а за той час число голодуючих проґресивно зросло.

Всеж таки хоч неповні, неточні і спізнені — дотичні урядові дані дають бодай приблизний орієнтаційний матеріял в справі сучасного стану голоду на Україні.

На 1. березня 1922. р. стан голодуючих на Україні виявляється в цифрах так:

Ґубернії:	Населення по переписі з р. 1920.	Голодуючі на 1. березня 1922.	Процент голодуючих
одеська	1.951.000	350.000	18%
миколаївська .	1.420.000	700.000	50%
катеринославська	1.910.000	775.000	40%
запоріжська . .	1.288.000	1.000.000	78%
донецька . . .	3.112.000	675.000	22%
разом . .	9.681.000	3.500.000	36%
кременчужська .	1.905.000	150.000	8%
полтавська . .	2.255.000	150.000	7%
харківська . .	2.466.000	200.000	8%
разом . .	16.307.000	4.000.000	25%

До цих чотирох міліонів голодуючих треба додати що найменше 100.000 комплетно

голодуючих з решти українських ґуберній і поверх 100.000 Москалів,*) яких совітська влада перекинула, або які самі приїхали і прийшли з голодуючих російських областей на Україну, — так що загальне число комплєтно голодуючих на Україні на 1. березня 1922. р. виносило 4.200.000 душ, себ-то 16% населення цілої України.

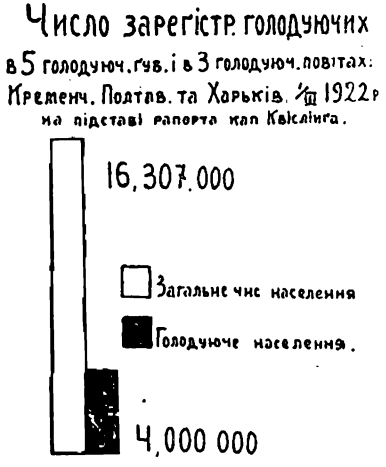

Цифри подані у вищенаведеній загальній табельці не сходяться часом з відповідними цифрами в подрібному зіставленню числа голодуючих по повітах дотичної ґубернії. Так н. пр. в табельці подано, що дня 1. березня в ґубернії катеринославській на 1.910.000 цілого населення ґубернії було голодуючих 775.000 душ себ-то 40%, а між тим в подрібному зіставленню тісїж ґубернії по повітах виходить, що тої самої днини на 1.779.000 душ населення цілої ґубернії було голодуючих 774.000 душ, себ-то 43%. Так само число голодуючих в донецькій ґубернії з дня 1. березня подано в одному зіставленню 22%, а в другому 23% і т. д. Та це невеликі ріжниці, очевидно з причини неточности большевицьких джерел і вони в самій основі нічого не зміняють.

---

*) На підставі большевицьких зіставлень (гляди в частині IV. відступ „Переселювання Москалів на Україну") виходить, що Москалів переселено на Україну що найменше 267.000 душ.

Важне є зіставлення проґресивного зросту голоду на Україні на підставі урядових обчислень в запоріжській ґубернії:

Було зареєстрованих:

1. листоп. 1921. .	175.000	голодн.,	або:	14%
1. грудня 1921. .	225.000	,,	,,	18%
1. січня 1922. . .	400.000	,,	,,	31%
1. лютого 1922. .	900.000	,,	,,	70%
1. березня 1922. .	1.000.000	,,	,,	78%
1. квітня 1922. . .	1.075.000	,,	,,	82%
1. травня 1922. .	1.100.000	,,	,,	88%

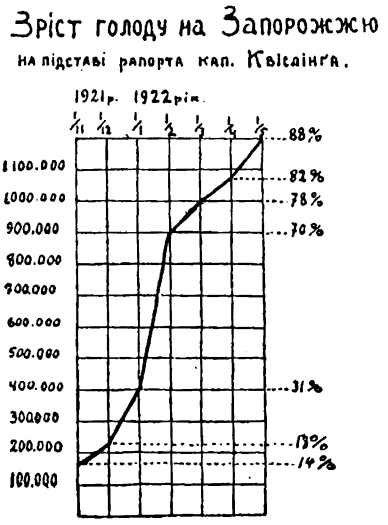

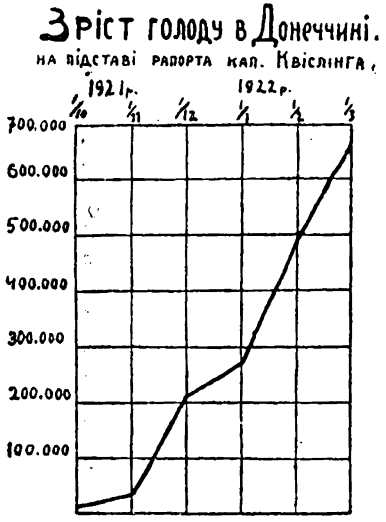

Зріст голоду в донецькій ґубернії за час від 1. жовтня 1921. до 1. березня 1922. представляється так:

Було зареєстрованих:

1. жовтня 1921.	2.299	голодуючих
1. листоп. 1921.	48.297	„
1. грудня 1921.	204.884	„
1. січня 1922.	274.060	„
1. лютого 1922.	493.404	„
1. березня 1922.	654.749	„

Капітан Квіслінґ в телеґрамі до комісаріяту д-ра Нансена в Женеві ще з дня 22. лютого 1922. р. так представляє число голодуючих на Україні.

„Вісім міліонів людей голодують на півдні України. З них $2^1/_2$ міліони абсолютно не мають що їсти. Другі $2^1/_2$ міліони мають до їдження тільки суроґати, як сіно, буряки і т. п., але жадної нормальної страви. З міліони мають деякі запаси, одначе в такій незначній скількості, що вони дуже скоро переходять до першої і другої катеґорії. Треба думати, що до кінця квітня в цих двох останніх катеґоріях буде до **7.000.000** людей.“

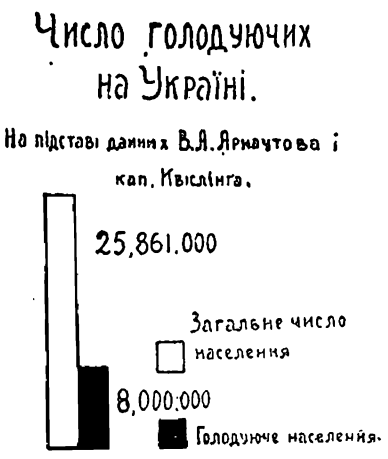

Факт ствердженний капітаном Квіслінґом, що совітська влада подала за низьку цифру голодуючих, констатує також один із самих же визначніщих большевицьких діячів В. А. Арнаутов. Він виразно зазначує в своїй брошурі „Голод и дети на Украине“, що голодуючими є ті ґубернії, які цілковито виповнили на-

ґуральний податок, і їх совітська влада після того признала голодуючими; навпакиж, такі фактично голодуючі ґубернії, які того натурального податку не виповнили в назначеній висоті — совітська влада через це не признала голодуючими. В наслідок того — читаємо дословно „на Україні є ґубернії комплєтно голодуючі, і напів голодуючі, тільки офіційно не оголошені голодуючими!“ Загалом взявши В. Арнаутов констатує, що тільки про Поділля, Чернигівщину та Волинь можна говорити як про неголодуючі, а всі останні є по части цілковито, по частиж напів голодуючі.

І здогад капітана Квіслінґа, який ще в лютім сподівався, що до квітня число комплєтно голодуючих на Україні зросте до 7.000.000 душ, — не тільки що цілковито сповнився, але і та цифра оказалася навіть за мала. В. А. Арнаутов, який свою брошурку — коли виходить із його ріжних даних — писав в квітні 1922. р., констатує, що „з повною рішучістю можна ствердити, що найменше третина України голодує, т. є. в такому самому буквальному страшному значінню того слова, як принято для самарської, саратовської та других ґуберній Поволжжя.“

А третина України — це поверх **8.000.000** населення!

В голодних місцевостях України.

В рубриці під цим заголовком подає офіційний „Український Червоний Хрест - голодним“*) короткий образ сучасного стану голоду на Україні

*) „Український Червоний Хрест — голодним“. Одноденна ґазета київського управління Українського Червоного Хреста. Тиждень Червоного Хреста 17-23. квітня 1922. р. — Ґазета складається з 2 листків і коштує 100.000 карб.

в ґуберніях: запоріжській, катеринославській, миколаївській та одеській. Цей образ, який по словам самоїж редакції „У. Ч. Х.-г.“ залишає бажати багато в своїй повноті, доповнюю тут ще даними з большевицьких офіціозів „Помощь голодным“, „Пролєтарська правда“ і других.

Запоріжжя.

Капітан Квіслінґ подає слідуючі дані про стан голоду на Запоріжжю дня 1. лютого 1922. р.:

Повіти	Число населення по переписі з р. 1920	Число голодуючих на 1. лютого 1922. р.	Процент голодуюч.
бердянський	215.000	134.281	62%
великотокмакський	149.000	69.403	46%
ґеніческий	?	27.000	?
гуляйпольський . .	217.000	178.611	82%
запоріжський . . .	196.000	126.167	64%
мелітопольський . .	511.600	358.655	70%
В цілій ґубернії . .	1.288.000	894.117	69%

„Український Червоний Хрест — голодним“ пише:

„Кількість населення 1.125.600. На лютий зареєстровано зовсім голодуючих — 891.117, з них 60% діти. З повітів потерпів найбільш запоріжський, найменш ґеніческий. Хворість і смертність все збільшуються. З'їджено все. Коти, собаки і ріжна падаль є звичайний харч. Бували випадки, коли варили юшку з упряжі і сиромятної шкіри. Зауважено, що голодні в їдальнях гризуть столи. Офіційно зареєстровано 7 випадків людоїдства. Харчують $^1/_{20}$% (себ-то 0,05%) загальної кількости голодних.“

Цю жахливу картину доповнюю більш подрібним зіставленням з „Пролєтарської правди“ з 5. травня 1922. р. про бердянський повіт. „Пролєт. правда“ пише:

„Зупинимося на бердянському повіті, як найбільш типовому. Він навіть у кращому стані ніж гуляйпольський та мелітопольський повіти і таким чином по цифрам одного бердянського повіту можна мати уявлення про жахливий стан Запоріжжя.

Андрієвська волость: З загальної кількости населення в 12.135 душ, померло до 6. квітня 3467 душ. Решта абсолютно голодує (їдять глину, курай, мертвечину; зареєстрована велика кількість випадків трупоїдства). Берестовецька волость: З загальної кількости населення в 8948 осіб померло 2418, голодує 96,5%. Зареєстровано випадки людожерства. Новоспасовська волость: Рахувалася одною з самих багатих волостей повіта, а нині там вимерло 40%. Голодує майже все населення. Бувало багато випадків людожерства; трупоїдство стало звичайним явищем. Троїцька волость: З 5.000 осіб від голодової смерти загинуло 1.500; з квітня місяця смертність в цій волості в звязку з наступленням теплих днів через епідемії значно збільшилась. Дмитрівська волость: Тут смертність від голоду найшла для себе широке поле. Хто встиг, перекочував в урожайну місцевість. Решта загибає. Петрівська волость (в 6 верствах від Бердянська). На повітовому з'їзді лікарів у Бердянську сконстатовано, що населення цієї волости їсть екскременти.

В самому Бердянську життя жахливе. Люде ходять понурі й злі. Ще в 1919. році місто нараховувало 65.000 осіб. Тепер у Бердянську після укомплєтовання великого числа братських могил залишилося 28.635 осіб, з яких абсолютно голодує 15.485 осіб, напів голодує 7.143 і лише ледви животіють 6.000 осіб. Повищі зіставлення

Доросле населення опухле від голоду в м. Бердянськ.

доповнюю оцими даними з „Помощ-і голодным“:*)

„В однаковій ступені зменшується кількість робочої худоби. Ще в осени 1921. р. було в цій ґубернії 550.000 коней, а вже на 1. січня 1922. р. осталося їх біля 160.000. На 1. лютого осталося тільки 110.000, а на весну по всій ймовірності зменшиться ще вдвоє. Уже й тепер є волости, де осталося ледви 10 коней на цілу волость... З центра не наспіло в ґубернію за січень і лютий ані одного пуда зерна на допомогу голодним... Комнезами разом з компомголом токмацького повіту видали наказ, яким забороняється їсти більше ніж 2 рази на день по установленій ними нормі... Широко практикується забірання церковних цінностей на боротьбу з голодом. Вже в січні за почином месткомів, компомголів та комнезамів переводилося забірання золота і срібла з церков.“**)

Та голод все далі збільшується і приймає як найстрашніщі форми.

Капітан Квіслінґ розповідає в своїй брошурці про те, що бачив він на Запоріжчині: ... „Побачите живі ще людські кістяки, що розпростерті чи то в хаті на долівці, чи серед вулиці, чи на майдані, лежать в очікуванню смерти абож вже мертві. Часто зустрічаються купи трупів, страшних, жахливих, з одчиненими очима, бож нікому їх причиняти, ніхто не старається та немаж і сили до того, щоб їх закопати в яму. Селянин сіє останнє своє зерно та сам помірає з голоду, але він не ріже своєї останньої корови, „бож не можна руйнувати свого хазяйства...“

Не від річи буде тут завважити, що большевики, не дивлячися на весь цей страшний жах

*) „Помощь голодным“. Однодневная газета Главполитпросвета и Цекапомголода Харьков, 10. марта 1922 г.

**) Про те скільки золота, срібла і других дорогоцінностей під покришкою допомоги голодним забрано з церков, а кільки з цього фактично скористали ті голодні — буде мова в IV. частині цієї книжки: „Допомога голодним“.

голоду — „викачали“ з самого таки Запоріжжя 600.000 пудів (себ-то 600 ваґонів по 160 метричних сотнарів) хліба і вивезли його на Волгу, як про це інформує в своїй брошурці капітан Квіслінґ.

Катеринославщина.

Капітан Квіслінґ подає слідуючі дані про стан голоду по повітах Катеринославщини з дня 1. березня 1922. р.:

Повіти	Населення	Число голодуючих	Процент
катеринославський . .	360.000	200.000	56%
никопольський . . .	130.000	84.000	65%
криворіжський . . .	384.000	164.000	43%
верхнедніпровський .	181.000	67.000	37%
новомосковський . . .	424.000	169.000	40%
павлоградський . . .	300.000	90.000	30%
В цілій ґубернії . . .	1.779.000	774.000	43%

„У. Ч. Х.—г.“ представляє стан голоду в Катеринославщині ось як:

„Кількість населення 1.676.000. Загальна кількість голодних 774.000. З повітів найбільш потерпіли: новомосковський і криворіжський, найменше — верхнедніпровський. Місцеві орґанізації комголоду сподіваються прогодувати своїми силами не більше 30.000—40.000 душ. Захорування на тиф збільшуються. Були випадки холєри. Лікарської допомоги майже нема. На всю ґубернію не більше 950 ліжок. (Нормально 8.000 — одно ліжко на 200 душ.)“

Повищі дані доповнюю зіставленнями з „Помощ-і голодным“: Неврожай в цій ґубернії представлявся так: „Від посухи погибло хліба

по повітах: в криворіжському — озимого 95%, ярового 92%; в катеринославському і никопільському — озимого і ярового по 75%; у верхнедніпровському — озимого 75%, ярового 40% та в павлоградському — озимого 90% і ярового 10%. Для прохарчування населення цієї ґубернії треба 45.000.000 пудів, — а удалося зібрати лише 15.000.000 пудів хліба, — отже виявився великий недобір в 30.000.000 пудів.

Поївши рогату худобу, стало населення різати коней. Однак цього корму не вистачило надовго. Тепер збірають всюди падаль та лушпиння... В голодних областях люде харчуються тепер кураєм, жолудем, коріннями багнистих рослин, рогозою, ч е к а л о ю (остання — отруйна і дає високий відсоток смертности). Ж м и х и стали там розкішшю, як також соломяна мука. — Голод так швидко росте, що місцевими засобами нема змоги боротися з ним. Навіть дитячі доми закриваються через недостачу харчів."

Миколаївщина.

„У. Ч. Х. — г." подає:

„Кількість населення 1.371.700 душ. Загальна скількість голодних на березень 573.944. З них 35% діти. Найбільше потерпів повіт миколаївський, найменше дмитрівський. Загальна кількість захорувань за 1921. рік — 55.501. Хорування збільшуються через харчування ріжними суроґатами. Їдять макуху із соняшника, гірчиці, рижію, рогози, ріжних рослин плавні. З мяса котів і собак роблять ковбаси та холодець. Конина вважається за ласощі. Через харчування нею були випадки захорування сапом. Відсоток смертности всіх захорувань значно збільшився. Після кору хорують ґанґреною ясен і 22,8% вимірає. При поворотному тифі час між приступами скоротився так, що приступи ідуть майже один за другим, і смертність значно

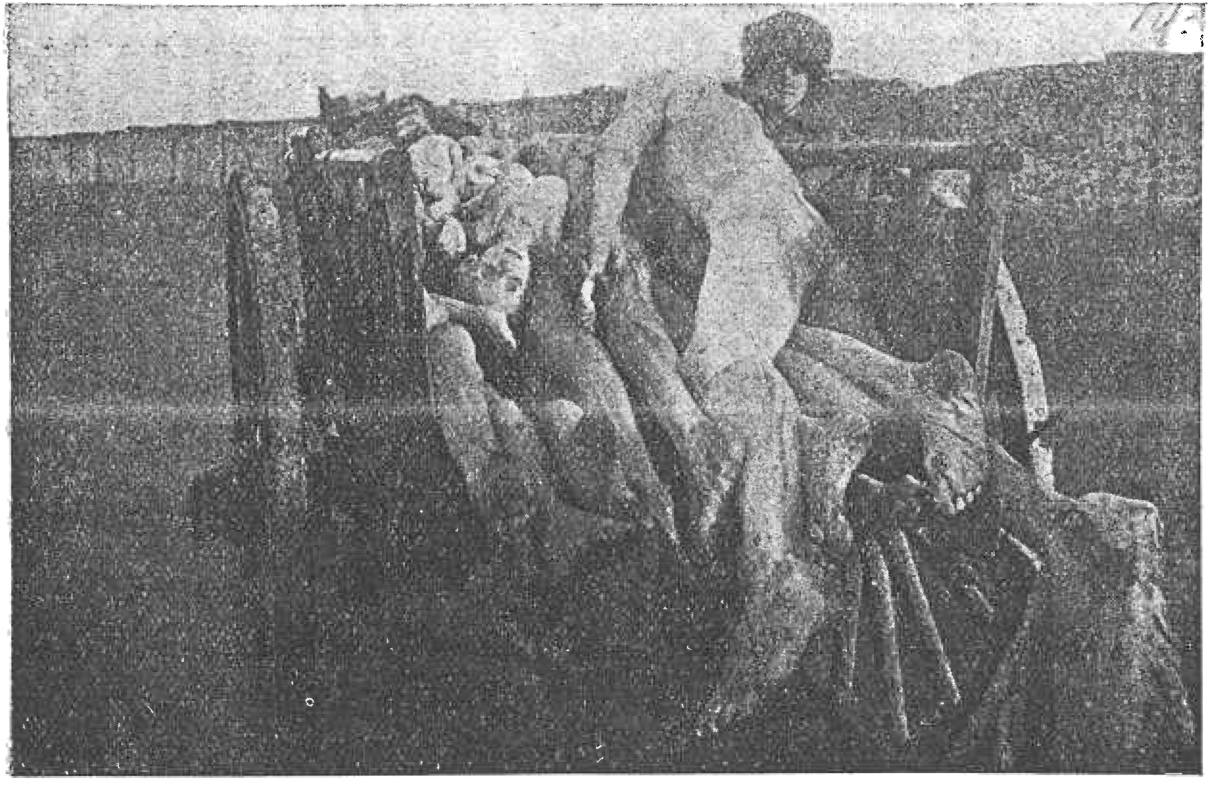

Трупи зібрані на вулицях Херсону в дорозі на цвинтар.

збільшилася. Прищіпка віспи не охоронює від захорування на неї. Через голод значно поширилася водянка, з якої помірає 50%.

Найбільш відбиваються жахи голоду на дітях. У Миколаїві є 22 дитячі будинки, які переповнені на 300—400% понад норму*). Наприклад будинок ч. 2 на 40 душ — містить 228 дітей. Щоденно приходять туди 20—30 дітей, з них 90% підкинутих. Дітей підкидають в „наросвіту", лікарні, навіть на кватирі співробітників „наросвіти". Умови життя дітей жахливі. Немає білизни, одежі, улаштовання, харчів.

Розміри харчової допомоги голодним надзвичайно малі. На 574 тисячі голодних, годуються на харчовому пункті коло 25.000, але й на таку допомогу є харчів тільки на два тижні.

Місто Херсон. Найгостріщий голод і найбільш лиха у м. Херсоні... Жахом віє від цього міста. Це єдине з усіх міст, де лихо по своїй силі не менше, як по селах. Кількість голодних перевищує 15.000. Їдять виключно суроґати. Головним чином ріжну макуху, в наслідок чого зареєстровано вже 25 випадків отруєння нею. Собаки і коти стали звичайними харчами. Як неминучий наслідок голоду збільшується хворість, смертність і зменшуються родини. Місто проґресивно вимірає.

„Червоний Миколаїв" містить враження редактора ґазети „Селянина" після поїздки його до Херсонщини:

„Херсон уявляє з себе кладовище старих і молодих. Вмірають десятками й сотками. Кількости померших ніхто не знає, бо ніхто цим не цікавиться. На жидівському і християнському кладовищі Херсону лежать стоси непохо-

*) Зовсім так, як большевицькі тюрми і підвалля черезвичайок. Тільки ці останні чи ще не в більшій мірі.

ваних мерців. Хоч робочих рук на кладовищах і збільшено, але вони не в стані приготувати потрібної кількости могил.“

„Тими днями один з херсонських лікарів зайшов в дім-інтернат і скаменів від жаху: в кімнаті на підлозі валялись худі, голі люде, прикриваючись піррям з подраних подушок. Побачивши свіжу людину, на нього накинулись, при чому не кричали, а шепотіли: „їсти“. В сусідній кімнаті в такомуж становищу були діти, серед яких знаходився труп, що вже смердів.“

З огляду на те, що в II. части цієї книжки в уступі „Продналог“ я вже навів, як то большевики, не дивлячися на це страшне „Дантове пекло“ голоду, до лютого, бай до березня цього року безпощадно забірали звідтам продналог, булоб зайвим додавати щось до повищої жахливої картини голоду, намальованої в самомуж большевицькому офіціозі.

Та всеж таки вважаю за річ конечну підчеркнути за „Помощею Голодным“ отсей момент*):

„Неврожай вже з самого початку дуже тяжко відбився на положенню населення. Населення не мало ніяких запасів, бо одної тільки розкладки хліба 1920—1921. років селянство дало більше ніж 17.000.000 пудів хліба, 2.000.000 пудів фуражу-пашні, а також 1.000.000 пудів картоплі. Треба сказати, що вже 1920. рік був не зовсім добрий по врожаю, — він був нище середнього; а врожай 1921. року багато разів гірший.“

Це є признаня і доказ з офіційної большевицької сторони того, що ніхто і ніщо иншого

*) Нищенаводені дані відносяться тільки до одної Миколаївщини.

не є причиною теперішнього страшного голоду на Україні зі всіми його страхіттями, — а тільки виключно грабіжницька політика розвіреного російського окупанта в завойованій ним нещасній колонії. Це один із найуспішніщих багатьох инших способів російського большевицького режіму, який систематично веде свідоме і доцільне фізичне нищення Українців на їх же прадідівській землі!

Одещина.

„У. Ч. Х. — г.“ подає:

„Кількість населення 1.940.000. Кількість голодуючих на березень 355.000, з них коло 50% діти. Населення годується майже виключно суроґатами: зіпсованим насінням льону, змеленими на муку качанами кукурудзи, собаками, котами, здохлятиною.

Міське населення їсть картопляні лушпайки і капустяне листя. Багато через голод позбавляють себе життя, особливо радянські службовці. Хорують найбільше на водянку і цингу, особливо діти.“

Для доповнення образу не від річи додати ось що:

На зборах „Ліберального Союза“ в Венеції муніціпальний радник того міста А. Перетц, що вернувся з Одеси, виголосив виклад про положення в тім місті. Він говорив:

„Коли ми причалили до пристані, на наш пароплав піднялися чекісти. Їх було вісім. Вони були босі, озброєні в револьвери, які стирчали з кишень. Їх загальний вид був відражаючий.

7*

Пасажири були виставлені на ряд напастей. Пароплав зразу окружили голодні. Моряки і пасажири кидали їм хліб, при чім прийшло до бійки. Вкінці червоноармійці розігнали цих нещасних.

Після 2-денних переговорів большевики дозволили кільком Італійцям відвідати місто, за що вони мусіли заплатити по 10 міліонів рублів від особи.

Ми вибрались до міста малими ґрупами. Прегарні доми вулиць і бульварів майже опустіли. Вікна повибивані. На хідниках купи сміття. Під одною стіною ми побачили прислоненого трупа. Біля міського театру валялись трупи коней. Голодні собаки роздирали їх. Повітря в місті невиносиме.

З театру пішли ми на почту. Будинок переповнений людьми. Довкола валяються трупи. Дихати неможливо.

Візники в Одесі рідкість. Нечисленні повозки служать до перевозу трупів. На вулицях можна стрінути візок, наповнений трупами. Їх вивозять за місто і палять.

На Куликовім полі при якімсь будинку стоїть караул. Рядом валяється труп, на який прохожі не звертають уваги. — Одначе всі страхіття видно щойно в робітничих кварталах.

Одеса без води. Населення стоїть довго при нечисленних криницях, стережених красноармійцями. Брак води сприяє епідеміям довершати страхіття голоду. Багато домів в Одесі розбірають люде на паливо.

В місті продовжується „робота“ черезвичайки, яка кожної ночи розстрілює по кілька десятків людей. Промисловість Одеси завмерла. Довкола міста поля необсіяні. По селах нотують випадки людоїдства“.

Вкінці для заокруглення образу тамошніх відносин подаю, за „Nachrichtenblatt über Ostfragen“, ч. 18, з дня 5. травня 1922 р., характеристичний епізод з так званої зовнішної торговлі в Одесі, оскільки вона впливає на стан голоду. Там читаємо:

„До порту Одеси приходять майже виключно самі малі грецькі пароплави. Все те, що вони привозять, то по більшій части виключно люксусові, одначе дуже покупні товари, як цитрини, помаранчі, фіґи, вино, горівка, кокаїн і т. п. — З другої сторони замітно, що з одеського порту вивозиться на тих малих пароплавах ладунки збіжжя, і це в часі, коли в самому місті панує найбільша недостача хліба, а вже у віддалі ледви 100 кілометрів від міста найстрашніщий голод масово косить населення. Це ілюстрація, — кінчить дописувач, — до так захвалюваного російського „внєшторґу“, що мав би незвичайно гарно розвиватися і процвітати“.

Звертаю тут увагу, що як не страшне і безвихідне становище в самій Одесі, — одначе по словам дописувача — справа голоду багато разів гірше стоїть поза Одесою, себ-то по наших селах та по німецьких колоніях.

Також для вияснення справи не від річи додати, що т. зв. „внєшторґ“ — це виключно большевицька державна монополія, до якої мають доступ тільки „чекісти“ та умисне для цього призначені „відповідальні робітники“ по справам зовнішної торговлі.

Донеччина.

Капітан Квіслінґ подає слідуючі дані про стан голоду по повітах Донеччини з дня 1. березня 1922. р.:

Повіти	Волость	Голодуючі волости	Голодуючі дорослі	Голодуючі діти	Голодує загалом	Число населення	Процент
бахмутський . . .	22	13	10.955	13.142	24.097	240.491	9 %
гришинський . .	23	13	33.414	38.796	72.210	171.930	42 %
дебальцевський	31	22	11.199	6.987	18.186	261.682	7 %
луганський	43	17	33.830	39.811	73.641	310.367	23 %
маріупільський	43	18	50.067	47.143	97.210	208.384	47 %
славянський . . .	21	20	27.314	53.378	80.692	243.538	32 %
старобільський.	34	20	44.892	57.498	102.389	368.455	29 %
таганріжський .	47	21	26.023	32.408	58.431	347.684	17 %
усовський	26	18	64.193	48.000	112.193	299.174	38 %
шахтинський. . .	21	7	7.175	8.525	15.700	255.522	6 %
в цілій ґубернії	311	169	309.000	345.000	654.000	2.700.000	23 %

„Помощь голодным“ подає за докладами з місць (як видно — на підставі розісланих квестіонарів) звідомлення про стан голоду в типічних поодиноких волостях ріжних повітів. Переповідаю в скороченню:

Гришинський повіт*). Солідовська волость. У волості дорослих людей приблизно 9.000 душ, дітей 3.000. Зібрано $1^1/_2$ пуда зерна з 1 десятини. Кукурудзи дуже мала кількість. Харчуються суроґатами: макухою, стрежінням, соняшником та ріжним листям. Їдять падаль з собак та котів. У волості немає запасів фуражу та насіння. Земля не засіяна. Немає ніяких місцевих засобів, щоб поправити положення голодуючих.

Гришинський повіт, село Старо-Керменчуг. Харчуються суроґатами: білою глиною, половою, соломою, кукурудзяними качанами, макухою, кістьми з худоби, навіть дохлятиною. Насіння, щоб засіяти всю землю, треба 180.000 пудів зерна: пшениці або ячменю. На місцях є волкомітети помочи. Із повіткомголода видають по 16 золотників муки на день для дітей і старців. Инші не дістають нічого. Кооперація нічого не робить для голодуючих. З повіту приїзджав представник і виясняв загальне число голодуючих та число голодуючих, що мають право на зачислення їх в харчівню**), хорих в наслідок голоду та померших з голоду. Робітники не дістають нічого, але хоча і дістали би тих 16 золотників,

*) В гришинському повіті на 171.930 душ населення голодувало на 1. березня 72.210, с. т. 42%, а самих дітей 38.796 (Квісліпґ).

**) Видно, що не всі голодуючі мають право на харчівню! Коли зважити, що в большевицькі „орґанізації по поборюванню голоду“ „входить також черезвичайка, якій доручено дрібничку ... „информация политическая“, то можна собі уявити хто може попасти в совітську харчівню. Та докладніще про це буде бесіда в IV. частині цеї книжки „Допомога голодуючим“.

то це рішучо невистарчаюче. Їм необхідноб дати пайок. Сім'ї червоноармійців дуже голодують.

Юзівський повіт.*) Красногорська волость. Рік тому назад дорослого населення було 15.000, а дітей 22.000,—**) тепер дорослих є 7.500, а дітей 12.000. Половина населення вимерла від голоду і пошестних недуг. Худоби було 700, а осталося 300 штук. З одної десятини зібрано $^1/_2$—2 пуди. Харчуються суроґатами: кукурудзинням (лабузом), вербою, тухлуєм, кураєм. Їдять дохлятину, трупи, були випадки людоїдства. Волость не має фуражу і цілковито не має насіння. Земля незасіяна. Мається кооператив та він нічого не зробив для голодуючих. Представники поїхали купувати хліб, та немає ніяких відомостей про успіхи. Сім'ї червоноармійців не забезпечені. Церковні дорогоцінности треба обміняти на хліб.

Юзівський повіт. Харківська волость. В наслідок голоду зменшилося населення на $^1/_3$. Рогатої худоби було 1.500 штук, тепер же рогатої худоби 150, коней 60, овець 30 штук. Уживаються такі суроґати: солома, мякина, курай, опилки, буряи, бадилля з рослин. Фуражу немає. Комітет помочи є. Помочи ніякої. В самій волості зібрано на користь голодуючих 2 міліони грішми і $1^1/_2$ пуда овочів. Харчівні немає. Кооперація нечинна. Становище сімей червоноармійців катастрофічне. Іде аґітація, щоб забрати церковні скарби на користь голодуючих.

Луганський повіт.***) Александрівська волость. Населення в волості

---

*) В юзівському повіті на 299.174 душ населення голодувало на 1. березня 112.193 с. т. 38 %, а самих дітей 48.000 душ (Квісліні).

**) Ці цифри подаємо за ориґіналом.

***) В луганському повіті на 310.367 душ населення на 1. березня голодувало 73.641 себ-то 23 %, а самих дітей 39.911 душ (Квісліні).

збільшилося через те, що на шахтах зменшено число робітників. Средствами поживи є: курай, качани з кукурудзи, полова з гречки. Фуражу немає. Помочи ніякої ні від кого. Кооперація нечинна. Сім'ї червоноармійців голодують.

Славянський повіт. Комітет у нас є і складається з комнезамів. Було 1.000 смертних випадків. Люде харчуються деревом клену, липи, макухою, крейдою, глиною, жмихою. Суроґати шкідливі здоровлю. Відчинено 6 міських харчівень на 200 голодних дітей і 6 харчівень по повіту на 600 дітей.*) Представителів у нас не було. Становище сімей красноармійців дуже важке. Треба забірати дорогоцінности з церков на користь голодуючих.

Полтавщина.

Про Полтавщину дуже мало звідомлень у большевицьких публікаціях. Тільки в бюлєтені делеґації радянського „Українського Червоного Хреста"**) читаємо між иншим:

„Голод вже загрожує південній Полтавщині. Там вже голодують біля 3.000 чоловік (2. лютого 1922.)."

В иншому місці того бюлєтеня читаємо:

„Становище на Полтавщині погіршується що дня. В 5 південних повітах біля 20% населення вже не мають чого їсти. Їдять макуху, курай і навіть очерет. Хліба давно вже немає. Робоча худоба гине (8. лютого 1922.)."

Далі бюлєтень наводить поіменно випадки канібалізму на Полтавщині.

---

*) Яка це мізерна поміч — стане ясно, коли зважити, що на 243.539 душ населення того повіту голодувало дня 1. березня 80.692 с. т. 32%, а самих дітей голодувало 27 314.

**) „Дальші дані про голод на Україні". Др. І. Холодний, ґенеральний делеґат „Українського Червоного Хреста" до Західної Европи. Берлін, 14. березня 1922. р., Бюлєтень № III (літоґрафований).

Для заокруглення образу не від річи буде навести статистичні дані про число голодуючих на Полтавщині на підставі брошури капітана Квіслінґа. Отже дня 1. березня 1922. р. урядово зареєстровано 150.000 голодуючих, з чого наведені дати в поодиноких двох повітах тоїж ґубернії представляються так:

Повіт	Населення з р. 1920	Голодувало 1. березня 1922	Відсоток голодуючих
кобеляцький	236.000	50.000	21%
констянтиноградський	298.000	50.000	18%

Харківщина.

Про Харківщину подрібні відомости з місць також неповні. Капітан Квіслінґ подає, що на 1. березня 1922. р. стан голодуючих на Харківщині виносив загалом 200.000 душ, з чого в поодиноких повітах було голодуючих:

Повіт	Населення з р. 1920	Голодувало 1. березня 1922	Відсоток голодуючих
чугуївський	84.000	20.000	24%
ізюмський	150.000	50.000	33%
купянський	281.000	90.000	32%

Бюлєтень № III. делєґації радянського „Українського Червоного Хреста“ так ілюструє становище голоду на Харківщині:

„В південній частині Харківщини їдять люде хліб з полови, до якої домішується трохи вівсяного борошна. В деяких волостях зовсім немає

корму для худоби. Подекуди селяне їдять хліб з глини зі соломою. В багатьох селах лютує голодний тиф (15. лютого).“

Кременчужчина.

Найменше подробиць в справі голоду дійшло до нас про Кременчужчину. По офіційним большевицьким орґанам „Український Червоний Хрест — голодним“ та „Помощь голодным“ Кременчужчина не входить навіть в рахубу совітської влади, бо не стоїть в числі голодуючих ґуберній України. Навпаки! Совітська влада призначила, щоб ця ґубернія годувала — Самару!*) Між тим капітан Квіслінґ в своїй брошурці виказує, що в Кременчужчині на 1. березня ц. р. було урядово зареєстровано 150.000 голодуючих, з того в одному тільки повіті олександрійськім на 433.000 населення голодувало 120.000 душ, себ-то 27%.

Між Херсоном, Одесою, Київом і Полтавою.

На підставі звідомлення д-ра Нансена, подає німецький Червоний Хрест слідуючі дані про українські великі міста Київ, Харків та Одесу.**)

„Тисячі утікачів з голодуючих областей приходять до Київа, але що місто не розпоряджає ніякими засобами, щоб їм помогти, — то вони, не маючи ніякої помочи, мусять лишатися на залізничій станції. Кожного дня забірають звідтам трупи людей, що померли від голоду.

В Харкові, резиденції українського правительства, положення ще гірше. Сотки зголоднілих дітей блукають по бульварах без ніякої

*) „Что такое постоянная помощь голодающим“ в однодневній ґазеті „Помощь голодным“, Харьков, 10. марта, 1922 г.

**) „Das Hungerelend in der Ukraine.“ — „Berliner Lokal-Anzeiger“, Nr. 314, з дня 21. липня 1922. р.

до всіх російських і німецьких представників, до орґанізації помочи в Німеччині, Америці і других державах і прохають їх помочи, а також мають право одержувати їх пожертвування, на користь голодуючих німецьких колоністів. Вкінці цей представник доказує, що по статистичним даним район Маріуполя більш усіх підлягає голодові з усього побережжя Чорного і Азовського морей. Руїна цих місць така, що нема слів, щоб її описати. Урожай був такий злий, що селяне зібрали тільки $^1/_{20}$ частку з а с і я н о г о зерна. Сама найбільша частина населення вже з'їла свої хлібні запаси ще літом і голод почався ще весною. Можна собі представити картину страшенного бідування по тому вже, що 25. грудня 1921. року вже 79% німецьких колоністів терпіло від голоду. В даний момент неможливо подати точно процент голодуючих, але він не менший 90%.*)

Кількість голодуючих збільшується з дня на день.

Напевно незабаром будуть голодувати 95% населення. Біля 50% з них бродять без усякої цілі і вже скоро не зможуть більше ходити. Їх обличчя і части тіла попухли і вони мов віддані на голодну смерть.

Розповсюдження і сила цього всенароднього бідування побільшується ще як наслідок вживання ріжних нестравних суроґатів хліба, як кукурудзяні качани, бадилля соняшників, каолінова глина і инш.

Оці шкідливі для здоровля продукти служать як средство, щоб лише обманути голод.

Мясо собак, котів і птиць уважається ласощами.

Далі наводиться поіменно, який німецький колоніст і де вбивав своїх дітей, мясом яких живилася якийсь час ціла родина. Ті і другі

---

*) Причиною цього є, що большевики від німецьких колоністів так само безпощадно забрали весь хліб, як і від українського населення.

їм подібні факти я наводжу в дальшому відступі п. н. „Озвіріння, некрофаґія і канібалізм.“ Далі читаємо в посвідченні:

„Як наслідок цього страшенного голоду мораль впала до незнаної до цього часу ступені.

У багатьох селах трупи звалюється в загальну могилу.

Поганий врожай останнього року привів за собою новий недостаток паші. Німецькі колоністи втратили 96% коней,*) більш 50% рогатої худоби і 75% овець. Незабаром не стане німецьким селянам господарського знаряддя і машин. Словом, положення і біда перевищує тут далеко все те, що можна бачити в голодних районах Поволжжя. Очі цілого світа звернені на голодуючий район Волги, в той час, як побережжя Чорного і Азовського морей забуті, покинуті на руки судьби.“

Представники Володимир Фридрих Вуско і Яків Від наочні свідки вимірання населення. Вони люде достойні всякого довірря і дуже чесні. Вони уповноважнені зробити негайний доклад в Росії і за кордоном, ілюструючи картину цієї ще небувалої нужди і просити, аби післано допомогу голодуючим німецьким колоністам.

Німецький союз і німецькі колоністи надіються, що оці два представники встигнуть виповнити доручене їм так важне завдання і що голос їх почує цілий світ і вони просять во імя чоловіколюбія:

„Змилуйтеся над нами, поспішіть нам на допомогу, — бо ми гинемо. Коли допомога припізниться, то 60% цілого німецького населення загине до весни!“

Грецькі колонії. Грецькі колоністи не видержують тих страшних мук голодного

*) Більшу частину коней забрали большевики для кінноти Буденного, — тому процент втрати цього роду худоби такий великий в порівнянні н. пр. до рогатої худоби

пекла на Україні. З Констянтинополя доносять: „На пароході „Николаос“ приїхала в салоницький табор нова валка українських Греків. За два місяці вивезено звідтам вже до 10.000 Греків, які всі свої баштани та огороди покинули на волю судьби.“

Болгарські колонії. Про ці колонії окремо находимо мало згадки в большевицьких звідомленнях. Тільки мимоходом загадує „Пролєтарська Правда“, що — „в деяких болгарських селах голод не має таких жахливих розмірів.“*)

Жидівські колонії. Для декого може бути неясно, про які „колонії“ тут бесіда, коли Жиди живуть по містах і по селах цілої України всуміш з українським населенням. Тому для пояснення скажу ось що: Була тенденція запоріжські землі заселити Жидами. І справді удалося заложити там вже біля 2 тисяч хліборобських жидівських осель. Тепер ці оселі дуже потерпіли від голоду. — Капітан Квіслінґ пише в цій справі: — „І Жиди терплять від голоду. На Запоріжжі було 1.700 хліборобських жидівських осель, та в наслідок голоду осталося з них ледви 67.“

Комуністичний журнал „Жизнь Національностей“ пише про голод в жидівських колоніях: „В багатьох колоніях улаштовуються недільники для збірання трупів, що тижнями валяються неприбрані. Родичі тікають з колоній, оставляючи опухших та покорчених з голоду в передсмертних судорогах дітей. Можна числитися з тим, що в теперішній посівній компанії буде засіяно тільки 15% земельної области, наколи не наспіє

*) Для пояснення скажу ось що: В часі, коли весь український нарід, враз з другими народами, населяючими Україну, проявив непереєднано вороже становище супроти російської окупації і большевицької комупи, — то українські Болгари не показалися такими непримиримими до большевизму, як другі, і за це при забіранню хліба з України (в дорозі розкладки, продналогу і т. п.) большевики відносилися з деякими зглядами до Болгар.

вчасно насіння, особливо городини. Жидівський комітет помочи погромленим (Евобщестком) уживає всіх сил, щоб врятувати ситуацію, одначе та поміч мала в порівнянню з бідою, що вимагає більше засобів. Средства з заграниці напливають покищо дуже скупо. Колоністи р о з п р о д а л и в с і с к а р б и в обмін на суроґатний хліб та насіння."

Та завдяки дійсно дуже дбайливій руці совітського уряду в цьому випадку та енерґійній допомозі жидівського і иншого громадянства в краю і за кордоном ситуація в жидівських колоніях покращала. І так „Еврейская Трибуна" з 8. червня доносить: „Улаштований в Москві вечір жидівських літератів в користь жидівських колоній дав доходу 2½ міліярди рублів. — Як доносить берлінський відділ ОРТ-а, дякуючи розділенню насіння між колоніями „їхнє становище значно поліпшилося і настрій колоністів піднявся. Має бути переведена величезна праця в напрямі відновлення колоній."

Подорож по голодуючій Україні.

Як відомо — совітський уряд заключив був з німецьким урядом договір в Рапалло, на підставі якого німецькі промисловці малиб допомогти до відбудови знищеної большевицьким режімом країни. Та німецькі промислові фірми, заки рішилися приступити до реальної праці в тому напрямі, вислали наперед своїх мужів довірря для пізнання правдивих відносин в совітському царстві. Звідомлення одного такого мужа довірря, який в червні 1922. року об'їхав Київщину, Катеринославщину, Харківщину і Донеччину, поміщає „Berliner Lokal-Anzeiger" № 314. з дня 21. липня 1922. р. і наводимо його тут ізза його актуальности:

„Загальні відносини на Україні безвідрадні, багато гірші, чим можна би подумати на підставі дотеперішніх часописних звідомлень. Вже за

кілька станцій від польської границі залізничі станції переповнені голодуючими, обідраними людьми, з опухлими від голоду членами тіла, а їх крик і зойк такі душу роздираючі, що багато подорожніх віддають все, до мають зі собою, щоб бодай одному або двом людям улекшити їх животіння хоч на короткий час.

Канібалізм — це зовсім не поодинокий об'яв, але виступає так загально навіть по містах, що суди навіть не в силі всіх справ полагоджувати. Колись багаті фабриканти — тепер просять о шматок хліба. Директори й інженєри, які почасти ще й нині находяться на своїх передвоєнних посадах — цілковито без ніяких средств, бо свою платню одержують часто із двохмісячним запізненням. Все живе лише з дня на день і щасливе, коли має удержання на той день.

Плямистий тиф лютує в досі небувалих розмірах. Старші люде безвиїмково гинуть від нього; молодші легше витримують і остаються при життю; але вже такі знидїлі і тупоумні, що нездатні ні до якої праці. Вони ледви волочуть ноги за собою.

Селяне, які в часі війни і після неї дуже забагатіли — такіж самі бідні, як і міщани.

Подорожніх засипують всі питанцями, коли Петлюра прийде; не тому, щоб якраз він мав принести їм спасіння, — ні, нарід очікує рятунку від когонебудь, від неба, від чорта, тільки щоб визволити його від цього пекла.

Як серед таких відносин стоїть справа з большевизмом — можна собі легко уявити. Його проклинають в цілій Росії, але жаден чоловік не має сили пальцем рушити проти нього, не має вже й енерґії до цього. Селяне і робітники таки зовсім одверто висловлюють всюди свій погляд і їм ніхто нічого за це не робить. Вже не оплатиться, вониж кінець кінцем таки всі вимруть з голоду.

Інтеліґенція держиться з резервою, бо вона знає, що за деякі вислови з її кол безумовно слідує кара смерти. В поступованню інтеліґенції

добачується ще й нині змагання до повалення большевизму. Уживання „товарищ“ в зносинах з директорами, інженерами і т. д., вже знов цілковито зникло і кожний робітник признає добродушно, що вони поступали так, як цілковиті дураки, коли свого часу заводили робітничі совіти і т. п.

З Катеринослава йде до Харкова один раз на тиждень особовий потяг. Один білєт коштує 25 міліонів рублів. Змалювати таку подорож — то річ зовсім неможлива і той, що верне без плямистого тифу, може говорити про щастя. Щоб для локомотиви дістати паливо, розбивається багато товарових ваґонів. Потяг часом спиняється за браком опалового матеріялу. Тоді відчеплюється останній товаровий ваґон і розбивається його та таким чином діставши опалового матеріялу, рушають далі...

Промисел цілковито стоїть, лише два об'єкти ще сяк-так працюють: Єнакієво і Нижне-Дніпровськ. Там можна би ще працювати, але хто потребує матеріялу? Один об'єкт випродукував недавно 10 ваґонів заліза і це лежить. Копальням вугля не стає всього: бурові машини нечинні, бо їх не можна направити. Відомий труст Юґосталь не має грошей, щоб поробити навіть найменші замовлення. Товару для обміну, от як манґан, феросіліціюм та криця, лежить багато в об'єктах: але тяжко це все відтам видістати. Таким чином не можна зачинати з промислом.

Розуміючи це, Німці зачинають працювати при господарстві. Оброблене поле дає чудові жнива. Пшениця в селянина, одначе цього так мало, що наколи в найблищому році не прийде могутня допомога, то цілі области краю вилюдняться. Тому що в полудневій Росії (?), особливож в ґуберніях таврійській, херсонській та харківській є сильні німецькі колонії, німецькі підприємці повинаймали від тих колоністів великі области на 10, 15 літ; цілі корабельні грузи господарських машин, насіння під засів при-

везено до Одеси і вже на весні розпочалася робота в більшому стилю. Хочуть передовсім в тих околицях удержати населення при життю, а опісля зпровола начинати і відновлення промислу. Це є — річ природна — ще дуже далека, але, здається, раціональна дорога. Правдоподібнож також инші краї слідуватимуть по цій методі. На погляд багатьох компетентних мужів стоїть на перешкоді большевицьким планам по відбудові між багатьома иншими головна перешкода: Немає вже ніяких робітників. Ті, що ще є, то все розлюзнене (verlottert), здеґенероване (verkommen), нездібне до праці і вимірає — бодай на півдні. На захід і на північ від Москви, де зовсім немає голоду, можливо, що там нині краще. Одначе з огляду на те, що голод поширюється далі, то в найблищих літах будуть там панувати такі самі відносини, як на півдні. Отже відбудова може зачатися лише робітниками з инших країв. Нова мандрівка народів лише цим разом зі заходу на схід!"

Тільки представник німецького промислу. До останніх його медитацій в справі відбудови краю новою масовою колонізацією (очевидно в першій мірі Німцями) хочу завважити декілька слів.

Із всього досі сказаного, опертого на самих же большевицьких даних, як також із попередніх слів самого автора вищенаведеного звідомлення виходить ясно: 1) Страшна теперішня катастрофа України — це наслідок експлоататорської колоніяльної політики і большевицького режіму російських окупантів. 2) Як це вже доказано в II. і III. частинах цієї книжки, а ще наглядніщі докази наведені в IV. частині цієї праці, російські завойовники й далі продовжують туюж саму експлоататорську діяльність на Україні, якої остаточною метою є ослабити економічно, фізично, інтелектуально й чисельно українське населення для лекшого удержання його в московському ярмі, а в дальшій меті для сколонізування областей, вигублених такою російською

політикою Українців московським та иншим елементом. 3) При цій ганебній роботі московського ката над систематичним винищуванням української нації потерпіли в рівній мірі, а подекуди навіть і в більшій мірі, національні меншости, які живуть по колоніях України, не виключаючи навіть жидівських колоній, та не дивлячись на те, що Жиди в теперішньому большевицькому устрою являються розмірно ще найбільш упривілейованим елементом. 4) Не від річи буде пригадати, що теперішня колонізаційна політика большевиків — це продовження такоїж самої колонізаційної політики за царських часів, коли так само, як це нині роблять большевики, нарізувано чужим колоністам у 20 або й 50 разів більше землі, чим споконвічним господарям української землі — українським селянам. Наприклад в ґеоґрафії України проф. Рудницького читаємо в цій справі ось що: „Наколи чужі колоністи, яких Катерина II. оселювала в південній Україні, діставали 65 гектарів на душу, то після знесення панщини в році 1861. наділювано українських селян найбільше $3^1/_2$ гектарами, а в багатьох випадках ледви $1^1/_2$ гектарами на душу.“ І цей великий наділ землею і прекрасна господарська техніка колоністів — все це не в стані було охоронити навіть безперечно найкультурніщих зпоміж других колонізованих націй — Німців від страшної поголовної голодової смерти: 60% на 90% голодуючих. Річ ясна: коли ворог запалить хату, щоб таким чином вигубити находячихся там хазяїнів — то ця катастрофа не обмине і гостей, що находяться під одним дахом з тими господарями.

А тепер російський імперіялізм страшною чумою большевицького режіму нищить здорове населення України, переміняє в руїну фабрики, а багатий плодородний край — в дику пустиню. Одним словом з раю творить найстрашніще пекло на землі. І в хати, на місця від тої большевицької чуми загинувших жертв української

і не-української нації, малиб прийти нові колоністи! Чим вони заасекуровані, що й їх, як не нині, то завтра, під тим же самим російським большевицьким режімом не стріне такаж сама доля?

Ні! Не цею дорогою братися до уздоровлення орґанізму. Вводячи нових здорових людей в непровітрену навіть хату, з якої тільки що винесли хазяїнів й їхніх гостей, померших від чумної большевицької зарази, не спиниться тим розширення недуги, не уздоровиться тим самим орґанізм, а навпаки свіжі, здорові люде, перебуваючи постійно в тій же чумній атмосфері морального і суспільного занепаду, безумовно підуть з часом тоюж самою дорогою, якою пішли їхні попередники! Я був сам свідком того, як у нім. таборі полонених у Новоросійську німецька управа табору в першій мірі наділювала всілякими річами чекістів і совітських служачих, як консерви й другі артикули поживи з таборових маґазинів можна було дістати за добрі гроші в цілому місті, між тим, коли самі полонені не діставали приписаних порцій, а з одежі лише останки. Це все вказує, що деморалізаторський вплив большевизму не оминає навіть таких солідних натур, якими являються Німці.

Відновити Україну, себ-то уздоровити її орґанізм, та урухомити його, щоб правильно функціонував — можна тільки усунувши причину цієї катастрофи: усунувши російсько-большевицьку окупацію та давши змогу самій Україні жити своїм суверенним державним життям. Тоді всі: і Українці й колоністи, якіб вони не були — користуватимуться продуктами своєї праці і природніми багацтвами України, а це в своїх наслідках приведе певно до уздоровлення орґанізму, уздоровлення відносин і господарського відновлення.

Це правдива й одинока дорога!

Там, де панує голодна смерть.

Бюлєтень № III. закордонної місії радянського „Українського Червоного Хреста“ подає:

„По звідомленням, які ми одержали від головної управи „Українського Червоного Хреста“, її уповноважені, вислані до голодних місцевостей, повідомляють:

Вулиці Катеринослава переповнені голодними людьми, які вже не просять, а кричать про допомогу. Всюди чути стогін голодних дітей і дорослих. Діти з обличчям земляного кольору виснажені до тої міри, що вже трудно повірити, що се живі діти, а не дитячі трупи.

Там сидить чоловік і вже не просить, і вже не кричить, він виє.

Виє з голоду.

Там далі лежить селянка, що вже не плаче і не виє. Вона вже непритомна.

З ранку до вечора ходять ці нещасні без всякої надії дістати звідкись допомогу, аж поки виснажені до останку не падають і тут же на місці вмірають.

Он там, якраз здохла коняка, на неї кидаються декілька голодних, ще до того, як кінь зовсім здох, з ножами. Вони товпляться і бють одно одного, відрізують шматки мяса й тут же їх поїдають. Там їдять не тільки трупи коней і собак, але їх шкіри. Щиряться голодні психози.

Один божевільний з'їв тіло свого помершого батька (27. лютого 1922. р.). Другі поїдають своїх дітей.

Надісланий до Запоріжжя делеґат повідомляє: В трьох південних повітах Запоріжчини голодує понад 190.000 чоловік. Четверта частина голодних лежить і вже не може піднятись. Це населення засуджене вже на смерть. Вже давно поїли всіх собак і котів. Запаси висушеного буряну доходять до кінця. Їдять усе. Шкіри звірів ріжуть на шматки, варять і їдять такий холодець.“

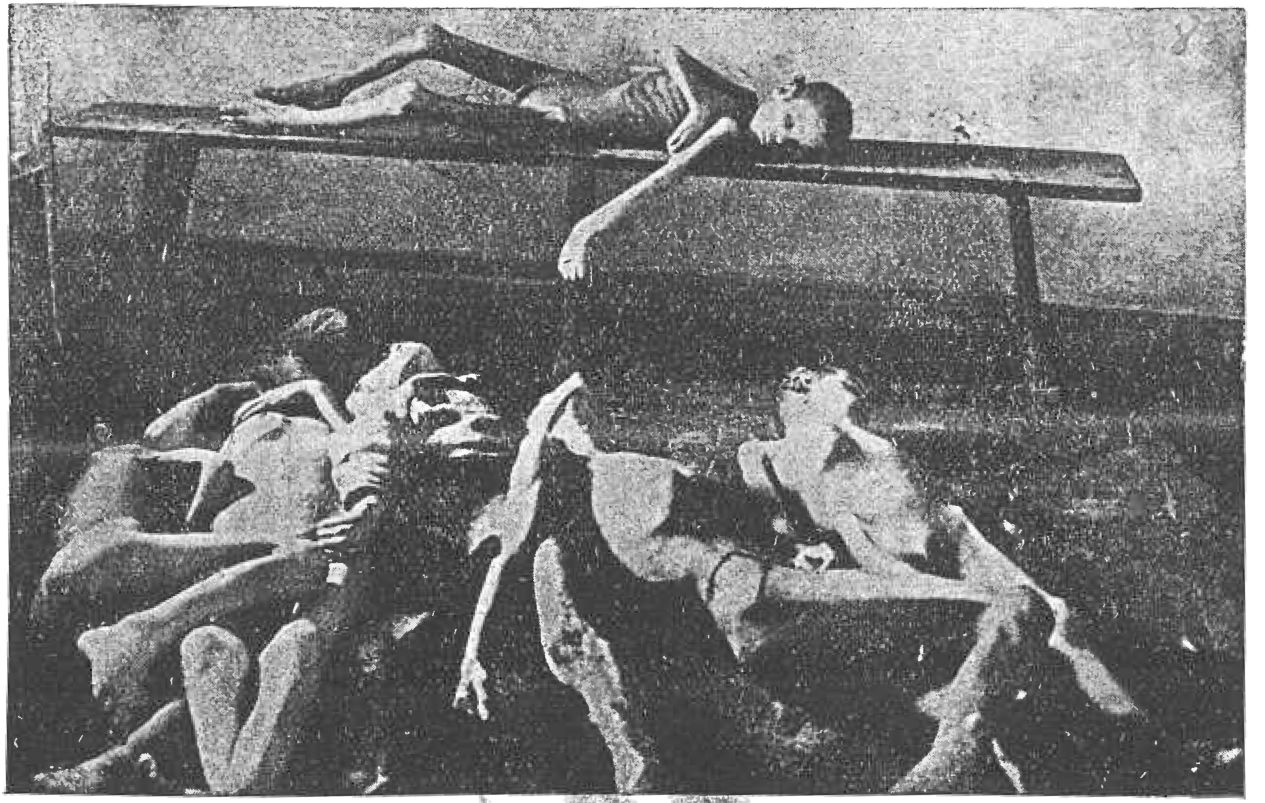

Трупи дітей, що померли на вулицях від холоду, зложені в трупарні м. Херсон.

„У. Ч. Х. — г.“ — це лихо по своїй силі не менше, чим по селах. І так: „У січні ц. р. у місті було зареєстровано 574 голодних хворих. З них померло 138. У лютому зареєстровано — 560, з них померло — 295. У покойницьких і міських морґах (трупарнях) збірається значна кількість непохоронених тіл. Морґи стоять з вибитими вікнами, і дверима, так, що туди мають повну змогу лазити голодні собаки. Тіла померших лежать часто по два тижні і перевозять їх підчас повного розкладу і скидають у братські могили до 200 тіл в одну яму. Ями часто і довго стоять незалитими і незакритими через відсутність робочих рук. Бували випадки, що тіла розтягали голодні собаки.“

„У. Ч. Х. — г.“ доносить, що в місті Одесі голодна смерть переважно лютує на передмістях.*) Дословно читаємо: „На вулицях пригороду Одеси (Молдаванка) тіла часто лежать не прибраними по 5—8 днів. Були випадки, коли тіла померших викидали на вулицю. В морґах назбірується до 1.000 трупів і лежать неприбраними по три тижні, а до них щодня додається по кілька десятків.“

Як в російській комуністичній „Федерації“ формально все мусить носити марку певних професій, так з поширенням голоду і в його наслідках піднесення смертности населення, повстала нова професія трупоношів, або — як то по офіціяльному „громко“ називають їх большевики — „трупо-транспортовщиков“. Та і ця нова дуже поширена на Україні професія не може дати собі ради з навалом щоденно вміраючих з голоду людей.

Бюлєтень № IV. закордонної місії радянського „Укр. Черв. Хреста“ оправдує це зменшенням худоби і коней:

---

*) Між тим, коли центр міста Одеси переважно інтернаціональний, то передмістя замешкані робітниками переважно українські.

„Це зменшення худоби й коней — читаємо — і для міста дає багацько труднощів, хоч би вже з огляду на перевозку хорих та померших. Часто трапляються випадки, коли трупи, яких назбіруються цілі гори, завдяки недостатку транспортових засобів, перевозяться на возах, що везуться людьми. В братських могилах ховають часто-густо разом по 250 трупів. Через те, що мало робочих рук, а ще менше невиснажених робочих рук, ці могили часто довгий час залишаються незакопаними і медична комісія находила куски людських трупів, напів об'їджених собаками десь аж за пів кілометра від цих могил."

Здається, що вищенаведені дані й факти доволі ясно освітлюють те жахливе безвихідне становище, в якому опинилося нещасне населення України в наслідок страшного голоду. Повищі зіставлення, оперті на совітських урядових даних, закінчу характеристичним поглядом такого безстороннього чужинця, яким являється капітан Квіслінґ.

Як інформують капітана Квіслінґа — в Москві панує погляд, що на Україні пів міліона людей засуджено на неминучу голодову смерть. Одначе капітан Квіслінґ по всьому тому, що він бачив, і на підставі урядових даних самоїж совітської влади каже, що цифра засуджених на голодову смерть в дійсности є шість разів більша! Зараз вмірає на Україні щоденно 10.000 людей з голоду!

Загибель худоби і наслідки цього.

В попередньому уступі згадував я принагідно і про зменшення худоби на Україні, як про один з неминучих наслідків голоду. Ця справа така важна, що їй хочу тут посвятити

бодай маленький окремий уступ для переглядного зіставлення дотичних статистичних дат.

Капітан Квісліґ пише в своїй брошурці:

„Страшно винищив голод коні та худобу. З минулої осени до лютого ц. р. поздихало в донецькій окрузі 30% коней та худоби, між тим в маріупільському повіті виздихало більше половини коней та худоби, а вже при кінці березня совітська влада донецької округи рахувала, що не залишалось там більше третини коней та худоби.

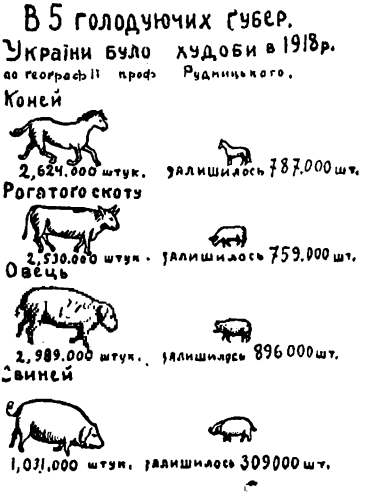

На Запоріжжю ще на 1. січня ц. р. рахувалось 160.000 коней, на лютий осталося 110.000, а під кінець лютого вже тільки 50.000 коней. Великі села в кілька тисяч мешканців мають не більше 20—30 коней, а в деяких не залишилось ні одного коня!

В Катеринославщині зменшення числа коней та худоби виносить 50%, цеж саме відноситься до Миколаївщини та Одещини.

Про Херсон мається такі відомости:

листопад 1921. р. . . .	75.000	коней
січень 1922. р.	46.000	„
2. березня 1922. р. . .	13.000	„

Більшість домашньої худоби, що ще залишилась живою, цілковито безвартісна, бо коні безсилі, а корови без молока. До цього треба

додати, що свиней на Україні в голодних ґуберніях буквально вже зовсім немає.“

Ця страшна загибель домашнього скота робить в своїх наслідках становище і на будуче безвихідне. Немає з чим працювати коло обробки поля. Приходиться зголоднілим, немічним, виснаженим селянам самим запрягатися та орати... А це фізично неможливо!

„Тому навіть при доброму врожаї голод на Україні і в цім році неминучий, бо — як оповідав представник міжнародного Червоного Хреста, що їхав від Тирасполя до Одеси й назад — всюди по дорозі бачив він великі простори цілком незасіяної землі і це справляє незвичайно тяжке враження.“*)

Так представляється справа в Одещині. —

А щож доперва сказати про нещасне Запоріжжя, недавно ще цвітучий, багатий край, колиску славного, гордого українського козацтва?!

Якийсь „совєтський сотруднік“ Макар так описує**) свою подорож:

„Із Александровська ми поїхали пустим і голим, мов степ, полем, котре тягнеться на десятки верств прямо від міста на Комишеваху. Ні села, ні хати, ні сторожки, ні хотяй би дерева, яке уріжнороднилоб понурий образ зловіщого пейзажа.

Тільки де-не-де видніється далеко — в наслідок цілковито оголоченої пустині — низький і рідкий корчик курая“...

Чи можна наглядніще представити те безнадійне, безвихідне становище України, як отце зробив представник тої самої совітської влади, яка своїм хижацьким спустошенням перемінила веселий, багатий край в страшну пустиню? Тут уже всі слова сказані!

---

*) „Українська Праця,“ 14. травня 1922 р.

**) „Курай“ — написав Макар в однодневній ґазеті „Помощь голодным,“ Харьков, 10. марта 1922. г.

Недуги, як наслідок голоду.

„У. Ч. Х.-г.“ подає в цій справі статтю д-ра Іллі Холодного, делеґата радянського „Українського Червоного Хреста“ в західній Европі і з неї вибіраю місця, що відносяться до пошестей.

„Як неминучий наслідок голоду — пише д-р Холодний — ширяться на Україні всілякі пошести. Тут наводимо деякі дані про пошести на Україні. В році 1920. хорувало на:

плямистий тиф	609.000
поворотний тиф	305.000
черевний тиф	125.000
холєру	11.228
різачку (дезинтерію)	51.699

За перші 9 місяців 1921. р. хорувало на:

плямистий тиф	140.000
поворотний тиф	260.000
черевний тиф	100.000
холєру	13.000
віспу	35.000

Згідно телєґрами, яку ми недавно одержали, а останні 2 місяці 1921. р. хорувало на:

плямистий тиф	7.600
поворотний тиф	18.000
черевний тиф	14.000
нез'ясовний тиф	5.513
холєру	497

Дійсне число хорих має бути значно вище, бо статистичний апарат України, як і инші державні апарати... немає можности зібрати абсолютно точних даних.

Треба додати, не входячи в детальні пояснення, що особливу увагу треба звернути на те,

що — не дивлячись на зімові місяці — холерою захоріло було більше, як чотириста чоловік у листопаді й грудні. Це є нечуваний факт! І коли не можна буде приняти самих надзвичайних мір, то це дає підставу до найгірших проґнозів що до цього року. Україна уявляє з себе колосальне гніздо всяких епідемій, яке являється місцем постійної небезпеки для рознесення епідемій по всій Европі, а зокрема для сумежних з нею держав. Пособити Україні в її боротьбі з пошестями лежить в інтересах людности цілого світу.

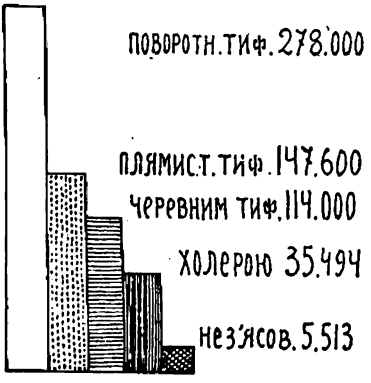

До цього всього треба додати, що виснажене населення впало в глибоку апатію і почало менше й менше звертатися за медичною допомогою до лікарських установ і лікарів і цим певно треба пояснити те, що статистичні дані показують ніби-то зменшення епідемій в 1921. р. проти 1920. р. Крім того треба додати, що ці цифри говорять переважно за тих хорих, що перебували в шпиталях, себ-то переважно міське населення. Точних же даних за число людей, що хоріють по селах без всілякої медичної допомоги, ми не маємо.“

В бюлєтенях № III. і № IV. радянського „Українського Червоного Хреста“ находимо принагідно такі дані з цієї области:

„На Катеринославщині в одному тільки гуляйпільському повіті опухло від голоду 1.378 чоловік.

В Запоріжчині голодує 700.000 людей. Вже багацько таких, які не мають навіть макухи і годуються найгіршими суроґатами, що викликає всілякі недуги. Біля 100.000 людей, переважно дітей, вже не можуть піднятися. Треба не менше як 50.000 пудів зерна на місяць, аби вони не вмерли з голоду. Треба їх годувати дуже обережно. Їх треба годувати і лікувати в той же час. При необережному годуванню вони так само помруть, як і без їжі, бо їх ослаблений шлунок вже не в стані як слід перетравлювати їжу.

Крім самих тяжких кишкових катарів поширюються випадки найтящих анемій і загального виснаження, самі ріжнородні шкіряні недуги і фурункульоз. В грудні рахувалось 937 випадків плямистого тифу і 1554 поворотного. В січні число їх подвоїлось.

Через те, що люде часто-густо живляться мясом здохлих коней, збільшується число людей хорих на сап.

Майже неможливо піддержувати орґанізацію медично-санітарної допомоги. 60% всіх шпитальних ліжок занято жертвами голоду. Крім того майже неможливо давати медичну допомогу через брак санітарного матеріялу. Майже немає білизни. Температура більшости шпиталів зімою була 4—6 ґрадусів.

Серед медичного персоналу приблизно 50% хоріє від голоду напливами і т. п. Часто лікарі падають непритомними підчас своєї роботи. В Херсоні один лікар умер буквально від голоду.

Санітарний матеріял, рівнож білизна і ліки майже цілком відсутні (Катеринославщина 25. лютого 1922. р.).“

Холєра на Україні. Останніми часами большевицька преса подає, що поступають повідомлення про збільшення захорувань на холєру. Холєра охоплює цілі райони. Від 8. до 15. травня на Запоріжжю зареєстровано

341 випадків захорувань на холєру, в Бердянську — 164, Мелітополі — 4. „Петроградська Правда“ повідомляє, що збільшується холєра в районі Одеси. За останні дні в Одесі зареєстровано 32 випадки захорувань на холєру. На Полтавщині холєра найбільш лютує, і звідси вже перекинулась на сусідні ґубернії.

В Харківщині на 2.000 лікарів хорувало висипним тифом 203, з них померло 66, що творить 33%. При таких умовах можна сказати, що лікарський стан вимірає.

По звідомленням проф. Марцінковського поворотний тиф проходить вельми важко, приступи тягнуться довго, а повторюються деколи 12 до 16 разів. Він же подає в свойому звідомленню про відомих йому 8 випадків повторного занедужання віспою та 5 випадків повторного занедужання висипним тифом. Також кір часто повторюється.

Навіть на Поділлю лютують пошесні недуги. „Червона Правда“ (ч. 90) повідомляє, що за місяць березень 1922. р. захоріло в камянецькому повіті:

на тиф загалом	382	люд.
з них на тиф черевний . . .	50	„
„ „ „ „ плямистий . .	198	„
„ „ „ „ поворотний . .	119	„
„ „ „ „ нез'ясований .	16	„
на скарлятину	30	„
„ дифтерію	46	„
„ кір	43	„
„ завушницю	33	„
„ коклюш	21	„
„ інфлюенцу	118	„

Як доносять з Харкова до „Гром. Вістника“, холєра на великій Україні приймає катастрофічні розміри. До дня 7. червня сконстатовано холєру в 274 містах і містечках. Від 1. січня до 1. червня занотовано 17.000 випадків холєри, підчас коли в тім самім періоді в минулому році занотовано було 400 випадків. Санітарні відно-

сини застрашаючі. В Харкові застрайкували й закрились усі аптеки на економічнім підкладі, бо не одержали платні за два місяці. В Одесі число занедужань на холєру осягнуло 120 випадків на день.

Капітан Квіслінґ в своїй брошурці пише:

„Непомірно велика також смертність від недуг. В наслідок виснаження орґанізм не має сили боротися хоч би з найлекшими недугами. Кір, наприклад, ускладняється ґанґреною ясен, що поширюється на рот та залички, та дає 20% смертности. Несприятливість до віспи осіб, що нею вже раз були недужі — втрачена; зустрічаються випадки повторного занедужання віспою. Ріжні суроґати, що їх вживають для їжі, викликали надзвичайне поширення занедужувань шляхів травлення. Хліб, приготований з зернят морелі, давав 50% смертности. Мясо здохлих коней, собак та котів, жолуді та всякі инші суроґати давали жахливі відсотки смертности.

Виснаження, особливо у дорослих, спричиняло загальний опух тіла, що викликало водянку, спалень (ґанґрену) ніг, пальців рук, носа і т. п., від чого 50% вмірало. Взагалі можна без переборщення сказати, що число щоденно вміраючих в наслідок голоду на Україні доходить до 10.000.“

Голод серед українських учених, письменників і учительства.

Над цією справою мушу спинитися трохи довше, щоби бодай приблизно представити те безвихідне становище, в якому тепер опинилися українська наука та українська школа й її носителі.

Вже бюлєтень № II. радянського „Українського Червоного Хреста“*) констатує, що „ніде

*) „Становище вищих шкіл на Україні“. Ґенеральний делеґат „Українського Червоного Хреста“ в зах. Европі. Берлін, 6. березня 1922. бюлєтень № II (літоґрафований).

становище робітників науки і наукової роботи не знаходяться в такому тяжкому стані, як на Україні".

„... Великі міста, їх господарство все більше занепадало. Часто-густо не було світла, не було води, не було харчів. Бували часи, коли в акушерських клініках замерзали немовлята... Професура залишала наукову працю і мусіла робити те, що давало їй можливість не вмерти з голоду: переносила тягарі*), рубала в лісі дерева, колола дрова в місті, шила чоботи і т. д. В такому стані були й студенти.

До всього добавилось ще і повна відрізаність від світових наукових центрів. Не було можливости поповнити лабораторії інвентарем; клініки не мали інструментарія і найнеобхідніщих ліків.**)

Починаючи від 1914. року на Україну рідко надходила нова наукова література, а від 1917. року тільки коли-не-коли будь хто з професорів тою чи иншою дорогою одержував окремі числа наукового журнала.

Необхідною є поміч науковим силам України зовні. Необхідно, щоб усі, кому дорога українська культура і її робітники, прийшли на допомогу науковим силам і студентам України. Поміч потрібна й

---

*) З власного досвіду мушу завважити, що інтеліґентові дістатися в т. зв. артіль портових чи залізничих міхоношів в м. Одесі було прямо неможливо! Таксамо і до инших ворґанізованих фізичних робіт в місті був для інтеліґента доступ майже неможливий. Н. пр. професор одеського університету др. Михайло Єлісієвич Слабченко, на якого плечах спочиває прохарчування численної сем'ї, — довший час старався дістатись на звичайного робітника до якої-небудь хлібопекарні — та зовсім безуспішно...

Прим. І. Г.

**) Для вияснення справи не від річи буде додати, що російська „Добровольческая армія", евакуюючи в році 1920. Одесу, забірала зі шпиталів та аптекарських складів медичні інструменти та ліки, а коли опісля війшли в місто російські большевицькі частини, то зараз же стали вишукувати та вивозити в Росію лікарські інструменти та ліки, які удалося було заховати перед „добровольцями". Подібне діялося і на цілій Україні. Прим. І. Г.

матеріяльна (харчі, одежа, узуття, білизна та ин.) і тим, що необхідно для наукової роботи: книгами, науковими журналами, та всіляким приладдям для письма. Було би дуже бажано, аби в ріжних країнах утворилися комітети допомоги професорам і студентам України, якіб найшвидче надсилали на Україну те, що їм пощаститься зібрати для цієї мети.

Далі подаємо ми список вищих шкіл України. — На жаль ми не маємо з собою вичерпуючого матеріялу за кількість вищих шкіл на Україні, кількість професорів та студентів*).

Спис вищих шкіл на Україні.

Київ: 1) Українська Академія Наук**). 2) Політехніка, 233 п., 2.042 с. 3) Медична Академія, 213 п., 4.025 с. 4) Інститут Народнього Господарства, 125 п., 3.156 с. 5) Вищий Інститут Народньої Освіти, 288 п., 3.260 с. 6) Ветеринарний Інститут, 80 п., 748 с. 7) Інститут ім. Лисенка (музично-драматичний), 105 п., 786 с. 8) Інститут Зовнішних Зносин, ? п., біля 1.500 с. 9) Українська Академія Мистецтв, ? п., біля 400 с. 10) Археолоґічний Інститут, ? п., ? с.

Харків. 11) Технолоґічний Інститут, 199 п., 2.163 с. 12) Медична Академія, 162 п., 4.300 с. 13) Сільсько-господарчий і Ветеринарний Інститут, 106 п., 2.600 с. 14) Інститут Народнього Господарства, 119 п., 1.658 с. 15) Вищий Інститут Народньої Освіти, 196 п., 1.536 с. 16) Вищий Музичний Інститут, 31 п., 116 с.

Одеса. 17) Політехніка, 165 п., 3.650 с. 18) Медична Академія 288 п., 4.479 с. 19) Інститут Народнього Господарства, 33 п., 1.486 с.

---

*) В нищенаведеному списі подаю для заощадження місця такі скорочення: 1) Кількість професорів і педаґоґічн. персоналу = п. 2) Кількість студентів = с.

**) Бюлетень № II. не подає, на жаль, числа вчених в Укр. Академії Наук, одначе я цю недостачу доповнюю, обговорюючи окремо справу цієї найвищої укр. наукової інституції. Прим. І. Г.

20) Вищий Інститут Народньої Освіти*), 198 п., 2.079 с. 21) Вищий Драматичний Інститут, 140 п., 90 с.

Катеринослав. 22) Гірничий Інститут, 111 п., 2.367 с. 23) Медична Академія, 120 п., 2.240 с. 24) Вищий Інститут Народньої Освіти, 60 п., 1.500 с.

Ніжин (Чернигівщина). 25) Педаґоґічна Академія, 106 п., 577 с.

Житомір. 26) Вищий Інститут Народньої Освіти, 30 п., 734 с.

Полтава. 27) Вищий Інститут Народньої Освіти, 42 п., 1.000 с.

Камянець-Подільський. 28) Сільсько-господарський Інститут, 65 п., 500 с.

Разом біля 3.088 п. і педаґоґічного персоналу та біля 56.041 с."

Тепер прийдеться зупинитись мені на Українській Академії Наук, теперішньому мозгові Великої України. Дані беру з відчиту д. Є. Вирового, виголошеного 12. травня 1922. у Берліні.

З кінцем 1921. р. Всеукраїнська Академія Наук вступила в 4. рік свого існування.

З наукового погляду минулий рік 1921. був для Академії Наук при всіх несприятливих умовах дуже добрим, навіть більше — можна сказати — щасливим.

Тількиж, коли ми подивимся на матеріяльне становище співробітників Академії та її установ, то не доберемо навіть відповідного слова, щоб схарактеризувати минулий злоповістний рік 1921-й; „надзвичайно важкий", „катастрофічний" — це все будуть слабенькі ще терміни.

Досі в історії Укр. Академії Наук за найгіршу добу вважався період денікинської окупації в Київі 1919. р. Денікинці хотіли зачинити

*) Цей інститут складається з трьох відділів: українського, російського і жидівського. Крім того має він чисто українську філію в Ісаїві, вознесенського повіту. В цій філії було в 1921. році біля 80 п. і біля 100 с., яких матеріяльні і харчеві відносини прямо катастрофічні.

зовсім Українську Академію Наук тай аж чотирі місяці жаден зі співробітників Академії не побірав платні. Большевики — навпаки, занявши Київ, не думали зачиняти Академії. Вони переіменували її з Української на Всеукраїнську і видали декрети про найкраще матеріяльне забезпечення Академії і асигнували для неї широкі кредити. Та ці всі зарядження осталися на папері. На Академію видавалися з київської скарбниці смішно маленькі суми, а за цілу другу половину 1921. р. (від червня до кінця грудня), отже за цілих 6 місяців зряду не виплачувано ані копійки співробітникам Академії. Тільки в році 1922. дістали співробітники Академії деяку частину платні (далеко не всю) за ті шість місяців минулого року, але вартість тої платні сталася вже ніяка. Як що комусь належалося за липень 30.000 карбованців і колиб він був дістав їх у свій час, то міг би собі тоді купувати за те мало не щодня по фунтові хліба, бо хліб в липні коштував коло 1.000 карбованців фунт. Та коли він тих 30.000 карбованців дістав аж у січні чи в лютому 1922. р. то за це не міг тоді купити цілого фунта хліба, бо в той час один фунт хліба коштував вже 33.000 карбованців.

„Та офіціяльне звідомлення — завважує професор Кревецький*) — далеко не говорить стороннім про все те, що має місце в дійсності в цьому Дантейському пеклі, якому імя — Українська Академія Наук у Київі. Воно не говорить про те, як один з найвизначніщих українських учених і культурних діячів, людина з авторітетним іменем також у всесвітній науці, мусить сам прати собі сорочку, бо має тільки одну... тай й то немає за що дати випрати собі... Воно не говорить нічого, напр., про другого визначного вченого, що також відомий на заході Европи, і якого матеріяльне поло-

*) Ів. Кревецький: „Рятуймо українську культуру!“ „Громадський Вістник,“ ч. 104, з 29. червня 1922. року.

ження того роду було таке, що одинокий вихід для нього — по його власним словам — тільки самовбивство (!), бо хоч сам і терпить голод, то не може дивитися, як вмірають з голоду його дрібні діти...“

Та наукові співробітники не кидали праці. Чи мерзнучи в холодних академічних приміщеннях, чи мерзнучи вдома вони, холодні і ґолодні*), провадили й далі свою академічну роботу і результати наукової роботи за 1921. рік — аж надто показні.

Які колоди кидає совітський уряд Академії під її наукову діяльність, послужить приклад з друкарнею: Давнє Українське Наукове Товариство, яке з наказу совітського уряду прилучене було до Академії, мало свою друкарню. Наука на цьому багато скористалаб, колиб ново прилучена друкарня могла нарешті дати змогу для Академії Наук друкувати свої численні праці „що од них аж ломаються полиці архівів“. Та київський „Поліґраф“, в особі свого голови т. Паргаманіка держав друкарню під печатками і нікого туди не пустив. На домагання Академії, щоб її дати до вжитку, заявив, що вона негиґієнічна. Вдалася Академія до Харкова з просьбою о приділення їй свобідної печерської друкарні, заявляючи, що учені співробітники Академії Наук самі готові власноручно і „набирати“ і друкувати — аби тільки друкарню їм дано. З Харкова прийшов прихильний наказ та київський „Поліґраф“ його не хотів виконати... Колиж згодом т. Паргаманіка скинуто з посади, то тимчасом намічену друкарню включено в т. зв. державний „Трест“, і от знов через цю нову причину не стало друкарні для Академії! І покищо таки нема в Академії Наук своєї друкарні, а офіційне „Державне Видавництво“ ледви може видрукувати для Академії Наук якийсь аркуш на місяць. Так то „допомагає“ больше-

*) Акад. Алешо таки не видержав і виснажений голодом помер від малесенької простуди.

вицький радянський уряд України українській науці, українській культурі, українській видавничій справі.

Порівняймож тепер, як таж сама большевицька влада піклується російською наукою і які успіхи виказує вона на російському видавничому полі.

Якраз відбувається у Флоренції міжнародня книжна вистава, на яку совітська Росія послала свої експонати.

Большевицька ґазета „Накануне" так пише про російський відділ тої виставки на підставі автентичних інформацій самогож завідуючого петроградським відділом „Госиздата" Іллі Йонова*):

„Всього виставлено було біля 3.000 тисяч назв (крім петроградського „Госиздата" та декотрих приватних видавництв), а з них одних періодичних видавництв 384.

Доволі вказати, що тільки за один місяць лютий петроградський відділ державного видавництва дав до друку 42 назви (в 446.500 прим.) та випустив в світ 56 назви (в 1.493.500 прим.).

Ми друкуємо — читаємо дальше — майже кожну назву біля 30.000 прим. і всі вони, заки ще вийдуть в світ, розділюються наперед між бібліотеки.

Недавно приїзджав один з членів королівської сім'ї (Duc di Genova) та висловив здивовання з приводу так прекрасного та багатого російського відділу..."

Ось тут паралеля і заразом наглядний доказ, як російський окупант (усе одно: чи бувший Денікінець, чи теперішній большевик) ріжними методами систематично нищить українську науку, українську культуру, а між тим в цьому самому часі робить усі зусилля для піднесення російської науки і російської культури! — І коли тепер на Україні попри

*) „Триумф русской книги." („Накануно" № 62 з 1922. року).

нечуваний фізичний голод лютує там неменше страшний голод духовий, голод на українську книжку, — то це так само діло рук російського окупанта.

Загалом взявши, з кінцем 1921. р. було 36 дійсних (ординарних) академіків, (разом із співробітниками коло сотні), з яких

приблизно одна третина не жила в Київі, а по других академічних місцях. Котріж жили в Київі, то несли ввесь тягар не тільки наукової, але й орґанізаційної праці, очевидно серед голоду й холоду...

Українська народня школа таксамо потерпіла в наслідок голоду. Вправді за кордон дійшли в дуже обхідній дорозі тільки дуже скупі вісти в тій справі, та вже із цього можна уявити собі

становище і по других сторонах. Напр.: „Царгород. Харківській „Селянській Правді“ (ч. 38) пишуть з Покровського на Херсонщині: Більш як половина населення голодує. Поширюється пошесть тифів, обкладок та віспи. Од голоду життя завмірає. Школа вже кілька місяців не працює. Малось розпочати навчання з першого березня ц. року, але й до цього часу не спромоглися розпочати справу. Коштів немає, а самооподаткування провести не можна, бо населення голодує. Вчительство голодує, зовсім нічим не забезпечене. Не маючи жадних засобів до життя, один учитель працює в сельсекції за невеличку платню. Одна учителька має приватних учнів, бо теж голодує, а решта живе повітрям... Позашкільна освіта майже не провадиться. Причина голод. Всі співробітники порозбігалися по всіх усюдах за шматком хліба...“

Голод і діти.

Ця страшна траґедія України, яка на наших очах розвивається на тлі голоду, особливо тяжко відбивається на дітях, що становлять 42% цілого населення. Велике число дітей в наслідок всесвітньої довголітньої війни, опісля довгої крівавої горожанської заверюхи, а вкінці безпощадного червоного терору, опинилося без ніякої опіки. По офіційних большевицьких даних тепер на Україні є понад 700.000 круглих сиріт і полусиріт. Коли до того додати, що при загостренню голоду, навіть діти, що мають родичів, часто-густо залишаються ними на волю судьби, що немовлят підкидають по приватних домах, публічних установах або прямо викидають на вулицю, не говорячи вже про нерідкі випадки убивства самимиж родичами, — то можна собі приблизно уявити цілий той жах страшного безвихідного становища дітвори, тої

найповнішої, одинокої надії кожної нації на будуче.

Яке страшне, безвихідне становище мусить бути української дітвори, коли навіть той російський большевик, що немилосердним грабіжництвом своїм довів Україну до краю загибелі, що зорґанізованими вбивствами по черезвичайках довів до такого величезного числа сиріт на Україні, — і він навіть уронив сльозу на вид цього безмірного, жахливого, горя*.)

„На наших очах голод в половині України доконує страшного діла знищення й головно між дітьми, як найменше відпорними істотами. Голод забірає цілі ґрупи дітей, починаючи з молодших. Є ґубернії й повіти, де не осталося дітей молодших 6—7 літ. Здоровлюж тих, що переживуть це пекло, такий ущерб не до поправи, і він загрожує цілому громадянству фізичним виродженням. Одначе може бути ще гірший той моральний розклад, який голод вніс у ряди дітей. Вони являються свідками того страшного упадку людської гідности, якого не можна було бачити ні при яких умовинах в минулому.“

Подавши далі приміри, як то совітська влада дбайливою рукою перевозила російських дітей з російських голодних областей у хлібні ґубернії України, а за ними скількись то тисяч дітей прибуло самочинно („детский самотек“) та вияснивши, як то для них прилагоджено відповідні приміщення (всі інтернати наркомпроса**), дитячі шпиталі та санаторії наркомздрава), подбано о ліжка і взагалі про все що треба, — пише дописувач з Харкова далі так:

„На фронті голоду діти займають незвичайно важне місце. Загальне число дитячого населення України на основі обчислень перепису з 1920. року виносило:

---

*) „Голод и дети на Украине“ (Письмо из Харькова). „Накануне“ № 70. 1922 г.

*) Народнього комісаріяту просвіти.

Ґубернії	Всього населення	До 4 літ	Від 4 до 15 включно	Всього дітей до 15 літ включно
Волинь	1.538.100	190.724	464.506	655.230
Донеччина	3.111.700	385 851	830.823	1.216.674
Катеринославщина	1.782.500	221.030	522.272	743.302
Запоріжчина	1.157,200	143.493	358.628	502.121
Київщина	3.427.500	425.010	1.031.674	1.456.644
Кременчужчина	1.471.400	182.454	475.261	657.715
Миколаївщина	1.371.700	170.091	419.739	589.830
Одещина	1.950.146	241.818	567.507	809.325
Поділля	2.725 300	337.937	820.307	1.158.244
Полтавщина	2.256.200	279.769	727.460	1.007.229
Харківщина	2.466.300	305.821	725.004	1.030.825
Чернигівщина	1.861.031	230.768	552.727	783.495
Разом	25.119.077	3.114.766	7.495.908	10.610.674 *)

*) Повища табеля взята з брошурки В. А. Арнаутова „Голод и дети на Украине". Харьков, 1922. Доктор Ілля Холодний в „У. Ч. Х.-г." подає таке число дітей на Україні:

Дітей до 4-ох літ	3.661.000 душ
„ „ 15 „	7.495.000 „
разом	11.156.000 душ

Таким чином дитяче населення виносить більше чим 42% загального числа населення. — Із загального числа населення пяти офіціяльно признаних голодуючими ґуберній України в 9.373.246 душ припадає на дітей до 15 літ 3.861.252 душі.

Яке при цьому становище дітей? З Херсона телеґрафують до ґазети „Комуніст“ (№ 4). „В місті голод косить щоденно не менше 40—50 жертв. В повіті картина ще страшніща. Умірають з голоду переважно діти.“

Число захорівших та померших в наслідок голоду дітей в мелітопільському повіті по даним з січня дуже велике: всього захоріло від голоду 14.541 душа, з них 5.222 дорослих і 9.419 дітей. Умерло з голоду 374 душ, з цього 224 дітей.

В дніпровському районі голодує ціле населення... 8.625 душ живиться виключно кураєм. Між ними більше чим 600 грудних дітей. Обезсилені від голоду матері не в силі їх кормити. Дітей жде неминуча смерть.

В херсонському повіті є села, де умірає щоденно до 15 дітей. Предсідатель миколаївського „рабочкома“, що об'їхав голодуючі райони, доносить про тяжке становище населення. Особливе страхіття переживають діти. По цілій дорозі чути душу роздираючі крики голодних дітей. Безпомічні, вони вмірають сотнями. Обезображені голодом з тонкими ручками та ніжками й опухлими животами, голодні діти блукають по містах та селах, як тіни і збірають ріжні відпадки. Плачем і стогоном вони випрошують під вікнами горожан хліба...

В більчанській волості одеського повіту голодуючі родичі систематично підкидають своїх дітей. Більш дорослі діти ходять за десятки верств шукати хліба, попадають в хутори босі, півголі.

З маріупільського повіту, донецької ґубернії пишуть: Одно село підкидає безприютних дітей другому сусідньому. За останній час замічається випадки, що дітей вже не підкидають, але взагалі викидають в степ та яри.

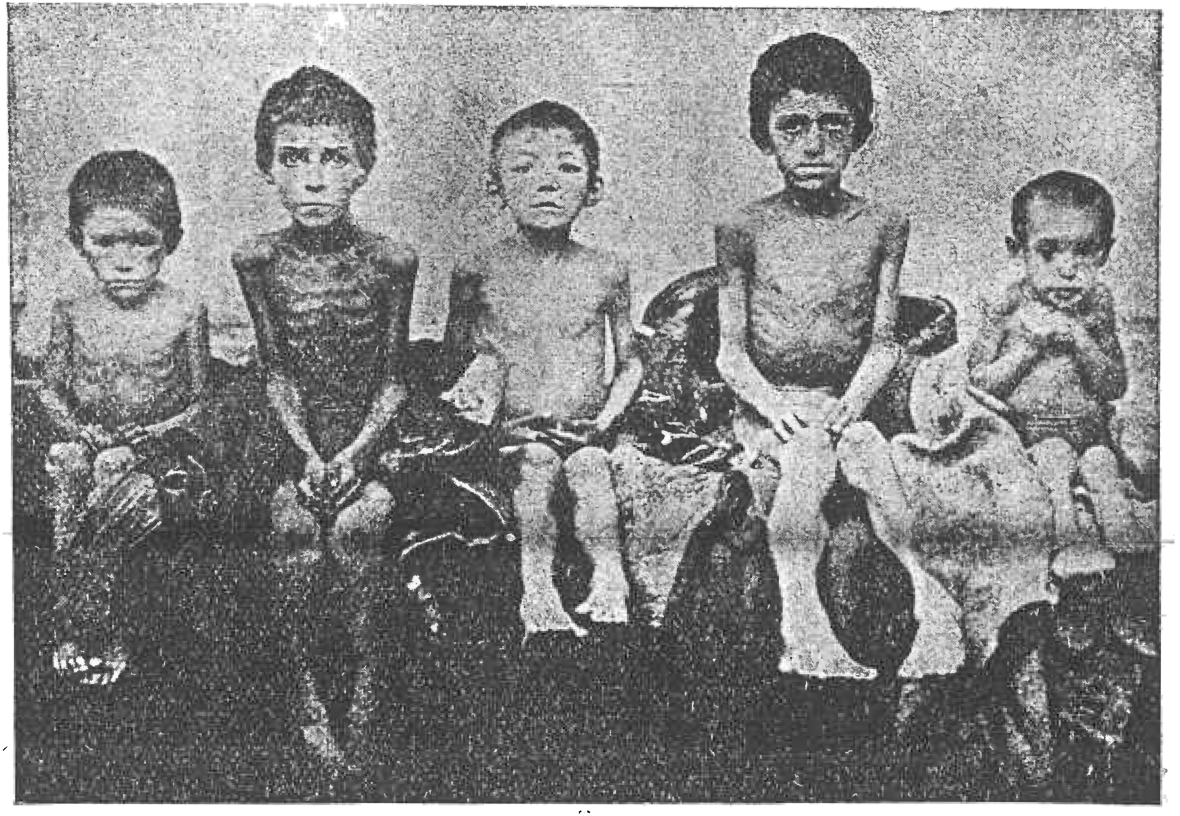

Діти опухлі з голоду в Бердянську.

Населення судорожно кидається, шукає виходу, взиває помочи, попадає в розпуку, само шукає смерти, тратить розум, судорожно ловить улітаюче життя, стараючись замінити хліб навіть навозом та глиною, і, наконець, в невиносимих муках голоду стративши гідність людини, сходить до становища звірини і враз зі здичавілими від голоду собаками зачинає гризти чоловічі трупи. Трупоїдство переходить у людоїдство, при чому жертвами падуть в першу чергу діти. Об цім розповідає делеґат 11-го всеукраїнського з'їзду комнезамів в „Пролетарии" (№ 48). Другий кореспондент тої самої ґазети повідомляє про офіціяльно зареєстровані випадки людоїдства в кобеляцькому повіті, полтавської ґубернії, де діти падають жертвами людоїдів. Телеґрама з Маріуполя з дня 16. лютого ц. р. в ґазеті „Комунист" повідомляє, що у повітовий виконком доставлено декілька дитячих голов поназбіраних у ріжних волостях повіту... Діти падають жертвами людоїдів, як безборонні істоти."

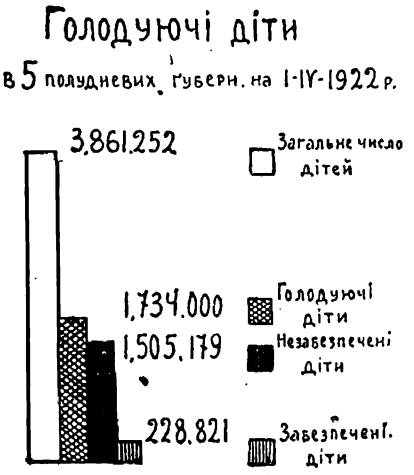

В. А. Арнаутов подає в своїй брошурці „Голод и дети на Украине" отсе статистичне зіставлення дітей голодуючих і обезпечених та необезпечених харчами:

Звідомлення про голодних дітей південної України на 1. квітня 1922. р.:

Ґубернії	Загальне число дітей до 15 літ	Із них голодуючих	Із них забезпечено					Незабезпечених ніякими харчами
			в заведеннях нарком-здрава	індивідуальні прийомки	дістають харчі на харчевих пунктах	в дитячих заведеннях нарком-проса	всього забезпечених	
Донеччина	1.216.674	400.000	5 000	—	40.000	20.928	65.928	334.027
Запоріжжя	502.121	470.000	2.500	722	7.422	12.000	22.644	447.356
Катеринославщина	743.302	252.000	3.000	3.375	60.000	11.000	77.375	174.625
Миколаївщина	589.325	440.000	2.000	—	15.000	11.643	28.643	411.357
Одещина .	809.325	172.000	2.554	90	20.000	11.587	34.231	137.769
разом	3.861.252	1.734.000	15.054	4.187	142.422	67.158	228.821	1.505.179

Виходить, що із зареєстрованих на 1. квітня в 5 голодуючих ґуберніях 1.734.000 голодуючих дітей совітська влада дає продукти тільки на 228.821 дитину.“*)

В. А. Арнаутов пише в своїй брошурці „Голод и дети на Украине“:

„Здоровлю цих дітей, які переживуть це пекло, буде нанесений непоправний ущерб, що загрожує фізичним здеґенерованням. Але, може бути, ще гірший моральний розклад, який вніс голод в ряди дітей. Вониж єсть свідками того страшного упадку людської гідности, якого ні при яких обставинах не можна було зауважити в минулому. Страшно й подумати: чи можеж морально виправитися дитина, яку стихія голоду пригнула до самої землі і примусила не тільки дивитися, але й бути учасником усіх відражаючих діл, доконуваних дорослими в наслідок їхнього звіринного еґоїзму? Яке поняття про чоловічу природу може винести дитина з окруження, в якому приходиться їй ховатися від дорослих, сильніщих людей або й від своїх власних родичів, щоб вони його не з'їли?“

Це все сказане бувшим головою одеського наробраза — зовсім правильне і правдиве. Видко д. Арнаутові психолоґія дитячої душі не чужа.

Вище наведені табелі й подані факти мусять мимохіть викликати рефлєксії з приводу инакшого піклування голодними дітьми з Росії, а инакшого голодними самої України — тоюж

*) Як виглядає це совітське „забезпечення продуктами“ — видко з офіційних справоздань з місць, н. пр. зі села Старого Керменчуга, гришинського повіту, донецької ґубернії, де на дітей і старців видає повіткомголод по 16 золотників муки на день. Тай цих продуктів дістає, як виходить з офіційного обчислення, тільки 13% загального числа голодуючих дітей; значить 87% дітвори не обезпечені навіть таким „пайком“ і мусять прямо загибати з голоду! – Звертаю увагу, що в рахубу совітської власти не війшли тут голодуючі діти Полтавщини, Харківщини, Кременчужчини та других ґуберній, яких також назбірається на сотки тисяч. Прим. І. Г.

самою совітською владою. Отже, в тому самому часі, коли десятки тисяч дітей з голодуючих російських ґуберній перевезено в урожайні області України і придбано для них поміщення, зодягнено їх і вони дістають правильний харч, — то голодні діти самоїж України „обезображені голодом, з тонкими ручками і ніжками та опухлими животами... блукають по містах і селах, мов ті тіни і збірають ріжні відпадки!!...“

І нащо здалися всі ті громозвучні большевицькі кличі, їхні крокодилячі сльози над жахом того страшного пекла, яке саміж Україні зготовили, нащо здалися теоретичні виклади про деправацію дитячої душі на тлі голоду, нащо здалися всі ті жести удаваного співчуття, коли голі факти дійсного життя показують якраз противне? Бо не досить того, що реквізиціями, продналогом, розкулачуванням і иншими способами грабунків російські окупанти свідомо довели до комплетної руїни і спричинили страшний голод на Україні, — а ще на виснажену, загибаючу країну наслали десятки тисяч Москвинят і для відповідного їх удержання забірають вже все останнє, — а тимчасом діти самоїж України щоденно тисячами гинуть у страшних судорогах голодової смерти!... Що в виду того значить тих 16 золотників муки щоденно, яку совітська влада — для замилення очей — дає аж 13% вибранців!?... Яке значіння мають большевицькі гарні дешеві слова про поміч? — Тільки декоративне, ба навіть викликане бажанням обловитися при евентуальній рятунковій акції!

Бо совітська влада, забіраючи безпощадно сотками міліонів пудів хліб навіть з голодних областей України — знала, що робить! У неїж під руками всі дані і обрахунки! І коли вона той пограбований український хліб вивезла і ще далі вивозить до Росії, а до того наслала й насилає звідтам в урожайні области України сотки тисяч „їдоків“, — між ними десятки тисяч самих дітей, — з другогож боку міліони населення

України в тому числі, переважно дітей, засудила на явну голодову смерть, — то ясна річ, що це не сліпий припадок, а тут маємо до діла з системою, зі свідомим винародовлюванням, з вирафінованим фізичним нищенням Українців російськими окупантами!

Професор В. Підгаєцький, обговорюючи вплив голоду на фізичний і інтелєктуальний розвиток дітей,*) каже:

„Коли у дорослої людини живлення має на меті підтримати в стані рівноваги всі життєві процеси, то відносно дитини, орґанізм якої росте, розвивається, в тілі відбуваються процеси утворення і розвитку цілих орґанів та окремих частин їх, — питання живлення мають вирішуватися у иншій площині. Дитячий орґанізм у порівнянні з поверхнею і вагою тіла дорослої людини потрібує більшої кількости поживи з огляду на зріст і розвиток. І не тільки більшої кількости, але й иншої якости поживи. Існують спеціяльні вітаміни, котрі потрібні зростаючим молодим тваринам для нормального зросту і розвитку. Чинники зросту знаходяться в жирах (товщах), найбільше в жирі молока, в маслі від коров, в жовткові, в рибячому жирі, в малій кількості волового жира; їх немає в свинячому жирі. В той час, коли доросла людина протягом довшого часу може існувати без помітної шкоди для себе, не споживаючи вітамінів зросту (жиріц), — то розвиток і зріст дитини, позбавленої цих чинників зросту, себ-то, масла, молока та яєць, відразу виявляють нахил до припинення. Спостереження над школярами багатьох країн західної Европи і у нас, а також в Америці свідчать з одного боку, що діти одного віку, які мають більший зріст і вагу, вчаться краще й успішніще, ніж діти тогож віку, але менше розвинені, себ-то діти пролєтаріїв.“

---

*) „Голод і діти“. Написав проф. В. Підгаєцький, „Укр. Червоний Хрест — голодним“, 17-23. квітня 1922. року.

Беручи це під увагу, шановний професор бачить, що цей голод є великою загрозою і для усього нашого майбутнього.

„Хай би нам пощастило шляхом напруженої впертої боротьби врятувати від голодної смерти населення знедолених ґуберній. Хай би ми вийшли з цієї боротьби з найменшими втратами що до кількости жертв голоду. Перед нами лишається ще проблєма врятування нашої молоді, дітей, що жиють і народжуються, від наслідків голоду, від біолоґічних впливів його на природу людини, на її здатність до боротьби за існування, на її розвиток — як фізичний, так і розумовий.

Нам загрожує ще не менше лихо, а саме: знищення в наступному поколінні фізичних, інтелєктуальних і моральних якостей, утворення з них націй і класів другорядних, недорозвинених, рабів — чиїб вони не були! Під загрозою того нещастя, може більшого, ніж цілковите вимірання усього національно-біолоґічного колєктиву, ми мусимо кинути гасло: „в дітях наше майбутнє, наша доля і воля!“ В боротьбі з голодом окремої уваги вимагають до себе справи живлення дітей, які мусять стояти на першому місці у всіх заходах. В боротьбі з голодом в першу чергу діти і усе для дітей!“

Розпад соціяльних звязків.

В. А. Арнаутов в своїй брошурці „Голод и дети на Украине“ пише:

„В звідомленнях з голодуючих місць передовсім звертає на себе увагу великий розпад соціяльних звязків, на котрих, добре, чи погано, а всеж таки до цього часу держалося суспільне життя.

Із мелітопільського повіту запоріжської ґубернії втікає кожний, хто тільки може, куди його очі несуть.

Голова райвиконкома і компомгола маріупільського повіту донецької ґубернії пише до ВЦИК дня 29. XII. 1921. р.:

„Край вимірає. Ми морально обовязані кричати про це та жадати помочи для спасіння. На тлі голоду виростають такі явища, що їх не можна описати: крадіжки, грабіжки та убивства. Населення, доведене до розпуки, покидає помешкання та уходить, куди очі несуть. Край дичіє, вимірає, пустіє.“

В кореспонденції з кобеляцького повіту полтавської ґубернії в ґазеті „Пролєтарій“ № 45 читаємо: „Ще до кінця 1921. р. населення доїдало останні запаси суроґатів. Ґрупи голодних, шукаючи хліба, волочаться від волости до волости; вони падають і загибають по дорогах.“

Характеризуючи положення в змієвському повіті харківської ґубернії, делєґат II. всеукраїнського з'їзду комнезамів пише: „Голодний чоловік не остановляється ні перед чим: від голоду ідуть грабіжки та убивства.“

Телєґрама з Мелітополя в звязку з голодом у веселівській волости повідомляє: „Грабіжки й крадіжки стали звичайними явищами.“

Телєґрама з голодного Херсона з 2. січня 1922. р. доносить: „Крадіжки, напади (налєти) і грабіжки дійшли до колосальних розмірів“ і т. д.

„Громадський Вістник“ ч. 110. з 1922. року доносить з Одеси: „На тлі голоду робітники одеської пристані розграбили цілковито склад харчового комісаріяту, де були зложені всі харчі з Америки. Грабіжки складу тривали 3 дні. Окремий комуністичний відділ стріляв в товпу, одначе це нічого не помогло.“

Далі пише В. А. Арнаутов: „Подібні явища показують, що перед перспективою голоду частина населення міцно держиться за останки харчових засобів та не проявляє ніякої готовности ділитися зі своїми близькими шматком хліба.

Там же, де голод зрівняв уже всіх, населення проявляє тупу байдужість та покірність судьбі.“

Цього тільки й треба російським окупантам. Вониж своєю грабіжницькою політикою і довели до страшної катастрофи голоду, щоб з нащадків славного козацтва, з вільних синів та доньок України поробити байдужних до всього, покірних рабів Москви!

Божевілля і самовбивства.

В брошурці В. А. Арнаутова „Голод и дети на Украине“ читаємо під цим заголовком:

„В кобеляцькому повіті (полтавської ґубернії) на тлі голоду являється голодовий психоз. Офіціяльно зареєстрований випадок людоїдства.

В валківській волості (запоріжської ґубернії) на тлі голоду трапляються душевні занедужання.

З Таганрогу пишуть: „Частіще й частіще несуться вісти про масові самовбивства та про голодову смерть селян. В ґенеральській волості матері кидають своїх дітей і утікають від них, як божевільні.“ („Комуніст“, № 42.)

З Маріуполя телеґрафують 11. лютого 1922. р.: „На тлі голоду трапляються випадки божевілля. В селі Марському колоніст Німець (в приступі голодової психози) відрубав голову своїй десятимісячній дитині, яку потім спечено та її їла ціла родина.“ („Комуніст“, № 38.)

В гуляйпільському повіті в селі Благовіщенському дуже часто бувають випадки божевілля та людоїдства.

Із Очакова миколаївської ґубернії повідомляють, що в селі Байкуші бувають дуже численні випадки самовбивства селян на тлі голоду.

В херсонському повіті самовбивства й дітоубивства стали звичайним явищем.

З Запоріжжя пишуть: „Були випадки, що дітей вішано, душено чадом, кидано в студню. Багато випадків самовбивства.“ („Пролетарий“, № 49.)

З Маріуполя доносять, що положення повіту гіршає з дня на день. Цілі села й райони їдять білу глину. В селі Ялта реєструється щоденно десятки смертних випадків, не вспівають копати братських могил. Були також випадки божевілля на тлі голоду.“

Озвіріння, некрофаґія і канібалізм.

Страшний кількалітній большевицький режім на Україні з його національним, соціяльним та прямо грабіжницьким терором, з його черезвичайками, ґаражами, підвалами і тюрмами, зі сотками та тисячами щоденно помордованих, зі сотками та тисячами побожеволілих в наслідок нечуваних фізичних та моральних знущань, зі сотками та тисячами загинувших за большевицькими ґратами та від голоду, холоду й недуг, зі злочинною самоволею большевицьких комісарів, цей меч Дамокла, що постійно висить над головою нещасного горожанина і в любу хвилю може перетяти нитку його незавидного життя, ця цілковита відсутність законної горожанської і особистої охорони, не говорячи вже про найпримітивніщу свободу, — одним словом усе це, до купи взявши, мало непереможний вплив на загальне пониження людської гідности та взагалі вартости людини.

Можна уявити собі, до якої міри морального упадку привів нечуваний голод населення України, якого психолоґія в масі під безнастанним впливом ріжних звірських актів російського окупанта і так уже майже цілковито стратила всякі благородні основи! Про цю переміну в душі голодуючої людини, читаємо саме в короткій статті п. з.

„Голодні“,*) з якої вибіраю деякі характеристичні місця:

„Як це не вдячно писати про голод: так і здається, що всі рядки про необхідність помочи голодним, про голодуючих людей і вміраючих дітей летять марно, швидко перебігаючи з якимсь неприємним чуттям і викреслюються з гадки в нашому щоденному танку турбот...

„Прості слова не зворушують нас, логіка мало запалює нашу думку. А там люде пропадають... Ні, не так, що не пообідав раз, не пообідав другий — і умер, як це собі нерідко уявляють ті, що ще знають часи обіду й вечері, часи їди... А так, що звикаючи потроху до всяких суроґатів — січкового хліба, кори, до всяких помий, об'їдок, опилок, лушпайок, ним все таки ніколи не можуть насититись і нагодувати своїх дітей, забувають про дійсне почуття ситости і спускаються поволі до такого стану, коли людині вже все одно... До стану, що вже поза межами життя... Коли немає обовязків... Немає любови... Нема дітей... Нема і голоду... Вже нема нічого: все, все однаково.

Оттут наступають хороби, тут вони начинають свою видиму роботу, яка так потрібна очам тих, хто „голодного від пяного не вміє відріжнити“.. Хороби роблять свою роботу над власне уже умерлою людиною, в якій вже нема життя...

Не можнаж лічить життям те, що робить ця присуджена вже до свого кінця істота!

Це голод...

Це передчасна смерть розуму, кінець людині, коли ще тіло може й хоче жить... Коли шлунок, його потреби виростають перед себепізнанням людини в великого Молоха, все поглочаючого і все потрібуючого, для жертв котрого існує все останнє, що є й може бути на світі...

---

*) О. Лесюк: „Голодні...“ в однодневній ґазеті „Український Червоний Хрест—голодним“, Київ, 17-23. квітня 1922. р.

Все мусить бути йому віддано: братерство... діти... не кажучи вже про такі річі, як совість, чесність...“

Большевицька ґазета „Накануне“*) пише, що в голодних областях України „людоїдство являється побутовим явищем.“

Капітан Квіслінґ в своїй брошурці пише: „Коли описують війну, революцію та всілякі инші катастрофи, то все це дрібниці в порівнянню з тим жахом, що лютує по голодних селах Запоріжжя та загалом на Україні... Почуєте всюди оповідання про людоїдство та навіть самі побачите докази того. Та не тільки людоїдства, але мертвоїдства. Вам доводиться говорити з людьми, що їли своїх дітей, братів або сестер.“

„Накануне“ подає такий конкретний випадок:

„Селянка Анна Бєдова з села Дальника, одеського повіту з'їла труп власного 12-літнього хлопчика та годувала ним себе і свою 8-літню доньку.“

Бюлєтень № III. західно-европейської делеґації радянського „Українського Червоного Хреста“ подає такі факти з Катеринославщини й Полтавщини:

„Один божевільний з'їв тіло свого померлого батька. Другі поїдають своїх дітей. (Урядове донесення з 27. лютого 1922. р.)

В селі Благовіщенка, одна родина з'їла своїх дітей: хлопця 9 і дівчинку 7 років. В другій родині голодний батько задушив свою жінку і двох дітей.

В південній частині Полтавщини трапилось таке: Одна зголодніла вдова, яка мала пятеро дітей, задушила своїх молодших синів 7 і 5 років. Коли про це довідались сусіди, одну дитину було вже з'їджено, друга висіла „про запас“ в коморі.

---

*) „Голод и дети на Украине“ (Письмо з Харкова). — „Накануне“, № 70. 1922 г.

Сама мати була в такому стані, що її мусіли повести до шпиталю, де вона скоро й померла. (Урядове донесення з дня 22. лютого 1922.)"

Документи канібалізму.

Капітан Квіслінґ подає в своїй брошурці такий урядовий акт канібалізму:

„Протокол: 23. січня 1922. р. Ми підписані А. Троянський з 14. медичного відділу, Е. Саєнко, секретар комячейки Благовіщенська, і Ц. Дитюк, голова комітету незаможніх, по просьбі голови волосного комітету відвідали та допитували сім'ю Івана Федоровича Нищенка, якого жінка Харитина Андрієвна, 45 літ від роду, вбила двох своїх дітей та з їх трупів приготовила собі їжу. Це зробила вона в відсутності свого чоловіка, що пішов шукати собі хліба, покидаючи свою родину зі словами: „живіть собі, як можете, я піду за хлібом." Харитина Нищенко зовсім здорова жінка без всяких фізичних недостатків, мала 11 дітей, з яких тільки двоє вмерло в 1921. році. Діти її це Юстина 25 літ, Марко 18 літ, Ларіон 11 літ, Анастасія 12 літ та Марія 1 року. Комісія застала всіх цілковито здоровими фізично й умислово. Сама Харитина Нищенко також здорова, але дуже виснажена голодом, як і вся її родина. На запитання, що спонукало її душити своїх дітей, відповіла вона чистосердечно та в цілковитій притомності: „Я задушила їх, бо вони були найбільше кволі та найбільше виснажені, а опісля я їх зварила та нагодувала себе та дітей, бо ми були дуже голодні". Комісія прийшла до висновку, що Харитина Нищенко була доведена до вбивства своїх дітей голодом та розпукою, бо не мала надії на яку-небудь допомогу, щоб врятувати своїх дітей. Підпис: А. Трояновський, шеф 14. медичного відділу, Саєнко, секретар комячейки Благовіщенська, Дитюк, голова комітету незаможніх."

Документи некрофаґії.

Далі подаю урядові документи за часописю „Український Червоний Хрест — голодним“:

„Протокол медичного огляду трьох трупів родини Баканових в селі Камишевасі, тієїж волости, запоріжського повіту й ґубернії.

Марта 19. дня.

Присутні: Лікар харч. загону Леонид Володимир. Злочевський, член вол. виконкому Леонід Олекс. Фомин, секретар комячейки Микола Васил. Жилин і сусіда будинку, як понятий, Павло Васил. Василів.

Склали протокола медичного огляду в тім, що вищезгаданими особами в хаті знайдено: по-перше труп, який лежав на підлозі, обличчям вниз, гор. курської ґуб. фотицького повіту, дмитровської вол. с. Хопчи, Устінія Баканова, біля 60 років, опухлого від виснаження. В другій половині хати біля стіни коло дверей труп без голови хлопця років 12-ти Івана Баканова, з відкритим животом і зовсім порожнім — очевидно все з'їджено. Мається кілька порізів по всій ширині грудей. Над цим трупом знайдено другий труп Василя Баканова 20 р., він стоїть навколішках зі стальним ножем в правій руці, а лівою рукою тримає менший труп. Труп Василя Баканова опух очевидно від повного виснаження, але можлива смерть В. Баканова від зараження трупною отрутою, бо в роті й на грудях знайдено шматки мяса, як видно, від трупа Івана Баканова. Призвіща, імена й походження встановлено документами, а також вказівками найблищих сусідів.

Цей протокол підписували: лікар Злочевський, член волвиконкому Фомин, секретар комячейки Жилин, понятий неписьменний.“

„Громадянка села Петровського, гришинського повіту, донецької ґубернії Ірина Іванова 50 років і дочка Федора 20 р. і Єфимія 17 р. посвідчили, що діти гр. Іванової — Григорій 12 р. і Василь 6 р. померли від голоду й вони поїли їх мертвими.

Предволвиконкому (підпис). Старший кінний міліоціонер (підпис). Поняті (підпис).“

„Село Новошатилка, маріупільського повіту. Жінка з'їла труп свого чоловіка.“ (З відомостей комдопголу за лютий місяць.)

Акти канібалізму.

„1920. року лютого 25. дня секретар ялтинської волосної комячейки Фелютович і присутні: член волвійськзагону с. Ялти тов. Жигитов і член виконкому т. Констаниць склали цей акт в слідуючім:

Цього числа було викрито, що громадянин села Ялти Баракаїв Володим. Олекс. займався вербуванням до себе дітей і, зарізавши їх, вживав мясо на їжу. Після обслідування його будинку було знайдено шматки людського черепу, а також замкнуті в будинку женщина з дівчинкою 9—10 років, котрих Баракаїв також заманив для згаданої вище мети. Розпитуванням у дівчинки встановлено, що останню Баракаїв запросив до своєї хати, протягом двох днів нікуди не випускав, а женщина посвідчила, що минулої ночи він гострив ножа і ясно, що він мав на увазі когось зарізати з тих, що перебувають у нього в хаті. Ці самі особи посвідчили, що Баракаїв уже зарізав і з'їв свою сестру і чужу дівчинку.

На підставі вищесказаного постановили скласти цей протокол, Баракаїва затримати і з цим актом передати його до розпорядження місцевої міліції.

Підписали: Фелютович, Жигитов.“

„Село Ялта маріупільського повіту, донецької ґубернії. Мати разом з сусідами зарізала двох своїх дочок — 6-ти і 4-х років. Все це було з'їджено з одною сусідкою й своєю родиною. Все це було викрито міліцією, акт знаходиться там же. Про це донесла одна з дочок.“ (З відомостей комдомголу за лютий ц. р.)

„Мирське, олекс-невс. волости, маріупільського повіту. Батьки разом зі своєю родиною з'їли 17-ти денну дитину. Справа відбулася в січні місяці й викрита трусом. Знайдено одрізану голову дитини.“ (З відомостів комдопмолу на 1. березня 1922. р.)

Людоїдство в німецьких колоніях.

Бюлєтень № III. закордонної місії радянського „Укр. Черв. Хреста“ подає:

„В селі Марському біля Маріуполя німецький колоніст одрубав голову своїй 10-місячній дитині. Після цього дитину зжарили і з'їли цілою сім'єю. Після медичного досліду в нього найдено психоз на ґрунті голоду.“ (Урядове донесення з дня 14. лютого 1922. р.)

Капітан Квіслінґ подає:

„Вільгельм Ріндфляйш, мешканець колонії Міро ч. II. в січні місяці вбив свою дитину, опісля всю свою родину в тому числі й матір, і таким чином заспокоїв свій голод, пожираючи нещасні жертви.“

Озвіріння дітей.

Бюлєтень № IV. закордонної місії радянського „Укр. Черв. Хреста“ подає:

„Ширяться злочини серед дітей, трапляються випадки, що діти убивають одно другого ізза шматка хліба.“

„Червоний Миколаїв“ доповнює:

„Зареєстровано випадки, коли підчас поділу хліба, добутого матірю в кількости одного фунта, старший брат, якому здавалося, що він одержав менше від молодшого, зарубав його сокирою.“

Харківська ґазета „Помощь“ з 18. квітня ц. р. подає кореспонденцію з Нікополя (біля Катеринослава):

„На вулицях нападають в білий день і люде, на яких нападають, можуть врятуватися лише тоді, коли на їхні крики хто небудь прийде з своєчасною поміччю.

В тих днях загинуло двоє дітей, що йшли до села Довганівки.

Хлопець, який напав на восьмилітню дитину, отверто заявив: „Я голодний, а тому хотів її з'їсти.“

Таж сама ґазета подає далі:

„20-літній хлопець Зайців і його 12-літня сестра з'їли: двох сестер, малого брата, стару матір і чотирі сторонніх особи, які випадково до них прибули. Зрештою Зайців загинув від голоду, а все розповіла сестра. Між иншим стверджено, що вони торгували людським мясом. Цікаво також, що вони були виховані в дусі релігійнім і ходили правильно до церкви.

Діти дріжать від страху, переходячи вулицю, дріжать лягаючи спати, дріжать у сні...

О 8. год. вечора містечко ніби завмерло. Люде бояться у вечері виходити на вулицю.“

Поширювання людоїдства.

„... А по селах робиться таке: В Лапинцях з'їджено мерця, який добре смакував селянам. Після почали убивати й їсти.

В Довгалівцях зарізано 18-літню дівчину.

В Шолохові матір з дітьми з'їли двох дітей.

В Новопавловському стверджено 2 випадки людожерства. В Шолохові церква замкнена. Санітарно-рятунковий відділ в Борисовці втік відтіль, як тільки цілий запас муки був розділений.

На базарі заарештовано жінку, яка несла мясо дуже підозрілого вигляду.

Якась Рибачіва, що поховала недавно чоловіка й двоє дітей, забила свою останню дитину, восьмилітню дівчину, пізніще вирізала серце й легені, засмажила й з'їла.

Страшний кров заморожуючий випадок:

Напів божевільна жінка везе на візочку закутану дитину. За нею йде міліціянт. Юрба збентежена. Чути крики: „Повісити її, убити це стерво!"

Жінка цілком спокійно відповідає:

„Що то їх може обходити. То моя дитина, що хочу, то й роблю. Так чи инакше мусіла вмерти, як не сьогодні, то завтра."

Діяґноза зроблена урядовим лікарем підтверджує, що в цьому мала рацію..."

Так то російські окупанти своєю безоглядною грабіжницькою політикою спричинили страшний нечуваний голод на Україні; а в його наслідках, як також витворюючи червоним терором і взагалі цілим своїм режімом атмосферу переповнену запахом крови, помордованих жертв, — зуміли тихий рай України замінити в страшне пекло, — а людей в хижих звірів!...

Голод в поезії.

О. Олесь.

Слухайте!

Слухайте, слухайте крик із безодні,
Нашу молитву гарячу...
Ви, що обідали й ситі сьогодні,
Киньте хоч шкіру собачу!

Землю укрили ми трупом холодним,
Чорна земля посиніла...
Хліба нам, хліба нам, хліба голодним,
Вашої крові і тіла!

Як? Ви не знали, що впала посуха?!
Як — ви не чули нічого?!
Деж ваше серце і очі і вуха,
Деж у вас крихта людського?!

Мясо ви! Мяса нам, мяса нам вволю!
Падло давно ми поїли.
Гляньте! По нашому тихому полю
Всюди розриті могили.

О, порятуйте, бо ми рятувались,
Їли ми кору і глину,
Крові людської із ран напивались,
Мати варила дитину!

Землю укрили ми трупом холодним,
Зглянь тесь, о зглянь тесь на муки...
Хліба нам, хліба нам, хліба голодним!
Хліба нам, хліба звірюки!

13. 5. 1922.

О. Олесь.

Тиждень терпів я від голоду муки.

Тиждень терпів я від голоду муки,
Плакав, ходив, простягаючи руки,
Врешті й ходить я не зміг,
Ледви дійшов і упав на поріг.
Встав би, підвівся... Та зрадили сили...
Плакали діти, баби голосили.
Федір, мій син, на лежанці лежав...
Звісно — каліка; терпів і мовчав.
Рачки над вечір поліз я по двору,
Ледви добрався і вліз у комору,
Наче уже переміг я й біду...
Їсти не хочеться, смерти вже жду.
В ранці на другий день зирк! у руки
Хтось мені суне кавалок макухи!
Хто це? Це ти, мій сусіда, Петро...
Біг хай віддячить тобі за добро.
Слина пішла. Затрусилися руки.
Боженько милий! Кавалок макухи!
Де ти? Пішов вже... Аж нагло онук
Вихопив в мене кавалок із рук!
Хтів я схопитись, побігти, догнати,
Вирвати з рота! Навколішки стати...
Вже я підвожусь і падаю знов...
Впав непритомний, прокинувся — кров.
Мабуть забився... Вже близько до краю...
Крутиться все навкруги... уміраю...
В когоб спитати — чи з'їв хоч онук,
Може і в його хтось вирвав із рук.

14. 5. 1922.

Богдан Лепкий.

Далеко . . . . .

Далеко ти наш рідний краю,
Далеко дуже і неблизько,
А як собі тебе згадаю —
На стіл головку клоню низько.

На стіл головку клоню в руки,
В думках, як в морі потопаю,
Якісь далекі ловлю звуки,
Що йдуть від тебе, рідний краю.

Здається: чую — стогнуть груди,
Тріщать як струни, хлопські жили,
І з голоду попухлі люди
Валяться тихо до могили.

А та земля, що їх плекала,
Полита кровю і безплодна,
Як мати до дітей припала,
І виє: „Діти! Я не годна!“

Не годна більше сил добути,
Її зневолили злі люде.
Якісь таємні шепти чути:
„Га, що то буде? Що то буде?“

І наче вітер, заверуха
Народ зірвався й безпритомний
Тікає... Кличуть—він не слуха,
Лиш гонить, ніби пес бездомний.

Як звір зацькований тікає,
Боїться, щоб не завернули.
Гей! Лиш один це Пан Біг знає,
Що тії люде перебули!

* * *

Далеко ти, наш рідний краю,
Далеко дуже і неблизько.
А як собі тебе згадаю —
На стіл головку клоню низько.

11*

Валєріян Поліщук.

Голодна мати.*)

Глибини страждання.

Різала носика,
Очки виймала,
Щей ротик порола,
А їх цілувалаж недавно.
— Ой мамо, матусю,
Не ріж —
Страшний твій нагострений ніж!
— Мила дитино,
Ой сину,
Проклята голодна година!
А злість прибувала, мов став!
І мозок смоктала,
Робила драглі...
— Ай!...
Серце моє розривають палі
Затесані гостро!
Погляд сіро блукає,
Волосся у космах,
А змії в йому:
Немає життя вже синку мосму.
Як різала тіло,
Ножем розтяла,
Ой чула живе під своїми руками,
То тіло своє відчувала мов рану.
Колись цілувала живе.
Він більше не встане.
Ай!...
Тай зомліла.
Не чула вже болю,
І жалю не мала до тіла,
А потім солила,
Робила драглі...!
Ой, серце моє пробивають палі
Затесані гостро!

---

*) „Помощь голодным", 10. марта 1922.

Л. Грабуздович.

Европа й людожери.

Байка.

У царстві смерти і насильства
Некорований король захорував.
Чи за содіяні убивства,
Чи за грабіж Господь його карав,
Питання це вважали за насмішку,
Червоних бо гріхів в Совдепії нема,
Дарма
Що там усе червоне...
Лежить предсовнарком у ліжку,
І тяжко стогне —
Не їсть, маячить і не спить.
Чекісти в ту мить
Лейб-ескулапів позганяли,
Ті хорого сумлінно лікували
Й до Леніна вернувся апетіт;
Замовляє предсовнарком обід,
Меню маніяка:
„Bouillon a la kombede, Cotelette a la Tscheka".
Наївшися до схочу,
— „Товаришу, подякувать вас хочу,"
Він каже кухарю. — „Мене ви відживили!
З кого ви це такий смачний обід зробили?
„Котлєтка — із грудей жіночих,
Бульйон — з дитячих потрохів!" —
Вклонившись кухарь відповів.
. . . . . .
Повірити цьому я не найшов охочих,
Тай байдуже мені — того я не хотів.
Я, як бажаєте знати —
Хотів таке сказати:
Коли від голоду вмірають міліони
І тисячі — людей їдять,
А у Кремлі кати сидять,
Жеруть бифштекси і бульйони

І ллють шампань
На декольте совпань,*)
Европаж нафту в них купує —
Нехай з вогнем перекупка жартує —
Згорить в огні!!!
А коли ні,
То комуністи
Почнуть самі себе вже їсти...

---

*) Совпані — совітські „баринні“.

ЧАСТИНА IV.

ДОПОМОГА ГОЛОДУЮЧИМ.

Переселювання Москалів на Україну.

Большевицька рятункова акція на Україні — це дальше виснажування її ріжними способами, — це свідоме добивання нещасної жертви.

Першим способом „рятування" навіщених посухою областей України було... переселювання Москалів та Москалят в урожайні области України та побільшування таким чином числа „їдоків", — а тимчасом діти самоїж України гинуть страшною голодовою смертю...

Кільки їх так „перекинула" совітська власть на Україну — цього не можна точно означити. Мабуть переселено Москалів на Україну дуже багато, коли сама совітська влада інформує капітана Квіслінґа, що більше чим 100.000 душ. На ділі це число багато-багато більше. Самих же дітей, яких спроваджено з Росії, нараховує „Накануне" (ч. 70 з 1922. р.) 29.142 душ себ-то кругло 30.000!*) Це очевидно ті зареєстровані, що дістали приміщення в приютах, інтернатах, захоронках, санаторіях і т. п. установах України. А скількиж то їх є ще незареєстрованих між людьми?...

*) Діти прибували й прибувають на Україну зі слідуючих російських місцевостей: Саратов, Казань, Симбірськ Самара, Оренбурґ, Ст. Дебальці, Уфа і т п.

Якраз большевики улаштували в Берліні виставу голодуючої Росії. Одна діяґрама представляє число виевакуованих мешканців Поволжжя. Там находимо такі цифри:

Робітників	456.365	душ
Утікачів	218.021	„
Колоністів	62.222	„
Дітей	96.034	„
Ріжних	22.418	„
Разом . .	855.060	душ

Очевидно евакуованих переселювано і в инші области — не тільки на Україну. Та коли пропорціонально взяти для всіх переселенців той сам ключ, що до дітей Поволжжя, „яких офіційні цифри відомі,“ то вийде, що на Україну переселено не 100.000, але що найменше 267.000 Москалів. А це вже дуже значна кількість для голодуючої України! В. А. Арнаутов в своїй брошурці „Голод и дети на Украине“ подає, в якому стані „перекидувала“ совітська влада московських переселенців-дітей на Україну.

З Житоміра завґубнаробраз телеґрафував дня 8. жовтня 1921. р. до наркомпроса: „Дня першого прибув санпоїзд № 38 з 400 дітей... Діти без одежі і без обуву. Ґубнаробрази і ґубздрави удержують приюти коштом існуючих дитячих заведень.“ — З письма-звідомлення тогож завґубнаробраза: „Санпоїзд № 1020, що прибув на днях, є в ще гіршому стані, чим до цього часу прибувші потяги. Діти в одних сорочечках маленьких розмірів, зовсім без ніякого обуву та взагалі без нічого.“ — Голова полтавського соцвоса, повідомляючи, що коло 1. березня прибуло на Полтавщину 5.450 дітей, пише: „Треба завважити, що діти рішучо голі і босі.“ І т. д. і т. д.

Нещасній Україні прийшлося тих дітей не тільки годувати, але й одягати, узувати, добувати для них одіяла і все инше, а між тим діти самої

України оставалися без нічого й гинули з голоду й холоду.

„Неодноразові протести секції — пише В. А. Арнаутов в своїй брошурці — перед евакуаційним бюром наркомпроса Р. С. Ф. С. Р. проти недостаточного санітарного огляду дітей та жадання присилки мануфактури або готової одежі і білизни, яких на Україні немає і не може бути, — що правда поліпшили санітарні відносини евакуованих дітей, одначе що до постачення для них мануфактури, одежі, білизни та обуву, — не дали ніяких результатів. Правда президія ВЦИК-а постановила давати мануфактуру для евакуованих дітей півночи, одначе ця постанова лишилась на папері.“

З огляду на те, прийшлося заосмотрювати дітей півночи місцевими таки ресурсами України. І так: за час від 1. вересня 1921. р. до 1. березня 1922. р. наркомпрос розділив між тими українськими ґуберніями, які приймають Москвинят, слідуючі матеріяли і предмети дитячого забезпечення:

мануфактури	345.000	аршин
обуву	7.622	пар
ватованих одіял (ковдра) . .	1.050	штук
готових убрань	1.050	комплєкт.

Крім того панчохи, скарпетки, хустки на голову, шапки і другі дрібні річі. Крім того відпущено „Українському Червоному Хресту“ 12.000 аршин мануфактури для російських дітей, що йдуть „самотеком“ та попадають в ізолятори Червоного Хреста. Що всі ці заосмотрення чужих дітей відбуваються зі шкодою для самих же дітей України — це річ ясна. Тому не дивуватися, що українські „повіти стали ухилятися від обовязку приймати нових переселенців“.

„Останній санпоїзд № 184, який їхав в Миргород і Лубни, названі повіти не прийняли і він мусів їхати на Пирятин, де також не можна було лишити дітей. Тоді ґубернський виконком

дав наказ лубенському та миргородському повітовим виконкомам під особистою відповідальністю тих же голов приняти дітей.“

Крім того, що діти з Московщини цілковито голі і босі, — ще до того між ними чимало хоріє всілякими недугами. І так голова полтавського соцвоса пише: „Заведення для дітей Поволжжя являються огнищем зарази. Тиф, скарлятина, дифтерія, а в останні часи і холера звили собі гніздо в тих заведеннях.“ — Житомірський завґубздрав телеґрафував: „В санітарному поїзді № 216, який прийшов в Житомір з Саратова, оказались діти хорі: 1 шкарлятиною, 20 на кір, 4 на різачку (дезинтерію), 2 на поворотний тиф, 1 на плямистий тиф, 2 на гострий ентерит, 10 на ґріпу, 11 на инші блище неозначені заразні недуги. Дітей всаджувано в недезинфеціровані потяги і в дорозі також не переводилося ніякої дезинфекції. Потяг і діти крайне антісанітарні.“

Річ ясна, населення України не тільки терпить від тих „перебросок“ під тим зглядом, що мусить давати харчі і піклуватися чужими дітьми, а свої власні діти покидати на голодну смерть, — але навіть в найздоровіщих околицях України Поволжане поширювали пошести.

Всеж таки завдяки особливо запопадливій опіці Поволжанами смертність між ними в порівнянню зі смертністю українських дітей дуже невелика. Н. пр., із 1509 перекинених дітей на Волинь є слабих і хорих 163, з чого дійсно хорих 2,3%. Померло 51 дітей, себ-то 3%. Та волинський ґубздрав — читаємо далі — зумів вже злокалізувати ці пошести.

В подільській ґубернії стан Поволжан дуже гарний, в київській ґубернії харчування слабше, чим на Поділлю та великих пошестей там немає. В Кременчужчині велику поміч подає ґубсоюз. В харківській евакуаційній прийомній станції було 8 випадків холери, з чого 4 смертних, та завдяки енерґічним заходам вдалося епідемію побороти.

Як піклується совітська влада на Україні московськими зайдами, а як власними дітьми України, видко на цьому примірі: В місяцях жовтень-листопад 1921. р. асиґнував уряд для переселених „детей Севера" на Україну 995 міліонів рублів, а на всіх дітей 5 офіціяльно признаних голодуючих полудневих ґуберній України тільки 205 міліонів рублів. — В січні 1922. р., коли вже укр. діти тисячами гинули денно з голоду, холоду і недуг, совітська влада асиґнувала на переселених „детей Севера" на Україну 1.200 міліонів, а на дітей самоїж України знов лише 1.000 міліонів рублів!

Та тому перекидуванню „детей Севера" на Україну не видко й кінця! В. А. Арнаутов пише в своїй брошурці: „Потік дітей Півночи не тільки не зменшується, а навпаки з кожним днем росте!" Їх нема вже де помістити по інтернатах, тому він радить орґанізувати загальні дитячі харчівні, а самих дітей індивідуально і ґрупами розміщати між населенням. Щоби це осягнути, треба значно поширити інститут дитячої інспекції...

Таким чином замість того, щоб усі сили звернути на рятування дітей самоїж України, совітська влада спроваджує Москвинят і найбільше енерґії затрачує на їхнє приміщення та харчування, — очевидно зі шкодою для українських дітей.

Німецька ґазета*) помістила допись свого власного кореспондента з Поділля, із якої наводжу характеристичне місце, що відноситься до московських переселенців:

„На Поділля напливають великі маси голодуючих з Поволжжя... Большевики розкватировують ті маси між сільським населенням Поділля та Волині. Кожному селянинові призначується 5 голодуючих. Селяне обовязані тих

*) „Wirtschaftliche Aufbau-Korrespondenz für die Ostfragen und ihre Bedeutung für Deutschland," München, 19. Mai 1922, Nr. 20.

людей харчувати за заплатою 5.000 совітських рублів.*) — Рівночасно большевики реквізують далі хліб для війська.“

„Помощь голодным“**) на підставі докладів з місць, як видно з надісланих з центра формулярів, подає такі дані про піклування переселенцями:

„Полтавська волость. Переселенців 40 сімейств. Діти приміщені в дитячому домі. Селяне відносяться до них гарно. Порішено поробити заходи про наріз полевої землі під засів. Постановлено улаштувати чайню. Улаштовані захоронки. Переведено обложення грішми.“

Як бачимо, большевики використовують нагоду голоду на колонізацію України московським елементом. Бо річ ясна, коли наріжеться московським зайдам землю на Україні, то їх побут тут не буде вже тимчасовий, щоб тільки перебути тяжку годину, а постійний. В такому разі вони не гості, а хазяїни України! — Ось до чого довела большевицька... „рятункова акція“!!...

Совітська поміч дітям України.

В тому часі, коли для дітей Півночи, спроваджених на Україну, робилося і робиться все можливе, щоб їх одягнути та забезпечити харчами, — то до дітей самоїж України бачимо инше відношення.

---

*) В січні 1922. року 1 фунт (40 дека) хліба коштував 33.000 сов. рублів, а в лютому 1922. вже 200.000 рублів. З того можна уявити собі, що за вартість може представляти для укр. селянина 5.000 рублів від особи... Ними оплачує сов влада ледви одно дека хліба. Значить укр. селянин мусить годувати московських зайдів даром!

**) „Как селяне помогают голодным“ — в однодневній ґазеті „Помощь голодным“, Харьков, 10. марта 1922.

Передовсім впадає в вічі та „очень дурная информация“ про стан голоду на Україні — як її називає В. Арнаутов — в наслідок котрої самаж „українська“ большевицька влада до останньої минути не знає, чи взагалі є десь на Україні якийсь голод, чи ні... Та це тільки свідоме обдурювання загалу. Бо на ділі совітська влада дуже добре знала і знає фактичний стан харчових засобів на Україні і ясно здавала і здає собі справу з того, що робить. Це видко зі слів самого В. А. Арнаутова:

„... Беручи під увагу катастрофальний стан транспорту, необхідно було забезпечити голодуюче населення в першу чергу місцевим, а не ввозним (спроваджуваним) хлібом. Одначе совітська влада була навпаки заінтересована в тому, щоб до останку зібрати з населення натуральний податок (продналог). Тому неурожайні ґубернії признавалися офіціяльно голодуючими тільки після того, як... з повною очевидністю оказалося, що вже не можна зібрати ані одного пуда!...“

Щож це: „дурная информация“, чи свідомий, безоглядний грабунок?!

Річ ясна, коли забрано з України останній шматок хліба, то не було опісля змоги (або й доброї волі) допомогти виміраючому населенню України!

„На жаль, нужда була так безмірно велика, пише В. А. Арнаутов, — що розстроїла в цілості нормальну роботу цілого совітського апарату. Ради охорони дітей оказалися занадто слабими, щоб взятися за величезну роботу спасіння дітей від вимірання... Бралося під увагу тільки абсолютно голодуючих та і для них далеко недоставало харчів. Стихія голоду викидала все нові кадри, призначені на голодову загибель. Цифри зареєстрованих голодних запізнялися на кілька тижнів від стихії ростучого голоду. Оказувалася потреба нових реєстрацій, які знов фатально запізнювалися і т. д. Таким чином

цифровий матеріял, що відноситься до голодуючих дітей України, не може визначатися вірністю. Доволі сказати, що за минулу зіму безперечно вимерло величезне число дітей, а вони не були ніким і ніде зареєстровані.“

Коли з одного боку взяти під розвагу „заінтересовання совітської влади“ стягнути з України продналог до останнього пуда і аж опісля признати виміраючі з голоду области України голодуючими, — а з другого боку дивний розстрій совітського рятункового апарату в голодних областях України (між тим коли вони в голодних областях Росії та в областях України, куди переселено Поволжан, функціонує розмірно краще) аж до тої міри, що сама реєстрація голодуючих Українців „фатально“ запізняється на кілька тижнів, — то стане ясно, що тут мається до діла зі свідомим совітською владою заініціованим або що найменше нею толєрованим саботажем в напрямі рятункової акції.

Багато говориться пустих слів, багато пишеться гарних фраз, грімких закликів, представляється для ефекту страшні сцени Дантейського голодного пекла України, громиться при тому закордонну буржуазію, що не спішить з поміччю і т. д., а на ділі безпощадним забіранням харчів та саботажем у справі рятункової акції робиться все, щоб тільки вигубити голодом і недугами як найбільше насслення України. В. А. Арнаутов подає в свойому офіціяльному зіставленні, що на 3.861.252 дітей пяти ґуберній півд. України голодує 1.734.000. З цього числа користає зі совітської допомоги 228.821 дітей, а 1.505.171 дітей зовсім необезпечені ніякими харчами!

В. А. Арнаутов не виказує в своїй брошурці, скільки дітей міського і скільки сільського населення та яких національностей користає зі совітської допомоги, — та вже його замітка, що в осени 1921. р. Одеса, Миколаїв і Катеринослав придбали були значні заготовки для дітей, а навпаки „в самому поганому

становищі опинилася запоріжська ґубернія, у якої майже зовсім немає зорґанізованої пролєтарської сили", виявляє ясно тенденцію тої совітської помочи. Вона звернена головно на міські центри, а український селянин, українські селянські діти і далі ґинуть страшною голодовою смертю! Та до цього питання прийдеться мені ще раз вернутися.

Совітська поміч для України взагалі.

Большевицька ґазета „Накануне" помістила розмову з головою „Всеукраїнського Червоного Хреста", який є заразом головою цекапомголоду і секретарем ВУЦИК-а, А. Івановим, з якої довідуємося ось що:

„Голод, що кинув в обійми повільної голодової смерти біля 4 міліонів людей, був предметом осібного боєвого завдання українського правительства... Правительство доставило і розділило... два міліони пудів кукурудзи, 500.000 пудів ячменю і проса, бобів і другого насіння. Більша частина того пішла на посів."

„Голос Россіи" замічає до цього: ...„Кількй з того було куплено правительством, а кільки другими орґанізаціями, про це А. Іванов дипломатично мовчить. Невідомо також, на що пішла менша частина"...

Далі А. Іванов інформує: „Правительство асиґнувало один міліярд совітських грошей і один міліон золотих рублів з фонду церковних цінностей на дальші закупки хліба за кордоном."

„Голос Россіи" замічає до цього: „Один міліярд грошей! Одначе, коли це перевести з трьохповерхової совітської мови на звичайну людську мову, то це рівняється 250 довоєнним рублям. Наколиб голод був, скажім, в році 1914. і тоді А. Іванов приїхав до Берліна, то ця фраза зовсім не звучала би гордо: правитель-

ство на поміч голодуючим чотирьом міліонам населення асиґнувало 250 рублів!“...

Коли зважити, що большевики зібрали по церквах з 24 ґуберній 250 кілоґрамів золота, 160.000 кілоґрамів срібла, 13.000 штук діямантів і брилянтів, 31.000 инших дорогих камінів та

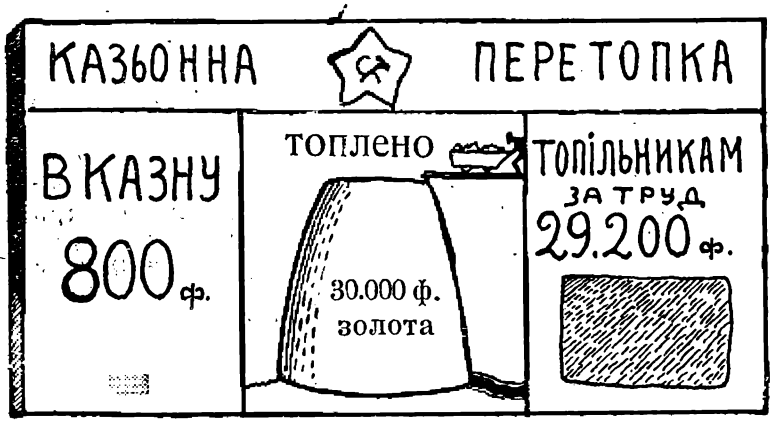

що дорогоцінности церковні забірають ще й далі, — то стає ясно, яку незначну частину з тих величезних церковних скарбів, забраних на боротьбу з голодом, призначено дійсно на ту ціль. Та про це докладніще в окремому уступі.

Щож торкається допомоги хлібом, то коли взяти під розвагу тільки забраних в виді натурального податку з України в часі самого

голоду 61 міліонів пудів хліба лише по січень 1922. р., — а натуральний податок стягано ще й опісля по березень, — коли зважити, що зі самих голодуючих ґуберній України, не дивлячись на страшне голодне пекло, „викачано“ безпощадно 18 міліонів пудів хліба, то яким мізерним охлапом з того являється даток $2^1/_2$ міліони пудів кукурудзи та иншого другорядного насіння в порівнянні з тими десятками міліонів зрабованого з України першорядного хліба вже в часі страшного голоду!.. Та коли до цього додати забрані з України всі резерви хліба з попередніх літ, яко розкладку, що певно винесе понад 1.000 міліонів пудів, то вийде з того, що совітська влада ледви тисячну частину „пожертвувала“ голодуючим України з того величезного майна, яке сама зрабувала з тоїж України!

Ця „поміч“ дуже живо нагадує отсей приклад большевицької жертволюбивости з Одеси:

В ночі на самі зелені свята 1920. року арештували чекісти мені особисто відому українську громадянку, матір пяти дітей. Між арештуючими була й чекістка. Коли арештовану жертву відведено в підвали черезвичайки, тоді чекістка з червоноармійцями стала реквізувати річі арештованої. Всі добрі й наполовину добрі річі забрала, а деяке старе на ніщо непридатне дрантя „роздаровувала“ розбудженим перестрашеним дітям нещасної жертви червоного терору та за це казала собі найстаршій дівчинці грати на фортепіяні третій інтернаціонал...

Ох, немаж то як московські большевики! Це незвичайно чуткий народ на людську кривду, на людське горе, — особливо ж у відношенню до Українців!...

Большевицька демаґоґія на фронті голоду.

Демаґоґія демаґоґії не рівня. Але це, що в цій області зуміли зробити російські большевики, переходить уже всякі міри нормально думаючої людини. Вони створили конґломерат демаґоґії, цинізму й свідомої брехні, чому не було і не має пари під сонцем.

Відомо, наприклад, що інтеліґенція в совітському царстві буквально загибає голодною смертю, що не має в що одягнутися і обутися і щоб як небудь рятувати фізичне злиденне життя, мусить покидати свою фахову інтелєктуальну працю і переносити тягарі, пиляти і рубати дрова і т. п. В тому самому — ба часто ще й гіршому становищі — находяться і студенти. Таке невідрадне становище так інтеліґенції, як і студенства змальовує сам же офіційний бюлєтень № II. ґенерального делєґата „Українського Червоного Хреста" в західній Европі з дня 6. березня 1922. р. і закликає західну Европу, Америку та взагалі цілий культурний світ до рятування інтеліґенції та студенства від неминучої загибелі.

Та большевицький другий офіціоз „Помощь голодным" з 10. березня 1922. начеб з місяця впав на землю і не знає, що діється в совітському царстві — пише:

„... О помочі селові з боку інтеліґенції, от вже майже проминув рік, а між тим нічого не чути. Де молодці і дівчата, де студентки і курсистки, що йдуть положити життя своє за другів своїх, що кидають хату, сім'ю, університет та йдуть мити й чесати вшивих дітей села? Де інтеліґенція, що не відгукнеться на голод і пошести для спасіння загибаючого народу? Одначе ми не будемо хвилюватися тим і обурюватись, це треба зрозуміти: діти буржуазної інтеліґенції в своїй масі можуть бути не чим иншим, як тільки інтеліґентними буржуями!"

Далі пише так:

„Весь тягар боротьби з голодом робітників і селян повинні були звалити на себе не багато

менше голодні робітники та селяне й їхні політичні орґанізації: совітська влада і комуністична партія. Таке то вже наше історичне призначення, наше хрестне щастя. ... Могутнє і велике вже зроблено. Союз совітської влади і партії з робітниками та селянським населенням сильніще скріпився, чим коли небудь було це раніще... Голодний нарід знає і бачить одно: Допомогу подає йому тільки єдина комуністична совітська влада і більше ніхто. Нарід це знає і признає вже тепер. Ще більше признає він це після того, коли нарешті вийде з біди і знов зможе думати й судити. І тоді він не забуде ані того, хто в ті безмірно страшні дні йому допоміг, ані того, хто його зрадив і продав для грошевої або політичної наживи. В тому змислі поміч голодним являється не тільки нашою державною конечністю та обовязком, вона являється найважніщим партійним ділом, в тісному значінню того слова партійним. Більш партійним, чим аґітація, партшкола, дискусійний клуб, або комсомол."

Читаючи повищі громи на інтеліґенцію, на студентів та на всіх можливих і неможливих зрадників і крамарів політичних за їх байдужість, а з другого боку, читаючи тую безмежно самопевну самохвальбу що до праці на фронті голоду, мається враження, що то хто, як хто, а комуністична партія зі своєю комуністичною совітською владою доконали певно вже великих діл в напрямі поборювання голоду на Україні. Та останній уступ тоїж статті викликує цілковите розчарування. Це все вищесказане, за що нарід тепер, а ще більше в будуччині має бути вічно вдячний, то тільки... поки що фантазії, проєкти! Стаття кінчається словами:

„В такому змислі наша партія ще, на жаль, не взялася за роботу (!). Але про це треба буде ще поговорити подрібно."

Річ ясна, редактори „Помощ-і голодным" самі ситі, одягнені й обуті, як і взагалі всі

„партийные работники“. Вони робили і роблять ще пропаґанду, щоб з України „викачати“ весь хліб до останнього пуда. І коли, в наслідок того, міліони населення України загибають страшною голодовою смертю, то вони грабіжники самі, ще не взявшися за роботу, обвинувачують тих, яких обдерли до останньої нитки і довели їх до голодової загибелі, про... байдужність в справі голоду!!!. Це вже верх глуму, брехні і демаґоґії, навіть коли це міряти большевицьким масштабом. А того роду демаґоґічною літературою переповнена вся большевицька преса. Одним словом, голодуюче населення України годують большевики демаґоґією і тої „пищи“ вони йому не жалують...

Російська вистава голоду в Берліні.

Те саме й за кордоном. Якраз відбувається вистава голоду в Росії, устроєна „у загальнофедеративному масштабі“ в Берліні, на Unter den Linden ч. 11 (від 7—23. липня 1922. р.) російським совітським представництвом у Німеччині, з якої весь дохід призначений на голодуючих Росії. В надії, що найду там повніщі матеріяли і про голод на Україні, заходжу і я на виставу. Обстановка така: Білети продає Німка, а в середині впорядчиками вистави самі горожане російської совітської федерації жидівської національности. Не то Українця, але навіть родовитого Москаля не можна зі свічкою найти. Та можливо, що це тільки припадок...

Вистава займає 5 великих просторих кімнат і робить враження звичайного собі аґітпункта, аґітпросвіта або політпросвіта десь в Одесі, Миколаїві або Катеринославі. Стіни обвішані малюнками ріжних фабрик, робітників в профсоюзах комуністичних хазяйств, електрофікації, санітарних установ, опіки над дітьми, науки —

одним словом, судячи по малюнках, то в совітському царстві рай тай годі. Є і кілька карт, що представляють голод на Поволжжю, а також рятункову акцію там же. Діяґрами представляють стан голодуючих в Росії і поміч совітської влади та закордонної буржуазії. На столах немудрі вироби домашнього промислу з російських областей, зразки суроґатів хліба, фотоґрафії, альбоми, та картки зі знімками важних комуністичних діячів чи подій, парад червоноармійців і аґітаційна література, між котрою тут і там є мова також і про голод.

Один з впорядчиків поясняє відвідувачам ломаною німеччиною:

„Тут бачите зорґанізоване робітництво Росії в профсоюзи, ізза чого зросла видатність праці і добробут робітників, але цього за царських часів не було... Тут видите, які в Росії фабрики. Їх построїла совітська влада, а за царських часів не було, н. пр., ані одної прядільні... Тут представлено, як совітська влада навчає нарід жити гиґієнічно... На цій карті видко розміри голоду в Росії... Тут видко, як піп стоїть на дверях церкви і не допускає брати церковних скарбів для голодуючих. Ось де червоний кулак совітської влади примушує попа здати всі церковні дорогоцінности. А цей довгий потяг, то представляє кількість церковних дорогоцінностей, які можнаб забрати на боротьбу з голодом; він тягнеться на три кілометри*)... Ці діяґрами представляють, скільки зробила на фронті голоду совітська влада, а скільки закордонна буржуазія. І так: Цей великий стовп представляє працю, зроблену на фронті голоду совітською владою, а цей маленький — то цілою закордонною буржуазією Европи і Америки. Як бачите, сама совітська влада зробила більше, чим всі буржуазні пра-

*) Приглядаюся блище тому намальованому довгому потягові, а там стоїть написано не 3 кілометри, а шість верстов!

вительства і орґанізації на світі разом взявши!... Ця діяґрама представляє, які пайки дає голодуючим совітська влада, а які закордонна буржуазія. Отже цей великий пайок — то дає совітська влада, а цей маленький — то дає Америка, ще менший Нансен і т. д., а Чехословаччина дає той найменший пайок."

А всеж таки Америка пожертвувала багато на голодуючих Поволжжя", — завважує один з відвідуючих виставу Німців.

„Це нічого не значить," — поясняє впорядчик вистави. „Це тільки тому виглядає так багато, бо американський доляр стоїть дуже високо. Уявіть собі, скільки ви мусите заплатити німецьких марок, щоб зрівнятися жертвою хоч би тільки кільканацяти долярів, які для Американця не грають ролі..."

Таким чином „пояснення", а властиво большевицька аґітація продовжується...

Я звернувся до другого впорядчика з запитанням, чому не виставили нічого про голод на Україні.

„Бачитеж самі, що на се немає місця!" — відповів. А далі запитав: „Ви може Українець?" На мою підтверджуючу відповідь дав ще таке пояснення: „Я звернувся був ще перед двома тижнями до совітської місії України в Берліні, щоб прислала деякі матеріяли. Я хотів на ту ціль зарезервувати аж одну цілу стіну, та досі вони не прислали нічого, тільки цю мапу, що стоїть звинена в куті. Вона зроблена так погано, що я її не міг повісити на стіні."

Дивлюся на той смаровіз, що його назвав впорядчик мапою України, і мусів в дусі признати, що він має рацію. Мапа зроблена зовсім безграмотно, а означення густоти катастрофи голоду в поодиноких ґуберніях України, — це звичайна собі фантазія, не оперта на ніякій статистиці...

Так то на російській виставці голоду „в загально-федеративному масштабі" Україна зовсім не представлена. Навіть немає там найзви-

чайніщої мапи України. Видко — як російська „федерація“ журиться про допомогу для загибаючої з голоду цієї своєї колонії.

Праця російського Червоного Хреста і совітської влади за кордоном.

Як відомо, посуха одночасно навістила російське Поволжжя і південну Україну. Одначе російський Червоний Хреста і совітська влада, працюючи „у загально-федеративному масштабі“*), звертали увагу тільки на голодуючі области Росії, себ-то Поволжжя, зовсім промовчуючи факт, що це саме нещастя — подекуди в ще більшій мірі — навістило недавно ще найбагатшу житницю Росії і Европи — Україну! Завдяки величезній праці в напрямі широкої інформації, яку провели російський Червоний Хрест та совітська влада, всюди за кордоном (в Европі і Америці) знали вже про голод на Поволжжю на весні 1921. р., в літі пороблено договори в справі рятункової акції і вже в осени 1921. р. почали прибувати з закордону продукти для голодуючого Поволжжя.“

Подаючи окремо виказ пожертвувань зза кордону для голодуючого Поволжжя, тут наведу коротко, з якими орґанізаціями увійшов в зносини російський Червоний Хрест: перший договір заключено з Гувером в липні 1921. року.

„Далі потворилися в Америці „русско-американские комитеты помощи детям“, в які входять представники „АРА“ та представники російської совітської влади. Центральний виконавчий комітет складається з Віліяма Хаскеля

*) З большевицького офіціоза „Укр. Черв. Хрест — голодним“, Київ, 17—23. квітня 1922. р

і Радека, а при ньому рада кооперацiйного товариства. 20. серпня 1921. р. заключено договір, а через 2 тижні, 5. вересня вже вийшов перший потяг з Риґи з харчами на Москву. Взагалі всі харчі посилається головним чином через Москву. Тепер побільшено сітку районних баз. У вересні йшли тільки харчі, а в жовтні вже обстановка для харчівень та транспортні засоби (автомобілі).

Перший план харчувати 1.000.000 до 1.200.000. дітей розширено пропозицією на 2 міліони дітей і 5 міліонів дорослих.

По останнім даним, які Лєвін представив Президії КПГ., виходить, що АРА до 10. лютого 1922. доставила 2.575 ваґонів, 2 міліони пудів. АРА харчує не тільки дітей, але також хорих та матерей, які груддю кормлять дітей.

Крім харчів уже наспіли і йдуть ще в дорозі одежа, мануфактура, медикаменти і ин. Американський конґрес пожертвував 6 міліонів пудів хліба.

Британський Червоний Хрест входить в склад російського фонду помголоду. Цей російський комітет помголу в Анґлії складається із отсих британських товариств: Британський Червоний Хрест, Королівський фонд, Товариство Другів (Квакерів) та анґлійський парламентарний комітет помочи.

Представник чехословацького правительства працює разом з головним комісаріятом д-ра Нансена. Всі три орґанізації (Інтернаціональний Кооперативний Союз, Італійський Червоний Хрест та представник чехословацького правительства) працюють в рамах головного комісаріяту д-ра Нансена.“*)

Головний Комісаріят д-ра Нансена взагалі обєднує 30 орґанізацій.

Крім вище названих орґанізацій навязав Російський Червоний Хрест зносини зі всіми

*) Повищі дані взяті з большевицького офіціоза „Помощь голодным“, Харьков, 10. марта 1922.

майже представниками держав і орґанізацій Европи та Америки і заключив торговельно-філантропійні договори для допомоги російським голодуючим областям.

Закордонна поміч голодуючим.

Скільки помочи одержало голодуюче російське Поволжжя зза кордону — видко з офіціяльного совітського звідомлення.

Російський большевицький офіціоз „Известия" з 10. мая 1922. р. № 102 (1541) докладає ось що:

„Найбільшими успіхами увінчалася праця російського Червоного Хреста в Америці, яка провадилася серед усіх верств американського громадянства, почавши від робітничих орґанізацій, а скінчивши на релігійних. Акція йшла почавши від 1. вересня 1921. аж до 1. лютого 1922., в якому то часі засновано допомогові комітети в 65 містах. В грошах зібрано 69.300.676 долярів; до Росії вислано: 68.088 бушлів пшениці, 1.647.860 фунтів пшеничної муки, 3.092.400 фунтів кукурудзяної муки і крупи, 575.960 фунтів вівсянок (Haferflocken), 35.000 фунтів рижу, 13.240 пак конденсованого молока, 2.000 мішків цукру (по 100 фунтів), 438.142 фунтів свинячого смальцю, оливи і т. п., 314.800 фунтів мясних консерв, 1.018.850 фунтів какао, 7.720 фунтів шоколаду, 73 паки аптекарських товарів, 320 ф. мила, 20 пак текстильних товарів, 30.000 ярдів перевязочного матеріялу, 145 пак з убраннями, 12 пак проєкторів, 200.123 стіп фільмів — взагалі на 500.000 долярів.

Навязано тісний контакт зі слідуючими орґанізаціями: 1. Американський допомоговий комітет для російських дітей, 2. Комітет для голодуючих Росіян, 3. Допомоговий Комітет в Лос Анґелос, 4. Голодовий комітет в Буфальо, 5. Канадійський комітет для допомоги голодуючим і т. д.

Крім того з початком березня вислано з Ню-Йорку на пароході „Rokway-Park“ російському Червоному Хрестові: 200 пак мила, 1.000 мішків рижу, 400 мішків цукру, 100 скринь какао, 930 пак конденсованого молока, 389 мішків збіжжя під засів, 1.539 мішків муки, 250 пак мяса, 23 скрині товщу, — загалом за 25.000 долярів.

Заступник совітської Росії розпочав зараз збірати жертви для голодуючих Росіян, при чому президент Обреґон зобовязався в найблищому часі переслати Червоному Хрестові 2 пароходи медикаментів та засобів поживи. Соціялістичні держави Мексика, Юката та Компоці пришлють один корабель зі засобами поживи. Держава Хоральос перебрала прохарчовання 1.000 голодних дітей Поволжжя.

Зі Швайцарії вислало російське заступництво продуктів на 26.919 франків (від 1. вересня 1921. до 15. лютого 1922.), в чому находяться: 1.600 кґ. какао і шоколаду, 6.000 кґ. муки, 11.000 бульонових кісток, 1.720 кґ. гороху, 461 кґ. бобу, 772 кґ. сочавиці, 100 кґ. рижу, 470 кґ. молока, цукру іт. п., 1.125 убрань, 764 штук дитячої білизни, 335 пар черевиків.

По ініціятиві д-ра Баґоцького заснувався і функціонує в Берні „Комітет для допомоги голодним російським дітям“, який збірає щомісячно запомоги для 150—200 дітей і від 1. березня пересилав до розпорядимости Червоного Хреста місячно 1.050 до 1.400 швайцарських франків.

В Німеччині зібрав заступник російського Червоного Хреста 452.451.020 марок.

В Австрії робітнича рада пожертвувала: 400 сорочок, 400 пар штанів; комуністична партія: 125 теплих камізельок, 2.000 дитячих панчох та медикаментів у вартості 7 міліонів австрійських корон.

У Фінляндії пожертвувано 2 міліони нім. марок для закупок у Німеччині. За це переслано

72.315 кґ. пшеничної муки і 5.324 кґ. какао до Москви на адресу Червоного Хреста.

В Анґлії заснувалося саме заступництво російського Червоного Хреста. Розпочалося вже збірання пожертв і досі вислано; 27 пак сукна та 808 мішків жита. Крім того „жидівський допомоговий фонд для робітників“ переслав через заступника російського Червоного Хреста муки за 400 фунтів штерлінґів, консервів за 150 ф. шт., чаю за 50 ф. шт., і убрань за 75 ф. шт.“

По інформаціям „Wirtschaftliche Aufbau-Korrespondenz über Ostfragen“ з 26. травня 1922. р. — американська АРА має поширити харчування з 3.500.000 душ на 8 міліонів, в чому 3 міліони дітей. Вона улаштувала у 8.990 місцевостях 10.749 народніх кухонь; з Америки одержала вже 160.000 тон харчів, а 130.000 тон є вже в дорозі до совітської Росії. Протягом одного тільки березня перевезено в голодуючі области 10.545 ваґонів харчів.

З большевицького офіціоза „Помощь голодным“ з 10. березня 1922. подаю ще ось які доповнення:

„Німецький Червоний Хрест вислав санітарний пароход „Трітон“, в Москві зорґанізував бактеріолоґічну лабораторію, а в Казань післав епідемічний поїзд.

Бельґійський Червоний Хрест пожертвував 1.071.185 швайцарських франків, за котрі закуплено продукти.

Червоний Хрест і правительство Болгарії удержує 15.000 російських дітей.

В Данії правительство пожертвувало 100.000 корон, а добровільних жертв зібрано 160.000 корон.

Естонія пожертвувала 10.000 естонських марок і 14 ваґонів продуктів.

В Литві правительство пожертвувало 1 міліон литовських марок і 75.000 збіркою. На 880.000 марок закуплено продуктів. 768.000 призначено в користь тих Литвинів, що арештовані або скриваються в Росії (!).

Голандський Червоний Хрест вислав 4.000 тон продуктів.

Громадянство Швеції вислало 39 ваґонів, 320 тон продуктів, ліків, одежі (на 8.000 людей на 3 місяці), а також 3. і 4. експедицію, яка зможе прохарчувати 15.000 людей.

Норвежське громадянство передало рибних продуктів на 1 міліон корон.

Анґлійський відділ Міжнародного Союзу помочи дітям вислав у саратовську ґубернії кухні на 250.000 дітей, крім того продуктів на 250 рухомих кухонь. На 1. січня вже функціонувало там 250 рухомих кухонь для 144.265 дітей. Товариство другів (Квакерів) дало ріжних товарів на 25.000 фунтів штерлінґів і постійно достарчають молока на 14.000 дітей. Мається окремі власні склади. Завдяки поїздки їхнього представника до бузулукського повіту урятовано 20.000 дітей. Порозумілися вони з АРА і годують тепер 60.000 дітей. Дають доповняючий харч для 15.000 білоруських дітей.

Европейське студентське товариство передає 100.000 долярів на поміч студентам Росії.

Інтернаціональний кооперативний союз передав 2.000 ф. штерлінґів, з чого думають 25% уділити для голодуючої Грузії.

Італійське правительство пожертвувало 6 міліонів лір. Улаштовується по 5 кухонь на 10.800 обідів, почавши від лютого на 6 місяців. Крім того італ. соціял. комітет „Для Росії“ вислав корабель з продуктами і зібрав 1.250.000 лір.

Чехословаччина зібрала 12 міліонів корон, 50 ваґонів продуктів та одежі.

Нансен одержав 160 ваґонів з 151.000 пудів і 8.170.000 рублів золотом“.

В цілій тій низці всіх пожертвувань зза кордону одну тільки рубрику находимо, що жертви направлено на Україну, а саме:

„Універсальна жидівська конференція загальної помочі. Леві

Аберзон. Готовлять жидівські кухні для 1.000 д-тей на Україні.“ („Пом. гол.“)

Що це для потреб голодуючої цілої України дуже зникаюча й невистарчаюча поміч, то річ ясна!

Та при цій нагоді насувається мимоволі питання: Чому таке нерівне відношення закордону для потреб голодуючого Поволжжя і потреб загибаючої з голоду України?

Тут одинока вина по стороні злочинно односторонньої інформації російського Червоного Хреста і совітського уряду, які, як заступники загальної федерації, маючи одиноко змогу пробувати за границею, затаювали перед закордоном те велике нещастя голоду, що його спричинив на Україні сам большевицький грабіжницький режім, а доконала нечувана посуха!

Я переконаний, що колиб західна Европа і Америка, в свій час зналиб були дійсний безвихідний, катастрофічний стан України, то і в розділі цілої низки жертв найшлиб ми більше позицій призначених для України, ніж вищенаведену одну однісіньку...*)

Радянський Українхрест на фронті голоду.

Радянський Українхрест пише в „У. Ч. Х.-г.“ про свою працю ось що:

„Праця Українхреста по боротьбі з голодом почалася ще з середини літа того (1921.) року, коли з причини посухи на півдні України і на Поволжжю почала накреслюватись небезпека

*) В останній хвилі довідуємося, що АРА задумує видавати голодуючим дітям в Одесі 100.000 пайків а в Миколаїві 17 000. Як доносить „Berliner Lokal-Anzeiger“ (ч. 314 з 21. 7. 1922. р.), прибула до Одеси допомогова експедиція Німецького Червоного Хреста дня 13. липня 1922. року. Рівнож мають розвинути рятункову акцію орґанізація д-ра Нансена та чесько-словацьке представництво Прим І. Г.

неврожаю. Передбачаючи, що в 1922. році буде голод на Україні і бажаючи не бути захопленим несподіванкою, ми вирішили за потрібною допомогою вдатися в першу чергу до західної Европи тим більш, що по деяких державах Европи вже починали виникати орґанізації допомоги голодним."

На цьому прийдеться мені на хвилю зупинитися. Іменно з вищесказаного зовсім не виходить, начеб голод спав на Україну зовсім несподівано та що всьому винна „очень дурная информація" і т. п., як тим вибріхуються большевики. Навпаки! Тут ясно, як на долоні, що небезпека неврожаю і небезпека голоду почала одночасно накреслюватися на Поволжжю і на полудневій Україні. Тільки в тому часі, коли совітська влада й Російський Червоний Хрест робили все можливе в краю і за кордоном для рятування Поволжжя, то з України безпощадно забірали міліонами пудів хліб (про що докладніще була мова вище) аж до тої степені, коли вже не можна було витиснути буквально ані одного пуда більше.

В серпні 1921. р. вислав Українхрест першу місію під головуванням П. К. Линниченка до Західної Европи, яка одначе з „незалежних від неї обставин, просидівши 2 місяці у Варні, вернулася без наслідків."

„Друга експедиція під головуванням лікаря Холодного наприкінці 1921. року*) виїхала до Німеччини, Швайцарії і Чехії. Ця місія щасливо прибула до Женеви 25. січня1922 на з'їзд всіх громадських орґанізацій і „Хрестів". Безпосередно після жахливого докладу високого комісара Нансена — члени комісії виступали з докладом

*) З другої статті п. з. „Праця Українхреста за кордоном" в тій же самій ґазеті довідуємося, що ця місія „Українського Червоного Хреста" виїхала з Київа тільки що 13. січня 1922. року за кордон. Місія та, оскільки мене добре поінформовано, складалася тільки з трьох людей, а саме: двох Українців — д-ра Холодного і д. Гамалії та третього — Жида, якого назвиська собі не пригадую – І. Г.

про страшне становище голодних по українських ґуберніях. На цьому з'їзді виявилося, що благодійні орґанізації всього світу, які зібралися на з'їзд Міжнародного Червоного Хреста в Женеві, цілком не були поінформовані про дійсний стан річей — і тільки з докладу членів місії „Укр. Червоного Хреста" дізналися про страхіття голоду на півдні України."

Комітет Міжнародного Червоного Хреста в Женеві вирядив свого делеґата, лікаря Л. К. Десона на територію України для обслідування місцевостей, що найбільш потерпіли від голоду і для об'єднання всієї закордонної червонохрестної праці на території України. Другому свойому делеґатові, лікарю Л. К. Дасіліс, що працював на території Румунії, Міжнародній Комітет у Женеві дав доручення орґанізувати матеріяльну допомогу голодній людності, що живе по повітах Одещини, яка межує з Румунією.

Закінчивши працю на з'їзді в Женеві, делеґація лікаря Холодного одвідала Прагу, Гамбурґ, Відень, Варшаву і довший час перебувала в Берліні."*)

„Комісар Ф. Р. Нансен, виконуючи доручення з'їзду, надіслав свого помічника капітана Квіслінґа на Україну для обслідування голодних місцевостей і для орґанізації допомоги голодним. Капітан Квіслінґ разом з комісією Українського Червоного Хреста об'їхав всі голодні ґубернії... За договором складеним між капітаном Квіслінґом і Укр. Червоним Хрестом — увесь технічний апарат для праці дає Українхрест, а все устаткування, що надходить з закордону на імя

*) Совітська влада стягнула цю укр. делеґацію на Україну і вона в половині травня 1922 року мусіла вертатись, не залишивши ніде в Західній Европі зі свого рамени нікого, що продовжав би начату працю. Російський Червоний Хрест навпаки функціонує всюди тут далі!

Фр. Нансена, передається до розпорядження цього апарату для розділу.“

В статті п. з. „Праця Українхреста за кордоном“ читаємо між иншим:

„У наслідку величезної праці російського Червоного Хреста та уряду, вся увага закордонних червонохрестних та инших орґанізацій зосередкувалася на Поволжжю. Ні про який голод на Україні там і не гадалося. Ні в які та ні в чиї обрахунки Україна не входила. По старій памяті, вона залишилася по думці Західної Европи тієюж „житницею Росії“, на яку ніякі посухи та недорід (а особливож большевицькі реквізиції— прим. І. Г.) вплинути не можуть. Треба було отворити саму широку інформацію та почати її з самого початку.

... Велику і важку інформаційну працю вже зроблено і місце попередньої інертности зайняла загальна свідомість і зацікавленість що до становища на Україні... Від багатьох орґанізацій одержала місія відповіді на її листи й відозви, де зазначується, що всі надіслані повідомлення були цілком новими і що працю по збіранню коштів вже розпочато.

Парижський жидівський комітет вже почав орґанізацію допомоги дітям на Україні, для чого він гадає асиґнувати до 500.000 французьких франків.

Орґанізація Нансена вже надіслала до Херсонщини 400 тон кукурудзи.“

Крім того навязала місія зносини в справі придбання ліків та санітарного майна для України.

„В своїй праці — читаємо далі — місія не залишила так само і турботи про боротьбу з духовним голодом на Україні. Вона виготовлює і розсилає спеціяльний меморандум про становище вищих шкіл на Україні і вже складено згоду з багатьома червонохрестними

і науковими орґанізаціями про надіслання на Україну найновіщої наукової літератури.“

Місія брала участь на міжнародній конференції по боротьбі з пошестями в Европі, яка відбулася в другій половині березня у Варшаві. На цю конференцію з'їхалися представники 28 держав. Україну заступав д-р Холодний.

„Було визнано, що пошести, які лютують тепер на Україні і в Росії, загрожують санітарному добробутові не тільки цих країн, але всіх инших, що боротьбу цих країн з пошестями треба вести за допомогою їх апаратів, але засобами всієї Европи і що її треба орґанізувати в згоді з останнім словом науки, а не через утворення будь яких особливо суворих спеціяльних санітарних кордонів... Наприкінці конференція визнала, що боротьбу з пошестями неможливо вести без широкої харчової допомоги голодній людності.“

„Переходячи до самостійної роботи Українхреста що до подання допомоги голодним без участи Заходу, ми повинні зазначити такі етапи: Початок конкретної праці Українхреста в осени минулого року припав з деякою реорґанізацією управління і перенесенням головного управління з Київа до Харкова. В Київіж залишилося краєве управління, що керує працею в 5 правобережних ґуберніях України, тоб-то Київщині, Поділлю, Волині, Чернигівщині й Одещині. Головне управління опріч головного керування всіми справами переводить працю по ґуберніях Лівобережжя — на Харківщині, Полтавщині, Кременчужчині, Донеччині, Катеринославщині, Запоріжжю і Миколаївщині. В кожній ґубернії цю роботу зосереджено в руках ґубернського уповноваженого, що має свій апарат для переведення в життя на місцях завдань, що їх одержує від центру. (Тому не дивуватися, що апарат Українхреста використовано в першій мірі для несення помочи переселюваним Москалям на Україну, в тому часі, коли саміж Українці гинули з голоду і недуг без ніякої помочи! —

(Прим. І. Ґ.) В згоді з умовою, складеною з Квіслінґом, уповноважені Українхреста одночасно є уповноваженими Нансенівської орґанізації.

При цьому через те, що людність багатьох голодних місцевостей в такій мірі виснажилася, що майже половина цілком не могла рухатися і ходити до кухонь за їжею, а крім того необережне вживання їжі після довгої голоднечі часто мало наслідком смерть, то повстала потреба провадити цю роботу під безпосереднім лікарським доглядом, збірати людність в окремі помешкання і пильно стежити за голодними.

Третя праця Українхреста полягала в тому, щоб взяти на себе постачання дієтичних та инших продуктів дитячим домам і ріжного рода иншим лікарським дитячим установам, що й виконується в тій мірі, в якій вистарчає засобів і сил."

Наводячи докладно, звідки і якими шляхами йдуть ті засоби, кінчає автор статтю словами: „Останнє проте, на великий жаль, дає мало реальних наслідків.

Роблючи підсумки 8-місячної праці ми можемо сконстатувати, що ми зробили дещо позитивне; одначе, якщо порівняти те мале число, яким ми опікуємось, з тими міліонами, що поступово вмірають від голоду й чекають від нас допомоги, то ми з жахом повинні визнати, що якщо ми не зробимо найгероїчніщих зусиль, не напружимо всю енерґію й не покличемо до допомоги нам усі верстви людности, — то до 7 міліонів самої дорогої людности України — хліборобів помре голодною смертю."

Із вищенаведеного виходить, що в „Українському Червоному Хресті" безперечно є люде доброї волі, які всі сили напружують, щоб допомогти голодуючим України. Одначе тому стоїть на перепоні централізація, через що областним орґанізаціям Українхреста звязані руки, а також недостача засобів. Тим-то в порівнянні з ґрандіозною діяльністю Російського Червоного Хреста

на фронті голоду — успіхи Українхреста на тому фронті являються нікчемними, прямо зникаючими.

А цьому зарадити дуже легко. „Каса, куда притекают средства для голодающих, одна в федерации“ — констатує большевицький офіціоз „У. Ч. Х.-г.“ Значить — із міліярдових пожертвувань закордону на голодуючих, із величезних скарбів, здертих зі самих же українських церков, можна чейже при добрій волі уділити Українхресту засоби, потрібні для удержання необхідних його інституцій на Україні. Коли до цього зважити, що головою Українхреста є той самий Москаль А. Іванов, який є заразом головою Центральної Комісії Допомоги Голодним і секретарем Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету, то це навіть не натрафлялоб на ніякі формальні труднощі...

Та мабуть саме з тої причини Українхрест опинився в таких невідрадних відносинах, що — „з браку засобів мусить замикати частину своїх інституцій“, — як це стверджує в своїй брошурці капітан Квісліні. А тимчасом Україна вимірає голодною смертю...

Червона армія на Україні і голод.

Близько міліонова червона армія, що стоїть постоєм на Україні, по урядовим большевицьким даним тільки на 8—9% складається з Українців. Головне її ядро, в розмірі 85%, становлять Москалі (Великороси), а решта Татари, Башкири, Кірґізи, Узбеки, Латиші і ин. Річ ясна, це не місцевий український, тільки чужий, напливовий елємент, який для голодуючої України є незвичайним тягарем.

Голова цекапомголоду А. Іванов заявив був кореспондентові „Накануне“ між иншим: „Розташована по селах червона армія у вільний час

допомагає селянам в польових роботах і тим самим творить з ними одну, тісно звязану сем'ю. Політичний бандитизм на Україні зовсім зник."

„Голос Россіи" з 16. червня 1922. року завважує до цього від себе: „Не треба на це пояснень, як помагають завсіди в хазяйстві військові частини, що стоять постоєм, і як улаштовуються ті „семейні" відносини. Очевидно, „досвід показав", що про „бандитизм" не може бути й мови, коли мало що не кожна громада, то чета, а мало що не кожне село, то сотня". „Коли оставити на боці Іванова й його оптимізм, то наведені-дані доказують, що допомога влади голодуючим є нікчемна та що армія об'їдає села."

Таким чином, саме існування червоної армії на Україні, не говорячи про національні та політичні сторони, а вже з самого чисто економічного, скажім ясніще, з харчевого становища є катастрофічною руїною в цей особливо час, коли голодна смерть забірає щоденно тисячі жертв українського населення.

Та на цьому не кінець, що червона армія сама об'їдає українські села. Вона ще дістає інструкції,*) що повинна робити на фронті голоду. З тих інструкцій виходить, що червоноармієць „повинен всі сили віддати на збір пожертвувань від селян та других горожан", що „йому (селянинові) треба доказати, що негайна поміч, хоча би навіть мало на цьому потерпіти його власне хазяйство, є діло не тільки як чоловіка, але й як хазяїна..., що коли в свій час не поможеться голодуючим, то Росію зможуть чужоземні капіталісти завоювати голими руками, вернути селянам поміщиків, урядників та земських начальників..."

Крім цеї аґітаційної роботи червона армія, що стоїть постоєм на Україні, брала також

*) Что должна делать Красная Армия в борьбе с голодом" — в однодневній ґазеті „Помощь голодным" з 10. марта 1922. р.

активну участь в боротьбі з голодом. І так зі статті п. з. „Что сделала Красная Армия для голодающих“ в „Пом. гол.“ довідуємося ось що:

„В жовтні місяці засобами армії України зформовано і оборудовано 7 санітарно-харчевих потягів. Хліб, фураж, коні, майно (річами), медикаменти і все останнє в кількості на 6 місяців дала в ті потяги дбайлива рука червоної армії. Тепер ті потяги ведуть уже геройську боротьбу з голодом на Поволжжю, в Самарі, Уральську, Уфі і т. д.“

„Для доповнення запасів в тих потягах, для безпосередньої відправки харчів в голодуючі сторони, для харчування дітей, вирваних з кігтів голоду та привезених на Україну, для орґанізації чайно-хлібних пунктів для голодуючих, що остають в лічничих заведеннях, — повинен бути хліб. І червона армія дала його...“

Звичайно, вона не привезла того хліба з собою з Росії, а тільки відняла його від рота уміраючого з голоду українського селянина і післала його на Поволжжя, Уральськ, Уфу і т. и., відняла його з рота загибаючої української дитини і дала Москвинятам, яких перекинено з Поволжжя на Україну.

Далі поіменно наводить большевицький офіціоз, що зробила якась військова частина (дивізія, бриґада, сотня, курінь і т. д.) на фронті голоду та скільки зібрала муки, крупи, мяса, картоплі, вівса, сіна, отрубів, цукру, грошей, золотих та срібних предметів і т. п. З огляду на недостачу місця пропускаю цей довгий подрібний реєстр, а тільки візьму кінцеве зіставлення:

„По всій Україні за 4 місяці зібрано більше, як 50.000 пудів хліба, кількість вистарчаючу на прокормлення декілька тисяч голодних.“

Річ ясна, що для України, яка знесилена сама веде смертельну боротьбу з перемагаючим

голодом, легче зітхнулось би, як би взагалі не було на ній ані червоної армії, ані її „помочи“...— як би всі ті засоби і весь хліб, що то його червона

армія сама схарчувала і відправила з України в Московщину, остався був таки на місці і врятував життя соток тисячів, ба й міліонів синів та доньок самоїж України.

Дальше обдирання України під титулом пожертвувань.

Крім реквізицій, розкладок, натуральних податків, розкулачувань і инших способів обдирання України російським окупантом, в теперішньому часі страшного безвихідного голодного лихоліття, т. з. „пожертвування“, стягані репресивними мірами представниками совітської влади, — лягли тяжкою зморою на загибаюче

з голоду населення України та причиняються до збільшення страхіть того, і так не до описання, страшного голодного Дантейського пекла на Україні.

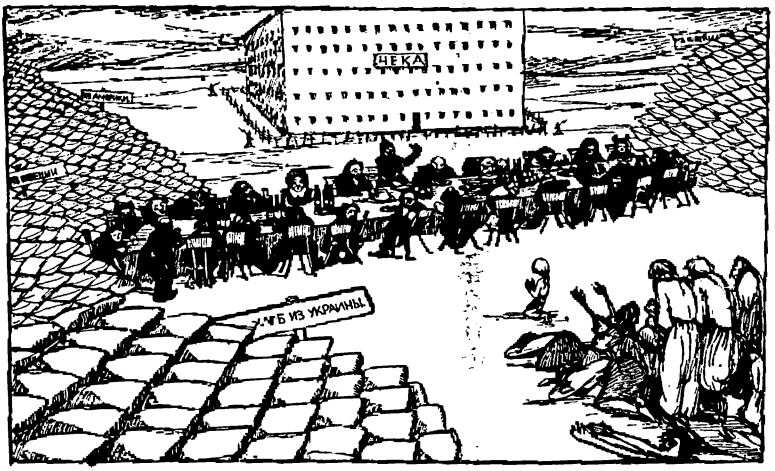

Тов. Троцький до тов. Дзержинського (показуючи казарму): „Звелітє, товарищ, отправіть етіх самостійніков в ґараж, пусть нє портят нам харошаво настроєнія!"

Як тільки большевики почали були кампанію проти голоду на Поволжжю, то наводнювали українські области відозвами й закликами, в яких стояло: „Поволжжю треба доконче помогти, бо воно в свій час годувало червону армію, зодягало її, а тим самим допомогло до побіди над бандитами на внутрішньому фронті та над білоґвардійцями на внішньому. Одним словом, Поволжжя становить очаг большевицької революції і ту революцію муситься врятувати хоча би це коштувало найбільше жертв."

І в теперішню пору, коли візьмемо в руки, наприклад, присягу делеґатів всеукраїнського з'їзду комнезамів (аґентів совітської влади), то найдемо ті самі мотиви, майже ті самі слова,

що і раніш в справі забірання хліба, цим разом... титулом пожертв:

„... Будемо вживати заходів аж до репресивних мір проти тих, хто буде відмовлятись. Ми знаємо, що в тяжку годину революції Ви годували і зодягали нашу червону армію, що розбила всі банди, які були, і нагнали жаху на всю зграю білоґвардійщини. Також знаємо, що Ви годували голодних Москви і взагалі з инших ґуберній... І ми заприсягаємо перед Вами, що пороз'їздившись на місця, візьмемо що найрішучіщу участь у допомозі голодним частиною покладених на нас голодних пайків і в короткім часі обовязуємося доставити їх Вам." („Помощь голодным", 10. марта 1922.)

В статті „Голод і Комнезами" в томуж большевицькому офіціозі читаємо: „Особливий героїзм виявляють незаможники в голодних місцевостях. Всі ми загинемо з голоду, аби лишень врятувати революцію! — кажуть незаможники гуляйпільського повіту з Запоріжжя."

Дуже незрозуміло звучить та дивна охота вмірати з голоду якраз в українського населення Гуляйпільщини, куди совітська влада довгий час не мала ніякого приступу і здобула собі ту „гарячу любов" тільки після того, коли відобрала у тамошніх повстанців поверх 600 кулеметів, 20 гармат і багато иншого військового майна...

Та — здається — тут не треба мабуть аж окремих пояснень, що ті большевицькі комнезами, які заявляють таку охоту вмірати голодною смертю, дуже добре забезпечені харчами, як і всі инші большевицькі комісари і т. п. комуністичні діячі взагалі. А вмірати з голоду — то прийдеться таки звичайному українському селянинові!...

Зі статті „Украина на голодном фронте" повищого большевицького офіціоза довідуємося, кільки большевики здерли з України хліба титулом пожертв. І так:

Поділля	46	ваґонів хліба
Волинь	54	„ „
Чернигівщина	142	„ „
Полтавщина	44	„ „
Київщина	69	„ „
Кременчужчина . . .	15	„ „
Одещина	53	„ „
Харківщина	25	„ „
Катеринославщина . .	1	„ „
Донеччина	1	„ „
Миколаївщина	7	„ „
З'їзд НВТ.	1	„ „
Укспаб	15	„ „
За готівку	5	„ „
Воєнний комісаріят . .	27	„ „
За вуголь	48	„ „
Разом	553	ваґонів хліба.

„Із тих 553 ваґонів хліба — читаємо далі — голодуючі ґубернії дали 92 ваґони!" — В голодуючих ґуберніях „сбор і обложеніє" проводяться найбільш успішно. Це зовсім зрозуміла річ: сам же Радянський „Український Червоний Хрест" констатує, що „населення в українських голодуючих областях таке вже виснажене, що майже половина цілком вже не може рухатися і йти до кухні за поживою".. Деж тут найдеться ще у нього сила й енерґія, щоб як слід опертися проти цього нового большевицького рабунку?..

Тих 553 ваґонів українського хліба розділено, як слідує:

Самарська	ґубернія дістала	163	ваґ. хліба
Саратовська	„ „	138	„ „
Царицинська	„ „	83	„ „
Уральська	„ „	66	„ „
Запоріжчина	„	28	„ „
Цекапомгол при ВУЦВК. . . .		15	„ „
Татреспубліка дістала		3	„ „
Разом		496	ваґ. хліба.

Що сталося з 57 „нераспределенными“ ваґонами хліба—большевицький офіціоз благоразумно мовчить. Та про це легко догадатися...

Коли не числити 15 ваґонів хліба, які цекапомгол оставив для своїх служачих, то виходить, що із здертих з голодної України 553 ваґонів хліба титулом „пожертв“, тільки 28 ваґонів призначено на голодуючих України, с. т. 5%, а останні 95% вивезено з України!

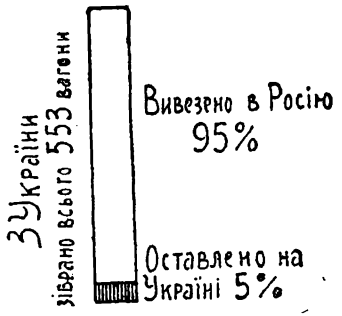

Колиж звернемо увагу на самі тільки голодуючі области України, то, як заявляють самі большевики, з них „викачано“ 92 ваґони, з чого оставлено на Україні лише 28 ваґонів, а 64 ваґони (себ-то 72%) вивезено таки в Росію.

Та большевицький рахунок тут багато „приуменшенный“. Бо коли візьмемо під увагу ті ґубернії, в яких большевики на 1. березня 1922. року переводили реєстрацію голодуючих, то вийде, що:

з Полтавщ. зі	150.000	своїх	голод.	взято	44	ваґ.
„ Кременчуж.	150.000	„	„	„	15	„
„ Одещини	350.000	„	„	„	53	„
„ Харківщини	200.000	„	„	„	25	„
„ Катериносл.	775.000	„	„	„	1	„
„ Донеччини	675.000	„	„	„	1	„
„ Миколаївщ.	700.000	„	„	„	7	„

Разом з 3.000.000 своїх голод. взято 146 ваґ.

Отже всі ці голодні области з 3.000.000 своїх голодуючих мусіли дати 146 ваґонів.

Значить, большевики зі здертих 146 ваґонів з голодуючих областей лише 28 ваґонів, себ-то 19% оставили на Україні, а решту (себ-то 81%) вивезли в Росію. До цього завважитиб, що тими 28 ваґонами користувалася тільки одна Запоріжчина,*) а всі вищевичислені голодуючі области не дістали нічого.

Радуйся, голодна Україно, такою большевицькою „поміччю"!

Та на цьому не кінець. „Під теперішню пору — читаємо далі — мається вже до 200 ваґонів пожертв переважно в Чернигівщині, Київщині, Волині й Полтавщині. Їх ще не розділено..."

Голодна Україна остається далі постійно кормильницею Поволжжя.

Крім пожертв наложили большевики на Україну т. зв. „голодний пай". Пояснення цього нового способу „допомоги" голодуючим находимо в статті „Что такое постоянная помощь голодающим" в офіціозі „Помощь голодным" з дня 10. березня 1922.

„Поміч голодуючим повинна бути постійна... Вона повинна проявлятися не милостинею, не пожертвуванням, а дорогою самообмеження і лишення... Центральна Комісія помочи голодуючим випрацювала зразковий план, який затвердили всі помголи України та Всеукраїнський з'їзд незаможних селян.

Щоб прокормити голодного і урятувати йому життя, потрібно тільки один фунт хліба на

*) Тут на підставі брошурки капітана Квіслінґа не від річи буде завважити, що большевики здерли зі Запоріжжя, яке на 1. березня 1922. р. числило 1.000 000 зареєстрованих голодуючих, 600.000 пудів хліба титулом натурального податку і його вивезли на Поволжжя. А це становить 600 ваґонів, числячи 1000 пудів, або 160 метр. сотнарів на 1 вагон. — Прим. І. Г.

день, а в місяць, то буде 30 фунтів хліба. Це буде голодний пайок.“ — Пайки розділено на поодинокі ґубернії ось як:*)

	голодн. пайків	пудів
Поділля	296.000	222.000
Волинь	172.000	129.000
Чернигівщина	194.000	145.500
Київщина	302.000	226.500
Полтавщина	206.000	154.500
Кременчужчина . . .	113.000	84.750
Харківщина	165.000	123.750
Одещина	83.000	62.250
Катеринославщина . .	49.000	36.750
Донеччина	101.000	75.750
Миколаївщина	37.000	27.750
Запоріжжя	22.000	16.500
Разом	1.740.000	1.305.000**)

„Крім того — заявляє „Помощь голодным“ — ті, що займаються промислом і торговлею, мають дати на ту ціль 5% свого доходу.“***)

*) З брошурки капітана Квіслінґа „La famine en Ukraine“.

**) Большевики вимальнулювали, що 1.740 000 голодних паїв рівняється 978.750 пудам. Між тим простий рахунок показує, що ця цифра фальшива. А саме:

1 голодний пай . . . . . 30 фунтам
1.740.000 голодних паїв . . 52.000.000 ф.;

40 ф. = 1 пуд, отже 52.200.000 ф. = 1.305.000 пудам. Прим. І. Г.

***) Тут впадає в вічі нерівномірне трактування селян і промисловців та торговців. Бож це велика ріжниця заставити селянина, щоб він відступив останній шматок хліба „навіть зі шкодою власною і свого хазяйства“, — а жадати від торговця чи промисловця тільки 5% від його чистого доходу!.. В первому випадку совітська влада руйнує селянина фізично і матеріяльно, а в другому випадкові накладається на торговця і промисловця розмірно смішно малий тягар. Та це зроблено не випадково, а обдумано і з розмислом. А саме: хлібороби — це переважно Українці, — отже їх треба як найбільше винищити. Натомісць торговці і промисловці, — це чужий, переважно російсько-жидівський елемент отже їх треба охоронити. Прим. І Г.

По большевицькому обчисленню, скільки голодних пайків призначено на поодинокі катеґорії населення України, виходить:

селяне мають дати . . .	1.118.000 гол. пайків,
робітники	164.000 „ „
нетрудові	458.000 „ „ *)
Разом	1.740.000 гол. пайків.

Большевицький офіціоз далі пише:

„Таким чином, по плану Україна має дати щомісячно 800 ваґонів хліба.“

Коли числити навіть по большевицькому рахункові, то до перевозу 978.750 пудів хліба (числячи 1.000 пуд. або на европейську міру 160 метричних сотнарів на 1 ваґон) потрібно на це 978 ваґонів. Значить большевики „приуменшили“ о 178 ваґонів. Алеж на ділі голодні паї виносять не 978.750 пудів, але 1.305.000 пудів. Тимто Україна має дати щомісячно не 800, ані не 978, — але 1.305 ваґонів хліба. Очевидно, це ріжниця на більше чим 500 ваґонів щомісячно. Але що значить у большевиків така „дрібниця“!

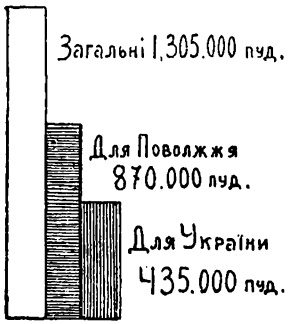

*) В большевицькому офіціозі „Помощь голодным“ цифра ця подана: 456.000 голодних паїв. Натомісць в брошурці капітана Квіслінґа — 458.000 голодних паїв. Тому я її виправив так, як це стоїть в брошурці Квіслінґа, бо инакше між підсумками голодних паїв по ґуберніям і по катеґоріям населення булаб ріжниця о 2.000 паїв.

Виходить ясно, що цифра 456.000 помилкова. Прим. І. Г.

Вони вже найдуть на це відповідне місце...

Для провірки, чи всі беруть участь у постійній помочі голодуючим, заводиться голодний пашпорт, де робиться помітки. Хто не внесе припадаючої на нього „постійної помочи", той відповідатиме перед судом.

Зібраний хліб розділяється як слідує:

Поділля помагає Запоріжжю і Царицину.
Волинь помагає Миколаїву і Самарі.
Чернигівщина помагає Саратову.
Полтавщина помагає Катеринославу, Саратову і Царицину.
Кременчужчина помагає Самарі.
Харківщина помагає Уральській ґубернії і т. д.*)

При цьому завважується в большевицькому офіціозі, що цей план ще далеко неповний, бо треба ще збірати на переселенців та на постійно прибуваючих голодних дітей.

Під яким ключем розділюватиметься ті „голодні паї", цього большевицький офіціоз не подає. Та цього можна приблизно догадатися із отсих його слів:

„В голодних місцевостях України є 3 міліони**) голодуючих, а на Поволжжю 15 міліонів. З тих в 4 ґуберніях прикріплених до України 6 міліонів, а всього 9!"

Виходить отже, що большевики так помагають голодуючій Україні: Стягають з неї

---

*) Замітна річ, що большевики чомусь не докінчили виказу про розділ зібраних „голодних паїв". Іменно цікаво булоб знати, чи Одещина та Донеччина також входять в рахубу, як рівнож, кого має годувати Київщина. Прим. І. Г.

**) При цій нагоді варто завважити, як то большевики свідомо, брехливо приуменшують цифру голодуючих на Україні. Сам же В. А. Арнаутов виказує, що на Україні голодує 8.000.000 душ, а радянській „Український Червоний

щомісячно 1.305 ваґонів хліба і з того 435 ваґонів оставляють голодуючим України, а 870 ваґонів висилають на Поволжжя!...

Отже не тільки, що з України забрано реквізиціями і розкладкою всі резерви хліба, — не тільки що натуральним податком доведено Україну до цілковитої загибелі, не тільки, що 95% всього забраного титулом пожертв з України хліба вивезено на Поволжжя, не числячи вже того великого рабунку, якого доконала і доконує на Україні червона армія, як така і т. д., і т. д., — а ще й тепер загибаюча з голоду Україна мусить постійно годувати російське Поволжжя!

І це діється саме в тому часі, коли вже весь український хліб пішов в Росію, коли величезна американська і західно-европейська поміч звернена майже виключно на Поволжжя. В тому часі, як московська „Правда" пише, що „на Поволжжю положення основно покращало і найгірші часи минули", а навпаки на Україні сама большевицька преса визнає, що „без негайної більш реальної помочи половина голодних засуджена на неминуче вимірання". („Помощь голодным", Харьков, 14. квітня 1922.) Це діється в тому часі, коли такий безсторонній чужинець, як представник АРА, професор Гатчисон, ще в зімі, об'їхавши голодні области України, заявив, що „страхіття Поволжжя ніщо в порівняню з тим, що він

Хрест" — голодним" каже, що грозить загибель 7 000.000 лише селян!...

Так само капітан Квіслінґ на підставі офіційних дат самоїж совітської влади усталює цифру голодуючих на Україні на 8.000.000 душ. А тут большевики, коли йде о допомогу тим же, зрабованим вже до останнього шматка, який вирвали з рота конаючого з голоду населення України, — приуменшують цифру голодуючих на Україні на яких близько ⅔: замісць 8 міліонів — подають тільки 3 міліони. Прим. І. Г.

бачив тут".*) (Кременч. „Известия", 17. січня 1922.)

І хтож тут являється людоїдом в правдивому слова того значінню: чи та нещасна мати, що в безмежній розпуці, в приступі голодової психози вбиває одно зі своїх опухлих з голоду дітей, „яке так чи инакше, як не сьогодні, то завтра, мусіло вмерти", щоб нагодувати решту загибаючих з голоду, чи той, не політичний, але дійсний бандит-рабівник, якому на імя: російський окупант, що з одного боку, любуючись описами бездонного горя, яке сам спричинив на Україні і громлячи на всіх і вся за те, що з йогож вини не спішуть з поміччю, — з другого боку сам свідомо відбірає з рота уміраючої з голоду України останній вже шматок хліба і вивозить його на Поволжжя?? Відповідь ясна, як і ясно те, що ціллю російського окупанта є: фізично вигубити як найбільше українського населення і в цьому напрямі ведеться ціла його теперішня голодова політика. Ось де людоїди! Не ті ненормальні вже, опановані голодовою психозою, що самі не знають, що чинять, а ті здорові, одягнені, добре нагодовані, що обдумано, по згори наміченому планові, консеквентно, систематично, „без сентиментов"

---

*) Не від річи буде навести тут дуже характеристичний пасус з большевицького офіціоза „Український Червоний Хрест — голодним", Київ 17.—23. квітня 1922. р.:

„... На кого спаде обовязок прохарчувати і спасти від голодової смерти тих, кого ми самі, ціле населення України, не можемо піддержати? Таж їх велика кількість пять-шість міліонів! Хтож їх спасе? Великоросія? Остання Росія? Але там своя біда. Там аритметика не краща, а то і погірша нашої".

Зі сказаного виходить: 1) Ціла Україна не має зараз навіть стільки хліба, щоб змогла врятувати життя свого власного голодуючого населення. 2) Україна має і се буквально віддати Росії, але від неї не може ніколи надіятися на ніяку, хоч би найменшу поміч, навіть в найчорніщу годину страшної голодової смерти. 3) Що до Росії, то совітська влада числиться там з її аритметичними зглядами, але що до України, то ніяка аритметика не має місця. Прим. І. Г.

доконують діло знищення нації, знищення її культури і взагалі всього, що носить українське імя. Це — справдішні людоїди!

Голодовий податок і збіжжева позичка.

Большевики „для оказания помощи голодающим“ наложили ще „общегражданский налог“ у висоті $^1/_2$ до $1^1/_2$ золотого рубля на особу, який стягається по курсі, Наколи взяти за підставу курс, установлений „наркомфіном“ з дня 25. квітня 1922. р.: 1 золотий рубель = 200.000 совітським рублям, — то голодовий податок винесе 200 до 300.000 рублів на особу. Одначе треба думати, що чим раз далі, то курс золотого рубля зросте. Цей „общественный налог“ мав бути зложений до дня 31. травня 1922. року. Хто пізніще схотів би заплатити, той мусів доплатити 10%, а вже після 30. червня 1922. р. совітська влада стягне його примусовими способами, тільки вже в потрійній висоті.

Та і на цьому ще не кінець. Ґазети донесли були, що совітська влада розписала короткоречинцеву державну позичку збіжжеву на 10 міліонів пудів жита з обовязком віддати позичку в часі від 1. XII. 1922. до 31. I. 1923. р. в натурі*). Декрет датований 20. травня 1922. року і підписаний Калініним.

Як доносить телеґрама з Москви з дня 5. липня 1922. р., большевики вже встигли і стягнути з населення ту збіжжеву позичку, а

*) Дуже треба сумніватися, чи совітська влада віддасть ту збіжжеву позичку. Прийдеж новий натуральний податок, прийдуть нові драчки, то не тільки зарахують ту позичку, а ще прийдеться багато-багато до неї додати. Прим. І Г.

саме зібрано: з селян 4 міліони пудів, з робітників 3 міліони пудів, а державні інституції дали також 3 міліони пудів. З огляду на те, що ані фабричні робітники, ані державні інституції фактично не оруть, не сіють, то виходить наглядно, що всю ту „позичку“ мусіли дати таки хлібороби.

Ніде вправді не сказано, кільки цієї примусової державної позички здерли большевики з України. Але коли взяти за підставу дотеперішню большевицьку практику, де вони стягали з України приблизно $^2/_3$ натурального податку всієї російської федерації, то можна припустити, що і в цьому випадку вони мабуть не багато поступилися.

До цієї „помочи“ голодуючим (примусові пожертвування, голодні пайки, голодний податок, державна збіжжева позичка і т. д.) улаштували собі большевики ось який апарат:

а. Орґани виконуючі.

1) В. С. У., 2) Наркомпрос, 3) Наркомздрав, 4) Наркомсобез, 5) Наркомфін, 6) Наркомвнудел, 7) Укрсовнархоз, 8) Наркомпрод, 9) Наркомзем, 10) Наркомпуть, 11) Вукопспілка і Вукопромспілка.

б. Орґани надзору.

12) Наркомінспекція, 13) Наркомюст, 14) Верховний Трибунал, 15) Всеукраїнська Черезвичайка, 16) Ц. С. У., 17) Наркомінпел і 18) Наркомпочдел.

І коли цей большевицький апарат, з його десятками, сотками і тисячами підвідділів совісно виконає весь „намічений план“, то в голодуючих областях України не буде вже для кого нести голодової помочи...

Церковні скарби України на фронті голоду.

Ціла большевицька преса переповнена шаленою демаґоґічною аґітацією за вилученням церковних цінностей на поміч голодуючому населенню. В одному тільки офіціозі „Помощь голодным“ з 10. березня 1922. находимо в тій справі статті: „Молчать“... „Верующие и помощь голодающим“. А далі читаємо: „Церковные ценности должны быть превращены в хлеб для голодных.“ „Нужное для спасения голодающих золото и серебро в советских республиках есть, — оно в православных храмах“ і т. д. Навіть над відозвою Української Автокефальної Православної Церковної Ради в Київі до населення всього світу про допомогу голодним, яку помістили на останній сторінці „У. Ч. Х. — г.“, не втерпіли большевики, щоб не покласти надпис: „Церковні скарби на хліб голодним!“

Нище нотуємо за большевицькою пресою, як реально переводяться повищі кличі в життя. „Помощь голодным“ з 10. березня 1922. інформує:

„Ліквідаційним відділом наркомюста випрацьований законопроєкт про передачу цінного церковного майна на фонд помочи голодуючим. Декрет принятий совнаркомом (Совіт народніх комісарів) дня 5. березня 1922. року і переданий ВУЦВК (Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет).“

Видко та справа у виконкомі не залежалася, бо вилучення церковних цінностей розпочалося вже на велику скалю. З „Червоної Правди“ (число 95) дізнаємося про склад деяких таких комісій. В Чернигові ґубкомісія під головуванням завідуючого ґуберніяльним фінансовим відділом тов. Вінчика. На Катеринославщині ґубкомісія складається з голови Сухонова, Когетова (голова ґуберніяльного партійного комітету, т. зв. парткому), Трощина (голова ґубвиконкому) та Постнікова (голова ґуберніяльної

черезвичайки). В Кременчузі на чолі ґубкомісії стоїть член Всеукраїнського Центрального Виконкому Облапенко.

Вже є і деякі звідомлення про успіхи праці комісії про вилучення церковних цінностей. „Червона Правда“ (ч. 94) повідомляє:

„На 12. квітня здано в ґуберніяльний фінансовий комітет у Харкові: 21 пуд 1 фунт 58 золотників срібних виробів і 1 фунт 2 золотники 66 дол. золотих виробів. Крім того в катедральному соборі намічено до вилучення срібний дзвін вагою більш, як 18 пудів.

До 12. квітня вилучення було переведено в 5 синаґоґах, 4 православних церквах, 1 лютеранській кірсі, 1 вірменсько-ґреґоріянській церкві та в 1 римо-католицькому костелі.“

У Києві комісія по вилученню почала працю 2. квітня і сподівається покінчити її до 20. квітня. Почали вилучення з Києво-Печерської Лаври та Софійського Собору. Наслідки вилучення: 1 пуд 19 фунтів золота, 533 каратів брилянтів, 231 пудів срібла, усе в виробах.

На Запоріжжі комісія під головуванням тов. Колоса зібрала 7 пудів 16 фунтів 39 золотників срібла; підрахунок решти вилученого майна ще переводиться.

Таким чином, згідно з наведеним тут повідомленням, в Харкові, Києві та Запоріжжі зібрано до половини квітня: 1 пуд 21 фунтів 66 дол. золота, 533 каратів брилянтів і біля 280 пудів срібла.

Очевидно, праця в тому напрямі продовжується невтомно далі. Одначе вже дотеперішні успіхи дають змогу совітській владі закупити величезні засоби хліба для голодуючої України. Між тим голова цекапомголу А. Іванов інформує, що на ту ціль призначено тільки 1 міліон рублів з фонду церковних цінностей... (Див. „Совітська поміч для України взагалі“ в цій книжці.)

Розкрадання і зловживання жертв для голодуючих.

Знаючи способи большевицького хазяйнування, не можна собі навіть уявити якої небудь збірки, реквізиції, транспорту, завідування яким небудь майном і т. п. без крадіжей і зловживань, і то, очевидно, на таку скалю, що звичайні злодії в західній Европі або навіть і в Америці являються супроти них ще мало розуміючими, початкуючими учнями.

Возьмім для приміру маленький зразок відносин на залізницях. Московська урядова „Экономическая Жизнь“ подає перегляд краді-

жей за час від 15. до 31. грудня 1921. р. на одному тільки залізничому шляху Москва-Казань, додаючи від себе, що ті дати ще багато неповні.*) Отже на повищому залізничому шляху сконста-

*) „Der Ost-Express“, Blatt 2, Berlin, den 1. März 1922.

товано 1258 випадків крадіжей. Скрадено між иншим збіжжя 16.650 пудів, инших продуктів живности 2.300 пудів, цукру 10.041 пудів, нафти 10.000 пудів, вугля 17.000 пудів, инших товарів 90.000 пудів і до того цілий ряд випадків менших крадіжей. Коли зробимо підсумок цього, то вийде дуже поважна сума — 145.991 пудів скрадених річей, не числячи, очевидно, менших крадіжей. Про колосальні успіхи злодійського апарату в комуністичному царстві наберемо поняття, коли унагляднимо собі, кільки це винесе ваґонів. Отже числячи 1000 пудів (себ-то 160 метричних сотнарів) на 1 великий ваґон, то вийде, що за дуже короткий час—бо ледви за половину місяця скрадено на одному тільки шляху 146 великих нагружених ваґонів всякого добра, себ-то три величезні комплєктні тягарові потяги! А щож доперва за весь час і то по цілій російській федерації!?.. Хай же спробують зрівнятися з большевиками звичайні західноевропейські, американські і взагалі всі злодії цілого світу!.. Рекорд що до цього буде рішучо за російськими большевиками!

Тут мимоволі приходить на гадку характеристика „усовершенствования" злодійської штуки у Москалів, що її так коротко і влучно представив Леонід Андреєв в свойому „Оповіданні про сімох повішених":

„Мы всѣ, орловскіе, промышленныя головы. Орелъ да Кромы — первые воры. Карачевъ да Ливны — всѣмъ ворамъ дивны. А Елецъ — такъ тотъ всѣмъ ворамъ отецъ."

Коли так вже за царських часів буйно розвивалося і процвітало між Москалями злодійське ремесло, то не дивуватися, що тепер, коли чимало тих „воровських отців" дохопилося до влади, то російські большевики осягнули під тим зглядом світовий рекорд.

І коли так розкрадається збіжжя, вугіль, нафта, цукор і т. п., то можна уявити собі що діється зі золотом, діямантами, брилянтами і другими дорогими камінями, вилученими з церков!

Вправді досі офіційних відомостей ще нема про большевицькі успіхи на тому полі, одначе деякі зіставлення їхніх власних даних вказують вже тепер недвозначно, куди діваються ті зрабовані дорогоцінности.

„Червона Правда“ (ч. 95) друкує, приміром, таке радіо з Харкова центральної комісії по вилученню церковних цінностей:

„На Україні до 26. квітня біжучого року забрано 1 пуд 35 фунтів золота, 161 пудів срібла, 708 каратів брилянтів і инші цінности.“

Між тим в томуж таки 95. числі „Червоної Правди“ надруковано повідомлення, що в одному тільки Київі, де вилучення ще не закінчено, забрано 231 пудів срібла, себ-то 70 пудів більше, ніж виказує справоздання збору по цілій Україні! Коли в такій кількості зникає срібло, то можна собі уявити скільки безслідно зникає золота і брилянтів.. („Укр. Праця“ з 11. 6. 1922.)

Та і тут поволі починається прояснювати. Візьмім, наприклад, таку коротку та многомовну телеґраму:

„Гаґа, 6. липня: большевицькі делеґати, користаючи з привілеїв гостинности, привезли між „документами“ великі маси діямантів, забраних з церков в Росії, які хотять продати в Голяндії.“ (Амер. „Свобода“ з 8. липня 1922.)

І ще один класичний примір:

Все зрабоване по церквах золото й срібло, — то звичайно не в сирому стані, а виключно вироби, часом дуже містерні, а через те ще більш дорогоцінні. Та большевики, не дивлячись на це, все те перетоплюють. І якраз дуже цікавий вислід такої маніпуляції. Загальнодержавна „Гохрана“ подає, що з перетоплення 30.000 кілоґрамів золотих річей узискано лише 800 кілоґрамів чистого золота, себ-то $2\,^2/_3\%$!*)

Перебуваючи довший час в большевицькому царстві, вже я звик до такого рода позицій на їхніх рахунках, як: „утечка“, „усушка“, „роз-

*) До цього диви рисунок на стор. 176.

сипка“ і т. п.; але ця остання „перетопка“, то вже переходить всякі міри можливости! Дійсно з цього боку большевики недостижимі!!..

А тепер придивімся, що діється по комісіях та комітетах помочи для голодуючих, по дитячих кухнях і т. п. орґанізаціях та інституціях. З огляду на це, що на Україні орґанізації і інституції в тому напрямі ще не розвинулися, подаю приклад дотичних відносин з Поволжжя. Соціялістичний орґан „Голос Россіи“ № 991. з дня 16. червня 1922. р. містить ориґінальну кореспонденцію зі Саратова п. з. „Вопіющее преступленіе“. Там читаємо:

„Уже давно ведеться у нас зорґанізована боротьба з голодом. Вже минуло доволі часу, цілковито вистарчаючого на це, щоб поробити підсумки цієї боротьби. Факти до того такі „вопіющіє“, що злочинно булоб мовчати про них.

Як по других місцевостях, так і в нас був з початку зорґанізований „Губернский Общественный Комитет помощи Голодающим“, який скоро замінився в один з більших ґуберніяльних апаратів, які задержували продукти на „самоорґанізацію“, а голодуючим уділяли тільки маленьку поміч.

Як по всіх совітських установах, так і в ґубкомпомголах або „Комитетѣ самопомощи“, як злобно прозвали його совітські горожани, начались величезні зловживання і крадіжі, в наслідок чого „ґубисполком“ був приневолений перевести деяку реорґанізацію комітета, переіменувавши його в Комісію помочи голодуючим, що очевидно не змінило діла.

Крадіжі продовжувалися. Злодіям мало було продуктів місцевого „русскаго происхожденія“ і вони звернули свою увагу на анґлійські, призначені для харчування дітей. Тому то про ці крадіжи заговорила совітська преса, в № 273. місцевих „Известій“ поміщено окрему відозву, яка зачинається так:

„З огляду на вкорінившеся масове зловживання в дитячій кухні міжнародньої помочи

дітям...," а в № 283. тих же „Известий" в передмові до інструкції про розділювання дитячих обідів вказується на це, що обіди навмисне заготовляються в більшій скількості, чим потрібно, і розносяться відрами по домах.

Злодійство, хабарництво, зловживання, розтягання добра — все це так вкорінилося в орґанізм совітських урядовців, що без них не може обійтися ані одна бюрократична установа, а тим більше така, як „компомголу", де так багато можливостей і цілковито немає контролі. Забірання і зловживання стали у нас такими звичайними явищами, що навіть розтягання всякого добра на фронті голоду не викликують обурення, — про них говориться тільки мимоходом.

Хто реґулярно слідить за відділом „Борьба с голодом" в місцевих „Известиях" і „Советской деревне", той вже давно переконався, що розділення харчевих засобів, призначених для голодуючих саратовської ґубернії, не зачинається від голодуючих, а навпаки, ними кінчиться"...

Коли большевики так провадять рятункову акцію на Поволжжю, на тому Поволжжю, яке вони вважають „очагом своєї революції", то можна собі уявити, що то діється на „контрреволюційній" і „бандитській" Україні, яку вони „рятують", забіраючи дощенту останній шматок хліба з рота уміраючого голодовою смертю українського населення!..

* * *

При цій нагоді не від річи буде додати про долю тих пакунків, які посилають зза кордону, головнож з Німеччини, ріжні еміґранти з Великої України та з Росії своїм рідним чи знайомим, що осталися на територіях совітського царства.

Берлінський „Руль" (ч. 505 з 29. 7. 1922.) поміщає в тій справі такі 2 дописі:

Перша допись:

„Декілька місяців тому назад я вислав був через одно з багатьох повсталих у Берліні бюр посередництва посилки моїм рідним, що живуть тепер у Київі. Всі ті посилки дійшли (правда після 4—5 місяців). Та із писем, які я нині одержав, вияснилося, що совітське правительство, безнастанно дбаючи про добро своїх підданих, обкладає всі зза кордону прибувші товари такими неймовірними митами, що через те висилання посилок являється цілковито безцільним, бо таким чином „допомоги" своїм рідним оказується в той спосіб „медвежу прислугу".

За так звану річеву посилку (що складалася з куплених мною ґалянтерійних і аптечних товарів на загальну суму 1.300 нім. марок) казали адресатові заплатити трицять шість міліонів рублів мита!

За кожну харчову посилку (яка містила всього один фунт какао) із адресатів стягнули по два міліони рублів мита!

Хто має уха слухати — хай слухає. Коментарі, думаю, зайві.

Прис. пов. Вл. Ґольденберґ."

Друга допись:

„До останнього часу можна було висилати в Росію маленькі посилки — Muster ohne Wert — вагою не більш, як 500 ґрамів. Посилочки ті йдуть дуже гарно й скоро. Але за останні часи стали за них брати мито в таких розмірах, що посилка цілковито не оправдується. Говориться, що за харчеві посилки мита не беруть, але за фунт масла взяли „за догляд, печатки та шнурок" 700.000 рублів, як мені писали, половину тамошньої базарної ціни. За старі цайґові річи взяли 4.000.000, „за яку ціну можнаб тут купити 2 таких". Таким способом ті посилки, які були більшою підпорою, прийдеться здержати.

Посилки 5 кілоґрамові з річами і 15-кілоґрамові з провізією, всі, через кого вони не висилалисяб, йдуть через Детруту (Deutsch-Russische Transport-Ges. m. b. H.), а всі останні посередники являються тільки комісіонерами. Детрута має монополію тих посилок.

Я особисто познакомився в Гамбурґу з тим заведенням і мушу посвідчити, що висилка відбувається дуже гарно, але на тому діло не кінчиться. Ні одна з післаних мною 16 посилок, з котрих перші були післані вже в березні, до цього часу не дійшла, та ніякі справки ні в Гамбурзі, ні в Росії не помогли, хоча всі числа посилок відомі. Всі посилки були адресовані в Москву.

На провінції діло стоїть ще гірше. За 1 фунт шоколаду взяли в Арзамасі 1.700.000 рублів мита, а в Арханґельську за гуверівську посилку хотіли взяти 64.000.000 і не взяли лише тому, що предложено від „комбеда" посвідчення про незаможність.

— В."

Большевицькі методи й цілі при розділюванні пожертв.

При розділюванні закордонної допомоги голодуючим мають большевики на оці свої політичні цілі і цьому підпорядковують вони все: справедливість, гуманність, чесність, милосердя і т. п. „буржуазные предрассудки". Щоб не бути голословним, подам на доказ кілька класичних прикладів:

Канадійський „Український Голос" з 17. травня 1922. р. в статті п. з. „З раю большевиків" помістив інтервю свого кореспондента з вивандрувавшими з Поволжжя німецькими колоністами. 25 душ Німців виеміґрувало зі села Печняж саратовської ґубернії і по довгих

перепонах, по кількамісячній подорожі via Москва дісталися кінець кінцем до Латвії, де одержали поміч Американського Червоного Хреста в формі продуктів і одежі. Далі читаємо дословно:

„Адам Шмід, один з еміґрантів, будучи більше інтеліґентним чоловіком, сказав, що бачив на власні очі, як до Москви прибув потяг з американськими жертвами, призначеними для голодуючих Самари й Саратова. Цей потяг був розтягнений в Москві і дальше не рушився. Не остав ані один фунт хліба, ні одежі, котру люде жертвували для тих, що нуждаються; це все розібрали червоноармійці. Також казав, що поміч дають лише тим, хто комуніст. Котрий ні, то здихай, як собака; ніхто на тебе не зверне найменшої уваги. Сказав, що ціль большевиків: виморити голодом людей, котрі не хочуть визнати їхнього панування.“

Вищесказане загально німецькими колоністами з Поволжжя підтверджує і кореспондент з Саратова в соціялістичній російській ґазеті „Голос Россіи“ № 991. з дня 16. червня 1922. р., подаючи на доказ цілу низку фактів та статистичних даних, опублікованих в місцевих офіційних орґанах правлячої партії і ґубісполкома. Із поданого там дуже цікавого під тим зглядом матеріялу наведу тут для прикладу тільки що найбільш характеристичні випадки і зіставлення. Там читаємо між иншим:

„В першу чергу задовольняється Саратів не тільки цілковито, але навіть поверх всякої норми, потому повітові міста, і тільки це, що остає звідтам, дається дійсно голодуючим, які так жадно чекають помочи від влади.“

Кореспондент наводить, що на Поволжжю, не числячи дрібних орґанізацій, мається потрійна велика допомога голодуючим, а це: державні пайки, харчування, що його достарчують товариства, між якими перше місце займає орґані-

зація Нансена, та анґлійська допомога — головно для дітей.

В № 272. „Известий“ і в № 8. „Советской деревни“ поміщено постанову секції громадського харчування про розділ 152.000 державних пайків. З того 7 голодуючих повітів з 811.000 душ голодуючого населення одержали 116.369 пайків, а останні 6 голодуючих повітів — 3.636 пайків; для самогож міста Саратова оставлено 31.995 пайків, призначених в першу чергу для безробітних“.

Для кого оставлено таку велику скількість продуктів в Саратові? — питає кореспондент. Таж там безробітних не більш, як 3.000 душ, а біженців 2.500 душ.

Між тим у петровському повіті, який числить 511 тисяч голодуючих „ізза недостачі харчів — харчівень немає ніде“ („Известия“, № 273).

В балашівському повіті на 131.000 голодуючих є в місті 4 харчівні на 2.000 людей, а в цілому повіті тільки 1 харчівня на 25 людей („Известия“, № 273) і т. д.

Те саме і що до дитячих пайків. В самому Саратові є 103 дитячих харчівні. „Доволі стати в якій-небудь з тих харчівень, пише саратівський кореспондент, щоб переконатися, що дуже багато дітей, користаючих з харчівень, є гарно одіті й обуті, більша частина одіта середньо, але зовсім не голодна і тільки невеличка частина дітей дійсних бідаків; одначе і їх всеж таки не можна зрівняти з селянськими дітьми, що сотнями вмірають з голоду.“

Далі за місцевими офіційними орґанами подає кореспондент: „Дуже часто діти обідають в кількох харчівнях.“ „Із тих дітей, що приходять харчуватися по харчівнях, є діти зовсім маючих семейств, де вони вже дістають анґлійські пайки прямо до дому.“ („Известия“, № 283.)

Що до дітей робітників, то читаємо: — „В № 291. „Известий“ поміщена стаття замзаваґубкоммунотделом Захарова, котрий між иншим пише: „Максимальний зарібок кваліфікованого

робітника в трамваєвому парку — не один міліон, а три міліони.“ Це за місяць жовтень 1921, коли мука коштувала 160.000—180.000 рублів, а фунт мяса 3.000 рублів. Далі він вказує, що робітники й служачі трамваю та електростанції можуть діставати обіди за 3.000—10.000, а діти їхні дістають безплатно обіди від Комітету помочи голодуючим“.

Коли таким чином місто не тільки забезпечене харчами цілковито, „але навіть поверх всякої норми,“ то — читаємо далі — „вистарчить від'їхати декілька десятків верств від міста і попадеш в країну страхіття і жаху. Голод опановує вже половину ґубернії. Більш чим 1 міліон голодуючих. Смерть косить направо і наліво. Батьки вбивають дітей... Їдять трупи... Чи є що небудь подібного у нас в Саратові?..

В Саратові навпаки: велика маса кавярень, булочних, цукорень, в котрих такий натовп, що по години мусять стояти в черзі, щоб дістати десяток „пирожных“ (тісточок).

Всі театри, цирки, кіна, не дивлячися на скажені ціни, переповнені. В десятках робітничих і неробітничих клубів танцюють, грають в лото, карти до рана.

З одного боку голод, холод і смерть... Смерть без числа, без кінця..., смерть як не нині, то завтра. А з другого боку повне життя бє ключем. Кавярні, кабаре, ресторани, лото, театри, вино, окремі кабінети...

І от, серед дітей того міського населення розділюється 35.000 пайків, а уміраючі з голоду діти села дістають тільки 1 пайок на 6 до 7 душ.

Для чого це діється? В імя чого виривається з рота уміраючого хлібороба шматок чорного хліба і дається тим, що мають його доволі? Во імя чого? Так це все робиться в імя тогож проклятого принціпу: власть без кінця... Треба, щоб були сильні міста, бастіони, розкидані між многоміліоновою селянською ма-

сою і вони держалиб розслоєне, незорґанізоване, загулюкане селянство в послуху!“

„Великий, кричучий злочин — кінчить саратовський кореспондент — доконується тут в совітській Росії... Величезний і підлий обман доконується большевиками там, за кордоном... Хай міліони робітників всього світу знають, що зібрані ними грошові засоби не йдуть на спасіння голодуючих, а навпаки на них куються нові кайдани рабства і безправства для багатоміліонових трудячихся мас!“

Коли так російські большевики поступають у себе на Поволжжю, яке „годувало і зодягало червону армію, яке харчувало голодну Москву“, яке являється „очагом“ большевицької революції, для котрого забрано і забірається весь хліб з України і вже від ранньої весни 1921. р. ведеться в Західній Европі і Америці шалену допомогову аґітацію із не абиякими реальними успіхами, то можна собі уявити, як то вони поступають в завойованій колонії — Україні, тому гнізді „сепаратизму“ і „контр-революції“ большевицької, яке коштувало їх стільки жертв та де вони і досі почувають себе дуже непевно серед крайне ворожого окруження і мусять спиратись на штики міліонової червоної армії, зложеної з чужого Україні елементу та на всякого рода черезвичайках з її провокацією, шпіонажем і терором!..

Тому не дивуватися, що большевики, як найточніще обчисливши, що для прохарчування голодуючого населення пяти полудневих ґуберній України треба до їхнього врожаю в 1921. році 54.156.670 пудів доконче додати 196.958.330 пудів хліба, — не тільки нічого не додали, а навпаки зрабували до січня 1922. року з України 61.000.000 пудів хліба, титулом натурального податку, а зі самих голодних областей 18.000.000

пудів і далі безпощадно грабують Україну під ріжними претекстами. Не дивуватися, що голодуючому півдню України „не припадає майже нічого навіть з тих запасів, які прибувають в чорноморсько-азовські порти зза кордону. З українських портів і через Україну все транспортується на північ. До кінця квітня 1922. року представники Нансена в чорноморських портах головним чином займалися доставкою харчів для Поволжжя.“*)

Вищенаведені факти доказують понад всякий сумнів, що російські большевики, розділяючи пожертвування для голодуючих, в першу чергу мають на оці свої політичні цілі і не звертають найменшої уваги на дійсну людську нужду. Голодовою політикою вони стараються з одного боку скріпити свою захитану позицію і поповнити свої державні і приватні фінанси, а з другого боку ослабити й принизити всі ворожі собі елєменти. З окремаж дотично України, то в їхньому цілому безоглядному і крайне ворожому поступованню ціль їхньої голодової політики пробивається дуже ясно: 1) забрати з України всі запаси живности, 2) не дати їй потрібної допомоги бодай з частини зрабованого ними добра з України, 3) по змозі не допустити (чи то промовчуванням про правдивий стан, чи то брехливим інформуванням, чи то в кінці направлюванням готових транспортів в російські области) визначніщої закордонної помочи для України,—а все те для того, щоб свідомо як найбільше Українців виморити голодом. Що при цій нагоді гине з голоду багато й не-українського населення — це річ ясна.

---

*) Лист Ц. К. У. С. Д. Р. П. з 17. травня 1922. року до соціялістичних орґанізацій цілого світу.

Новий продналог на Україну.

Европейську пресу оббігла телеґрама такого змісту:

„Дня 11. квітня відбулося в Харкові спільне засідання президії Всеукраїнського Виконавчого Комітету і ради народніх комісарів, на якому ухвалено податки на господарський рік 1922—1923. За одиницю принято один пуд жита. При надходячих жнивах має Україна дати 140 міліонів одиниць (пудів) жита податків. Природні податки можна платити слідуючими господарськими продуктами: збіжжя, сіно, олійні насіння, картопля, солома, мясо, товщ.“

Прямо вірити не хочеться, щоб найшовся такий звір, що, не дивлячись на безнадійне безпросвітне становище на Україні, де „жах душу охоплює“ і „не стає слів пересказати страшні явища цього лиха“, де „не стає фарб, щоб змалювати це страшне Дантейське пекло голоду“, щоб, не дивлячись на це все бездонне горе, замісць подати уміраючим шматок хліба, знов накладав на нещасне населення багатоміліоновий натуральний податок. Але від російських большевиків можна сподіватися всього!

Вониж самі обчислили, що пятьом голодуючим ґуберніям України до зібраного там в році 1921. врожаю в 54.156.670 пудів хліба треба додати 196.958.330 пудів, щоб прохарчувати тамошнє населення. Та вони не тільки що нічого не дали, а навпаки забрали з України по січень 1922. року 61.000.000 пудів хліба (а продналог стягали аж по березень 1922. року), забіраючи зі самих голодних областей 18.000.000 пудів хліба. Вониж самі здерли з України 553 ваґони хліба титулом „пожертвувань“ і так їх розділили, що лише 28 ваґонів, себ-то 5% оставили голодуючим України, а решту 95% вивезли в Росію, та і дальших 200 ваґонів „пожертв“ вже приготовили до вивозу. Вониж самі в цей жахливий час нечуваного голоду заставили Україну давати

Поволжжю щомісячно 870.000 пудів хліба. І так наприклад: Харківщина має щомісячно доставляти уральській ґубернії 123.750 пудів хліба, а між тим у неї самої є 200.000 голодуючих, яких вона не має чим прокормити. Кременчужчина має щомісячно доставляти Самарі 84.750 пудів хліба, а між тим в ній 150.000 урядово зареєстрованих комплєтно голодуючих загибає без ніякої помочи і т. д., і т. д. Коли це все зважиться, то прийдемо до переконання, що нічого такого гидкого немає під сонцем, на що не зважились би російські окупанти, коли ходить о цілковите знищення української нації. Тому й повища телеґрама набірає ваги не тільки правдоподібности, але й реальної можливости.

З Москви доносять під датою 5. липня*):

„Большевицький комісар Леон Каменєв, котрий тепер заступає голову комісарів Леніна, каже, що він обрахував, що сьогорічні жнива в Росії винесуть 3 1/2 міліярда пудів збіжжя, отжеж на 1 міліярд більше, ніж дали жнива минулого року. Одначе, все таки сказав він, є пожадана заграничнa поміч для годування дітей, інвалідів (немічників) і для піднесення селян, що перебули голоднечу.

Американські кореспонденти питались Каменєва, чи він вважає потрібним, аби американська запомогова адміністрація Гувера осталась в Росії і по жнивах. На се він відповів, що большевики зробили умову з АРА, щоб продовжала свою запомогову акцію в Росії до січня 1923. року.

Звіти з усіх сторон Росії, крім північних, які приходять з Москви, виказують, що збіжжя доспівають усюди й жнива заповідаються красні. Як жнива будуть такі великі, як заповідаються, то се буде найбільший збір збіжжя від початку світової війни.“

Виходить, що коли врожай гарний, такий гарний, якого ще не було досі від початку війни,

*) Американська „Свобода“ № 155. з дня 7. липня 1922. р.

то очевидно можна і треба наложити й продналог у відповідній, небувалій досі висоті, тим більше, що на відбуваючійся російській голодовій виставі в Берліні той продналог, який фактично причинився до голодової смерти цілих міліонів нещасного населення, представлено як велике розгонне колесо, від котрого має розцвісти промисел, торговля, наука і т. д., а між иншим найкраще й самеж хліборобство!...

Коли з цього вийде знов не розцвіт, а нова голодова катастрофа, то большевики, як і досі це постійно робили, удаючи невинних, наївних овечок, скажуть, що це все була „очень дурная информация" і кінець! Впрочім... Впрочім... для чогож існує на світі Західна Европа та Америка? Щоб надсилати все нові й нові матеріяльні ресурси та рятувати загибаюче населення від викликаної большевицьким режімом голодової смерти. „Наївні ягнятка" вже наперед забезпечують собі, приміром, американську допомогу покищо до 1923. року, а що буде далі, то покажеться...

Таким чином большевицькі верховоди числять на подвійний інтерес: з одного боку здеруть з населення продукти його мозольної праці, а з другого „реакційний, буржуазний" закордон все таки рятуватиме населення від голодової смерти...

Д-р Нансен, який — мимоходом кажучи — вигляди на „найбільший збір збіжжя" представляє трохи в иншому світлі, передвиджуючи мабуть таку большевицьку господарсько-голодову політику, радить утворити слідчу комісію в тій справі. Як буде стрінутий цей проєкт д-ра Нансена всіми заінтересованими чинниками і на які реальні успіхи під большевицьким режімом зможе числити та слідча комісія, — це покаже недалека будучність. Покищо для інформації наводимо слідуючу телеґраму з Лондону*):

*) „Berliner Lokal-Anzeiger" Nr. 314. з дня 31. VII. 1922.

„Лондон, 21. липня. 'На вчорашньому пополуднішньому засіданні Союз Народів застановлявся над предложеням Нансена, щоб утворити слідчу комісію в справі російської голодової потреби. Нансен сказав, що російські жнива в році 1922. дадуть правдоподібно 30 міліонів тон, ц. є. 20 міліонів менше, чим спотребовувала Росія у себе дома перед війною"...

Щож торкається виглядів на жнива в цьому році на самій Великій Україні, то по інформаціям „Громадського Вістника" з дня 5. липня 1922. року капітан Квісліні, представник д-ра Нансена на Україні, прислав телеґраму, яка констатує, що по останнім офіціяльним звідомленням сьогорічні жнива на Україні рівнятимуться половині нормальних, себ-то, що голод лютуватиме дальше, головно на Запоріжжю, де цього року засіяно лише третю частину супроти минулого року*). Догадуються, що жнива на Україні дадуть 2 міліони 880 тисяч тон озимини, в цьому 704.000 тон у пятьох ґуберніях, обнятих голодом, і 5.280.000 ярого збіжжя.

При цій нагоді не від річи буде пригадати зі звідомлення Німецького Червоного Хреста**), що „ціла велика область між Одесою та Полтавою, яка була найбагатіщою частиною України, зовсім неуправлена, незасіяна."

На офіційні большевицькі дані не можна покладатися, коли навіть ходить о фактично переведену від хати до хати, від чоловіка до чоловіка перепись населення, а щож тут говорити про такі річи, як приблизне обчислення сподіваного врожаю. Під цим зглядом в большевиць-

---

*) Між тим вже в минулому році посівна площа на Україні була зменшена о ⅓, а подекуди навіть і більше чим на ½ площі, засіваної до большевицького приходу, і це було також одною з важних причин малого збору хліба в р. 1922. Колиж тепер та площа ще скоротилась о ⅔, себ-то засіяно лише ⅓ того, що в році 1921., то можна собі уявити, скільки збору хліба на Україні можна тепер сподіватися при половині нормального врожаю. Прим. І. Г.

**) Див. в частині III цеї книжки підтитул: „Між Харковом, Одесою, Київом і Полтавою".

ких даних виходить завсіди відворотна пропорція, особливож, коли ходить о усталення числа, наприклад, голодуючих на Україні і числа сподіваного збору. І так, в тому самому часі, коли голодує ціла третина України, себ-то поверх 8 міліонів населення, „в такому самому буквально жахливому значінню того слова, як це прийнято для самарської, саратовської і других ґуберній Поволжжя“, то большевицькі офіційні дані зменшують це число до 4 міліонів, а навіть, коли ходить о допомогу їм, до 3 міліонів. Навпакиж, щоб мати претекст, як найбільше здерти хліба з населення, установлено було цифру врожаю за 1921. рік спершу на 850 міліонів пудів, опісля зменшено її до 650 міліонів, а в кінці до 450 міліонів пудів*). Та і ця цифра оказалася занадто „преувеличенной“, бо фактично на Україні було лише 350.000.000 пудів збору хліба.

Можна допустити при приблизному обчисленню ріжниці з фактичним станом на $^1/_2$ міліона, на 1 міліон, кажім на 10 міліонів, або навіть, числячися з введеними в життя большевиками астрономічними цифрами, на 100 міліонів... Але „помилитися“ на цілого $^1/_2$ міліярда пудів і вмісто 350 міліонів оцінити 850 міліонів, себ-то на 500 міліонів пудів більше, — це вже, навіть, коли міряти большевицьким масштабом, дійсно безмежно „дурная інформація“. На щож в такому разі взагалі здалася ціла та статистична комедія? Кращеб назначити декретом згори тільки а тільки пудів збору хліба, від цеї цифри назначити любий продналог і конець. Воно фактично так і робиться, а статистична робота, то лише для декорації. В виду того якаж тут ґарантія, що і нинішні цифри сподіваного врожаю на Україні не „преувеличені“ в продналогових цілях?

І наколи большевики, не дивлячись на все, дійсно виконають цю постанову про продналог

*) „Новый Мир“, № 22.

на рік 1922—1923., то матимемо таку картину, що не встигне ще загинути останній голодуючий на Україні від теперішнього голоду, а вже зачнуть вигибати нові жертви московського режіму в наслідок цеї нової большевицької „допомоги“...

Та мабуть не минувати нещасній Україні і цієї нової чаші горя. Як довідується „Громадський Вістник“ з 16. липня 1922. „від осіб, котрі на днях вернулися з Великої України,“ то мимо всього“ московський уряд виробив уже план вивозу з Великої України великого контінґенту хліба для середньої та північної Росії“...

Це вже вершок большевицької „допомоги“... загибаючій Україні...

Новий голод — як наслідок нового продналогу.

Так справа малася до жнив 1922. р. А після жнив показалося ясно, в якій цілі розтрублювали большевики про найбільший збір збіжжя від початку світової війни в році 1922. Це все робилося дійсно лише для того, щоб мати претекст здерти з нещасного, голодного населення як найбільше хліба.

І так „Діло“ ч. 34 (9865) з 13. 10. 1922. доносить:

„Усі совітські часописи переповнені вістками й статтями про „продналог“, себ-то харчовий податок, яким знову ущасливлено все селянство.“ Між ин. читаємо про Чернигівщину таке: „Для найуспішнішого переведення продналогової кампанії у всіх повітах на Чернигівщині орґанізують продналогові „тройки“.

Такі повітові „тройки“ та волосні „пятьорки“ орґанізовано було в 1921. р. і вони то, стягнувши

з нещасної України натуральний податок „до останнього пуда“ спричинили були катастрофальний зріст голоду. Як бачимо, большевики в тому напрямі не змінили своїх метод, а упертою дорогою і далі спричинюють страшний голод на Україні.

Про дотеперішній вислід „продналогової кампанії“ на Україні пише „Діло“ з 14. 10. 1922. ч. 35 (9866) ось що:

„По офіціяльним даним на Україні до 15. вересня 1922. р. зібрано 29.913.710 пудів прод. податку. По окрайним ґуберніям найбільше зібрано на Харківщині — 6.000.000 пудів, а найменше в кременчужській ґуб. — 818.000 пудів і запоріжській — (олександрівській) — 715.000 пудів.“

Річ ясна, це лише початок і безоглядне збірання натурального податку з України продовжується та вестиметься так довго, доки знов не заберуть „останнього пуда“...

Та на цьому ще не кінець. Як доносить „Діло“ з 20. 10. 1922. ч. 40 (9871) за харківськими „Вістями“ — „совітська влада для підготовки закордонних ринків до постійної закупки українського хліба визнала можливим вже в біжучому році вивезти до 5.000.000 пудів зерна і в цілях переведення цього експорту мається на увазі орґанізувати мішане акційне товариство з участю закордонного капіталу.“

Отже не лише немилосердно дерти натуральний податок „до останнього пуда“, а то ще й вивезти решту за кордон, щоб таким чином ціною життя тисячів і міліонів українського населення „поправити“ совітську валюту!!...

Бо який тепер харчевий стан на Україні?

По інформаціям „Діла“ з 12. 10. 1922. ч. 33. (9864) др. Нансен, характеризуючи сьогорічний врожай в Росії, заявив, що в округах кірґізькому, в районі Саратова, на Кубані, Криму і Україні урожай жита дуже лихий. У всіх цих районах загрожує голод. Як не виправдались надії на врожай, вказує той факт, що в той час, коли

в самарській ґуб. сподівалися збору в 70.000 тон, то він виносить всього 7.500 тон. На надволжанському районі бракує для харчування людности коло 1 міліона тон. По даним статистичного управління загальна кількість зібраного збіжжя в Росії і на Україні виносить 333 міліонів тон. При загальній кількості людности в 100 до 110 міліонів, виникає, що допомоги буде потрібувати 25% населення. По попереднім підрахункам урожай на Україні мав виносити 13 міл. тон, тимчасом він виносить 9 міл. тон. В Криму, замість сподіваних 128.000 тон, зібрано 70 тисяч тон. Скрізь у величезних розмірах гине худоба. В 13-х ґуб. кількість коней зменшилася до 50%. Загалом кількість худоби зменшилася на 32%.

„Діло" (20. 10. 1922. ч. 40) п. з. „Положення на Україні" доносить:

„Женева. (ПАТ.) Представники комітету д-ра Нансена на Україні звідомляють, що акціо помочи, ведену совітським урядом, мусілося тепер перервати наслідком недостачі засобів. Треба було необхідно замкнути багато існуючих харчівень. Совітські власти всюди дуже задовжені, а в декотрих округах винні поважні грошеві суми орґанізації Нансена. Секретаріят д-ра Нансена повідомляє, що совітські власти прислали знаменні вісти в справі жнив. На останній конференції делеґатів округів, навіщених голодом, заявлено публично, що до 2—3 місяців голод шалітиме в значній частині провінцій, а населення після вичерпання засобів ждатиме помочи від правительства. Спеціяльно вчислено округи Дону, Запоріжчини та Миколаївщини. В декотрих округах мешканці потрібують помочи вже тепер, а в инших по обчисленням 35—40% населення потрібуватиме помочи перед Різдвом.

„Красный Николаевъ" друкує резолюцію виконкома миколаївської ґубернії, в якій визначається, що миколаївська ґубернія і в цім році переживає неурожай і що

мешканцям ґубернії доведеться пережити ще один рік голодних мук.

Кишинівська комісія допомоги голодним на Україні одержала від представника всесвітньої орґанізації допомоги голодним д-ра Адлєра, що перебуває на Україні, такі відомости: Адлєр вказує, що Україна цієї зіми має переживати ще гірший голод, ніж торік. Особливо великого голоду треба сподіватися на Херсонщині. Для прохарчування населення, на засіви і для годівлі худоби треба в цій ґубернії 875.000 пудів хліба. Орґанізації допомоги можуть дати сюди лише 30% потрібної кількости. Міській людності, яка до того немає палива, загрожує смерть від голоду, як що не буде допомоги зза кордону. А якуж раду дасть собі нещасне населення сіл? — (Прим. І. Г.) Найбільша небезпека загрожує дітям, які потрібують теплих річей."

Твердження представника д-ра Адлєра, що в році 1922—23. буде на Україні страшніщий голод, ніж у минулому році — показуються зовсім непересадними, коли зважимо на конкретні цифри вже тепер ново-голодуючих.

І так „Діло" з 21. 10. 1922. ч. 41 (9872) подає за „Рабочою Газетою", що „Донеччина загрожена новим голодом. Урожай не дописав. Тепер начислено майже 300.000 душ голодуючих. Деяким селам в околиці Маріуполя грозить голодова смерть. Населення не може обійтися без помочи."

Далі в тому самому числі „Діла" находимо такі дальші голодні цифри:

„З офіціяльних даних, оголошених в совітській пресі, виявляється, що кількість голодуючих в Запоріжчині нараховується на 371.000. В Миколаївщині голодує біля 60% всього населення (Миколаївщина числить 1.372.000 душ, отже 60% — 823.200 голодуючих! — Прим. І. Г.) Крім того на найблищий час найбільше загрожені ґубернії: Катеринославщина, Одещина й Донеччина, в яких вже тепер нараховується

голодуючого населення на 600.000 душ. У німецьких колоніях голодує біля 160.000 людей. Смертність у голодних областях раз-у-раз більшає."

Коли зважиться, що новіщі „голодні цифри" походять з місяця вересня, а в тому часі минулого голодного року ще взагалі не було голодуючих на Україні, — то можна собі уявити, до яких розмірів розростеться новий голод в цьому році, коли світ ще в пору не прийде з відповідною поміччю нещасному, зрабованому населенню України!...

Та при цьому слід памятати, що закордонна допомога, хоч як вона й потрібна, то при безнастанному, систематичному експлоатованню хліба і всіх матеріяльних ресурсів України самоюж большевицькою владою, матиме лише хвилевий, переминаючий успіх. Зарадити лихові можна тільки — усунувши його причину, себ-то: усунувши чужу окупацію з українських земель та давши таким чином змогу населенню України пожиткувати (користатися) плодами своєї праці.

ЧАСТИНА V.

УКРАЇНСЬКА РЯТУНКОВА АКЦІЯ.

Загальні замітки.

„Совітська влада була заінтересована в тому, щоб до останку зібрати з населення натуральний податок. Тому неурожайні ґубернії признавалися офіціяльно голодуючими тільки після того, як... з повною очевидністю оказалося, що вже не можна зібрати ані одного пуда.“*)

Забірання натурального податку з України тягнулося до березня 1922. року і до того часу большевики свідомо злочинно промовчували те страшне нещастя голоду на Україні. З другого боку большевики вживали всіх сил, щоб жадна „прісна душа“ не видісталася з України і не поінформувала світ про катастрофічне положення українського населення. А хоч би кому й поталанило було продертися одинцем через хмару кордонної большевицької сторожі, через усі пости червоноармійців та прикордонних чекістів, то він, не маючи змоги зібрати на Україні потрібні статистичні дані про фактичний стан голоду, не мав доказового матеріялу і при найкращій волі не міг інформувати світ про страшну катастрофу своєї нещасної вітчини.

*) „Голод и дети на Украине“. Составил В. А. Армаутов. Харьков, 1922 г.

Навіть українське громадянство за кордоном радянської України не мало поняття про правдивий жахливий стан голоду на Україні. Вправді доходили чутки про недорід в кількох ґуберніях, але ніхто не міг собі навіть уявити, щоб Україна могла колись перемінитися на таке страшне Дантейське пекло голоду, на яке з'уміли перемінити її російські большевики.

Наприклад, українська американська „Свобода" з 28. лютого 1922. року, говорячи про „голод на Україні", зауважує: „Певна річ, що в порівнянню до Росії Україна не стоїть перед такою страшною катастрофою, яка грозить Росії, а всеж таки вигляди на будуче сумні." А між тим представник американської АРА проф. Гатчисон ще в січні, об'їхавши голодні области України, заявив, що „страхіття Поволжжя ніщо в порівнянню з тим, що він бачив тут." (Кременчужські „Известия" 17. січня 1922. року.)

Щойно відозва Української Православної Церковної Ради, підписана архієпископом Василем Липківським, митрополитом Київським і всеї України та членами Церковної Ради, а також згадувана вже тут кілька разів цінна брошурка представника Нансенівської орґанізації капітана Квіслінґа з її багатим доказовим статистичним матеріялом та фотоґрафічними знімками нещасних жертв голоду розкрили очі закордонного українського громадянства на страшне нещастя, яке постигло Україну.

Але це сталося з дуже великим опізненням. Самаж брошурка капітана Квіслінґа датована: Женева, дня 30. квітня 1922. року, а заки її видрукували, заки вона дісталася в українські руки, то знов проминуло чимало часу.

Та довідавшися з таких безумовно достовірних джерел, як відозва українського митрополита і брошурка безстороннього гуманного чужинця, про катастрофічне положення України, ціла українська преса вдарила в дзвін тревоги і завізвала передовсім усіх Українців поспішити

загибаючим браттям і сестрам з визначною поміччю.

І все українське громадянство за кордонами радянської України без огляду на суспільні класи і партії приступило негайно до рятункової акції. На територіях українських земель утворився в городі Льва „Краєвий Комітет Допомоги Голодній Україні", а на еміґрації рятункова акція з'осередкувалася головно у Відні, де повстав рятунковий Комітет „Голодним України", в котрому засідають представники всіх українських орґанізацій у Відні. Крім того потворилися і творяться скрізь, де перебувають Українці, орґанізації і гуртки для несення помочи населенню загибаючої України (у Берліні, Празі і т. д.). Зібрані жертви вони пересилають або до „Краєвого Комітету Допомоги Голодній Україні" у Львові або до рятункового Комітету „Голодним України" у Відні, — а вже ті головні орґанізації пересилають жертви, куди слід.

Українська автокефальна церква і голод.

Українська Православна Церковна Рада в Київі випустила в справі голоду таку відозву:

„До населення всього світу про допомогу голодним.

Люде, Брати! До Вас, до всіх без ріжниці віри і національности звертається з братерським закликом Українська Православна Церковна Рада м. Київа, керуючий орґан Української Православної Автокефальної Церкви, болюючи всім серцем за нечуване в літописях людности горе своїх братів.

Ще з того літа почала насуватись чорна хмара голоду на велику частину України — Запоріжжя та на сусідні области, а також у Росії на Поволжжя. В осени і з початку зіми

голод остаточно охопив ці країни, присудивши десятки міліонів людей до голодової смерти.

Бракує сили переказу, не має фарбів змалювати страшні з'явища цього лиха. А що буде далі, й подумати страшно.

Становище безнадійне, безпросвітне, жах охоплює душу.

Уряд за допомогою свідомих громадян уживає всіх заходів, щоб як небудь зменшити це лихо. Але останнє настільки велике, боротьба з ним при сучасних умовах настільки важка, що цих засобів зовсім не досить. Потрібна більш значна допомога.

Тільки дружна своєчасна участь в цій боротьбі всього культурного світу допоможе відхилити від нещасних охоплених голодом районів страшну катастрофу та вирятувати зі страшних кігтей смерти вже намічені жертви.

Люде, брати, всього світу! Тільки на Вас вся надія. У Ваших руках доля наших нещасливих братів. Рятуйте їх від голодової смерти. Во імя високої культури та святої гуманности почуйте стогнання знесилених нечуваними муками, простягніть їм руку помочи, пожалійте, вирвіть з кігтей ненажерливої смерти, особливо безвинних дітей. Киньте ясний промінь надії на життя тих, кого покрила чорна хмара безнадійности та нестерпучого жаху.

Звертаємось окремо до Вас, Брати Християне, всіх Церквів та общин на світі. Згадайте заповіти нашого Божественного Учителя про правду, любов та всесвітнє братерство. До Вас наші і Ваші нещасні брати простягають свої знесилені руки, Вам колись сказали за голодних Божественні уста: „Дайтеж, молимо і ми, дайте їм жити, за Вас Богу молитись і Йому хвалу підносити!"

Віримо, що любов, правда і добро не вмірають. Українська Автокефальна Церква, що прагне відновити християнське життя на цих непорушних основах, певна, що людність всього світу, будуючи на них своє щастя, почує її голос.

В грозі і хуртовині сучасних подій, що підняли весь світ і охопили його жахом, вона вбачає руку Господню, яка карає, але й милує. Через вогонь великих страждань рука Божа веде всю людність до нового життя, до царства ліпшої долі, до всесвітнього братерства правди на землі.“

Підписав: Архиєпископ Василь Липківський, Митрополит Київський і всієї України.

Далі йдуть підписи: Голови Церковної Ради Мороза та її членів, серед яких є підпис Володимира Мойсієвича Чеховського, бувшого Голови Міністрів Української Народньої Республіки.

Східна Галичина — голодній Великій Україні.

На вість про страшне горе, яке постигло Велику Україну, негайно зорґанізувався „Краєвий Комітет Допомоги Голодній Україні“, який зараз же розпочав живу акцію. В першу чергу видав „відозву“ і для усистематизовання праці зладив „вказівки для переведення акції допомоги голодній Україні“. Наводжу тут дослівно оба ці історичні акти, бо з них видко, якими шляхами українське населення Галичини, само знесилене довголітньою світовою війною, в часі котрої Галичина була постійно тереном боїв, а опісля тяжкою визвольною боротьбою і важким лихоліттям після неї, — старається допомогти загибаючому свойому братові по крові.

Відозва Краєвого Комітету Допомоги Голодній Україні.

Громадяне! Брати! Сестри!

Велике горе постигло Українську Землю. Розлилось воно морем сліз від Сяну по Дон, від поліських болот по Чорне Море.

Український народ, що зірвався до бою за найвище і найістотніще право, за свою свободу, в надлюдських змаганнях відпираючи ворожу навалу із всіх сторін світа, стер із своєї душі ганебне пятно рабства, але фізично страждає ще в нелюдських кігтях неволі.

В ході визвольної боротьби Українському Народові прийшлося переносити найбільш діймаючі терпіння, найбільш жахливі страждання, найболючіщу муку, прийшлося переходити крізь чистилище й пекло, крізь заборони й середньовічні переслідування, крізь ріки крови і море сліз, крізь Жах і Божевілля.

Ця велика драма України продовжується вже сім років. Та навіть в найтящих хвилинах народнього життя гола дійсність не була така невблагано жорстока, пропастно безвихідна, смертельно жахлива. Серед гуку гармат, тріскотні скорострілів, луни пожарищ, крівавого насилля і всіх страхіть боротьби, все ще втишливою ясністю коїло біль і горе блакитне небо України і щирим золотом всміхалися родючі поля Землі Української.

А тепер? Тепер населення найбагатшої країни попало у найбільшу нужду, у найстрашніще лихоліття. Золоті лани спалила змора-посуха, на загніваній землі запеклася счорніла кров, як пятно дієвого злочину, похилилися під вагою чорної журби до краю виснажені горді сини степів, спохмурніли колись веселі обличчя, в гробовій, могильній тиші замовк веселий щебіт дітвори, потахло в людині все людське, а безмежна розпука і всюди сущий — цар голод видобули зпід кори віків первісну з'яву чоловіка.

Майже ціла лівобережна й полуднева Україна сьогодні уявляє собою саме дно Дантейського пекла, стогне важким стогоном болю, конає в голодових муках, а пошести — тиф і холєра брудним смертельним покривалом сповивають наших братів і сестер. Біснуваті від голодових мук люде ще зімою порили замерзлу землю і

в пошуканці за корінням в надії, що в лоні матері-землі найдуть ще життєдайні соки, ще зімою обдирали кору з дерев, у липкій глині дошукувалися поживних складників. Одночасно „щасливіщі“ годувалися всякою падлиною, аж в кінці сталася річ найстрашніща: на нашій Україні з'явилося людожерство.

Поруч з тим лихоліттям на Великій Україні буруни революції і події на терені Наддніпрянщини викинули поза межі Батьківщини тисячі борців, громадських діячів, мозок Українського Народу. І отсі двигачі української національної думки, культурні робітники і сівачі, деякі з дрібними дітьми, в злиднях і нарузі проводять безпросвітні дні і ночі, в голоді й холоді ковтають гіркий полин еміґраційної веґетації. А від них не ділять нас під цю пору ні межі, ні граничні стовпи, ні китайські мури. Чиж не подамо їм помічної руки, чи не підіпремо охлялих, чи не заспокоїмо їхнього голоду, чи ділом не виявимо нашого братерства?

Громадяне! Брати! Сестри!

Закликаємо Вас усіх, синів і дочок одного Народу, і тут в Галичині, на Волині, Поліссю, Підляшшу, Холмщині, Буковині, Прикарпатській Україні, і там за океанами, у вільній землі Вашинґтона, в британській домінії Канаді, в пралісах Бразилії і Арґентини, і всюди, де тільки бється українське серце, де відчувається кровний звязок з Українським Народом і Його Землею, — сповнити перший національний обовязок діяльної любови брата, а одночасно благородний людяний вчинок і негайно поспішити з допомогою голодній Україні.

На день 3. червня (задушна субота) проголошуємо національний піст, а всі видатки, які призначені на прожиток одного дня, як і заробіток одного дня, просимо жертвувати на допомогу голодним.

Мусимо під загрозою прокляття історією і нашими нащадками напружити усі свої сили,

мусимо розвинути як найбільшу акцію, мусимо нею обняти всіх членів нації без винятку, мусимо піднести наше національне почування до ступня релігійної, молитовної екстази, а нашу щедрість до найдальших границь спроможности, щоб з челюсти смерти вирвати вміраючих, щоб з мутних хвиль зневіри врятувати потопаючих, щоб кинути їм ясний промінчик надії на життя, а нам самим стати людьми в повному того слова розумінню перед маєстатом Нації і Людськости.

У Львові, дня 29. мая 1922.

КРАЄВИЙ КОМІТЕТ ДОПОМОГИ ГОЛОДНІЙ УКРАЇНІ.

Слідують підписи представників цілого українського громадянства, а саме: українських учених, парляментарів, публіцистів, учительства, духовенства і прочої інтеліґенції, міщанства, селянства та робітництва, — всього 356 підписів, між котрими замічаємо 93 докторів ріжних факультетів, 80 священиків і т. д.

Вказівки для переведення допомоги голодній Україні.

I.

Краєвий Комітет допомоги голодній Україні передає справу орґанізації цілої акції підписаному Комітетові праці під проводом Вп. Юліяна Романчука.

II.

Всенародня збірка на допомогу голодній Україні обіймає всіх живих членів української нації — як в Галичині, Волині, Холмщині, Поліссю, Підляшшу, Буковині, Прикарпатській Україні, так і в З'єдинених Державах Північної Америки, в Канаді, Бразилії й Арґентині.

III.

Дня 3. червня ц. р. (задушна субота) згідно з розпорядком усіх трьох Ординаріятів у всіх церквах Галичини відбудуться заупокійні богослуження за борців, що впали в боротьбі за волю народу, а одночасно відправляться благальні богослуження за відвернення страшного лиха, що постигло Українську Землю. День 3. червня є днем національного посту. Всі члени українського народу, за вийнятком хорих, дітей і тих, що находяться в дорозі, повинні в тім дні через самочинний піст духом з'єднатися з голодуючими братами на Великій Україні і на еміґрації.

IV.

Вартість проживлення одного дня, як і ціну одноденного заробітку цілої родини голова родини, а самостійні члени родини окремо, жертвують на допомогу голодній Україні.

V.

Ті, що не мають готівки, зглядно розпоряджають натураліями, повинні складати на допомогу голодній Україні збіжжя, муку, полотно, взагалі все, що є потрібне голодній і голій людині. Нікому не вільно ухилитися від почесного обовязку помогти своїм братам.

VI.

Крім того еміґрантам з Великої України, що находяться на терені Польщі і Галичини, а саме: інтерованим козакам, дітям і безробітним інтеліґентам поможемо в той спосіб, що наші священики й багатші селяне приймуть козаків до пільних робіт, дітей порозміщують між себе інтеліґентні родини, а безробітним дамо працю і можність існування. Та для переведення цеї справи буде зорґанізоване окремо бюро, яке небавом видасть подрібні інструкції.

VII.

Для переведення акції голодній Україні зорґанізуються негайно у всіх місцевостях нашого краю, як і в областях, названих в уступі II, місцеві й повітові комітети допомоги голодній Україні. Ініціятива в покликанню до життя таких комітетів в першу чергу лежить в руках тих людей, що належать до Краєвого Комітету допомоги голодній Україні. Крім тих людей повинні взяти в свої руки ініціятиву сього діла всі живі люде, а в першу чергу інтеліґентні особи (як священики, учителі, інтеліґентні селяне і робітники).

VIII.

З огляду на те, що голод не жде і негайна поміч є дуже конечна, переведення збірки розписується на два тижні від 1-го до 15-го червня. Колиб в котрій небудь місцевості не можливо було з яких-небудь причин 3. червня перевести національний піст, то безумовне треба його проголосити на другу суботу дня 10. червня ц. р.

IX.

Жертводавці складають готівку і натуралії в місцевих комітетах, котрі негайно з докладним списом жертв висилають готівку до Тов. взаїмного кредиту „Дністер“ у Львові (Руська, 20) на вкл. книжку ч. 13.380. Жертви голодній Україні приймають також усі центральні фінансові інституції і повітові. Повітові інституції негайно перекажуть зложені суми до „Дністра“ на наведену вкл. книжечку. Списи жертводавців одночасно проситься пересилати на адресу Вп. проф. д-ра Кирила Студинського у Львові, вул. Хмельовського, 15. Зібрані в кожній місцевості натуралії слід відставити до тимчасового замаґазиновання до Повітового Комітету. Що до дальшого поступовання з натураліями прийде небавом від Краєвого Комітету окреме порученння.

X.

Місцеві Комітети негайно повідомлять повітові про своє уконституовання, а повітові комітети Краєвий Комітет допомоги голодній Україні на адресу Вп. проф. К. Студинського.

У Львові, 30. травня 1922.

Комітет Праці:

Проф. Юліян Романчук, голова, проф. д-р Кирило Студинський і проф. Леонід Білецький, заст. голови; члени: Олександер Барвінський, д-р Володимир Бачинський, д-р Іван Волошин, д-р Альфред Говикович, Петро Ган, Микола Заячківський, Ілля Калятинський, Іван Квасниця, Олена Косевичева-Гомзінова, д-р Лесь Кульчицький, о. Леонтій Куницький, о. Василь Лициняк, Константина Малицька, Юліян Павликовський, Стефанія Пашкевич, Степан Рудик, д-р Ілля Салагуб, д-р Іляріон Свєнціцький, Дарія Старосольська, д-р Степан Федак, Юлія Шмігельська.

Допомогова акція повітових та місцевих комітетів і українського громадянства взагалі.

Відозва Краєвого Комітету широким відгомоном відбилася на всій українській території і поза її межами. Негайно потворилися повітові і місцеві комітети, в склад яких увійшли представники всіх верств української суспільности без огляду на політичні партії. Ті комітети в своїх областях розпочали дуже живу діяльність. Для ілюстрації наведу бодай по одному, по два приклади тої рятункової акції на провінції.

„Громадський Вістник“ (ч. 109) містить таке звідомлення:

Бучацький повіт виявив живу діяльність. Головою Комітету вибрано о. Дениса

Нестайка, заст. голови п. Марію Вощинську, скарбником дир. Остапа Сіяка, секретарем Івана Крижанівського. До збірки доложив щиро рук о. проф. Адріян Добрянський. В самім Бучачі перевів успішно збірку кружок „Жіночої Громади". В дні національного посту (3. червня) і в часі Зелених Свят зібрано 187.389 мп. Для побільшення сеї квоти приготовляє Комітет аматорську виставу. Села в Бучаччині зложили заходами місцевих священиків датки в грошах і збіжжу. Повітовий Комітет взиває всіх колектантів, щоб по день 9. липня покінчили збірки і здали звіт зі своєї діяльности. Зложено також дари в тов. „Праця."

Далі читаємо:

„Росте серце, коли бачимо, як на перший поклик, дати поміч нещасливим, відкликнулася Збаращина, котра прислала вже до Львова майже 160 кірців збіжжя, а є ще надія на дальший ваґон зерна. Одна парохія Добромірка з прилученими Гушанки, Лозівка і Ободівка зложила в зерні, грошах, полотні, одежі дар що найменше вартости міліон сто тисяч марок польських. Парохом Добромірки є о. Лев Юрчинський. Славній громаді, діяльному Комітетові з о. В. Кодельським на чолі та цілій Збаращині щире признання і подяка."

З „Громадського Вістника" з 11. червня 1922. року беру далі приклад про діяльність громад:

„Село Запитів. Парохіяне Запитова зложили 47.117 марок польських, а сам парох о. Лев Курманович додав від себе 5.000 мп. Громадяне в Жеребках Королівських повіту Скалатського зложили враз з місцевим парохом о. В. Бачинським дар в квоті 26.775 мп. і 50 австр. корон нестемпельованих, а з Жеребок Шляхотських прислано на разі 6.600 мп."

Викази пожертв з боку громад, парохій, шкіл, читалень і т. п. находимо в кожному числі „Громадського Вістника". З нього беремо

далі приклади жертволюбивости поодиноких українських громадян:

„Ексцел. митрополит Андрій Шептицький поручив зложити на допомогу голодуючим без ріжниці народности квоту 250.000 мп. з виключенням червоноармійців та урядників.“

„В уряді парохіяльнім церкви св. Юра у Львові зібрано на допомогу голодній Україні поважну квоту 376.000 мп. Жертви впливають дальше. Акцію збірки веде о. Євзебій Бачинський“.

Це безперечно значні квоти, які вказують на глибоко відчуту потребу допомоги загибаючому братові, подати йому помічну руку. Ці факти жертволюбивости українського заможного громадянства треба повітати з великим признанням.

Та без порівняння більше заважуть на загальному жертівнику „Голодній Україні“ ті „вдовині лепти“ незаможного українського громадянства, які розмірно їхній маєтковій силі та теперішнім важким матеріяльним відносинам взагалі зростають до вартости великанських пожертв. І так читаємо в „Громадському Вістнику“ з дня 11. червня:

„Золото і срібло на допомогу голодуючим на Україні передала громадянка-учителька зі Станіславова п. Аделя Кунинська на руки редактора п. Квасниці, котрий доручив їх Краєвому Комітетові. Дар щедрої громадянки складається в золоті: із мужеського годинника, бранзолети, двох обручок, двох перстенів з туркусами, одного перстня з рубіном і перлами, а в сріблі: з 10 великих ложок, 12 малих ложечок, 6 ножиків, лихтарика, кульчиків і двох шнурочків перел. Пані Аделя Кунинська належить до ряду жінок, що тяжко запрацьовують свій хліб насущний і тому її жертва тим краща і дороща.“

Або в числі 109. „Громадського Вістника“:

„П. Василь і Броніслава Світії з Жовкви передали Львівському Комітетові три золоті

перстенці. Сей дар незаможних людей вітаємо зі щирою радістю. Вони дали понад свою спроможність."

Дуже гарний об'яв розуміння української культури і піддержки тих людей, які світло науки і культури несуть в безпросвітну темряву сучасного російського-большевицького поневолення України, помічаємо не лише серед інтеліґенції, але й серед українського селянства і робітництва.

Вістник Комітету Допомоги „Голодній Україні" з дня 16. липня пише:

„Вигибає на Україні серед голоду наша культура. Члени Академії, професори університетів, артисти-малярі, письменники, поети, публіцисти, словом усі представники культури вигибають серед голоду. Пішов клич по галицькій Україні, що володарям слова, людської думки треба усіми силами помогти, нарівні з українським голодуючим населенням. Замітне одначе, що цей клич підтримала не тільки одна інтеліґенція, але й галицьке селянство. Громадяне села Чорний Остров коло Бібрки прислали збірку, переведену о. Петром Курчабою у висоті 76.600 мп. із заміткою: „Зі зложеної і переданої суми просимо признати певну частину, після власної волі, на „Академію Наук" в Київі". Замітне, що окрім більшого датку панства Курчабів 5000 мп. та їх дітей 1000 мп., бачимо в списі датки селян Степана Андрусишина 5000 мп., господарів Ткачука і Гр. Пшика (по 3000 мп.), Григория Головача (1500 мп.). Двацять шість господарів і господинь зложило по 1000 мп., кількадесять осіб від 200 до 800 мп. Друге село Руда, бобрецького повіту прислало збірку 24.570 мп. рівнож з просьбою о передачу частини грошей на живність для Академії Наук у Київі. З Павлової прислали громадяне Осип Рожек 2000 мп., а Вася Школьницька і Дмитро Жук по 1000 мп., як збірку, призначену спеціяльно для „Української Академії Наук у Київі". Віримо, що ціле громадянство обильними

жертвами причиниться до улекшення горя „Голодній Україні“ та що не помине й тих, що є мозком і сонцем української землі.“

Галичане й Буковинці, що зараз перебувають поза межами свого рідного краю, також відгукнулися на зазив своєї метрополії. За почином д-ра З. Кузелі й Л. Шепаровича у Берліні зроблено збірку пожертв між місцевою колонією.

Із Чехословаччини надійшла збірка військових робітничих сотень, ветеранів, героїв Української Галицької Армії.

„Громадський Вістник“ ч. 91 з 14. VI. 1922 пише про це: „Зворушаючі приміри жертволюбивости. При українській робітничій сотні в Чехословакії, а саме: сотня сотника Стадника і сотня поручника Рудзінського в Пардубицях та четаря Кассараби в Забожі над Лабою, зложили на фонд допомоги „Голодній Україні“ квоту 1261 чеськ. корон, котрі переслано до „Дністра“ через Аґрарний Банк в Пардубицях. Перша сотня зібрала 806 ч. к., друга 700, а третя 115 к. ч. До посилки доручено отсі сердечні слова:

„Ми не маємо спромоги перевести в життя національного посту. Всеж таки зі щирого серця даємо нашу скромну лепту для наших братів, що живили галицьку стотисячну армію, коли вона в 1919. р. перейшла за Збруч, а котрої останки перебувають тепер по таборах, або по робітничих сотнях у Чехословаччині. Велике спасибі нашим старшинам, підстаршинам і стрільцям, за їх народну карність у великім ділі допомоги нещасливим братам на плідній недавно і багатій Україні, ограбленій воєнним лихоліттям!“

Перешкоди польської окупаційної влади.

На жаль, польська окупаційна влада в Українській Галичині вороже поставилася до тої добродійної, філантропійної допомогової діяль-

ности придністрянських Українців своїм же рідним братам Великої України, що чей же являється не тільки їхньою повинністю з чисто гуманного боку, але прямим кровним обовязком!

Польська окупаційна влада не приймає до відома зголошень про орґанізацію комітетів для допомоги голодуючій Україні, а жадає, щоб в кожному поодинокому випадку аранжери голодової акції закладали статутові товариства, щоб затвердження статутів ішли бюрократичною дорогою аж до воєвідства та щоб розпочату рятункову акцію припинити на так довго, доки воєвідство не розгляне і не потвердить дотичних статутів та перешле дотичне рішення тоюж бюрократичною дорогою ініціяторам української допомогової акції. Це тим більше замітне, що в тому самому часі польському громадянству не тільки позволяється, але прямо з гори взивається його збірати жертви на голодуючих Поляків на Великій Україні і в Росії та без обиняків зізволяється і на инші збірки зовсім не гуманітарного характеру ані філантропійного характеру...

Того рода нечувані ніде ані в Західній Европі, ані в Америці зарядження польської влади рівняються посередній забороні. Рятункову і так припізнену акцію треба вести негайно, щоб ще можна врятувати нещасних від страшної голодової смерти, а не місяцями ждати на бюрократичне полагодження і затвердження товариських статутів для діяльности, яка не носить постійного, тривалого характеру, але подиктована негайною, невідложною потребою даної хвилі, коли кожна страчена днина коштує 10.000 жертв людського життя...

Щоб не бути голословним, подаю із цілої низки фактів, доказів та документів тільки дещо з того для ілюстрації. „Громадський Вістник“ ч. 103. з 28. VI. пише:

„Львівське Воєвідство заборонює збірки на допомогу „Голодній Україні“, жадаючи ос-

нования статутового товариства. Против рішення Воєвідства Комітет вносить рекурс до Міністерства Справ Внутрішних у Варшаві. Ся заборона видана в хвилі, коли польські комітети у Львові та всіх провінціяльних містах без перепон дістають дозвіл і просто не дають перейти переходячим через вулицю та домагаються складок. Українське громадянство зрозуміло вагу хвилі та потребу помочи „Голодній Україні“ і складає добровільно свої датки в „Дністрі“, „Краєвім Союзі Кредитовім“ у Львові та инших повітових інституціях. Нема сумніву, що кожний громадянин, кожне село сповнили, або сповнять свій народній обовязок. Замітно, що бідні робітники зложили по 1.000, або більше марок. Рескрипт „Львівського Воєвідства“ подаємо в повній формі. Він звучить:

„Дирекція поліції у Львові.
Ч. 2611-II р. 22.

Львів дня 23. червня 1922. року.

До
Вп. основателів
„Комітету Допомоги Голодуючій Україні“
на руки п. д-ра Кирила Студинського
у Львові
вул. Хмельовського.

На внесене тут зголошення про основання „Комітету Допомоги Голодуючій Україні“ Дирекція Поліції повідомляє ВП. Основателів по думці рескрипту Львівського Воєвідства, вид. през. з дня 11. червня 1922. року ч. 13222-222, що комітет цей буде міг розвинути намірену діяльність о скільки завяжеться, як стоваришення, по думці постанов закона з дня 15. падолиста 1867. р. дзд. ч. 131 та по затвердженню статута Воєвідством дістане дозвіл на переведення акції збірок.

Дирекція Поліції взиває проте ВП. Основателів до предложення статута так центрального комітету, як і місцевих комітетів в 5 примірниках відповідаючим постановам § 4. наведеного закону з тим, що статут має містити постанову, зазначуючи діяльність стоваришення, як часову, значить, що стоваришення по сповненню свого завдання мусить бути розвязане.

Вкінці звертає Дирекція Поліції увагу, що аж до часу доповнення цих услівій не може комітет розвивати акції під загрозою правних наслідків на случай не примінення до цего розпорядження.

Директор Поліції: Рейнлєндер."

Це тим характеристичніще, що так звана кураторія львівського шкільного округа з дня 5. травня взиває всіх управителів шкіл в краю, щоб вони енерґійно занялися допомоговою акцією в користь Поляків, які терплять голод в Росії.

Подаю ориґінальний документ староства в Рогатині в справі дальших заборон рятункової акції для виміраючих з голоду Українців.

Він звучить:

Starostwo w Rohatynie.
L. 14 845/22.

Rohatyn, d. 20. czerw. 1922.

Zbiórka zboża i gotówki na rzecz głodujących w Rosji zezwolenie

do

Pana d-ra Semena Hładkiego, adwokata w Rohatynie.

Na prośbę z dnia 7. 6. 1922 w sprawie udzielenia zezwolenia zbierania składek na rzecz głodujących na Ukrainie w tut. powiecie zawiadamiam, że odnośna prośba została przedłożona Województwu w Stanisławowie do rozstrzygnięcia.

Ponieważ wedle relacji Posterunku Policji Państwowej Komitet, na czele którego stoi Pan—wysłał w powiat do Urzędów parafjalnych odezwy do zbieranja składek na powyższy cel bez pozwolenia Starostwa, a ci już rozpoczęli swą czynność, wskutek czego Policja w niektórych gminach zakwestjonowała zebrane składki i oddała do tymczasowego przechowania odnośnym Urzędom gminnym, przeto wzywam Pana do natychmiastowego wstrzymania tej akcji aż do udzielenia zezwolenia przez Województwo pod zagrożeniem pociągnięcia do surowej odpowiedzialności karnej.

O ile Województwo zezwoli na zbieranie wyż wymienionych składek, zakwestjonowane artykuły żywności zostaną zwrócone.

Radca Województwa i kierownik Starostwa:

Padlewski m. p.

Бобрецький староста видав таку заборону в справі збірок для голодуючих України:

Starostwo w Bóbrce
L. 12 957/22.

Bóbrka, dnia 29. czerwca 1922.

Do Wydziału Czytelni „Proświta"

w Bóbrce.

Starostwo odmawia wydania pozwolenia na urządzenia zbiórki ulicznej celem zbierania datków pieniężnych i artykułów żywnościowych dla głodujących w Rosji, ponieważ Komitet nie zawiązał się legalnie, nie posiada załatwionych statutów, zatem nie może rozpoczynać działalności.

Od tego orzeczenia wolno wnieść rekurs do Województwa, który należy podać do Starostwa w ciągu dni 14. licząc od dnia następnego po doręczeniu.

Starosta: Zarzycki w. r.

В повищих 2 документах, як і взагалі в переважній більшості рішень польської окупаційної влади, забороняючих збірки в користь

України, бачимо уживання переважно назви „Росія“, помимо того, що всі комітети українські і в своїх повідомленнях про діяльність виразно зазначували, що збірки призначені для України, а не для Росії. Видно, що шовінізм представників польської влади на українській землі такий великий, ненависть до всього, що українське, така безмежна, що вже сама назва „Україна“ і „український“ для них нестерпима..

Нище наводжу для ілюстрації поодинокі факти в справі заборон та конфіскат зібраних вже пожертв для голодуючих України.

„З коломийського повіту пишуть нам, що управитель тамошнього староства поклав свою руку на збірку „Голодуючій Україні“. В селі Корнич веде поліція слідство в справі збірки проти голови читальні „Просвіти“. Загально сконфіскувала поліція в коломийськім повіті дванацять кірців збіжжя. Цікава подія звершилась в селі Іспасі. Державна поліція сконфіскувала у одного громадянина збірку „Голодуючій Україні“. Рівночасно та сама поліція збірає датки на sztandar 49 pułku kresowych strzelców, na tak zwany huculski regiment“, котрого гуцульське населення ніколи не творило. Ми цікаві, чи державна поліція утворила собі на таку збірку комітет, опертий на статуті, як сього домагаються від українського Комітету допомоги „Голодній Україні“ теперішні власти? За розвязкою цеї загадки звернувся краєвий Комітет просто до станіславівського воєводи.“

„Громадський Вістник“ ч. 99. подає далі зі Снятинщини: „В селі Кулачині зложили селяне гроші та дещо збіжжя. Комендант постерунку жандармерії сконфіскував цілу збірку, а староство потягає п. Б. до відповідальности. В Устю зібрано збіжжя та зложено в „Нар. Торговлі“ в Снятині. Зараз з'явився поліціянт, стягнув протокол з управителем склепу, хто уладжує збірку, хто належить до комітету і на чиє поручення приймає управитель датки. Те саме діється по инших селах Снятинщини.

Всі заходи в старостві снятинськім та воєвідстві в Станіславові о дозвіл на прилюдну збірку не увінчалися успіхом.“

„З села Явча рогатинського повіту доносять нам, що там сконфіскували 316 кілоґрамів збіжжя і 22.000 мп. Місцева поліція заборонила дальші складки.“

Подібне діється по цілій Галичині.

Та конець кінцем завдяки безупинним заходам місцевих і повітових комітетів, як також заступника голови Краєвого Комітету „Голодній Україні“ проф. Студинського удалося виєднати зміну рішення станіславівського воєвідства в справі драконської заборони збірок в користь голодуючих України.

Цей по своїй актуальности дуже спізнений документ, який тільки що 16. липня змогла оголосити українська преса, подаю в ориґіналі:

Województwo Stanisławowskie.

Wydział Prezydialny.
L. 6309 pr. ex. 1922.

Stanisławów,
dn. 4. lipca 1922. r.

Powiatowe Komitety pomocy
dla głodującej Ukrainy-Zbiórka.

Do wszystkich Panów Starostów.

Ze strony miarodajnej otrzymałem zapewnienie, że zbiórki na pomoc dla głodującej Ukrainy zostaną odprowadzone na właściwy cel. Wobec tego uważam za stosowne zmodyfikować postanowienia tutejszego okólnika z 26. czerwca 1922 L. 5988 pr. i polecam Panom zająć w stosunku do akcji składkowej możliwie liberalne stanowisko, które się wyraża w sposób następujący: 1) zaniechać zadania przedkładania statutów komitetu danego, mających stanowić podstawę prawną jego egsystencji i działania natomiast do zaistnienia takiego komitetu wystarczy pisemne zgłoszenie go w starostwie z wyszczególnieniem członków jego, ich zawodu i miejsca zamieszkania,

czasokresu i gmin, w obrębie których zamierza komitet działać, oraz przyjęcie tego zgłoszenia do wiadomości przez Starostwo. Jak długo Starostwo nie zalegalizuje komitetu przez zawiadomienie założycieli osobnem pismem o przyjęciu zgłoszenia do wiadomości, tak długo uważa się dany komitet za nieistniejący i nie wolno mu podejmować żadnej akcji składkowej.

Dla utrzymania w ewidencji zalegalizowanych Komitetów należy założyć specjalny wykaz obejmujący daty wyżej wyszczególnione. Legalizację Komitetów należy załatwiać możliwie rychło.

Każdy Komitet w prośbie o zalegalizowanie musi podać czasokres, do którego zamierza działać, poczem bezwarunkowo musi się rozwiązać.

O ile powyższe warunki zostaną dopełnione, udzielą Panowie komitetowym swego szczerego poparcia.

Pozatem postanowienia okólnika L. 5988 pr. pozostają niezmienione. Przypominam, że załatwienia próśb pisanych po rusku wygotowane być mają w tym samym języku.

Wojewoda Jurystowski w. r.

При цій нагоді належить ствердити, що воєвідства львівське та тернопільське не відкликали своїх заборон збірок у користь голодуючих України.

Успіхи рятункової акції.

Із вислідів дотеперішньої праці показується, що успіхи, не дивлячись на перешкоди, роблені окупаційною польською владою та її органами, розмірно доволі значні. Очевидно, колиб галицьке українське населення мало змогу без перешкод зреалізувати всі свої бажання в тому напрямі, то можнаб надіятися, що успіхи булиб без порівняння ще кращі.

„Громадський Вістник“ з дня 28. червня оголошує:

„На книжечку „Дністра“ ч. 13.380 „Голодній Україні“ вплинуло по день 23. червня 10.655.271 мп. (десять міліонів шістьсот пятьдесят пять тисяч 271 мп.), на книжечку „Краєвого Союзу Кредитового“ Львів, Ринок ч. 10, кн. ч. 6.544, зложила адміністрація „Громадського Вістника“ гроші, переслані через її руки в квоті 515.524 мп. В тій самій фінансовій інституції отворено конто в другій книжечці ч. 6.550, на котру зібрано квоту 89.000.“

За 6 днів після того книжечка „Дністра“ для голодуючих України виказувала вже кругло 4.000.000 мп. більше, як це сконстатовано на засіданні Краєвого Комітету дня 30. червня 1922. Звіт з того засідання подаю в повній основі:

„Засідання Виділу праці Краєвого Комітету відбулося дня 30. червня під проводом през. Романчука.

Принято до відома касовий звіт, з котрого дізнаємося, що на книжечку „Дністра“ ч. 13.380 зложено по день 29. червня 14.243.122 мп., вислано на живність і покрито канц. видатки квотою 3.887.270 мп., остало в касі 10.355.852 мп. Принято з подякою до відома, що комітет у Збаражі переслав півтора ваґона збіжжя, яке замаґазиновано у Львові. Рішено цього збіжжя не продавати, хіба в крайній конечності. Для евентуального рішення в цій справі вибрано спеціяльний комітет, зложений з радн. дв. Барвінського, дир. Мик. Заячківського і проф. Д. Коренця. Повітові Комітети мають право продати зібране збіжжя на випадок небезпеки конфіскати, а також і менші збірки, які тяще переслати. По вислуханню звітів про положення еміґрантів у Тарнові, Ченстохові і трьох таборах, рішено виплатити для допомоги хорим, дітям і потрібуючим квоту 2 міліони і отворено кредит на дальший міліон секції допомоги еміґрантам. Рішено всякими можливими дорогами слати

живність на Велику Україну, з тим, що комітет має право розпорядитися всею досі зібраною готівкою. Признано комітетові в Перемишлі „Брат Братові“ сто тисяч мп. на перевіз дітей до домів української інтеліґенції на час ферій.“

На прикінці не без інтересу буде навести за дотичним „Громадським Вістником“ характеристичну допись одного із членів Академії Наук у Київі:

„Положення населення в полудново-східній Україні та інтеліґенції по більших осередках жахливе. Ми, професори, мліємо з голоду на викладах. Зімою ходимо ми в подертих калошах і босі, бо черевиків здавна не бачили та вважаємо їх чимсь недосяжним. З призначеної платні виплачується в дійсності малий процент, за котрий не можна купити пів бохонця чорного хліба. В школах мало паперу, книг, пер. „В справі цієї вістки подає Краєвий Комітет до відома громадянства, що поручено віденському комітетові, щоб з трьох міліонів, висланих до його диспозиції, наділено живністю через бюра „АРА,“ зглядно Нансена, голодне населення, а побіч цього українських учених і письменників в Київі, Полтаві, Харкові, Одесі, Катеринославі і т. п.“

Адреса Краєвого Комітету допомоги „Голодній Україні“ така: „Дністер“ (для Комітету Допомоги „Голодній Україні“), Львів, вул. Руська, ч. 20.

* * *

Заступник голови Краєвого Комітету Голодній Україні у Львові п. проф. Др. Студинський уділив мені дня 20. жовтня 1922. р. точних інформацій про стан рятункової акції до останнього часу.

По день 13. вересня 1922. р. ведено рятункову акцію для голодуючих Великої України та

для еміґрації з Великої України спільно. Дня 13. вересня 1922. р. виділено на потреби еміґрантів з Великої України, що находяться в Галичині і в межах Польщі — одну четвертину пожертв, а три четвертини призначено Великій Україні.

Таким чином з 36.726.033 польських марок + 451.000 н. м., які вплинули останнього часу, виділено на потреби еміґрантів з Великої України 9.364.000 н. м.

Крім цеї допомоги українське громадянство Галичини йшло і далі йде на зустріч нещасним укр. еміґрантам, розміщуючи їхні діти між засібніщими українськими сім'ями, по приютах, захоронках, бурсах, вакаційних оселях і т. д., випукуючи відповідне заняття безробітним старшим еміґрантам тощо.

На потреби голодуючих Великої України виділено вже 8.200.000 н. м. на харчі і 5.000.000 н. м. на білля, о яке особливо просять наші придніпрянські браття й сестри. Разом видано вже 22.564.000 н. м.

Треба зазначити, що датки на голодуючих впливають далі особливож в останньому часі з Америки. Таким чином, коли візьметься під увагу цей новий прибуток, то до диспозиції буде ще біля 17.000.000 н. м., в цьому числі зарезервовано 5.000.000 н. м. на приїзд знеможених українських учених з Великої України. Переправи в тій справі ведуться безнастанно з польським та большевицьким правительством, та досі ще не дали — на жаль — позитивного успіху.

Загалом можна числити, що збірка в грошах дасть по кінець осені 1922. р. разом з попереднім кругло 40.000.000 н. м. Крім того є замаґазинованих 4 ваґони збіжжя в натурі, якого не можна було із причин незалежних від Краєвого Комітету досі вислати для голодуючих Великої України. І наколи й далі заходи в тому напрямі окажуться безуспішними, то прийдеться хіба

17*

те збіжжя остаточно продати й голодуючим послати гроші через американське „АРА“.

Завважується, що посилки висилається найбільш колєктивно, але лише на певні адреси і вже є посвідки, що посилки прийшли до рук адресатів.

Рятункова акція ведеться в тісному порозумінню з віденським рятунковим Комітетом і перші посилки (заки у Львові утворило американське „АРА“ своє окреме представництво) йшли взагалі лише через Відень.

Урядничий апарат Краєвого Комітету складається з трьох осіб, які оплачуються з відсотків зложених хвилево на щадницю пожертв. Таким чином сам капітал пожертв не порушується.

Рятункова акція Українців на еміґрації.

Рятункова діяльність української еміґрації зосереджується передовсім у Відні.

Дня 21. травня 1922. відбулася перша нарада представників культурних і допомогових орґанізацій Відня зі запрошеними українськими діячами в справі заснування союза для несення помочи Україні в її нинішньому фізичному і духовому голоді. Тиждень пізніще були прийняті головні орґанізаційні принціпи сього союза „Голодним України“, як був він названий, і вибрано його виділ, котрому доручено як найскорше леґалізувати головну орґанізацію. В склад сього відділу входять тепер представники таких орґанізацій: а) Український Жіночий Союз, б) Об'єднаний робітничий Комітет допомоги голодним Україні, в) Український Соціолоґічний Інститут, г) Українське Академічне Т-во „Січ“, д) Соціялістичне Товариство „Драгоманівська Громада“, е) Українська секція Інтернаціональної Жіночої Ліґи Миру і Свободи,

ж) Союз Українських Журналістів і Письменників, з) Товариство Прихильників Освіти, и) Український Вільний Університет і отсі приватні особи, яких ініціятивна ґрупа запросила, а ширший комітет їх вибори затвердив: проф. Грушевський, др. Дмитро Левицький, др. Ярослав Окуневський, др. Надія Суровцова, пані Ольга Галаган, п. Юрій Тищенко і п. Олександер Кандиба в Відні, п. Володимир Винниченко у Берліні, — С. Гавриленко, Ол. Жуківський і М. Чечель, які виїхали на Україну.

Цей еміґрантський союз допомоги видав ось яку відозву:

До українського громадянства.

Більше семи літ над Великою Україною тяжить велике горе: довгі війни, зпочатку всесвітня імперіялістична, а потім горожанська забрали у населення України кращі сили, кращих робітників, забрали худобу, потрібну в господарстві, зерно, припаси до розвитку краю. Перед 1921. роком Україна була вже виснажена, особливо її південна частина, де найдовше були фронти горожанської війни. Населення тут з непомірними труднощами добувало собі хліб насушний. В 1921. же році впало страшне нещастя-посуха, особливо на ґубернії запоріжську, катеринославську, миколаївську і донецьку. Всі посіви, трави, ярина — вигоріли, на деревах посохло листя й осипалось. Багата земля, що годувала населення своє і чуже, перетворилася у випалену пустелю і на цій пустелі лишилось майже десять міліонів людей. Ці люде, старі й молоді, підростки і діти, наші батьки й матері, брати і сестри, опинилися перед страшною примарою голодної смерти. Вже в 1921. році в тих краях вимірало від голоду десятки тисяч людей. А разом з голодом впали на Україну і страшні пошести тифу, холери і инші. Люде не мають порятунку. В боротьбі

за життя з'їли все, що було можна, не стало зерна — їли солому, сухе бадилля, кору, не стало сього — почали їсти котів, собак, падло, страшно сказати — почали їсти трупи своїх дітей, а потім почали їсти і одно одного.

Над краєм, над Україною повисе жах і божевілля. Пять великих ґуберній конає у передсмертних муках, в найстрашніщих муках голоду і простягає до цілого світу руки з мольбою: „Поможіть". Ми стоїмо перед фактом загибелі нашого народу. Треба бути не людиною, щоб не здрігнулось серце при уяві цього нещастя. Треба бути звірем, щоб з яких-небудь політичних чи инших міркувань отягатись з поміччю нашим братам і цілому красві. Треба бути каменюкою, чуючи мольбу голодного, не подати хоч крихту хліба, спокійно обідати і вечеряти щодня. Громадяне України! Ви живете в таких умовах, що можете ще щодня обідати, ходите одітими і взутими, принаймні до таких ми звертаємось. Не забудьте тих міліонів, що вже цілий рік не бачили шматка справжнього хліба печеного, не їдять зовсім вареного, ходять голі й босі. Прийдіть як найскорше з допомогою, подайте руку тим, що вже конають. Поможіть їм побороти страшну голодну смерть!

Під цим окликом 21. квітня цього року у Відні заснувався і провадить роботу комітет „Голодним України". Люде ріжних партій і напрямів, від найлівіщих до правих, засіли при однім столі під сим гаслом, відложивши всякі ріжниці в політичних чи соціяльних поглядах, рятувати край і нарід. Рішили закликати передусім наше громадянство, щоб не оглядаючись на ніякі політичні чи инші міркування, нічим не відмовляючись, зараз же в теперішніх умовах несло поміч, яку можна подати, а поруч з тим, вияснити всяким інтернаціональним і чужокрасвим запомоговим орґанізаціям страшну ситуацію на Україні, яка так довго, майже аж до

березня цього року не була зовсім з'ясована — і кликати їх до помочи нашому краєві також.

Комітет звязався з головніщими інтернаціональними запомоговими орґанізаціями і звернувся до них з закликом до помочи Україні в її матеріяльному і духовому голоді, бо духовий голод вона терпить ще гірше, без порівняння, як Росія. Одержав приречення всякої помочи з боку „Українського Червоного Хреста", і місій Радянської України за кордоном, які обіцяли помогти всім в переправці транспортів і посилок на Україну безпосередньо на адреси її громадських орґанізацій. З сими громадянськими орґанізаціями Комітет уже звязався і вже вислав перші посилки з одежею, обувом, ліками, приладами до писання і т. п. Робляться заходи для приміщення за кордоном, для відживи і спочинку найбільш знеможених культурних робітників. Таким чином тепер ніхто не зможе одмовлятись міркуванням, що мовляв не знати, чи поміч на Україну дійде і в чиї руки попаде. Ми подаємо всім, хто має якусь найменшу змогу помогти Україні, якусь крихту зайнятись цією справою, такі адреси, безумовно певні, для посилок і запомог, для розпреділення між голодними і потрібуючими:

Українське Наукове Товариство, Київ, Велика Підвальна 36, кв. 8, на руки пані Ткаченко.

Українська Академія Наук, Київ, Бульвар Шевченка 14, в розпорядження проф. Е. Тимченка і К. Чепурковського.

Медична Академія в Київі в розпорядження Е. Черняхівського.

Український Відділ Університету (Інститут Народньої Освіти) в розпорядження Олександра Грушівського.

Національний Український Театр, Київ, Троїцька площа, в розпорядження Івана Маряненка.

Бажана поміч поживою, одежею, обувом, білизною, медикаментами, папером і т. д. На-

правляти цю поміч можна через „АРА“ і через місію Нансена.

Аґітуйте за поміччю серед чужоземних орґанізацій, за які найширшою поміччю Україні, дотепер цілком в тій помочі упослідженій. Ми можемо служити всякими інформаціями, матеріялами, а також посередництвом передачі на Україну ріжного рода допомоги.

Адреса: Wien IX, Porzellangasse, 19.

За Комітет:

М. Грушевський в. р., голова.
О. Олесь в. р., заступник голови.
М. Чечель в. р., секретар.
Др. Дм. Левицький в. р., скарбник.
Др. Н. Суровцова в. р.

Справоздання Союза за перших шість тижнів діяльности.

В днях 9. і 15. червня відбулося пленарне засідання союзу, де окремими членами союзу були складені справоздання про минувшу шоститижневу працю союза. Не дивлячись на пізне повстання української акції і несприятливі умови діяльности, союзу вдалося осягти деякі певні здобутки. Праця союзу, як було намічено зпочатку, мала йти в двох напрямках:

а) Аґітації межи існуючими інтернаціональними допомоговими орґанізаціями на користь утворення окремих відділів, або відсоткового виділення для голодуючих України з загальних фондів допомоги Росії, та

б) орґанізації українськими силами безпосередньої помочи взагалі, зокрема занедбаним українським культурним силам.

Для першої мети складено було відозву „В імя культури й гуманности“ в мовах французькій, анґлійській і т. и. Її передано через делеґатку Української Жіночої Національної Ради, паню Русову, на інтернаціональний з'їзд

в Гаазі, надіслано до лондонської централі „Friends Relief Mission“, до інтернаціонального комітету в Женеві для переслання иншим комітетам і поширюється далі між запомоговими орґанізаціями і окремими діячами. Вислано її також до всіх існуючих українських часописей на континенті і в Америці. О. Олесь, заступник голови союзу, передав в його розпорядження свої вірші, написані на тему голоду і нужди на Україні. Сі вірші розіслані по українських редакціях разом з відозвою з проханням надрукувати.

Члени комітету др. Кушнір, др. Дм. Левицький, др. Надія Суровцова і п. М. Чечель звернулися безпосередно до віденських запомогових орґанізацій. Тутешня „Künstler-Hilfe für Russland“, в своїх закликах від тепер додає „für Russland und Ukraine“, до Нансена, який розпоряджає її фондами, обіцяла надіслати листа з проханням певні відсотки призначити голодуючим України. Віденський відділ „Friends“ взяв на себе ініціятиву запропонувати лондонській централі вислати на Україну відділи „Friends“, а в Анґлії занятися справою допомоги культурним силам.

За посередництвом представника студентства Гр. Палянниці, Всеславянський Клуб прирік наділювати зі своєї допомогової акції для вчених Росії 50% усіх пожертв для України. Се має бути надіслане через інтернаціональні орґанізації, на адресу запропоновану союзом, а саме: Науковому Товариству для розподілення між студентством. Крім того українське студентство готує на майбутньому Всеукраїнському з'їзді студентів у Празі заклик до інтернаціонального студентства в справі допомоги на Україні.

Представництво Ліґи Миру і Свободи заявило, що ним складено і розіслано відозву до 32 секцій їх орґанізацій, і що зачали вже надходити відповіді на пожертви.

Крім того заходом австрійської віденської секції Робітниць 21. червня в Фаворітнер Фолькс-

біне, Х. Лаксембурґстрассе 8-10 відбудеться вистава, весь прибуток з якої піде на користь голодуючим України.

Представництво робітництва продовжує свої збірки і щомісячні пожертви голодуючим.

Голова союзу проф. М. Грушевський подає до відома, що з фондів грошей, одержаних торік з Америки, ним вислано протягом березня і квітня на Україну 14 десяти долярових, а двацять 2-х долярових посилок на ріжні колективні адреси, та індівідуальні, котрі нарешті аж тепер, можливо наслідком інтервенції Союзу у харківського представника Нансеновської місії капітана Квіслінґа, почали доходити. Так в другій половині травня разом прийшли посилки для членів Українського Наукового Товариства, оплачені ще в лютім і квітні. Одержання їх викликало серед заголодованих і зовсім беззасібних наукових і літературних робітників незвичайну радість, котру належалоб підтримати того рода посилками.

Переведено між українськими орґанізаціями та українськими громадянами заходами скарбника д-ра Дм. Левицького і инших членів Союза збірку, яка дала покищо коло 800.000 корон, не рахуючи пожертв речами. З вищезгаданої суми, крім орґанізаційних, дуже незначних видатків, д-ром Н. Суровцовою було переведено закупку продуктів і надіслано через Українське Радянське Представництво Науковому Товариству у Київі 3 посилки.

З них перша і друга вже дійшли. Посилки містили в собі певну кількість продуктів, обуву, білизни, писарських приладь і домашні аптечки, підібрані д-ром Окуневським. Того роду посилки вагою до 2-х пудів, без оплати коштів транспорту, передається через Радянську Місію двічи в місяць до Київа або Харкова.

З Науковим Товариством навязано безпосередні зносини і там роздача і поділ надісланих річей переводиться трьома професорами і діло-

водом тогож товариства на колєктивні адреси, призначені союзом.

Союз старається ввійти в найблищий контакт з українським громадянством за кордоном, поширити і зміцнити запомогову діяльність.

В тій цілі виїхав член союзу О. Олесь до Берліну, для приспішення справи заснования там же відділу, спільно з членом союзу В. Винниченком. Союз звертається також до запомогових акцій за кордоном, аби в інтересах одностайности і доцільности акції ввійшли з ним в безпосередні звязки.

Союз вступив у контакт з „Українським Червоним Хрестом“ і його представником д-ром Холодним.

Адреса Союзу: Wien IX. Porzellangasse 19.

Комітет допомоги голодуючим на Україні у Берліні.

Берлінський „Комітет допомоги голодуючим на Україні“ завязався у липні 1922. р. за почином кількох одиниць зпоміж членів „Української Громади,“ яка орґанізацію й переведення справи віддала в руки „Спілки об'єднаних орґанізацій.“ Загальні збори „Спілки,“ до якої належать усі місцеві й позамісцеві українські орґанізації, а саме „Українська Громада у Берліні,“ Відділ „Українського Червоного Хреста у Німеччині,“ „Спілка Студентів-Українців у Німеччині,“ „Берлінська Філія Національної Ради українських жінок,“ „Українська Громада у Вінсдорфі,“ „Союз взаємодопомоги українським старшинам,“ „Українська Громада в Целлє,“ і „Українська Громада в Кведлінбурзі“ ухвалили дня 15-го липня занятися цією справою й вибрали окремий комітет з 7 осіб, який виговорив відповідні статті й довів після довших нарад до зложення й уконституовання Комітету на зборах дня 30. липня 1922.

клеймом на совість. Бо як можна відволікати поміч в той час, коли у кожну мінуту конають сотні тисяч людей?

Тому поміч мусить бути зложена негайно. Може й нема в нас гараздів великих, та чей з голоду ніхто не конає.

Не ждім же, але сейчас берімся до діла, до рятування життя цим, яким найстрашніща смерть голодова у вічі зазирає.

Україно Американська! Кожний з нас по доляру, то буде пів міліона. А за пів міліона можна врятувати багато конаючих братів."

„Америка" (ч. 79 з 7. липня 1922.), орґан Товариства „Провидіння", що виходить у Філадельфії, інформує в статті „Енерґічна акція за помочею Великій Україні" ось як:

„Ню-Йорк, дня 5. липня. Вчера, у вівторок, дня 4. липня відбулася в Укр. Народнім Домі в Ню-Йорку окружна нарада 66 делеґатів товариства з Ню-Йорку та околичних українських громад.

По рефератах Юліяна Павчака і Кузіва з Ню-Йорку розвинулася завзята дискусія над цим, чи запомоговою акцією має занятися Ліґа чи окремо створений Окружний Комітет Допомоговий. Промовляло 3 бесідників і вкінці прийшли присутні до заключення, що для запомогової акції треба створити окреме тіло. По усуненню цеї перешкоди, всі инші плани пішли зовсім гладко. Окружний Комітет має бути доповнений делеґатами місцевих комітетів, а ці знова складаються з делеґатів місцевих товариств. В деяких місцевостях вже існують такі запомогові Комітети."

До хвилі закінчення цеї праці я не мав змоги одержати інформацій про дальший хід української рятункової акції в Америці та її реальні успіхи.

Інформації для тих, що хотять пересилати живність на Україну для голодних.

Краєвий Комітет Допомоги „Голодній Україні“ інформує:

Як пересилати живність на Україну для голодних. Два американських бюра, що ґарантують за пересилку живности, зовуться „АРА“ (American Relief Administration) і Комітет Міжнародного Червоного Хреста д-ра Нансена. Віденський український Комітет Допомоги Україні повідомляє нас, що його посилки дійшли до рук призначення. Пересилкою займалися оба згадані бюра. Бюро „АРА“ (у Львові: вул. Коперніка 9) приймає тільки 10 долярові посилки і висилає за них наї, в котрих містяться 50 анґл. фунтів білої муки, 25 фунтів рижу, 10 фунтів кокосової олії, 10 фунтів цукру, 3 фунти чаю, 20 коробок молока. Вартість такої посилки $7^1/_2$ доляра, отже 25% застерігає собі „АРА“ на поживу для дітей. Бюро Нансена (Banque de Commerce de Varsovie-Варшава) висилає двохдолярові посилки (для приватних людей), а 5 і 10 долярові для ґруп осіб, або добродійних інституцій.*) За два доляри дістає адресат 14 ф. муки, 2 ф. товщу, 2 ф. цукру, 400 ґрамів чаю, 4 коробки молока, за пять долярів 35 ф. муки, 5 ф. товщу, 5 ф. цукру, 2 ф. чаю, 10 коробок молока, за десять долярів: 70 ф. муки, 10 ф. товщу, 10 ф. цукру, 4 ф. чаю, і 20 коробок молока. Краєвий Комітет Допомоги „Голодній Україні“ готов приймати готівку в долярах від приватних осіб і пересилати за їх посилки через згадані бюра у Відні, одначе мусить мати докладну адресу того, що висилає (імя, прізвище, вулиця, місцевість, повіт, ґубернія, зглядно край) і таку саму адресу того, що посилку має дістати.“

---

*) Нині двох долярові посилки коштують $2^1/_2$ доляра. Прим. редакції.

Адреса: „Дністер“ (для Комітету Допомоги „Голодній Україні“), Львів, ул. Руська, ч. 20.

Вкінці для заінтересованих в ріжних державах Европи, що бажалиб висилати на Україну пакунки своїм рідним і знакомим, гурткам осіб, інституціям, громадам і т. д. подаю адреси банкових і фінансових інституцій в цілій Европі, які перебрали заступництво Комітету Міжнародного Червоного Хреста і головного Комісаріяту д-ра Нансена (Comité International de la Croix Rouge et Haut Commissariat du Dr. Nansen) і через котрі та їхні філії можна висилати вищевичислені харчеві одиниці:

Societé de Banque Suisse,	Bâle, Zürich, St. Gall. Genève, Lausanne, La Chaux de Fonds, Neuchâtel, Schaffhouse, Vienne, Chiasse, Herisau, Le Locle, Lyon, Aigle, Morges, Rorschach, Vallorbe.
Credito Italiano, Piazza Cordusio,	Milan.
Credito Italiano,	Rome.
Banque Nationale de Crédit,	Paris.
Banque Nationale de Crédit,	Marseille.
Banque Nationale de Crédit,	Lyon.
Dresdner Bank,	Berlin W. 56.
Dresdner Bank,	Frankfurt a. M.
Dresdner Bank, Promenadenplatz 6.	München
Banque de Brüxelles, 27, Avenue des Arts,	Bruxelles.
Rotterdamsche Bankvereenigung, 33, Rokin,	Amsterdam.
Rotterdamsche Bankvereenigung, Boompies,	Rotterdam.
Swis Bank Corporation, 43, Lothbury,	Londres, E. C. 2.
Wiener Bankverein, Herrengasse 8,	Vienne.
Živnostenska Banka v Praze,	Prague.
Banque Franko-Serbe,	Belgrade.

Banque Commerciale Hongroise de Pest, Fürdo utca 2,	Budapest.
Banque de Commerce de Varsovie,	Varsovie.
Den Danske Landmansbank,	Copenhague.
Centralbanken for Norge,	Christiania.
Aktiebolaget Svenska Handelsbanken,	Stockholm.
Banque d'Athènes,	Athènes.
Banque genèrale de Bulgarie,	Sofia.
Marmorosch, Blanc et Co.	Bucarest.
Banque d'Athènes,	Constantinople.

ЗІСТАВЛЕННЯ
І
КІНЦЕВІ ВИСНОВКИ.

Реасумуючи коротко вищесказане, хочу передовсім звернути увагу на ось який момент.

Всі наведені в книжці статистичні дані про безвихідний стан Великої України, всі докази і жахливі картини голодного Дантейського пекла України походять майже виключно з офіційних большевицьких джерел.

Вже в отсій праці я мав нагоду кілька разів наглядно доказати, що большевики відповідно своїм цілям статистичні дати в тому напрямі постійно зменшують. Це сконстатував також у своїому рапортові капітан Квіслінґ, а навіть сам визначний большевицький діяч В. А. Арнаутов в своїй брошурці заявив, що голодуючими ґуберніями є лише ті, котрі цілковито виповнили натуральний податок і їх совітська влада після того признала голодуючими; навпакиж такі фактично голодуючі ґубернії, які того натурального податку не виповнили в назначеній висоті, совітська влада через це не признала голодуючими; в наслідок того „на Україні є ґубернії комплетно голодуючі і напівголодуючі, тільки офіційно не оголошені голодуючими!“

Не маючи до розпорядимости ніякого матеріялу дотично тих фактично голодуючих, але совітською владою офіційно не признаних голодуючими областей, я їх не міг брати в рахубу.

Значить, фактичний стан голоду представляється в дійсності багато гірше, чим це виходить з тенденційних офіційних большевицьких даних, якими я тільки, на жаль, мав змогу користуватися. На ділі, як запевняють капітан Квіслінґ і сам же большевик В. А. Арнаутов, на Україні є не біля $1^1/_2$ міліона зареєстрованих на 1. березня 1922. голодуючих, а фактично абсолютно голодує ціла третина радянської України, с. є. поверх 8 міліонів населення!

Так само дані про експлоатацію України, про експропріяцію населення, про реквізиції, розкулачування, конфіскати, развйорстки, продналоги, „пожертви", голодні пайі, державні позички, голодні податки і инші способи постійного, систематичного доцентного оголочування України, не дають ще повного образу, повної, страшної руїни, яку творять на Україні російські окупанти. Щоб дати правдиве поняття про фактичний жахливий стан цього, требаб про це писати цілі томи і, очевидно, користуватися не тенденційними, а по части й свідомо брехливими совітськими офіційними, — але безсторонніми правдивими даними, що під теперішню пору є річчю виключеною.

Рівнож начеркнені тут коротко большевицькі системи примусового насаджування комун та комнезамів, червоний терор, а далі надужиття, насильства, крадіжі, зловживання і т. п. вицвіти большевицького російського режіму відслонюють тільки маленьку щілинку того страшного пекла, в яке тепер перемінена Велика Україна.

Зрештою про цілковитий занепад культури, найпримітивніщих засад моралі, про загальне здичавіння і небувале та нечуване озвірення, як наслідки російського большевицького режіму, я міг подати відомости на основі самих же большевицьких джерел тільки в дуже обмеженому виді. На ділі ця моральна й інтелектуальна пропасть в даний момент не дасться навіть змірити!

Але навіть цей неповний, на самих же офіційних совітських даних опертий матеріял, який не освітлює навіть сотої частини того страшного горя, яке приходиться переносити нещасній Україні, — дає безсторонньому читачеві змогу, хоч частинно вглянути в суть справи, з'орієнтуватися в цьому небувалому хаосі і вслід за тим уявити собі цілий жах не видуманої, не казкової, але фактично чорної дійсности, серед якої приходиться животіти і загибати населенню України...

Не зі своєї вини попала Україна в те страшне пекло. Хочу тим сказати, що не ізза лінивства чи байдужности українського населення, не ізза браку охоти чи здібности до орґанізаційного економічно-культурного життя, не ізза нерозуміння ваги мати свою самостійну Українську Державу та постояти за ню в крівавій боротьбі з її ворогами... Навпаки!

Український селянин працював пильно, запопадливо й російські большевики, завоювавши по раз третій Україну, застали там величезні запаси збіжжя, бо один міліярд девятьсот шістьдесять міліонів (1.960.000.000) пудів було самого головного збіжжя (пшениці, жита, ячменю, вівса, гречки і проса), не числячи кукурудзи, соняшнику, картоплі, всякої городини, фруктових овочів, цукру, меду і т. д. Тих запасів вистарчилоб на кілька літ цілковитого недороду. Ніяка посуха ані инші метеорологічні явища не булиб в стані довести до катастрофи голоду. Селянин, маючи подостатком хліба і паші (фуражу) для худоби, міг не тільки обробити і засіяти все поле на слідуючий рік, але ще й осталоб було йому дуже багато надвишки для виміни на мануфактуру, господарські знаряддя, ліки, машини і т. п. потрібні йому річі, яких на Україні немає.

Українська кооперація, яка після революції, звільнившися від залежности від Москви, за короткий час зуміла стати не тільки живчиком в господарському житті України, згуртувавши

поверх 80% населення України, але також виказати великі успіхи на продукційному та фінансовому полях. „Дніпросоюз“ числив 6.920 кооперативів, до „Українбанку“ належало 3.800 кредитових товариств, „Центросоюз“ об'єднував 21 союзів з 850 господарськими товариствами. Крім того українська кооперація мала чимало фабрик, гарбарень, друкарень, залізних гут і т. п.

Загалом на Україні було 3.401 ріжних чинних фабрик, а в них працювало 331.890 кваліфікованих робітників.

Щож бачимо нині? Фабрики майже всі зруйновані або нечинні, робітники здекласовані самимиж большевиками. Рідко хто остався при свойому фаховому заняттю, а все пішло в „продработники“, здирати сему шкіру з українського селянина, инші пошилися в большевицьку бюрократію, инші стали на службу до черезвичайки, пішли в паркоми, аґітпункти і т. п. А реальної роботи немає кому робити. Тому й не дивуватися, коли німецький підприємець, який хотів навязати зносини з большевиками в справі відбудови краю, вернувшись недавно з України, заявив,*) що головною перешкодою в цьому ділі є це, що на Україні немає тепер ніяких робітників і їх требаб хіба спроваджувати зза кордону. Отже маємо дивогляд: по назві робітничу державу, в якій одначе фактично навіть немає робітників...

Коли большевицька „робітнича“ влада зуміла так здекласувати, знищити робітництво на Україні, що навіть немає вже з ким зачати відбудови, то що тут і говорити про українське селянство, до якого російські окупанти завсіди ставилися і ставляться крайне вороже?!...

Большевики, завоювавши Україну (в великій мірі ізза пасивности Европи в українському питанні, яка підпомагаючи ріжних Денікінів,

*) „Berliner Lokal-Anzeiger“ з 21. VII. 1922.

Вранґелів і т. п. російських гнобителів України, оставляла українських героїв-борців за волю без оружжя, муніції, санітарних засобів і взагалі без всяких средств до ведення визвольної боротьби), в першій мірі стали нищити господарські основи України, щоб таким чином, зруйнувавши економічно українське населення, відобрати йому змогу далі боротися за самостійність своєї Вітчини.

„Совітська влада поставлена перед альтернативою політичної смерти або тяжкої господарської руїни, мусіла вибрати останнє," заявляє зовсім щиро і отверто один з визначніщих большевицьких проповідників, В. А. Арнаутов, в своїй брошурці „Голод и дети на Украине".

І ту господарську руїну для політичних цілей перевели російські окупанти дуже совісно. Звісними развйорстками, розкулачуваннями, реквізиціями, конфіскатами і иншими способами зуміли забрати не тільки всі ті незмірні запаси збіжжя, але ще й рогату худобу, коні, вівці, свині, домашню птицю, господарські знаряддя (особливож більші господарські машини), одежу, обув, і навіть хатню обстанову та прибори до їди.

Колиж настав 1921. рік з його страшною посухою, а в слід за тим більший або менший неврожай в 9 ґуберніях (на 12), то російські окупанти, обчисливши докладно, що пятьом офіціяльно признаним голодуючими ґуберніям до їхнього врожаю 54.156.670 пудів хліба треба додати ще 196.958.333 пудів для прохарчування тамошнього населення, не тільки що нічого не додали, але навпаки забрали натурального податку по січень 1922. року 61.000.000 пудів хліба, а продналог стягали ще опісля аж до березня 1922. р.; із самих же пяти голодних ґуберній забрали 18.000.000 пудів хліба!

Із здертих з України „пожертв" для голодуючих 553 ваґонів хліба лише 28 ваґонів (себ-то

5%) дали голодуючим України, а останні 95% вивезли до Росії. Туди вислали з України 7 санітарно-харчевих потяги заобезпечені на 6 місяців праці для прохарчування тамошнього населення, туди призначено щомісячно з України 870 ваґонів хліба титулом голодних паїв і взагалі ріжними способами викачують з України сотками й тисячами ваґонів хліба, як раз в той же самий час, коли населення самої України вигибає по 10.000 на день страшною голодовою смертю.

Та навіть закордонну поміч в продуктах, мануфактурі чи господарських знаряддях, яка причалює до чорноморських і азовських українських портів, направляють большевики через Україну на Поволяжжя.

Таким чином, російські большевики, спричинивши страшний голод на Україні, ведуть тепер безпардонну голодову політику, яка заключається в систематичному, по згори начеркненому плану, виморюванню та фізичному винищуванню всіх Українців. Ясна річ, що при цьому ганебному російському експерименті гине також велика сила й не-українського населення України, яке так само вороже відноситься до московських окупантів і дуже часто під жовтоблакитним прапором брало участь враз з Українцями у визвольній боротьбі проти московських наїздників.

Коли голодуюче Поволяжжя найшло стільки співчуття в Західній Европі і Америці, то і загибаюча Україна, де відносини з цього боку без порівняння страшніші, чим на Поволяжжю, також може надіятися на допомогу для конаючого свого населення. І я певний, що хоча спізнена, а всеж таки поміч прибуде. Це неможливо, щоб культурний світ допустив до того, щоб на його очах вигинув увесь здоровий, талановитий, працьовитий український народ страшною голодовою смертю, щоб „степ широкий, край веселий", який був постійно найбагатшою житницею Европи, перемінився в дику, не-

продуктивну пустиню. Поміч прийде, бо рятунок України рівняється для Західної Европи і Америки інвестованням капіталу, який в короткому розмірно часі може дати прегарні провізії.

Одначе тут заходить принціпіяльне питання: Не входячи в суть методів і цілей большевицької влади при розділюванні запомог, якої діяльність на Поволжжю зхарактеризовано „кричучим злочином", „величезним і підлим обманом", — треба обовязково застановитися над тим, чи того рода поміч осягне свою ціль, чи дійсно вирятує житницю Европи від загибелі?

Зваживши, що російські окупанти для своїх політичних цілей з розмислом довели до цієї тяжкої господарської руїни, з розмислом викликали страшний голод на Україні, з розмислом відбірали і відбірають з рота конаючого від голоду населення України останній шматок хліба та вивозять його до Росії, з розмислом приговорюють міліони населення України до голодової смерти, — то прийдемо до переконання, що всяка, безумовно на разі необхідно потрібна, допомога благодійного, філантропійного характеру матиме лише хвилеве проблєматичне значіння і не в стані урятувати цієї найбагатшої країни в Европі від неминучої загибелі, не в стані привернути її до господарської віднови і розцвіту, на шлях котрої вступила була вже до приходу большевиків. Бо як довго буде окупаційна російська влада на Україні, так довго вона викачуватиме з неї всі матеріяльні ресурси, так довго держатиме українське населення в економічному поневоленню, щоб легше панувати в завойованій нею колонії і експлоатувати її до останка, — а в дальшій перспективі опорожнені місцевости вигублених Українців колонізувати Москвичами чи иншими прихильними собі елєментами. Це невідступна політична лінія всяких російських завойовників, якою фарбою вони не булиб помазані.

Тому не хвилеві жертви (хоч би й визначні), не філантропійні установи, не благодійні акції

можуть дійсно вирятувати Велику Україну з її страшного нещастя. Такими заходами смерть міліонів буде тільки відсунена, розтягнена на довший час фізичної і духової аґонії. Тай не вічнож буде культурний світ складатися на рятунок життя міліонів людей, а в томуж самому часі ненаситний московський експлоататор-душогуб забіратиме безнастанно всі матеріяльні ресурси України, висмоктуватиме всі живучі соки, і виточуватиме саму здорову кров українського населення...

Таким шляхом не можна вирятувати України з того страшного пекла, яке їй уготовали московські наїздники.

Річ ясна: для справдішнього уздоровлення орґанізму України треба більш радикального ліку. Українському населенню треба дати умови відбудувати зруйноване російськими окупантами господарство, треба дати йому елементарне право жити, працювати, пожиткувати і порядкувати плодами йогож праці, треба дати йому право і змогу користуватися добутками світової культури, науки і техніки, треба дати йому право безпосередньо зноситися з культурними країнами світу, користуватися їхніми фабричними виробами за незмірні природні багатства України, одним словом, треба дати йому змогу бути вільним, повноправним горожанином. А ті умови, річ природна, можна осягнути лише тоді, коли усунеться російську окупацію з України, яка на штиках червоної армії принесла нечуваний голод і „тихий рай в страшне пекло замінила", та коли Україна стане дійсно самостійною, незалежною, суверенною державою.

Теперішня господарська катастрофа і страшний хаос на цілому сході Европи загрожує і всім культурним европейським країнам. Цеж поражена поверхня великої частини европейського орґанізму, того орґанізму, який до війни своїми багатими життєвими засобами піддержував пор-

мальне життя промислових центрів Европи. Уздоровлення тої великої частини европейського орґанізму лежить в безпосередньому інтересі всіх держав культурного світу, а утворення самостійної, незалежної, суверенної Української Держави це перший реальний крок, — це передумова тої загальної санації.

Бо Україна, відорвавшися від Росії і ставши на свої власні ноги, позбудеться того галапаса, який досі постійно забірав і забірає з неї всі матеріяльні засоби, всі продукти праці, — зможе свої продукти та природні плоди і багатства обернути в першій мірі на відбудову зруйнованого господарства, а тоді за короткий час прийде до господарської і взагалі економічної рівноваги.

З другогож боку Росія, замісць займатися непродуктивною працею в окупованій колонії по викачуванню її економічних ресурсів, держати для цієї цілі дорогу багато міліонову червону армію, яка — мимоходом кажучи — дуже загрожує і мирові в Европі, замісць орґанізувати тисячами черезвичайки з хмарами шпіонів, провокаторів і других „служачих", замісць спроваджувати з Росії дармоїдів для насаджування комнезамів, поповнювання паркомів, адміністрації і т. и. буде мусіла взятися до реальної продуктивної праці у себе дома. І така продуктивна праця в областях самоїж Росії реально можлива.

На першомуж всеросійському з'їзді совітів народнього господарства в травні 1918. р. в Москві сам референт економіст Мілютін, член партії большевиків, бачив вихід для незалежного від України існування Московщини в пересуванню центрів російської промисловости в райони добування вугля і руди на Урал і Сибір і в сильніщому розвитку продукційних сил в цих районах.

„Коли лишимо на боці південь — говорив він припускаючи навіть найгірше: лихо, що ми будемо абсолютно відрізані від нього, то цим зовсім не змінюються наші ресурси, котрі дають можливість дальшого економічного розвитку нашої країни.“

Таким чином, звільняючи Україну від російської окупації, буде зроблений перший серіозний крок на шляху уздоровлення жахливих відносин на сході Европи, викликаних большевицьким режімом. Це буде перший етап по відновленню господарських відносин в Европі взагалі. Самостійна, незалежна, суверенна Україна — річ ясна — дуже скоро творитиме могучий господарський центр, який, ввійшовши в зносини з культурним світом, приведе до справдішнього розцвіту. А Росія буде приневолена свою дотеперішню непродуктивну, чисто галапасного характеру, діяльність замінити здоровою продуктивною працею, використовуючи до цього свої власні безмежні, урожайні простори та свої власні природні багатства.

Відновляючи свої господарські відносини так самостійна Україна, як зокрема і Росія, будуть мусіли увійти в зносини з цілим, культурним, промисловим світом, а це безумовно спричиниться дуже і до загального уздоровлення відносин. Як же довго Росія держатиме Україну під якимнебудь титулом в своїй залежності, так довго вона виснажуватиме її економічно, так довго не заведе у себе дома реальної продуктивної праці, так довго в наслідок того не може бути й мови про уздоровлення господарських відносин на сході Европи, а в дальших наслідках і в Европі взагалі, так довго і Україні і Росії вічно грозитиме марево страшної голодової смерти зі всіми своїми погубними патологічними і морально-суспільними наслідками, які з часом можуть перекинутися і на инші сусідні і дальші країни та довести їх до такоїж самої катастрофи!

Тому пора приступити до радикального уздоровлення господарських відносин, як передумови усунення постійної небезпеки голоду, а, узглядняючи при цьому причини і сучасний стан цієї страшної катастрофи та шукаючи за способами як ґрунтовно зарадити тому небувалому лиху, покажеться тільки один можливий реальний вихід, а це: усунути з України чужу військову окупаційну владу, а самій Україні дати змогу стати дійсно самостійною, незалежною, суверенною державою.

Тільки тоді, коли це станеться, — „пустиню опанують веселії села".

ДОПОВНЕННЯ.

До стор. 5: „Хліборобство“.

Посівна площа для українських ґуберній в 1916. р. поділялася так*): головними хлібами занято 88,2% всієї посівної площі; другорядними — 8,5%; сіяними травами — 2,5%; технічними рослинами 1,7%, а власне:

I. Головні хліба.

Пшениця	30,00%
Ячмінь	22,80%
Жито	19,00%
Овес	10,50%
Гречка	3,90%
Просо	2,00%
Разом	88,20%

II. Другорядні хліба.

Голомша	3,00%
Картопля	2,90%
Городина	1,00%
Горох	0,50%
Сочевиця	0,20%
Фасоля	0,20%
Кормові рослини	0,10%
Решта	0,70%
Разом	8,60%

*) Проф Іван Фощенко-Чопівський „Економічна Ґеоґрафія України“. Для середніх шкіл. Київ—Відень—Львів. Українське акційне видавниче товариство „Земля“, 1922. р.

III. Технічні рослини.

Соняшник	0,67%
Лен	0,48%
Коноплі	0,48%
Рапс (ріпак)	0,02%
Ріпта	0,05%
Разом	1,70%

IV. Сіяні трави.

Многолітні	1,00%
Однолітні	1,50%
Разом	2,50%

До стор. 11: „Промисел“.

Нищенаведені статистичні дані виявляють пропорцію, характер і властивости української промисловости. По підрахункам управляючого відділом статистики міністерства торгу і промисловости Ю. О. Кривченка валовий прибуток зі самої України представлявся в році 1913. ось як:

	золот. карб.
Від хліборобства	1.483.000.000
„ скотарства	266.000.000
„ цукроварства	191.000.000
„ млинарства	165.000.000
„ металурґії	130.000.000
„ камяновугільного промислу	124.000.000
„ машинобудівництва і метал. промислу	103.000.000
„ домашньої птиці	48.000.000
„ гірничих розробок (сіль, руда, камінь)	45.000.000
„ лісового промислу	12.000.000
„ гуральництва	28.000.000
„ виробу споживчих річей	27.000.000
„ обробки мінеральних річей	25.000.000

	золот. карб.
Від обробки текстильних річей . .	25.000.000
„ обробки хемічних річей . . .	24.000.000
„ броварництва і насічництва .	15.000.000
„ тютюноводства	12.000.000
„ обробки продуктів скотарства	12.000.000
„ папірової промисловости . .	8.000.000
„ механічної обробки дерева . .	8.000.000

По статистичним даним „Економічної Ґеоґрафії України“ проф. Чопівського на валовий прибуток з народнього господарства і промисловости України в р. 1913. складалися:

	золот. карб.	
Продукти сільського господарства . .	1.839.000.000	= 66,0%
Продукти сільсько-господ. промисловости	118.800.000	= 15,0%
Продукти гірнич. промислу . . .	169.000.000	= 6,0%
Металурґічні, метал. і машинові вироби . . .	232.200.000	= 8,5%
Рента промислу складала .	128.000.000	= 1,5%
Разом . .	2.787.000.000	

До стор. 12:

„Українська торговля і кооперація“.

Проф. Фещенко-Чопівський в своїй „Економічній Ґеоґрафії України“ пише: „Україна є країна сільсько-господарська. Тому її предмети торгівлі України — се головно продукти сільського господарства і сільсько-господарської промисловости, виносять 80% її цілого білянсу.

Україна вивозила за кордон до війни щороку своїх лишків:

	золот. карб.
Продуктів хліборобства на	372.000.000
Цукру	160.000.000
Металу і метал. виробів	67.200.000
Продуктів домашньої птиці	30.000.000
Продуктів скотарства	23.900.000
Руди залізної і манґанової	8.500.000
Камяного вугілля	1.200.000
Решти товарів	10.200.000
Разом за рік на	673.100.000

Україна привозила з закордону:

	золот. карб.
Мануфактури на	250.000.000
Рибних товарів	32.600.000
Пряжі	24.600.000
Шкір оброблених	22.300.000
Нафти і нафтов. прод.	21.900.000
Колоніяльних і бакалейних товарів	21.000.000
Вина	20.500.000
Машин і металевих виробів	13.500.000
Лісового матеріялу	11.300.000
Рослинного масла	11.000.000
Хемічних і фармацевтичних тов.	6.500.000
Решти товарів	49.300.000
Разом за рік на	484.500.000

До стор. 21: „Плекання худоби".

Загальне число скоту по статистичним даним з „Економічної Ґеоґрафії України" проф. Чопівського представляється так: По підрахункам всеросійського сільсько-господарського перепису в українських ґуберніях*) в 1916. році було скота:

*) Без т. зв. Донбасу. — Прим. І. Г.

	штук	заг. кількости.
Коней	5.754.600	або 22,0%
Рогатої худоби	8.016.800	„ 30,8%
Овець	7.350.400	„ 28,2%
Кіз	60.800	„ 28,2% (?)
Свиней	4.894.000	„ 18,7%
Верблюдів, ослів, буйволів тощо	1.300	„ 0,3%
Разом	26.112.000	штук

СПИС ОБРАЗКІВ І ДІЯҐРАМ.

	Стор.
Карта України	8
Населення України взагалі	10
Населення в 5 офіціяльно признаних голодуючими ґуберніях	13
Хліборобство на Україні	13
Величина управної площі	14
Експорт українського хліба в 1914. р.	16
На Україні в 1910. р. було (воску, меду і тютюну)	18
На цілій Україні було худоби в 1918. р.	21
Експорт з України	22
Площа під цукровим буряком	23
Зріст продукції цукру	24
Зріст цукроваренння	25
Експорт цукру за кордон	27
Підземні скарби (папірових фабрик, копалень заліза і копалень вугіля)	29
Упадок продукції (зменшення посівної площі)	61
Що коштує у большевиків продукція цукру	62
Упадок продукції цукру на Україні	63
Неврожай (на цілій Україні зібрано)	68
Неврожай (в голодних ґуберніях України)	68
Продналог (на прохарчовання голодуючих)	72
Продналог (білоцерківська волость)	73
Число зареґістр. голодуючих	86
Зріст голоду на Запоріжжю	87
Зріст голоду в Донеччині	
Число голодуючих на Україні	88

Стор.

Доросле населення опухле від голоду в м. Бердянськ 92
Трупи зібрані на вулицях м. Херсону в дорозі на цвинтар 96
Трупи дітей, що померли на вулицях від голоду, зложені в трупарні м. Херсону 122
Загибель худоби (в 5 голодуючих ґуберніях України) 125
Недуги, як наслідок голоду (пошесними недугами хорувало в 1921. р.) 128
Госиздат (Петроград — Київ) 138
Діти опухлі з голоду в Бердянську 143
Голодуючі діти 144
Перетопка церковного золота большевиками 176
Червона армія забрала з України хліб і санітарне майно для Поволжжя 198
Дальше обдирання України під титулом пожертвувань 199
Свій рот блище (розділ пожертв України) 202
Постійна поміч з України (голодні паї) . . 205
Розкрадено за час від 15 до 31. грудня 1921. р. на шляху Казань—Москва 213

Зміст.

Частина I.

Україна як житниця Европи.

Стор.

Вступні замітки 5
Територія і населення 6
Хліборобство 13
Огородництво, садівництво, бжільництво, шовківництво та промислові рослини 16
Плекання худоби 19
Цукроварні 22
Підземні скарби 28
Промисел 31
Українська кооперація 32

Частина II.

Причини голоду на Україні.

Політика „єдиної неділімої“ в цілі експлоатації України 35
Компезами 42
Декласування пролєтаріяту . . . 45
Реквізиції 46
Марнування зібраного майна . . 55
Примусова колєктивізація . . . 57
Упадок продукції 61
Неврожай 65

Стор.
Продналог 70
Большевицька адміністрація . . 73
Червоний терор 77

Частина III.

Сучасний стан голоду на Україні.

Число голодуючих на Україні . . 83
В голодних місцевостях України . 89
Запоріжжя 90
Катеринославщина 94
Миколаївщина . 95
Одещина . . . 99
Донеччина . . . 101
Полтавщина . . 105
Харківщина 106
Кременчужчина 107
Між Херсоном, Одесою, Київом і Полтавою 107
По колоніях 108
Подорож по голодуючій Україні 113
Там, де панує голодна смерть . . 119
Загибель худоби й наслідки цього . . 124
Недуги, як наслідок голоду 127
Голод серед українських учених, письменників і учительства 131
Голод і діти 139
Розпад соціяльних звязків 149
Божевілля і самовбивства 151
Озвіріння, некрофаґія і канібалізм . . 152
Документи канібалізму 155
Документи некрофаґії . . . 156
Акти канібалізму 157
Людоїдство в німецьких колоніях 158
Озвіріння дітей 158
Поширювання людоїдства . . . 159

Стор.
Голод в поезії 161
О. Олесь, Слухайте 161
О. Олесь, Тиждень терпів я від голоду муки 162
Б. Лепкий, Далеко 163
В. Поліщук, Голодна мати . 164
Л. Грабуздович, Европа й Людожери (Байка) 165

Частина IV.

Допомога голодуючим.

Переселювання Москалів на Україну 167
Совітська поміч дітям України 172
Совітська поміч для України взагалі 175
Большевицька демаґоґія на фронті голоду 178
Російська вистава голоду в Берліні . . 180
Праця російського Червоного Хреста і совітської влади за кордоном . . . 183
Закордонна поміч голодуючим 185
Радянський Українхрест на фронті голоду 189
Червона армія на Україні і голод . . . 195
Дальше обдирання України під титулом пожертвувань 198
Голодна Україна остається далі постійно кормильницею Поволжжя 203
Голодовий податок і збіжжева позичка 209
Церковні скарби України на фронті голоду 211
Розкрадання і зловживання жертв для голодуючих 213
Большевицькі методи й цілі при розділюванні пожертв 219
Новий продналог на Україну 225
Новий голод — як наслідок нового продналогу 230

Частина V.

Українська рятункова акція.

Стор.
Загальні замітки 235
Українська автокефальна церква й голод 237
Східна Галичина голодній Великій Україні 239
Перешкоди польської окупаційної влади 249
Успіхи рятункової акції 256
Рятункова акція Українців на еміґрації 260
До українського громадянства . 261
Справоздання Союза за перших шість тижнів діяльности . . . 264
Комітет допомоги голодуючим на Україні у Берліні 267
Комітет допомоги у Празі 268
Рятункова акція американських Українців 269
Інформації для тих, що хотять пересилати живність на Україну для голодних 271

Зіставлення і кінцеві висновки . . . 274

Доповнення до статистичного відділу 285

Спис образків і діяґрам 290

Зміст 293

Накладом „Українського Слова“ вийшли досі:

1. Віктор Андрієвський. **До характеристики українських правих партій.** Берлін, 1921. Стор. 24.
2. **В 60-і роковини смерти Тараса Шевченка.** Зібрав З. Кузеля. Берлін, 1921. Стор. 32.
3. Бандурист. **Жах.** Збірка оповідань. Берлін, 1921. Стор. 32.
4. Богдан Лепкий. **Незабутні.** Літературні нариси. Берлін, 1922. Стор. 84.
5. **Памяти Івана Франка.** Зібрав З. Кузеля. Берлін, 1921. Стор. 32.
6. Віктор Андрієвський. **З минулого.** Рік 1917 на Полтавщині. 2 частини. Берлін, 1921. Стор. 158+212.
7. **Українська літературна мова й правопис.** Українська Академія Наук. Найголовніщі правила українського правопису і Е. Чикаленко. Про українську літературну мову. Берлін, 1922. Стор. 52.
8. Іван Котляревський. **Твори.** Том I. **Енеїда.** З передмовою й поясненнями Богдана Лепкого. Берлін, 1922. Стор. XVI+208.
9. Іван Котляревський. **Твори.** Том II. **Наталка Полтавка, Москаль Чарівник і Ода до князя Куракіна.** З передмовою й поясненнями Богдана Лепкого. Берлін, 1922. Стор. 112.

10—12. Дмитро Дорошенко. **Славянський світ в його минулому й сучасному.** Берлін, 1922. 48 арк. друку. Енциклопедія славянознавства.

13. Володимир Леонтович. **Спомини утікача.** Берлін, 1922. Стор. 154. Спомини бувшого міністра земельних справ Української Держави з часів його перебування на Україні 1918—1921. р.
14. Іван Герасимович. **Життя й відносини на Радянській Україні.** Берлін, 1922. Стор. 104.
15. Д-р Степан Томашівський. **Під колесами історії.** Нариси й статті. Берлін, 1922. Стор. 104.

16—17. Олекса Стороженко. **Твори. Марко Проклятий і инші оповідання.** Берлін, 1922.

18. **Слово о полку Ігоревім.** Староукраїнська по[illegible] XII. ст. в оригіналі і перекладах, із поясне[illegible] Богдана Лепкого. Берлін, 1922.
19. Тарас Шевченко. **Кобзар.** З пере[illegible] Богдана Лепкого. Берлін, 1922. XVI+312 великої вісімки в два стовбці. Р[illegible] ілюстроване видання з кольоровою обгорткою.
20. Тарас Шевченко. **Гайдамаки.** Розкішне видання з 8-ма вкладними ілюстраціями. Стор. 100+VIII обр.
21—22. Тарас Шевченко. **Поезії (Артист, Музика й и.),** в перекладі на українську мову, під редакцією Б. Лепкого. Берлін, 1922.
23. Тарас Шевченко. **Думки.** — Вибір поезій. Берлін, 1922. Стор. 32, 16⁰.
24. **Достоїнє єсть.** Збірка статтей, присвячених памяти Т. Шевченка. Берлін, 1922. Стор. 24, 16⁰.
25. **Осип Федькович.** Вибір поезій. Берлін, 1922. Стор. 32, 16⁰.
26. **Дещо про гроші.** Стор. 24, 16⁰.
27. **Рідне Слово.** Збірка новель і оповідань українських авторів. Берлін, 1922. Стор. 290, 8⁰. З гарно зробленою обгорткою.
28. Пант. Куліш. **Твори.** Т. I. **Чорна Рада.** Берлін, 1922. Стор. 240.
29. Пант. Куліш. **Твори.** Т. II. **Поезії.** Берлін, 1923.
30. Володимир Леонтович. **Хроніка родини Гречок.** Роман в 6 частинах. Берлін, 1922.
31. Іван Герасимович. **Голод на Україні.** З 39 образками й діяграмами. Берлін, 1922. Стор. 296.
32. Микола Аркас. **Історія України.** Нове видання з багатьома ілюстраціями.
33. Володимир Бирчак. **Василь Ростиславич.** Історична повість у двох томах. Берлін, 1923.
34. Василь Ємець. **Кобза та кобзарі.** З бібліографічним додатком З. Кузелі й 17 образками. Берлін, 1923.

„Ukrainske Slowo", Buch- und Zeitungsverlag, G. m. b. H.
Berlin-Schöneberg, Hauptstrasse 11.